

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)**

**TARİHÎ ROMANDA GERÇEKLİK: GILBERT SINOUE’NİN *L’ÉGYPTIENNE*
VE *LA FILLE DU NIL* BAŞLIKLİ TARİHÎ ROMANLARINDA
KURGU-GERÇEKLİK İLİŞKİLERİ**

Doktora Tezi

FATİH AYNACI

Ankara, 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)**

**TARİHÎ ROMANDA GERÇEKLİK: GILBERT SINOUE’NİN *L’ÉGYPTIENNE*
VE *LA FILLE DU NIL* BAŞLIKLİ TARİHÎ ROMANLARINDA
KURGU-GERÇEKLİK İLİŞKİLERİ**

Doktora Tezi

FATİH AYNACI

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZCAN**

Ankara, 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(FRANSIZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI)**

**TARİHÎ ROMANDA GERÇEKLİK: GILBERT SINOUE’NİN *L’ÉGYPTIENNE*
VE *LA FILLE DU NIL* BAŞLIKLİ TARİHÎ ROMANLARINDA
KURGU-GERÇEKLİK İLİŞKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZCAN**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZCAN (Danışman)

.....

2- Prof. Dr. Galip BALDIRAN

.....

3- Prof. Dr. Ayten ER

.....

4- Prof. Dr. Nurmelek DEMİR

.....

5- Dr. Öğr. Ü. Çağrı EROĞLU

.....

Tez Savunması Tarihi

08. 07. 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Prof. Dr. Mehmet Emin Özcan danışmanlığında hazırladığım “Tarihî Romanda Gerçeklik: Gilbert Sinoué’nin *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* Başlıklı Tarihî Romanlarında Kurgu-Gerçeklik İlişkileri” (Ankara, 2021) adlı yüksek lisans □ – doktora/bütünleşik doktora ■ tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

12/07/2021

Fatih Aynacı

TEŞEKKÜR

“Tarihî Romanda Gerçeklik: Gilbert Sinou  ’nin *L’ gyptienne* ve *La fille du Nil* Başlıklı Tarihî Romanlarında Kurgu-Gerçeklik İlişkileri” başlıklı tez çalışmam sırasında desteğini benden esirgemeyen ve beni sürekli cesaretlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet Emin  zcan’a ve bu noktaya gelmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu süreçte her daim yanımda olan e im Melek’e, henüz küçük olmasına karşın, her haliyle bana mutluluk ve enerji aşılayan kızım Feyza’ya ve son olarak manevi destekleriyle yaşamımın her aşamasında bana g   veren aileme tüm kalbimle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

I. BÖLÜM

KURMACA GERÇEKLİK VE TARİH-ROMAN/TARİHÇİ-ROMAN YAZARI İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA TARİH İÇERİKLİ ROMANLARA GENEL BAKIŞ

1.1. ROMANDA GERÇEK-KURGU İLİŞKİSİ VE KURMACA GERÇEKLİK	1
1.2. TARİH-ROMAN VE TARİHÇİ-ROMAN YAZARI İLİŞKİSİNDE GERÇEKLİK OLGUSU	12
1.3. TARİH İÇERİKLİ ROMANLAR	30
1.3.1. İmgesel-Kavramsal Göndergeler Işığında Tarih İçerikli Roman Türünün Alt Biçimleri ve Tarihî Roman (Klasik Tarihî Roman) Biçiminin Temel Unsurları	31
1.3.2. Tarih İçerikli Roman Türünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	49
1.3.3. Tarih İçerikli Roman Türünün İşlevsel Göndergeleri	71

II. BÖLÜM

GILBERT SINOUE'NİN TARİH İÇERİKLİ ROMAN ANLAYIŞI VE SINOUE'NİN L'ÉGYPTIENNE VE LA FILLE DU NIL BAŞLIKLİ TARİHİ ROMANLARINDA KURGUSAL UNSURLARIN KULLANIMI

2.1. SINOUE'NİN TARİH İÇERİKLİ ROMAN ANLAYIŞI	88
2.2. KURGUSAL UNSURLAR	99
2.2.1. Kişiler	104
2.2.2. Uzam	123
2.2.3. Zaman ve Olay Örgüsü	132

III. BÖLÜM

GILBERT SINOUE’NİN *L’ÉGYPTIENNE* VE *LA FILLE DU NIL* BAŞLIKLİ TARİHİ ROMANLARINDA ANA TEMALAR

3.1. Duygularda Karşıtlık: Aşk ve İhtiras	160
3.1.1. Aşk Teması	163
3.1.2. İhtiras Teması	176
3.2. Algıda ve Anlayışta Karşıtlık: Birlik ve Ayrışma/Çatışma	198
3.2.1. Toplumsal, Kültürel, İmgesel Ayrışmanın/Çatışmasının Temel Dinamikleri.....	200
3.2.2. Öteki Algısı Kapsamında Toplumsal, Kültürel, İmgesel Ayrışma/Çatışma ..	210
3.2.3. Özgürlük, Aidiyet, Kimlik Bağlamında Toplumsal Birlik Olgusu	229

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖZET

RÉSUMÉ

ABSTRACT

GİRİŞ

“Tarih” ve “roman”, birbirinden ayrı düşünülmesi gereken farklı iki bütün müdür, yoksa görünüşte farklı, ama aslında birçok yönden bağdaşan, birbirine benzer iki alan mıdır? Bu, ilk kez ortaya atılan bir soru olmadığı gibi, muhtemelen sonuncusu da olmayacaktır. Nitekim, tarih boyunca bu iki unsurun birbirine çok yakın özellikler taşıdığını iddia edenler olduğu kadar, insanlık tarihinde kaydedilen çeşitli gelişmeler sonrasında, birbirinden tamamen farklı olduğunu savunanlar da olmuş ve olmaktadır. Dolayısıyla bu konuda bir uzlaşının olmadığı ve her iki yaklaşımın da belli verilere dayanarak iddialarını savundukları göz önüne alındığında, bu görüşlerin ne tamamıyla kabul edilmesi ne de bütünüyle reddedilmesi mümkün olmaktadır.

Bu konuda neden farklı görüşler ortaya çıktığını, zaman kavramı ve insanoğlu arasındaki ilişki üzerinden açıklamak, konunun anlaşılması açısından yeni bir kapı aralayabilir. Evrenin yaratılışıyla birlikte var olan zaman kavramı, tarih boyunca insanoğlunun üzerinde kafa yorduğu belki de en temel olgulardan birini temsil etmektedir, fakat yapılan bunca çalışmaya rağmen, tüm yönleriyle çözülebildiği de iddia edilemez. Bu durumda, zaman ve insan buluşması, nasıl ve hangi zaman diliminde gerçekleşmiştir? sorusu akla gelebilir. Esasında bu sorunun da kesin bir cevabı olduğu söylenemez. Nitekim zamanın başlangıcının henüz bilinemiyor olması gibi, insanoğlunun evrendeki serüveninin bir başlangıcı olduğu kabul edilmekle birlikte, edinilen yeni bilgiler ışığında sürekli değişen bir yapı söz konusu olduğundan, bu sürecin tam olarak nasıl ve ne zaman başladığı konusunda da mutlak kesinliği olan ifadeler kullanılamamaktadır. Dolayısıyla bilinmezlik açısından zaman kavramı ve insanoğlunun varoluş öyküsü arasında bir koşutluk olduğu anlaşılmakta, aynı zamanda hem zaman kavramıyla hem de insanlığın başlangıç noktasıyla ilgili, belli veriler olmakla birlikte, kesin bir şeyler söylemenin zor olduğu fark edilmektedir.

Zaman gibi soyut bir kavramın anlaşılmasının ve çözümlenmesinin kolay olmadığı kabul edilebilir bir durumdur, ancak zaman olgusundan farklı olarak yaşamsal deneyimleri ve ardında bıraktıklarıyla somut bir varlık olan insanın yeryüzündeki serüveninin en azından bir kısmı hakkında bilgi sahibi olmanın imkânsız olmadığını belirtmekte fayda vardır. Dünyada varoluş serüveniyle ilgili tüm ayrıntılar henüz tam olarak bilinmiyor da olsa, kendisine özgü farklı yetileriyle toplumsal bir varlık olan insan, bu özellikleri sayesinde ulaşılabildiği ölçüde kimi zaman bilinen ya da çözülen, kimi zamansa anlamlandırılmayan bazı mirasları ardında bırakarak bilinmeyen geçmişinin aydınlatılmasını sağlamıştır. Bunları genel olarak somut ve soyut miraslar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Buna göre geçmişte yaşanan uzamlar, kullanılan eşyalar/aletler, muhtelif yerlere çizilen resimler/figürler, sanatsal kalıntılar ve yazının bulunmasından sonraki yıllara ait kaynaklar, ...vs. somut miraslar olarak kabul edilirken, gelenekler, toplumsal değerler, yazının bulunuşuna kadar kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan mitoloji, destan, halk hikayeleri, şarkılar gibi kültürel aktarım unsurları ise, soyut miraslar olarak değerlendirilmektedir. Bunlardan bazısının, hem edebiyatın –edebî tür olarak özellikle romanın– hem de yeterli bilgi, belge, bulgunun bulunmadığı dönemler için tarih biliminin ilk temel başvuru kaynaklarını oluşturduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla buradan, tarih ve edebî bir tür olan roman arasında eskiye dayanan bir yakınlık olduğu iddiasını destekleyen bir sonucun ortaya çıktığı söylenebilir.

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, yüzyıllar boyunca bilinmezlikler temelinde, zaman ve insanoğlu arasında; ortak miraslardan faydalanma yönündense, tarih ve roman arasında adı konmamış bir birliktelik olduğu görülmektedir. Buna karşın tarih ve edebiyatın sosyal bilimler alanında müstakil birer bilim dalı haline gelmesini takip eden süreçte, özellikle tarih biliminin bu ezeli birlikteliği çok öne çıkarmak istemediği fark edilmektedir. Zira tarih bilimi, bütün tarihçiler için geçerli olmamakla birlikte, ayrışma sürecinin başlamasıyla varsayımlara, söylentilere, düş gücüne dayanan, kuşaktan

kuşaa aktarılan ve gerçekliği tartışılır durumdaki sözlü-yazılı edebî anlatıları genel anlamda bilimin salık verdiği nesnellik ve kanıtlanabilirlik ölçütleri açısından güvenilir kaynaklar olarak görmeme eğilimine girmiştir. Buna karşın, edebiyat açısından tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Öyle ki, hem sosyal bilimlerin bir alt kolu olma vasfı elde etmeden önceki dönemde hem de sonrasında, sözlü kültürel aktarım araçlarından yararlanmayı, aynı zamanda tarihî olay ve kaynaklardan az ya da çok esinlenmeyi ihmal etmemiştir. Özellikle edebî türler arasında hatırı sayılır bir yeri olan romanın geçmişinde, bu tespiti doğrulayan sayısız örnekle karşılaşmak mümkündür. Ancak biçim-içerik bakımından belirlenen kurallar çerçevesinde, gerçek manada tarihten esinlenen romanların hangileri olacağının tespit edilmesi ve bunların bir çatı altında toplanarak romanın ayrı bir alt türü haline gelmesi, hayatın olağan akışıyla uyumlu biçimde zamana yayılmıştır. Bu bakımdan tarihçiler tarafında, tarih ve roman arasında geçmişe dayanan bir bağ bulunduğu kabul edilse bile, her ikisinin birbirinden ayrı iki farklı unsur olarak düşünülmesi gerektiği görüşünün hâkim olduğu, buna karşın roman yazarları nazarında böyle bir ayrımın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla tarih ve roman ikilisinin birbirine benzeyen ve birbirinden ayrışan özelliklere sahip olmaları, hem tarihçilerin hem de roman yazarlarının görüşlerine eşit mesafede yaklaşmayı gerektirse de, bu durum, tarih içerikli romanların somut anlamda var olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bir başka deyişle, bu ikili arasında bir bağ olduğu kabul edilsin ya da edilmesin, kurmacanın birleştirici gücüyle bir araya geldikleri ya da getirildikleri görölmektedir.

Edebî bir alt tür olma niteliği elde ettiği zamanın ne öncesinde ne de sonrasında tarih olgusuyla ilişkisini koparmayan roman, farklı alanlarla kurduğu ilişkilerde karşılaşıldığı gibi (biyografik/otobiyografik roman, polisiye roman, macera romanı, bilimkurgu romanı, edebî akımlara dayalı romanlar...vs.) zamanla kendi içinden kendini temsil eden bir alt tür çıkarmayı başarmıştır. Adım adım ilerleyen bu süreçte, tarih ile

romanın bir arada olduğu kurmaca eserler hakkında öylesine çeşitli görüşler ileri sürülmüştür ki, romanın bu alt türü için kullanılan ifadelerde de tam bir uzlaşş söz konusu olmamıştır.

Verilen bu kısa bilgiler ışığında “Tarihî Romanda Gerçeklik: Gilbert Sinoué’nin *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* Başlıklı Tarihî Romanlarında Kurgu-Gerçeklik İlişkileri” başlığı altında yapılacak bu çalışmada, konuya ilişkin çok yönlü bir bakış ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda üç bölümden oluşacak çalışmada, bölümlerin düzenlenmesinde iki aşamalı bir yöntem takip edilecektir. Buna göre ilk bölümde teorik, son iki bölümde uygulamalı bir çalışma örneği sunulacaktır. Öte yandan uygulamayı esas alan son iki bölüm, kendi içinde kurgusal-biçimsel ve içeriksel inceleme olmak üzere uygulamanın iki farklı kanadını oluşturacaktır. Böylece “tarih-roman” ilişkisinin teorik yönü ve çalışmaya konu olan romanların “biçim-içerik” unsurları olabildiğince kapsamlı şekilde, genelden özele inen tümdengelim anlayışı çerçevesinde ele alınmış olacaktır. Bu anlamda çalışmanın ana başlığında sözü edilen “kurgu-gerçeklik” söyleminde “kurgu” ifadesinin, çalışmanın ikinci bölümünde değinilecek olan kurgusal-biçimsel inceleme aşamasını; “gerçeklik” ifadesininse, son bölümde ana temaların ele alınacağı içeriksel inceleme basamağını temsil ettiğı belirtilmelidir. Üç aşamalı bir yöntemin uygulandığı bu araştırmanın sonunda, etik ve bilimsel değerlerle örtüşen, kendi içinde tutarlı, akademik açıdan nitelikli bir çalışmanın ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda konunun ayrıntısına girmeden önceki aşamada, tarih ile romanın iç içe geçtiğı edebî eserleri kapsayıcı bir tabirle ifade etmenin yararlı olacağı düşüncesinden hareketle, çalışma boyunca tarih ve kurgunun birlikteliğini temsil eden eserleri genel olarak tanımlamak üzere “Tarih İçerikli Romanlar” ya da “Tarih Konulu Romanlar” söyleminin kullanılacağını belirtilmekte yarar vardır. Bunun yanında “tarih-roman” birlikteliğı kapsamında yapılan tanımlama girişimlerinden yola çıkarak, alt biçimleri arasında, bu anlatısal melez yapının biçimsel-içeriksel-amaçsal özelliklerini

gerçek manada yansıttığı düşünölen “tarihî roman” (klasik tarihî roman) biçimi üzerinde özellikle durulacağı ve bu alt biçimin çalışmanın ilerleyen aşamalarında konunun ana eksenini oluşturacağı vurgulanmalıdır.

Bölümler temelinde çalışmanın ayrıntılarına geçilecek olursa, “Kurmaca Gerçeklik ve Tarih-Roman/Tarihçi-Roman Yazarı İlişkisi Bağlamında Tarih İçerikli Romanlara Genel Bakış” başlıklı birinci bölümün “Romanda Gerçek-Kurgu İlişkisi ve Kurmaca Gerçeklik” başlığında ilkin, yapılacak çalışmanın neredeyse tamamına etki edecek olan “kurmaca gerçeklik” (réalité fictive) ve “zıtlıkların uyumu” (harmonie des contraires) kavramlarından ve kurmaca metinlerin temelini oluşturan bu iki kavramın romandaki yansımalarından bahsedilecektir. Ardından genel hatlarıyla “kurgu-gerçek” ilişkisi, bu ilişkinin nasıl ortaya çıktığı, romandaki gerçekliğin ölçütünün neler olması gerektiği, romanlarda gerçekliğe neden ihtiyaç duyulduğu, kurmaca metinlerde gerçeklik algısını etkileyen unsurların neler olduğu türündeki soruların yanıtları aranacaktır.

Roman türünün yukarıdaki iki temel kavramla kurduğu ilişkiden bahsedildikten sonra, “Tarih-Roman/Tarihçi-Roman Yazarı İlişkisinde Gerçeklik Olgusu” başlığına geçilecektir. Burada bir taraftan “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının temsilcisi konumunda bulunan roman ile tarih bilimi arasındaki biçimsel-içeriksel etkileşime değinilecek, diğerk taraftan eş güdümlü biçimde bu iki alanın uygulayıcıları olan tarihçiler ve roman yazarları arasında var olduğu kabul edilen benzerlik ve farklılıkların nereden kaynaklandığı konusuna açıklık getirilecektir. Bu doğrultuda sırasıyla, bu ikililerin benzeşen-ayrışan özelliklerinden, bu ilişkide gerçekliğin konumu ve kullanımından bahsedilecektir. Böylece imkânsız gibi görünen bu birlikteliğin “insanî/yaşamsal olabilirlikler” kapsamında roman türünde hayat bulabileceği gösterilmiş ve bir sonraki bölümde “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının somut bir yansıması olarak ele alınacak tarih içerikli romanlar konusunda, bazı temel unsurlar ortaya konulmuş olacaktır.

Bu noktadan itibaren ilk iki başlıkta roman türü bağlamında ortaya çıkan bütüncül bakışın, yerini tündengelim yönteminin bir yansıması olarak genelden özele inen bir yaklaşıma bırakacağı görülecektir. Bu anlamda konuya “Tarih İçerikli Romanlar” başlığıyla devam edilecek, böylece konu dâhilinde giderek kapsamın daraltıldığı bir aşamaya geçilmiş olacaktır. Söz konusu başlık çerçevesinde öncelikle, roman kapsamında yeni bir alt tür olma özelliği gösteren tarih içerikli romanların imgesel-kavramsal göndergelerinden, kendi içinde biçim-içerik yönünden ayrıışan alt biçimlerinden bahsedilecektir. Söz konusu alt biçimlerin çerçevesini belirleyen etkenler üzerinde durularak, bir sınıflama çalışması yapılacaktır. Bu bilgiler ışığında tarih konulu romanlar, biçim, içerik ve yaklaşımları bakımından, *Tarihî Roman (Klasik Tarihî Roman)*, *Çağdaş Tarihsel Roman*, *Biyografik Tarih Romanı*, *Postmodern Tarih Romanı* olmak üzere dört başlıkta sınıflandırılacaktır. Bunun yanında başta da değinildiği gibi, bu alt biçimler arasında çalışmanın neredeyse tamamının –incelenecek romanlar dâhil– çıkış noktasını oluşturacak “tarihî roman” (klasik tarihî roman) biçiminin biçim-içerik özelliklerine, onu diğer alt biçimlerden ayırtıran unsurlara ayrıca değinilecektir. Ardından tarihî roman biçimi hakkında ileri sürülen görüşlerden de yararlanarak, üzerinde büyük oranda uzlaşılabilecek bir tarihî roman tanımına ulaşmak hedeflenecektir.

Birinci bölümün “Tarih İçerikli Roman Türünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi” başlığıyla devam eden kısmında, tarihsel akış içinde yazının bulunmasından önce ya da sonra tarih ve romanla ilişkisi olduğu düşünülen eserler süredizimsel olarak sıralanacaktır. Böylelikle tarih içerikli romanların ne tarihle ne de romanla doğrudan ilişkilendirilmesi mümkün olmayan ilkel sayılabilecek örneklerinden, ayrı bir roman türü olarak kabul edilip modern bir yapıya kavuşacağı ve daha çok “tarihî roman” adıyla anılacağı XIX. yüzyıla, oradan da günümüz “Postmodern Tarih Romanı”na gelene kadarki süreçte geçirdiği değişimler ve bu akışta görülen kırılma noktaları gösterilmiş olacaktır. Roman gibi köklü bir edebi türün alt kolu olan tarih konulu romanların, “tarihî

roman” ifadesiyle vücut bulan alt biçiminin neden bu kadar geç bir dönemde adını duyurmaya başladığı, hangi etkenlerin buna neden olduğu anlatılmaya çalışılacaktır. Ayrıca türün modern anlamını bulmasına öncülük eden Walter Scott’ın eserlerinde kullandığı yöntemler ve konuyla ilgili görüşlerini bildiren Georges Lukács gibi araştırmacıların yaptıkları saptamalar dikkate alınarak, tarihî roman biçimine ilişkin eksik kalan noktalar tamamlanmış olacaktır.

Birinci bölümün son başlığı olan “Tarih İçerikli Roman Türünün İşlevsel Göndergeleri” konusu, çalışmanın uygulamaya dayanan son iki bölümünde değinilecek hususlara etki edecek olması ve tarihî romanı diğer roman türlerinden ayırtıran niteliklere yenilerini ekleyecek olması nedeniyle, çalışmanın önemli noktalarından birini oluşturacaktır. Bu bilinç ve anlayış doğrultusunda tarihî romanın genel anlamda *öğretmek, yeniden canlandırmak ve eğlendirmek* olmak üzere üç temel unsur üzerinden işlevsel bir görev üstlenebileceği anlatılacaktır. Bunlar arasında “öğretme” işlevinin zayıf, diğer iki işlevin ise, güçlü bir karşılığı olduğunun altı çizilecektir. Bununla birlikte etkileme ve sürükleyici olma ereğiyle bağlantılı olan “eğlendirme” işlevinin, diğer roman türlerini de ilgilendiren bir yönü olduğu gerçeğinden hareketle, “yeniden canlandırma” işlevinin, tarihî roman biçiminin işlevsel göndergeleri arasında en ayırt edici başlığı temsil ettiği vurgulanacaktır. Öte yandan “yeniden canlandırma” işlevinin, kişi, zaman, uzam kullanımı, olay anlatımı ve “hatırlatma” eylemi aracılığıyla aynı zamanda “bireysel, toplumsal (kolektif)-kültürel belleğin inşa edilmesi” ya da “tarih-ulus-kimlik-aidiyet bilincinin oluşturulması” gibi başlıklar altında kendisiyle ilintili yeni işlevsel göndergelerin ortaya çıkmasını sağlayabileceği anlatılacaktır. Böylece işlevsel göndergeleri çerçevesinde, tarihî romanların yalnızca kurmaca bir metinden ibaret olmadığı, bireye ve topluma bilişsel/duyuşsal yönden çeşitli katkılar sunabileceği gösterilmeye çalışılacaktır. Bunun yanı sıra “bilinçlendirme” faaliyetleri kapsamında, amaçlanan hedeften uzaklaşma ihtimalinin önüne geçmek maksadıyla, yazarın

sorumluluk duygusu içinde hangi hususlara dikkat etmesi gerektiği konusu üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın “Gilbert Sinoué’nin Tarih İçerikli Roman Anlayışı ve *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* Başlıklı Tarihî Romanlarında Kurgusal Unsurların Kullanımı” başlığı altında işlenecek ikinci bölümünde ilkin, bu çalışmanın konusu olacak tarihî romanların yazarı konumundaki Gilbert Sinoué’nin hayatından, renkli kişiliğinden, araştırma-deneme-gezi yazısı-roman kategorisine giren eserlerinden bahsedilecektir. Ayrıca bu eserlerde özgün olmayı başarabildiği noktaların yanı sıra, edebiyata, hayata bakışı ile tür ve konu seçiminde benimsediği anlayış arasındaki ilişkiye değinilecektir. Bahsi geçen eserler arasında tarih içerikli romanlar kapsamına girenler, daha önce tarih içerikli romanların sınıflandırılması sonucu elde edilen veriler de dikkate alınarak, ilgili başlıklar altında bir ayıklamaya tabi tutulacaktır. Buna göre Sinoué’nin tarih içerikli roman temelinde kaleme aldığı eserleri arasından hem tarihî roman özelliği taşıyan hem de hikâyesi uzak denilebilecek bir geçmişte Mısır coğrafyasında geçenler tespit edilerek bir sadeleştirmeye gidilecektir. İncelemeye esas oluşturacak romanların tûmdengelim yöntemi doğrultusunda belirlenmesinin ardından, uygulamalı incelemenin ilk ayağı olan kurguya dayalı biçimsel inceleme aşamasına geçilecektir. Böylece bir taraftan romanın bu alt türünde yazarın benimsediği anlayışın farklılığı ortaya konulmuş olacak, diğer taraftan içerik incelemesi bölümünde ele alınacak olan ana temalar, sağlam ve somut bir zemine oturtularak, söz konusu temaların yazarın tarih konulu roman anlayışıyla ne denli uyumlu olduğu gözlemlenmiş olacaktır.

Biçimsel incelemeyi temsil eden “Kurgusal Unsurlar” başlığında, öncelikle söz konusu ölçütler doğrultusunda inceleme eserleri olarak belirlenen *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanları temel alınarak, bu iki anlatıda yazarın tasarrufuyla birer ayrıntı şeklinde ortaya çıkan kurgusal-biçimsel düzenlemelere ve her iki anlatı arasında var olan biçimsel-içeriksel geçişkenliğe ana hatlarıyla değinilecektir. Ardından kişi, zaman, uzam

ve olay örgüsü şeklinde sıralanabilecek anlatı unsurlarının hem tarihî roman biçimi özelinde nasıl kullanılması gerektiğine hem de bu özelliklerin bahse konu iki tarihî romana yansıtılıp yansıtılmadığına ilişkin tespitlerde bulunulacaktır. Böylece bir yandan biçimsel inceleme aşamasının derinlikli bir yapıya kavuşması sağlanırken, diğer yandan tarihî roman biçiminin geleneksel romandan ayrılan yönleri de dolaylı olarak gösterilmiş olacaktır. Bunun yanında her bir anlatı unsurunun birinci bölümde üzerinde durulan “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarıyla ve tarihî romanın işlevsel göndergeleriyle kurduğu ilişkiye ve bu ilişkinin ilgili romanlara yansıma biçimine dair gözlemler paylaşılacaktır.

Çalışmanın “Gilbert Sinoué’nin *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* Başlıklı Tarihî Romanlarında Ana Temalar” başlığıyla ele alınacak son bölümünde, uygulamalı yöntemin ikinci ayağı olan içerik incelemesi aşamasına geçilecek ve bu kapsamda her iki tarihî romanda öne çıkan ana temalara olabildiğince yer verilmeye çalışılacaktır. Biçimsel inceleme aşamasında olduğu gibi burada da “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarıyla örtüşen, “insanî/yaşamsal olabilirlikler” çerçevesinde şekillenen bir yapının var olduğu vurgulanacaktır. Birbirleri arasında biçim-içerik yönünden geçişkenlik gösteren bu iki tarihî romanda öne çıkan ana temaların duygular, davranışlar, algı ve anlayışlar temelinde şekillendiği gösterilecektir. Bu bağlamda yapılan tasnif çalışması neticesinde elde edilen temalar, *Duygularda Karşıtlık: Aşk ve İhtiras; Algıda ve Anlayışta Karşıtlık: Birlik ve Ayrışma/Çatışma* olmak üzere iki ana başlıkta incelenmeye çalışılacaktır. Olgusal ve imgesel açıdan birbirine zıt, ancak yaşamsal gerçeklik yönüyle birbiriyle adeta iç içe geçmiş vaziyetteki aşk-ihtiras ve birlik-ayrışma/çatışma başlıklarının bu iki tarihî romanda nasıl bir karşılık bulduğu anlatılacaktır. Bu noktada “toplumsal, kültürel, imgesel ayrışma/çatışma” olgusunun düşünsel bir arka plana sahip olduğu anlayışından hareketle, konuyla ilgili ortaya atılan görüşlerden de yararlanarak, bu sorunu ortaya çıkaran etkenlere genel hatlarıyla değinilecektir. Bu süreçte her bir

başlık ve alt başlıkta yer alan konular, roman kişilerinin eylem, söylem ve davranışları dikkate alınarak değerlendirilecek, böylece ilgili başlık ve alt başlıklar kapsamında ileri sürülen varsayımlara yönelik destekleyici veriler elde edilmiş olacaktır.

Bu çalışma boyunca yapılan inceleme, değerlendirme, saptama, çıkarımlar neticesinde, tarih konulu romanlar ve onun alt biçimlerinden olan tarihî romanların yalnızca bilinmeyen yönlerine ilişkin teorik bilgilerin aktarılmasıyla yetinilmediği; teoride ileri sürülen özelliklerden birçoğunun, aynı zamanda bu alt biçimin açık örneklerinden olan Gilbert Sinoué'nin söz konusu tarihî romanlarında hem biçimsel hem içeriksel düzlemde karşılığını bulduğu ortaya konulmuş olacaktır.

I. BÖLÜM

KURMACA GERÇEKLİK VE TARİH-ROMAN/TARİHÇİ-ROMAN

YAZARI İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA TARİH İÇERİKLİ

ROMANLARA GENEL BAKIŞ

1.1. ROMANDA KURGU-GERÇEK İLİŞKİSİ VE KURMACA GERÇEKLİK*

Eşitlerin birlikteliği her ne kadar yaşamın her alanında olması arzu edilen bir durum da olsa, farklılıkların, güzelliklerin ve sanatın ortaya çıkma(rı)bilmesi için zıtlıkların birlikteliğine de bir o kadar ihtiyaç vardır. Bu bakımdan Kubilay Aktulum'un *karşıt terimlerin yanyanalığı* ifadesi¹ ya da daha yaygın söylemiyle “zıtlıkların uyumu” (harmonie des contraires) kavramının söz konusu ihtiyaçların karşılanması amacıyla birçok alanda olduğu gibi edebiyatta da yerini bulan bir ifade olduğu söylenebilir. Hem şiirde hem de düz yazıyı temsil eden edebî türlerin birçoğunda karşılığını bulan bu söylemin, roman türündeki izdüşümü ne olabilir diye düşünüldüğünde, akla ilk olarak imgelemde birbiriyle zıt anlamlar taşıyan “kurgu” (fiction) ve “gerçeklik” (réalité) ifadeleri gelmektedir. Burada “kurgu” sözcüğü hayalî, uydurma gibi anlamlara gelirken, “gerçek(lik)” ise bunun tersi olan doğru, hakikî, uydurma olmayan anlamlarına karşılık gelmektedir. Bu bağlamda kurmaca metinlerin omurgasını oluşturan “kurgu-gerçek” ilişkisinin ele alınacağı bu başlıkta, bu iki ögenin etkileşiminden türeyen “kurmaca gerçeklik” (réalité fictive) kavramına değinilecek ve kurmaca metinlerde hangi temel unsurların gerçeklik algısını etkilediği üzerinde durulacaktır. Böylece bir sonraki başlıkta “kurgu-gerçek” olgusunun bir başka boyutuyla ele alınacağı “Tarih-Roman ve Tarihçi-Roman Yazarı İlişkisinde Gerçeklik Olgusu” konusunun daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

“Kurgu”, “gerçek(lik)” ve “kurmaca gerçeklik” ifadeleri, edebiyatçılar tarafından uzunca bir süredir üzerinde durulan, fakat roman kurgusunun gerçeklikle ilişkisinin ciddi biçimde tartışıldığı XIX. yüzyılda, dönemin önde gelen edebî akımlarından realizm ve natüralizmin etkisiyle edebiyat dünyasının gündemine taşınan ve geleneksel roman

* Çalışma boyunca başvurulanan Fransızca ve İngilizce kaynaklara ait çeviriler tez yazarı tarafından yapılmıştır.

¹ K. Aktulum, “Romanesk Söylemin Tarihselleştirilmesi ya da Tarih'i Yeniden Yazmak”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 26-37) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2014, s. 28.

kurgusunun temel dayanak noktalarından birini oluşturarak, bugün bile tartışılmayı sürdüren güncel kavramlar arasında yerlerini almışlardır. Bu bağlamda konuya, “romandaki ‘gerçek’ nasıl bir gerçektir ve ‘kurmaca gerçeklik’ kavramı ne ifade etmektedir?” sorusuyla başlanabilir. Miguel Unamuno’nun “*Bir yaratma eserdeki gerçeklik, iç gerçekliktir*” ifadesi, esasında bu sorunun tek cümlelik yanıtı niteliğindedir.² Nitekim burada sözü edilen durum, dış gerçekliğin “yaşamsal olabilirlikler” bağlamında yeniden ele alınarak kurmacanın ürünü haline getirilmesi anlamı taşımaktadır. Bu noktada ikili anlamlar içeren bu tür tartışmalı kullanımların anlaşılmasını kolaylaştırmak için Claudie Bernard’ın önerdiği *dichotomie*, yani kavramların anlamlarını ikiye bölerek çözümleme yöntemine başvurmak yararlı olabilir.³ Buna göre “gerçek” sözcüğünü ikili bir anlam içeriğiyle “doğru” ve “hakikat” ifadeleri üzerinden açıklamak, sorunun yanıtını bulmak açısından zihinlerde bir kapı aralayabilir. Bu açıdan bakıldığında, “gerçek” ifadesinin bilgiye dayalı durumlarda “doğru”ya, olgulara ilişkin durumlarda ise “hakikat”e karşılık geldiği söylenebilir.⁴ “Doğru” ve “hakikat” olarak ikiye ayrılan gerçeklik kavramının, kurguya başvurulmayan salt tarihî, biyografik ve otobiyografik metinlerde, kurgusal içerikli metinlere oranla daha fazla önem taşıdığı ileri sürülebilir. Zira bu tür metinlerde gerçeklikten uzak bir yaklaşımın benimsenmesi, ana hedefi okuru bilgilendirmek olan bu metinlerin etki gücünü azaltıp inandırıcılığına zarar verebilir. Kurgusallığın ağır bastığı ve temel amacı okuru etkilemek ve inandırmak olan metinlerde ise –tarih içerikli romanlar, biyografik ve otobiyografik romanlar dâhil– olaylara/olgulara ilişkin sunulan bilgilerin, yalnızca ana hatları itibarıyla doğru/hakikat temelinde şekillendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca olguyu temsil eden tutum, yaklaşım ve yaşantıların dış dünya ile uyum içinde yansıtılması ve tüm bunların “gerçekleşebilir”

² M. Unamuno, “Gerçeklik, Gerçeklik Üzerine”. çev. Bilge Karasu. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci baskı: Temmuz-Aralık 1964/ sayı: 154-159): 275-281, 2019, s. 276.

³ C. Bernard, “Roman historique et double jeu romanesque: la “chronique du règne de Charles IX” de Mérimée”. **Romantisme**, (69): 97-111, 1990, s. 97.

⁴ S. Çıkla, “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”. **Hece Dergisi**, Türk Romanı Özel Sayısı (65-66-67): 111-129, 2002, s. 115.

(vraisemblable) bir anlatı üzerine inşa edilmesi, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının tümüyle vücut bulabilmesi için birer geçer şart oluşturmaktadır.

Bu aşamada yukarıdaki soruya verilen cevabın devamı niteliğinde, “kurgu-gerçek” ilişkisine yeni bir boyut kazandırmak için “hiçbir roman yoktur ki, gerçekleri olduğu gibi yansıtsın” cümlesi üzerinde durmak yerinde olacaktır. Yani anlatıda bahsedilen olayın gerçekliği, romanın kurgusallığı içinde ana hatlarıyla olmasa bile çerçeve bakımından bazı değişimler geçirebilir. Fransız eleştirmen Alain’in, “*Romanla romana kaynaklık eden gerçek serüven arasında her zaman var olan hayret verici ayrılıkları anlamak, ancak şu yoldan gitmekle mümkün olur her halde: yeniden yapmak, meydana getirmek için bozmak*” sözü de bu gerçeği ortaya koymaktadır.⁵ Dolayısıyla dış dünyanın gerçeği ile sanat eseri kapsamına giren romanın gerçeğinin iç içe geçebileceği veya farklılık gösterebileceği unutulmamalıdır. Roland Bourneuf ve Réal Ouellet, bu özelliği sayesinde romanın, okuyucusunu çok boyutlu bir *illüzyonun* içine çektiğini belirtirler.⁶ Yine de anlatıda yanılsamaya dayalı bu vurucu etkinin oluşturulabilmesi için iki kutup arasında ahengin ve dengenin sağlanması oldukça önemlidir. Mark Schorer’in “*Gerçek bir romancı bize dış dünyanın gerçeğiyle sübjektif tecrübenin cazibesini birlikte sunar ve böylece her ikisinin de etkisini artırır*” sözüyle, bu uyumun gerekliliğine dikkat çekmek istediği ifade edilebilir.⁷ Bu bakımdan en gerçekçi bakış açısıyla kaleme alınan romanların dahi, “gerçekleşmiş” ya da en az onun kadar “gerçekleşebilir” olaylar ve durumlar üzerine kurulu olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.⁸ Durumu tersinden bir yaklaşımla ele alan Joseph Conrad ise “*en kötü romanın bile çekirdeğinde bir çeşit gerçek vardır*” diyerek romanın dış gerçeklikten tamamen bağımsız olamayacağını

⁵ Alain, “Romanla Romancı Üzerine”. çev. Fehmi Baldaş. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci basım: Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 185-190, 2019, s. 186.

⁶ R. Bourneuf- R. Ouellet, **Univers du roman**. Paris: Presses nniversitaire de France, 1975, s. 80.

⁷ M. Schorer, “Teknik ve Öz İlişkisi”, **Roman Teorisi** (s. 19-33) içinde. Philip Stevick (hızl.). çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017, s. 82.

⁸ Ş. Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998, s. 14-15.

açıklamaya çalışır.⁹ Mehmet Can Doğan romanda görülen bu yapıyı, *gerçeğimsi bir dünya tasarımı*¹⁰; Selim Somuncu ise, *sahte gerçeklik* söylemiyle betimler.¹¹ Bu nedenle, edebî metin incelemelerinde dış gerçeklik bütünüyle göz ardı edilmemekle birlikte, metin içi/dışı gerçekliğin tespiti ve ayırt edilmesi hususunda incelemelere esas oluşturanın metnin kendisi, metnin iç gerçekliği olduğu çoğu edebiyat bilimci tarafından bilinmekte ve vurgulanmaktadır. Bir başka deyişle, anlatılanların kurgusal bir temele dayanıyor olduğu peşinen kabul edildiğinden, kurguda geçen olayların dış gerçeklikle bire bir örtüşmesi beklenmemelidir.

Kurmaca bir metinde anlatılanlar elbette çoğunlukla hayal ürünüdür, fakat romanın somut gerçekleri edebî-sanatsal bir üslupla ele alıyor olması, esinlenilen dış gerçekliğin ana unsurlarından tamamen uzaklaşacağı anlamına gelmemektedir.¹² Konuyu genişletmek gerekirse, hemen hemen her romanda okuyucuların büyük çoğunluğunun üzerinde hemfikir olduğu kişi, zaman, uzam, insanî duygular, bireysel/toplumsal olay ve eylemler gibi bir takım dış dünya gerçeklerinin varlığı ve kullanımı söz konusudur. Öyle ki asgari oranda da olsa, bu unsurlardan biri ya da birkaçının kurgusal düzlemde uyum içinde kullanılmaması, somut gerçekliğin, yerini soyut boşluklara bırakmasına ve romanın kendi iç gerçekliği anlamına gelen “kurmaca gerçeklik” olgusunun sarsılmasına yol açabilir. Hilmi Yavuz kurgusal düzlemde karşılaşılabilecek bu tehlikeyi, “romanda [...] bireysel etkinliğin yerini soyutlamaların alması, romanın gerçek tarihselliğini saptıran, bozan, değiştiren bir yaklaşım ortaya koyar” sözüyle açıklar.¹³ Bu unsurların varlığı ve kullanım şekli yazarın niyetine göre değişiklik gösterebilmekle birlikte –yazar gerçeküstücü, fantastik, postmodern romanlarda olduğu gibi gerçeği çarpıtmak, alt üst

⁹ J. Conrad, “Romanın Dünyası” **Roman Teorisi** (s. 33-34) içinde. Philip Stevick (hızl.). çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017, s. 33.

¹⁰ M. C. Doğan, “Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihî Romanları”. **Türk Yurdu Dergisi**, 20 (153-154): 140-157, 2000, s. 143.

¹¹ S. Somuncu, “Tarihsel Bilgi ile Edebiyat Arasında Tarihî Romanın Konumu”. **III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı** (s. 304-311) içinde. D. Coşkun (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2016, s. 310.

¹² T. Eagleton, **Eleştiri ve İdeoloji**. çev. E. Tarım- S. Öztoptaş. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 87.

¹³ H. Yavuz, **Yazın Üzerine**. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1987, s. 51.

etmek niyetinde olabilir– çoğunlukla kurguda inandırıcılığı ve etkileyiciliği sağlayabilmenin temel şartlarından biri olarak kabul edilir. Bu noktada söz konusu inandırma ve etkileme çabasının, bilgilendirme ya da yönlendirme amacı gütmeyeceğini (tarih konulu romanlar kısmen hariç tutulabilir) bir kez daha belirtmekte yarar vardır. Nitekim romanlarda anlatılanların büyük oranda kurguya dayandığı bilindiğinden, herhangi bir okurun, karşılaştığı bir zorluğun üstesinden gelmek için veya kendisine yol göstermesi amacıyla roman ya da kurmaca bir metne başvurduğunu görmek pek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla kurgunun inandırma ve etkileme ereğinin, büyük oranda okurun gerçeklik bağlamında dış dünya ile bir ilinti kurabilmesini sağlama ilkesi üzerine kurulu olduğu iddia edilebilir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın da dediği gibi “*İmgelem, herhangi bir şeyi uydurmak değil, belki herhangi bir şeye hayatın sıcaklığını geçirmektir.*”¹⁴

Kurgunun inandırıcılığını pekiştiren gerçekliğe ise, ayrıntıların gerçeklerle uyum içinde sunulması sonucunda ulaşılabilir. Stendhal’in “*orijinallik ve gerçeklik yalnızca ayrıntılardadır*” sözü bu anlamda bir çıkış noktası oluşturabilir.¹⁵ Edward Morgan Forster’a göre, yaşamın kendisi dağınık, çelişkili, başı sonu belli olmayan ayrıntılarla dolu bir süreci temsil etmekte; roman ise, ayrıntılarla dolu bu dağınıklığı, kesitler halinde düzenleyerek ona anlam katma görevini üstlenmektedir.¹⁶ Bir başka ifadeyle herhangi bir anlatıda –özellikle roman türünde– yaşama ilişkin dağınık ayrıntılar düzenlenirken gösterilen hassasiyet ya da umursamazlığın, yazarın özgünlüğü yakalamasına veya bu noktadan uzaklaşarak sıradanlaşmasına neden olabileceği, aynı zamanda okurdaki gerçeklik algısının güçlenmesine veya zayıflamasına yol açabileceği söylenebilir. Dolayısıyla “*Roman sanatı açısından önemli olan, yazarın kurgusal dünyada ortaya*

¹⁴ A. H. Tanpınar, “Roman ve Romancı Üzerine Notlar”. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci basım: Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 113-118, 2019, s. 113.

¹⁵ Stendhal’dan akt: S. Zweig, **Kendi Hayatının Şiirini Yazarlar**. çev. Ayda Yörükkan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 206.

¹⁶ E. M. Forster, **Roman Sanatı**. çev. Ünal Aytür. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2019, s. 17.

*koymaya çalıştığı gerçeğin tutarlılığıdır.”*¹⁷ Bu yönüyle “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının bir yansıması olan romanın, temel amaç ve işlevinin çoğunlukla yönlendirmek değil, aksine yaşanmış, yaşanılan ya da yaşanabilir hayatın bir kesitini, bir benzerini minyatürleştirerek etkileyici ve inandırıcı biçimde yansıtmaya çalışmak olduğu ileri sürülebilir. E. M. Forster “*eğer Tanrı evrenin öyküsünü anlatabilseydi, o zaman evren bir romana dönüşürdü*” derken romanın, kuşatıcı, aynı zamanda karmaşayı azaltan bu sadeleştirici, indirgeyici yönüne atıfta bulunur.¹⁸

Romanın etkileyciliğini ve inandırıcılığını artıran gerçeklik olgusunun, okur tarafından daha güçlü hissedilmesini sağlayan etkenlerden bir diğerinin ise, yazar ve anlatıcının metin içinde konumlanma biçimleriyle ilgili olduğu ifade edilebilir. Bir kurmaca metnin incelenmesi sürecinde, yazar ve anlatıcının birbirinden farklı iki ayrı figür olarak düşünülmesi gerektiği, çoğu edebiyat bilimci tarafından defaten vurgulanan bir husus olagelmıştır. Buna göre metinde okurun muhatap olduğu, olayları anlatan ve metin incelemelerinde dikkate alınan figür yazar değil, anlatıcıdır. Ancak metinde anlatılanların yazarın deneyimlerinden, kültürel birikiminden, duygularından ve dünya görüşünden izler taşımasının kaçınılmaz olduğu bahsinden hareketle yazarın, “metinde anlatılanlar benden bağımsız, bütün olup bitenlerde sorumluluk anlatıcıya aittir” diyerek kendini metinden ve anlatıcıdan bağımsız bir yere konumlandırması, okura karşı dürüst davranmadığı, ona değer vermediği anlamına geleceğinden, ilkesel anlamda saygı duyulması gereken bir durum olsa da, görmezden gelinecek bir yaklaşım olarak kabul edilemez. Öyle ki, okunan kurmaca bir metnin yazar tarafından kaleme alındığı, perdenin gerisinde her şeyi idare edip yönlendirenin yazarın bizzat kendisi olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir.¹⁹ Bu noktada, kurgunun bileşenlerini bir araya toplayıp onları

¹⁷ Z. Taştan, “Tarihî Gerçekler ve Kurgusal Gerçeklik Bağlamında Tarihî Roman”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 159-169) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2014, s.16.

¹⁸ E. M. Forster, 2019, s. 96.

¹⁹ E. Özdemir, **Yazınsal Türler**. İstanbul: Bilgi Yayınları, 1999, s. 266.

roman haline getirenin yazar olduğu; anlatıcının ise, yazar tarafından romanda yaşananları aktarmakla görevlendirilmiş kurgusal bir ögeden başka bir anlam ifade etmediğı söylene, yanlış bir ifade kullanılmış olmaz. Dolayısıyla kurmaca metinlerde, metin ve anlatıcı odaklı bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğinin, bunun yanında yazarın tüm olup bitenlerden bağımsız düşünölemeyeceğinin ve anlatılanlarda bütün sorumluluğı tek taraflı olarak yazara ya da anlatıcıya yüklemenin, romandaki “kurmaca gerçeklik” anlayışını anlamak ve anlamlandırmak açısından doğru bir bakış ortaya koymayacağının altını çizmek gerekir. Bu bakımdan ünlü İtalyan yazar ve düşünür Umberto Eco, kurmaca metin okumaları boyunca, metin, yazar ve anlatıcıyla kurulan ilişkide ve her birinin doğru şekilde değerlendirilmesi sürecinde, okuyucunun nasıl bir yaklaşım benimsemesi gerektiğı konusuna şu sözlerle açıklık getirir:

Bir anlatı metniyle karşı karşıya gelmenin temel kuralı, okurun sessiz biçimde yazarla, Coleridge’in ‘inançsızlığın askıya alınması’ adını verdiği bir *kurmaca anlaşmasını* kabul etmesidir. Okur, kendisine anlatılanların hayal ürünü bir öykü olduğunu bilmelidir; ancak bu, yazarın yalan söylediğini düşünmesini gerektirmez. Searle’ün belirttiğı gibi, yazar gerçek beyanda bulunuyormuş ‘gibi yapar’. Biz de kurmaca anlaşmasını kabul eder ve onun anlattıkları gerçekten oluyormuş gibi davranırız.²⁰

“Kurmaca gerçeklik” algısının oluşturulmasında yazar ve anlatıcının metindeki konumunun ve okuyucunun metin-yazar-anlatıcı üçlüsüne bakışının nasıl olması gerektiğine ilişkin verilen bu kısa bilgiler ışığında, metin incelemelerinde “kurgu-gerçek” arasındaki dengeyi sağlayarak “kurmaca gerçeklik” kavramına zarar vermemek ve okura değerli olduğunu hissettirmek için yazardan, her şeyi yönlendirenin kendisi olduğu gerçeğini askıya alması ve bu doğrultuda anlatıcı odaklı bir yaklaşım benimsemesi

²⁰ U. Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları, 2011, s. 101.

beklenir. Bunun yanında okurdan ise, anlatılanlara karşı inançsızlığını bir kenara bırakarak, kabul ettiği *kurmaca anlaşmasının* şartlarını yerine getirmesi umulur. Elbette bu kuralın işletilmediği ya da esnetildiği örnekler de yok değildir. XX. yüzyılın son çeyreğinden bugüne değin “Yeni roman” ve “postmodern roman” örneklerinde olduğu gibi, kurgusal içerikli metinlerin kimisinde, anlatıcının geri planda kalarak yazarın sesinin duyulduğu ya da varlığının hissedildiği durumlara rastlamak mümkündür. Esasında değişen kimliği ve rolüne rağmen, anlatıcının, bu yapı içinde dahi anlatıdan tamamen dışlanmadığı, Mehmet Tekin’in ifadesiyle yalnızca zaman zaman tatile çıkarıldığı fark edilmektedir.²¹ Yine de buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere “kurmaca gerçeklik” kavramının anlamını bulması sürecinde kurmaca olduğu iddia edilen bir metin için arzu edilen neticenin bu olmadığı görülmektedir. Zira yazarın anlatıcı rolüne soyunarak müdâhil olduğu metinlerde kesintisiz bir okuma süreci hayal eden okurun, yazarın yaptığı yorum ve değerlendirmeler sonrasında anlatılanların gerçekleşebilir bir kurgu mu, yoksa bir hâtıra, ahlak, felsefe ya da nasihat kitabı mı olduğu konusunda tereddüt yaşaması muhtemeldir. Böylece giderek “kurmaca gerçeklik” kavramının mantığından ve sanatsal bütünlükten uzaklaşmış bir metinle karşı karşıya kalınması kaçınılmaz bir hal alabilir. Bu durumda “gerçekleşebilirlik” (vraisemblance), algısının kuvvetlendirilmesi ve “kurgu-gerçek” ilişkisinin sağlıklı biçimde işleyebilmesi isteniyorsa, yazar ve okuyucunun yukarıda belirtilen hususlara azami ölçüde dikkat etmeleri gerektiği bir kez daha hatırlatılmalıdır.

Bütün bu veriler bir araya getirildiğinde, akıllarda karanlık nokta olarak kalabileceği düşünülen bir soruyla/sorunla mücadele etmek durumunda kalınabilir: Yaşamla iç içe olmakla birlikte, kurgunun romanda daima bir adım önde ilerlediği ve metin incelemelerinde öngörüldüğü üzere “kurgu-gerçek” dengesinin kurulabilmesi sürecinde, metin ve anlatıcı odaklı bir anlayışın benimsenmesi gerektiği göz önüne

²¹ M. Tekin, **Roman Sanatı- Romanın Unsurları**. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019, s. 98.

alındığında, “uydurma/hayalî” olanın içindeki “gerçek” birbirinden nasıl ayırt edilebilir? Bu ayrımı yapmak çoğu zaman kolay olmasa da, konu, romanın genel yapısı ve Miguel Unamuno’nun başta belirttiği *metnin iç gerçekliği* söylemi çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu soruya, “dış gerçeklikten esinleniyor olsalar bile, kurmaca metinlerde mutlak gerçeklik aranmamalıdır” şeklinde bir yanıt verilebilir. Başka bir ifadeyle, romanın gerçekleri tüm yönleriyle yansıtmak şeklinde bir zorunluluğu/yükümlülüğü olmadığı gibi, romanlarda anlatılanların tümüyle gerçek olması gerektiği iddiasında bulunmak da roman gerçeğiyle bağdaşmayan bir mantık ortaya koyacaktır. Bu açıdan bakıldığında, gerçeklerle daha iç içe olduğu düşünülen realist-natüralist romanlarda dahi bu denge ve uyumun yakalanmasının, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” ifadelerinin romandaki karşılığını bulabilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Aksi halde Marie-José Hanai’nin de ifade ettiği gibi roman diye ortaya konulan metnin, bir günceyi veya tarih metnini andırarak amacından uzaklaşması söz konusu olabilir.²² Bu ilkeleri benimsemiş yazarların roman yazım sürecinde “kurgu-gerçek” dengesini ve uyumunu oluşturmakta izledikleri yolu, E. M. Forster “*bir yandan yaşanan olayları örnek alır, bunlardan sapmamaya çalışarak gerçekçi bir tutum izler; öte yandan kendi yarattıkları olay ve kişilerden oluşan bir dünyada hayal gücünü işleterek, günlük yaşamdan uzaklaşabileceklerinin bilinci içindedirler*” şeklindeki sözleriyle açıklamaya çalışır.²³ Dolayısıyla gerçek ile kurgu arasında bir yer tutmakla birlikte, kurgusal yönü daha ön planda olan romanın, gerçeği kurgunun malzemesi haline getirerek sanatsal bütünlük kapsamında onu kendi gerçekliği içinde erittiği/şekillendirdiği ileri sürülebilir. Sevinç Çokum’un da ifade ettiği gibi bu, ressamın fırçasını özgür kullanmasıyla eşdeğer bir durumdur.²⁴

²² M.-J. Hanai, “Une frontière épistémologique: le roman historique ou livre d’histoire”. **Cahier du CRICCAL**, 13: 213-226, 1993.

²³ E. M. Forster, 2019, s. 10-11.

²⁴ S. Çokum, “Tarihî Romanda Yaşanmışlık”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 50-57) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2014, s. 56.

Tüm bu anlatılanlar neticesinde anlatı özelliği taşıyan kurmaca metinlerin dış gerçeklikle olan bağları az ya da çok devam ettiği müddetçe, bu başlıkta üzerinde durulan “kurgu-gerçek”, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” gibi kavramların daha uzun süre tartışılmayı sürdüreceği öngörülebilir. Buna göre burada da yanıtları aranan, *Romandaki gerçekliğin ölçütü nedir; romanın dış gerçeklikle bağı hangi düzeyde olmalıdır; Roman, dış gerçeklikten bağımsız bir gerçekliğe mi sahiptir; yazarın ve anlatıcının romandaki konumu ve olaylara yaklaşımı nasıl olmalıdır?* şeklinde sıralanabilecek birçok sorunun, bu kavramlar üzerinden yürüten tartışmanın ateşini körüklemeye devam edeceği ifade edilebilir.

Bugün bile çokça tartışılan kavramlar olsalar da, her birinin kurmaca bir metnin nefes alıp hayatta kalmasını sağlayan başat unsurlar arasında bulundukları inkâr edilemez bir gerçektir. Hatta buradan, baştan sona üzerinde durulan ve roman kurgusunun temeli ya da çatısı olarak tanımlanabilecek “kurmaca gerçeklik” kavramının, aynı zamanda romana ölümsüzlük bahşeden en önemli öğelerden birini oluşturduğu sonucuna varmak mümkündür. Nitekim konu, Umberto Eco’nun bahsettiği okur ile yazar arasında sessizce varılan *kurmaca anlaşması* bağlamında ele alındığında, “kurmaca gerçeklik” kavramının esrarengiz gücü sayesinde kurgunun, zamanla gerçeğin önüne geçmesi söz konusu olabilmektedir. Yani okur tarafından duygusal bir bağ kurularak içselleştirilen “gerçekleşebilir” bir anlatı, ilgi çekici bir hal alarak, tıpkı geçmiş önemli tarihî olayların zamana damga vurması gibi, sırtladığı anlam yüküyle döneminin ötesine seslenerek ölümsüzleşebilmektedir. Vladimir Nabokov’un “*Emma Bovary denen kız hiç yaşamadı; Madame Bovary kitabı ise sonsuza dek yaşayacak*” sözü de bu çıkarımın doğruluğunu teyit etmektedir.²⁵ Bu bakımdan, geleneksel romanı temsil eden, büyük oranda kurgunun hâkim olduğu *Madame Bovary* örneğinde ortaya çıkan bu etkinin bir benzerinin, sonraki başlıklarda değinilecek olan ve tarihî gerçeklerle kurguyu dengeli biçimde bir arada

²⁵ V. Nabokov, *Edebiyat Dersleri*. çev. Fatih Özgüven- Nihal Akbulut. İstanbul: Ada Yayınları, 1988, s. 11.

sunarak okuru etkilemeyi hedefleyen tarih erikli romanlarda da görülebileceği, iddia edilebilir.

1.2. TARİH-ROMAN VE TARİHÇİ-ROMAN YAZARI İLİŞKİSİNDE GERÇEKLİK OLGUSU

“Kurgu”, “gerçek(lik)”, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının romandaki yansımalarının ana unsurlarıyla açıklandığı bir önceki başlıkta anlatılanların, kurmaca içerikli birçok metin için geçerli olduğu söylenebilir. Bu noktada “anlatı özelliği gösteren farklı bir alanda, bunun örneğini görmek mümkün müdür?” sorusu akla gelebilir. Buradan yola çıkarak olguları yansıtan ve iyi düzenlenmiş bir anlatı özelliği gösteren tarih metinlerini nereye konumlandırmak gerektiği ve bu metinlerin kurmaca ile, özellikle roman türüyle ilişkisinin var olup olmadığı konusu üzerinde durmanın, konuya farklı bir bakış sunabileceği ifade edilebilir. Bu bağlamda, genel hatlarıyla tarih ve roman ilişkisinin değerlendirileceği bu başlıkta, bir önceki konuda değinilen “kurgu-gerçek”, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının devamı olarak, “tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı” ilişkisi, bu ilişkide gerçekliğin konumu, kullanımı ve bu ikililerin benzeşen, ayrışan özellikleri irdelenecektir. Böylece sonraki başlıklarda söz konusu kavramların açık bir yansıması olarak ele alınacak tarih içerikli romanlara ilişkin, açıklayıcı nitelikte bazı temel unsurlar ortaya konulmuş olacaktır.

İnsanoğlu evrende var olduğu günden bu yana farkında olsun ya da olmasın kendi dışında, kendinden bağımsız ve evrenin yaratılışıyla eş güdümlü biçimde durmaksızın akıp giden bir olgunun, yani zamanın etkisi ve hâkimiyeti altında yaşamaktadır. Süreçlilik gösteren, karşısında durulması mümkün olmayan bu olgu kapsamında, ana hatlarıyla; geride bırakılan zaman geçmiş, yaşanmakta olan zaman şimdiyi, henüz yaşanmamış zaman ise geleceği oluşturmaktadır. Bu düzlem içerisinde ânu ve geleceği etkileme ve şekillendirme özelliğine sahip olması bakımından, geride bırakılan zamanı temsil eden “geçmiş” olgusunun, çoğunlukla ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu ileri sürülebilir. Bu özelliğinden dolayıdır ki, insanlıktan, hatta evrenden bile eski olan zaman

kavramının alt kolu olan “geçmiş”, insanoğlunun özel ilgi gösterdiği bir alan haline gelmiştir. Zira Jan Assmann’a göre bu zamansal ifade, ancak kendisiyle ilişki kurulması halinde bilinir ve görülür olmaktadır.²⁶

Yaşanılan anda karşılaşılan, unutulmaması için önceleri sözlü olarak çeşitli imkânlarla (destanlar, efsaneler, şarkılar, halk öyküleri...) nesilden nesile aktarılan ve an itibarıyla “geçmiş” olarak kabul edilen kimi önemli olaylar, yazının bulunmasıyla birlikte kayıt altına alınmaya başlamıştır. Öyle ki, sözlü/yazılı bu bilgiler, Marc Bloch’un da dediği gibi uygarlıkların köklerini keşfetmeleri ve devamlılıklarını sağlayabilmeleri için birer kültürel, düşünsel aktarım malzemesi rolü üstlenmişlerdir.²⁷ Dolayısıyla buradan hareketle, tüm bu malzemeleri kullandığı süre içerisinde henüz adı konmayan, fakat sonraları veriye ve bilgiye dayalı yapılan sistematik çalışmalar neticesinde sosyal bilimlerin özel bir çalışma alanı haline gelen “tarih bilimi”nin ortaya çıktığı iddia edilebilir. Bu alanda çalışma yapan kişilere ise, “tarihçi” denmiştir. Tarihçinin görevi, genel olarak tarihleşmiş olayları/olguları araştırmak, bulmak, düzenlemek ve bugüne taşımak şeklinde özetlenebilir. Tarih araştırmacısı Edward Hallett Carr, konuyla bağlantılı olarak *tarih nedir?* sorusunu, “*tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog*” diyerek yanıtlamıştır.²⁸ Öte yandan tarihin, kabaca *yaşanılan tarih* ve *yazılan tarih* olmak üzere iki başlıkta incelenmesi gerektiğini belirten Mehmet Kaplan’a göre, “yazılan tarih”, “yaşanılan tarih”in binde birine dahi karşılık gelmemektedir. Buna rağmen, “yaşanılan tarih”in öne çıkan yönleriyle öğrenilmesinin tek mantıklı yolunun, “yazılan tarih”e başvurmak olduğunun altını çizer.²⁹ Dolayısıyla birebir tekrarının mümkün olamayacağı bir husus olan geçmiş olgular konusunda, tarih biliminin ve tarihçinin, yalnızca

²⁶ J. Assmann, **Kültürel Bellek**. çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018, s. 39.

²⁷ M. Bloch, **Tarih Savunusu ve Tarihçilik Mesleği**. çev. Ali Berktaş. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 83.

²⁸ E. H. Carr, **Tarih Nedir**. çev. Misket Gizem Gürtürk. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 82.

²⁹ M. Kaplan, **Kültür ve Dil**. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982, s. 62.

“yaşanılan tarih”in benzerine tekabül eden bir faaliyet ortaya koymaya çalıştığı ileri sürülebilir.

Başlangıç noktası itibariyle, zaman kavramıyla eş tutulamayacak kadar sonra ortaya çıksa da, sözlü edebî geleneğin varlığı düşünüldüğünde, çatı bakımından tarih bilimi gibi sosyal bilimlerin bir alt kolu kabul edilen edebiyatın, yazının bulunmasından da önce var olduğu ve en az tarih bilimi kadar zamansal olgunluğa sahip olduğu iddia edilebilir. Bu anlamda Roland Barthes’ın “‘anlatı’ insanlık tarihiyle başlar ve dünyanın hiçbir zaman ve zemininde anlatısı olmayan bir insan, topluluk, halk veya millet var olmamıştır” sözünün³⁰ ya da Michel Butor’un “konuşulanları anlamaya başladığımız andan ölünceye dek [...] sürekli olarak anlatılarla çevrili yaşarız” ifadesinin³¹, bu varsayımı destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Dolayısıyla buradan “anlatı”nın esasında yazının bulunmasından da önceye dayanan, insanın varoluşuyla eş, köklü bir geçmişe sahip olduğu; sözlü/yazılı her tür söz ve metnin bu sözcüğün kapsamına girdiği anlamı çıkarılabilir. Bununla birlikte geleceğe aktararak kalıcı olabilmeleri ve edebî açıdan değer taşımaları yönünden ayrıcalıklı bir yere sahip olan anlatı türleri de bulunmaktadır. Selçuk Çıkla bu tür anlatılar için *kurmacalık anlatı* tabirini kullanır.³² Anlatı sözcüğü çok geniş bir kapsama sahip olmasına rağmen, modern anlamda “kurmacalık anlatı” söylemi dikkate alınacak olursa, bahsi geçtiğinde çoğu zaman akla ilk olarak, edebiyat biliminin en eski başat türlerinden olan ve Jean Larnac’a göre *edebiyatın istilacı* konumunda bulunan “roman” türü gelmektedir.³³ Bu öncü türün hayat bulmasını sağlayan kalemler içinse, çoğunlukla ” romancı” ya da “ roman yazarı” tabiri kullanılmaktadır.

Roman türünün temel dayanak noktası kabul edilen “kurgu-gerçek” birlikteliği, bu ikisi arasındaki ilişkiyi etkileyen unsurlar, tarih ve roman birlikteliği üzerinden ele

³⁰ R. Barthes, *Göstergebilimsel Serüven*. çev. Mehmet Rıfat- Sema Rıfat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997 s. 86.

³¹ M. Butor, *Roman Üstüne Denemeler*. çev. Mehmet-Sema Rıfat. İstanbul: Düzlem Yayınları, 1991, s. 17.

³² S. Çıkla, 2002, s. 111.

³³ J. Larnac, “Le roman historique”. *Revue des révolutions contemporaines*, 45 (188): 55-60, 1951, s. 55.

alınacak olursa romanı, gerçeği temsil eden “tarih” ile, çoğunlukla hayalî olan “kurgu” arasındaki ilişkinin en açık şekilde görülebileceği edebî anlatı türlerinden biri olarak tanıtmak mümkündür. Öte yandan tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı ikililerinin ayrıştıkları noktalar var olmakla birlikte, kullandıkları yöntem ve teknikler karşılaştırıldığında, bu unsurları birbirine yakınlaştıran ortak özelliklerin varlığı da gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla, bu ikililer arasında hangi noktalarda zıtlık ya da koşutluk söz konusu olduğuyla ilgili, ayrıntılı olmasa da, genel bir çerçeve ortaya koymak, ilk bakışta birbiriyle zıt görünen bu unsurların birlikteliğini anlamlandırabilme noktasında faydalı bir netice ortaya koyabilir.

Tarih-Roman ve Tarihçi-Roman Yazarı Olgularının Ayrışma Noktaları

Tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı ifadelerini gerçeklik bağlamında birbirinden ayıran temel unsurlar üzerinde durulduğunda, öncelikle tarihin roman gibi büyük oranda kurgudan ibaret olmadığı, romana kıyasla gerçeği yansıtmaya oranının yüksek olduğuna ilişkin haklı bir kabulle karşılaşmak mümkündür. Tarihçi ve roman yazarı karşılaştırmasında da benzer bir tablo söz konusudur. Nitekim tarihçinin roman yazarına göre geçmişin gerçeklerini tarafsız biçimde bilimsel ve nesnel ölçütler çerçevesinde değerlendireceği yönünde genel bir kanı bulunmaktadır. Bu yaklaşımların doğruluğu konusu bir yana, tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı çiftleri arasında olayları ele alma biçimleri yönünden görülen farklılığın, bu tutumun benimsenmesinde etken rol oynadığı söylenebilir. Kemal Erol bu farklılığı “*Tarih bilimi veya tarihçi, genelde insanlığın, özelde toplumların geçmişte karşı karşıya kaldığı önemli olayları ayrıntısına girmeden konu edinir. Edebiyat ise, daha çok tarihin anlatmadığı sıradan kişi ve olaylarla, bunların bıraktığı izlerin ayrıntılarıyla ilgilenir*” şeklindeki ifadesiyle açıklar.³⁴ Dolayısıyla tamamında ya da bir kısmında, tarihî olayları dikkat çekici yönleriyle ele alan romanlarda

³⁴ K. Erol, “Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı”. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1 (2): 59-70, 2012, s. 60.

amaç, geçmiş olayları ve bu olayları gerçekleştiren şahsiyetleri bir tarihçi edasıyla her yönüyle yeniden anlatmak değildir. Aksine olaylar içinde yoğrulan gerçek ya da hayalî olabilecek sıradan kişiliklerin bireysel hikâyelerini anlatmak ve anlatılan tarihî olayın yaşandığı dönemde uyandırdığı toplumsal etkiyi daha anlaşılır kılarak anlatıda etkileyciliği ve inandırıcılığı pekiştirmektir.³⁵ Bu nedenden olsa gerek, Joseph Conrad roman yazarını “*yeryüzünde insanların kurduğu krallığın içinde yer alan insanın yaşadığı maceraların tarihçisidir*” sözüyle betimler.³⁶

Yukarıdaki genel kabullerin benimsenmesinde etkisi olan bir diğer unsurun, bu çiftlerin gerçekleri değerlendirme biçimleriyle de ilgili olduğu ileri sürülebilir. Zira tarih bilimi ve tarihçi, gerçekleri olgusal bir pencereden değerlendirirken, roman ve roman yazarı aynı gerçekleri okuyucuyu etkileyebilme ve onu romanın illüzyon dünyasının içine çekebilme noktasından yola çıkarak, yani kurmaca dünyaya “uyarlanabilirlik” (adaptabilité) açısından ele almaktadır. Bir başka deyişle tarih, tarihçiler nezdinde bir amaç iken, roman yazarı nazarında, üzerine kendi kurgusunu inşa edebilmesini sağlayan bir araçtır.³⁷ Bu nedenle “*roman değerlendirilirken, onun tarihe uygunluk derecesine değil, kendi içinde canlı bir dünya kurup kurmadığına bakılır*” diyen Mehmet Kaplan bu tespitiyle, romanın ve roman yazarının gerçeklere bakışının, bu gerçeklerin kurmaca içinde canlandırılabilmesi ve okuyucuyu etkileyebilmesiyle doğrudan ilintili olduğu varsayımını teyit etmektedir.³⁸ Aksi halde roman, “*toplumsal ve siyasal oluşumların tutanakçısı durumuna indirgenir; böylece onun temelinde yer alan sübjektif ve artistik öğeler yadsınmış olur.*”³⁹ Dolayısıyla buradan, tarih biliminin ve tarihçinin gerçeklerin anlatımı konusunda basmakalıp ve tekdüze davrandığı, bu nedenle okuyucunun zihninde tek boyutlu bir imge oluşturduğu; romanın ve roman yazarının ise, aynı gerçekleri edebî

³⁵ G. Lukács, **Tarihsel Roman**. çev. İsmail Doğan. Ankara: Epos Yayınları, 2008, s. 50-51.

³⁶ J. Conrad, 2017, s. 33.

³⁷ B. Talay, “Tarihçiler Tartışıyor... Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine”. **Tarih ve Toplum Dergisi**, (198): 348-359, 2000, s. 352.

³⁸ M. Kaplan, 1973’ten akt: A. Yılmaz, “Tarihî Roman Üzerine”. **Bilge Dergisi**, (24): 42-49, 2000, s. 46.

³⁹ Çeri, Bahriye (2001). **Tarih ve Roman**. İstanbul: Can Yayınları, 2000, s. 67.

bir üslupla olabildiğince canlı, estetik, sanatsal biçimde sunarak okuyucunun anlatılanları üç boyutlu biçimde algılamasına yardımcı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tarihçiler sayesinde bilinir hale gelen geçmiş olayların/olguların bilgi temelli anlatıldığı tarih metinlerinden farklı olarak, anlatılanların üç boyutlu olarak algılamasının arzu edildiği romanlarda kurgusal düzleme aktarılan geçmiş olaylar/olgular, bir önceki başlıkta da bahsi geçtiği üzere, kurmacanın inandırma ve etkileme ereği doğrultusunda, ana unsurlar dışında birtakım değişimler geçirebilmektedir. Nitekim tarihî bir gerçekliğe kısmen ya da bütüncül olarak atıfta bulunan romanların durumunu ve onu kaleme alan roman yazarının işlevini, “*edebî eser gerçeği ile tarih gerçeği farklıdır. Sanat adamı tarih gerçeğinden faydalanarak yarattığı eserle karşımıza çıkar*” sözleriyle açıklayan Hüseyin Tuncer, tarihî gerçeklerin yazarın yorumuyla kurmaca içinde değişim geçirebileceğini vurgulamaktadır.⁴⁰ Bu durum, olaylar ve gerçekler karşısında olabildiğince nesnel kalmak isteyen tarihin ve tarihçinin olgusal gerçekler temelinde sınırlı bir hareket alanına sahip olduğunu, buna karşın nesnel kalmak gibi bir amacı/zorunluluğu olmayan romanın/roman yazarının, temel kaideleri sarsmamak şartıyla, olgusal gerçekler üzerinde bile özgürce hareket edebileceğini göstermektedir. Öyle ki, Abdülhak Şinasi Hisar roman türüne atıfla “*bütün hukuku evvelinden kabul edilmesi lâzım gelen bir ‘sanat’ vardır ki, ona hariçten hudut çizilemez*” derken, romanın özgür bir edebî tür olduğuna dikkat çekmek istemiştir.⁴¹ Konuya ilişkin *Öteki Renkler* (1999) başlıklı derlemesinde, Orhan Pamuk’un gerçekleri temsil eden tarih ile roman yazarı arasındaki ilişkiden bahsederken söyledikleri, bu konuda aydınlatıcı bir nitelik taşımaktadır:

Tarihi çekici yapan şey, ona bağlı olma zorunluluğu değil, bağlı olmama zorunluluğudur. Benim için tarih, günümüz gibi anlamlandırılması gereken

⁴⁰ H. Tuncer, “Edebiyatçı ve Tarihçi Açısından *Küçük Ağa*” *Türk Yurdu Dergisi*, 8 (2, Mart): 45-50, 1987, s. 48.

⁴¹ Akt: N. Ataç, “Roman Üzerine”. *Türk Dili Dergisi*, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci basım: Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 109-112, 2019, s. 109.

bir şey değildir; yalnızca bir imge deposudur. Bu hazineden işime yarayacak ne, çekip kullanabilirim diye düşünürüm. [...] Öte yandan tarihsel imgelerin raflarından dikkatle indirilip, paketlerinden titizlikle çıkarılıp ‘gerekli’ yere yerleştirilmeleri gerektiğini düşünürüm.⁴²

Bir *imge deposuna* benzetilen tarihin, yazar tarafından özgürce ama aynı zamanda titizlikle ele alınması gerektiği konusuna bu şekilde değinildikten sonra, tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı ikililerini birbirinden ayıran diğer özelliklere devam edilecek olursa, ayrışan özellikler yönünden tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı arasında kahramanları belirleme ve kullanma biçimi konusunda da farklılıklar olduğu söylenebilir. Yakup Çelik bu farklılığı, “*her insan tipi romanın konusu olabileceksen, tarih metninde yalnızca önemli olayların içinde bulunan insanlar yer alırlar*” sözüyle ortaya koymaya çalışır.⁴³ Erol Köroğlu ise buna bir ekleme yaparak, roman kişilerinin tekdüze olamayacaklarının, iç ve dış dünyalarında yaşadıkları değişimlerle “insanî/yaşamsal olabilirlikler”i yansıtmaları gerektiğinin altını çizer.⁴⁴ Bunun yanında birbirine zıt görünen bu çiftler arasında, kahramanlara yükledikleri sorumluluğun ciddiyeti açısından ve kahramanların özgürlük sınırlarını çizerken benimsedikleri anlayış bakımından da farklılıklar olduğu ileri sürülebilir. Yaşanmış olayları anlatması nedeniyle tarihçinin müdahalesinin sınırlı olduğu tarih metinlerinde, söz konusu dönemde yaşamış bir kişi olması gereken kahraman, tarihî gerçeklerin ona yüklediği sorumluluklar dışında bağımsız hareket edemeyeceğinden onu, benliğini ortaya koyabilen özgür bir figür olarak tanımlamak pek mümkün olmamaktadır. Zira tarih metinlerinde, olayın kahramanı önemli olsa da, esas olan kahramandan ziyade, olayın kendisi, sebepleri ve sonuçlarıdır. Bir tarih metninde kahramanın yaşanmış olaylardan farklı olarak sorumlulukları dışında hareket ettirilmesi,

⁴² O. Pamuk, *Öteki Renkler (Seçme Yazılar ve Bir Hikâye)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 112-113.

⁴³ Y. Çelik, “Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki, Tarihî Romanda Kişiler”. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*- bilig, (22): 49-68, 2002, s. 61.

⁴⁴ E. Köroğlu, “Roman Olarak Tarihsel Roman: Tütün İşlevine Kemal Tahir’in *Yorgun Savaşçı*’sı Üzerinden Bir Bakış”. *Kitap-lık Dergisi*, (111): 79-85, 2007, s. 80.

hali hazırda nesnelliği ve tarafsızlığı sorgulanır durumdaki tarih biliminin gerçekliğine ve inandırıcılığına darbe vurabilir. Bu nedenle nesnelliğe önem vermesi gereken bir tarihçinin kahraman üzerindeki tasarruf yetkisi, yok denecek kadar az olmaktadır. Romanlarda ise “*kişiler, genellikle giydirilmiş, ipleri çekilerek oynatılan kuklalar*” gibidirler.⁴⁵ Bu betimlemeye rağmen, iplerin adeta bir kuklacı gibi tamamen yazarın elinde bulunduğu gerçeği bir an için yok sayılacak olursa, gerçek ya da kurmaca olabilen roman kahramanının, tarih metnindeki kahramanlara oranla olgusal gerçekler her ne olursa olsun, birey olarak benliğini öne çıkarma ve olayları yönlendirme gayreti içinde olan bir figürü temsil ettiği savunulabilir. Dolayısıyla romanda önem arz eden unsur, kurguya malzeme olan gerçekler değil, kahramanın bizzat kendisi ve onun başından geçen, daha önce gerçekleşmiş olması zorunlu olmayan durumlardır. Tarih metnlerinin aksine, roman kahramanlarına –özellikle gerçek tarihî kişiliklere– yaşanmış gerçeklerin yanında, tarihî kişiliğiyle çelişmeyecek biçimde farklı nitelikler, eylemler yüklenmesi, romanın iç gerçekliği olarak değerlendirileceğinden, kurmacanın inandırıcılığına zarar getirmeyecektir. Bu kapsamda özgürlük alanı açısından, tarih metnlerinin çoğunda kahraman figürünün pasif; kurmaca metinlerdeki kahraman figürünün ise, aktif birey konumunda olduğu ifade edilebilir. Hatta roman yazarı, tarihçinin müdahale etmekten kaçındığı bir alan olan kahramanın psikolojisine bürünüp olayları onun gözünden aktararak, bir taraftan sahip olduğu nisbî tasarruf yetkisiyle kurgu yeteneğini ortaya koyarken, diğer taraftan kurmacadaki özgür bireyin ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Hilmi Yavuz bu konuyu, “*Romancının yapması gereken, belli bir tarihsel olayı karakterlerinin bilincinin içinden vermesidir. Bu önemli. Çünkü tarihsel bir olayın inşa edilmesi demek, o romanda bireyin inşa edilmesi demektir*” şeklindeki tespitiyle ortaya koyar.⁴⁶

⁴⁵ M. Unamuno, 2019, s. 276.

⁴⁶ H. Yavuz, "Tarihî Roman Ancak Belli Bir Tasarımdan Yola Çıkılarak Yazılabilir". **Hürriyet Gösteri Dergisi**, (197-198, Nisan- Mayıs): 69-71, 1997, s. 70.

Tarih-Roman ve Tarihçi-Roman Yazarı Olgularının Benzeşme Noktaları

Tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı ikililerinin ilk bakışta birbirinden ayrı iki bütün olduğunu düşündüren tüm bu farklılıklara rağmen, bu ikilileri benzer noktalarda buluşturan, bir araya getiren birtakım koşutlukların da var olduğu fark edilmektedir. Bu çiftler arasında görülen koşutluğu da, ayrışma noktalarının gösterilmesinde olduğu gibi, öncelikle tarihî olayları günümüze aktarıp bilinmelerini sağlayan tarihçiler ve benzer olayları kurmaca ile yoğurarak arka planda sunmaya çalışan roman yazarlarının olayları değerlendirme biçimleri üzerinden açıklamak mümkündür. Bu anlamda özellikle tarih bilimi ve tarihçi açısından bakıldığında, anlatılan olayların kesinlik arz edip etmediği; edinilen bilgi, belge ve bulguların düşünüldüğü kadar nesnel mi, yoksa kişisel çıkarımlar ve yorumlar yoluyla mı değerlendirildiği konusunun, tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı ikilileri arasındaki analojinin nirengi noktasını oluşturduğu ileri sürülebilir.

Bu ikililer arasındaki benzerlikleri ilk olarak anlattıkları olayların kesinlik arz edip etmediği konusu üzerinden değerlendirmek gerekirse, her birinin kendi içinde zamana, bakış açısına ve bilimsel bulgulara göre değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Nitekim sosyal bilimlerin alt dallarından olan tarih biliminde, elde edilen yeni veriler neticesinde doğa bilimlerinde dahi karşılaşılabilecek bazı bilimsel değişikliklerin fazlasıyla görülebilir olması; kurmaca bir metinde ise, anlatılanlara bakışın kişiden kişiye veya zamana göre farklılık göstermesi, her iki cephede de mutlak kesinliğin söz konusu olmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır. Harvey Seymour Gross “*tarih sürekli bir değişim manzarası sunar*” sözüyle⁴⁷; Marc Bloch ise, “*geçmiş tanım gereği artık hiçbir şeyin değiştiremeyeceği bir veridir. Ama geçmiş bilgisi durmadan dönüşen ve mükemmelleşen, ilerleme halindeki bir şeydir*”⁴⁸ ifadesiyle geçmişe ait bilgilerin devinimsel olarak sürekli güncellenme halinde olduğunu, aktarılan olayların bugün için doğru olsa bile, gelecek

⁴⁷ H. S. Gross, “Tarihin Anlamı”. çev. Nuray Mert. **Argos Dergisi**, (3): 170-174, 1988, s. 172.

⁴⁸ M. Bloch, 2018, s. 27.

açısından kesinlik arz etmediğini vurgulamak ister. Böylece romanlarda anlatılanların yazarın imgelem dünyasının bir ürünü olduğu bilgisine dayanarak, romanda geçen bilgilerin değişken ve öznel olabilmesiyle, elde edilecek yeni bilgi, belge ve bulgular ışığında tarih biliminin güncellenebilir olması arasında bir koşutluk olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı ikilileri arasındaki benzerlik konusuna, anlatılan olaylarda nesnel ve tarafsız davranılıp davranılmadığı konusu üzerinden devam edilecek olursa, söze tarihçilerin bu konuda eleştirilen yönleriyle başlanabilir. Sadık Kemal Tural, çoğu araştırmacının hayalindeki ideal tarihçi portresini betimlerken, *“Tarihçi, [...] tarihî süreci meydana getiren vak'aların, en vazgeçilmezlerinin kronolojisini yapmak; bunlar arasındaki sebep-netice bağlantılarını görmek ve göstermek; oluş, kılış ve buluşların o cemiyetin ve insanlığın hayatındaki yerini hükme bağlamak işlerini üzerine almıştır”* ifadelerini kullanır.⁴⁹ Bu, her ne kadar olması arzu edilen bir tarihçi tiplemesi olsa da, Serpil Oppermann'ın da ifade ettiği gibi, tarihçinin yaşananları, bilimsel ölçütler dışında, içinde bulunduğu konum üzerinden (millî, siyasî, dinî, ideolojik) ele alma ihtimali, nesnel bir disiplin olarak kabul edilen tarihe ve onun uygulayıcısı olan tarihçiye karşı sorgulayıcı bir yaklaşım benimsenmesine neden olmaktadır.⁵⁰ E. H. Carr ve Jose Fontana'nın *“tarihçi yan tutmayıp elinden geldiğince nesnel olmayı istediğinde bile, geçmişin olgularını anlayıp açıklama yeteneği, içinde yaşadığı topluma ilişkin anlayışından, siyasal ve düşün yapısal (ideolojik) tutumlarından etkilenir”* şeklindeki sözleri de tarihin ve tarihçinin karşı karşıya olduğu bu sorunu ortaya koymaktadır.⁵¹ Bu sorgulamalardan bir diğeri ise, Léon-Ernest Halkin tarafından dile getirilir. Halkin, nesnellik ve tarafsızlık ilkelerinin tarihçi nezdinde retorik bir anlama

⁴⁹ S. K. Tural, “Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler”. *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (159): 11-14, 1984, s. 12.

⁵⁰ S. Oppermann, *Postmodern Tarih Kuramı- Tarihyazımı, Yeni Tarihçelilik ve Roman*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2006, s. 5.

⁵¹ E. H. Carr, ve J. Fontana, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*. çev. Özer Ozankaya. Ankara: İmge Kitabevi, 1992, s. 64.

büründüğünü, “objektiflik, hakikatin peşinde olan tarihçinin gayretlerinin hedefi olarak kalmaktadır. O, olguları ‘vuku buldukları gibi’ göstermek, onları, yorumlarına sübjektif unsurlar katmaksızın, şimdiki zamanla aydınlatmak peşindedir, fakat tam objektiflik, tam tarafsızlık kadar ondan esirgenmiştir” sözüyle açıklamaya çalışır.⁵² Tarih araştırmacısı George Collingwood da tarih biliminin, olayları hiçbir zaman gerçekleştiği şekliyle yansıtamayacağını, bu nedenle hakikat iddiasında da bulunamayacağını ifade eder.⁵³ Böylece tarih bilimine ve tarihçilere karşı zihinlerde oluşan algının görece haklılığı ve tarihçilerin tıpkı bir roman yazarı gibi öznel hareket edebileceği ihtimali dolaylı olarak teyit edilmiş olur. Ünlü Fransız düşünür Paul Ricœur ise, diğer yorumların özeti olacak şekilde, başlangıcından sonuna dek yapılan tüm araştırma aşamalarında *tarihsel bilginin*, ancak *nesnellik ile öznellik arasında bir bağlaşım*, bir sentez oluşturulması halinde ortaya çıkacak bir olgu olduğu iddiasında bulunur.⁵⁴ Bu noktada yorumların haklılığını destekleyici bir bilgi olması açısından, yabancı dillerin bir kısmında “tarih” anlamına gelen ve büyük harfle yazılan “Histoire/History” sözcüğünün, küçük harfle yazıldığında, aynı zamanda romanın prototipi olarak bilinen “öykü”ye karşılık gelmesi, dikkat çekici bir ayrıntı olarak gösterilebilir. İşte tüm bu yorum ve bilgiler, tarihin romana, tarihçinin ise roman yazarına benzediğine ilişkin gündeme getirilen söylemlerin giderek daha da güçlenmesine zemin hazırlamaktadır.

Bununla ilgili olarak tarih metinlerinde nesnel bilgiye ulaşmanın zorluğuna ve tarihçinin bu noktadaki tutumuna işaret eden Carr, ucu tarihçileri itibarsızlaştırmaya kadar varabilecek bu görüşlerle ilgili olarak, bir yandan tarihçilerin tarafını tutarken, diğer yandan söz konusu yaklaşımların haksız olmadığını kabul etmektedir. Gerçeklerin kullanımı hususunda inisiyatif almakla, tarih ve tarihçinin eleştirilen unsurlar haline

⁵² E.-L. Halkin, **Tarih Tenkidinin Unsurları**. çev. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1989, s. 13.

⁵³ R. G. Collingwood, **Tarih Tasarımı**. çev. Kurtuluş Dinçer. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017, s. 92.

⁵⁴ P. Ricœur, **Hafıza, Tarih, Unutuş**. çev. M. Emin Özcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 377-380.

geldiğini *Tarih Nedir?* (*What is History?*, 1961) başlıklı çalışmasında örtülü biçimde şu sözlerle dile getirir:

Tarihçi olgularının ne aciz bir kölesi ne de zalim bir efendisidir. Tarihçi ile olguları arasındaki ilişki bir eşitlik, bir alış-veriş ilişkisidir. [...] Tarihçi aralıksız biçimde olgularını yorumuna, yorumunu da olgularına göre kalıplandırma süreci içindedir. [...] Tarihin olguları bütünüyle nesnel olamaz, çünkü bunlar ancak tarihçi tarafından onlara verilen anlamlılığın gücüyle tarihin olguları haline gelirler. Tarihte nesnellik –bu geleneksel terimi hâlâ kullanmamız gerekiyorsa– olgunun nesnelliği değil, ilişkinin, olgu ile yorum arasındaki ilişkinin nesnelliği olabilir.⁵⁵

Bu durum aynı zamanda geçmişin bilgisinin okuyucuya ulaşmasında anlatıcı ya da aktarıcı rolü üstlenen tarihçinin kendini konumlandırma biçiminin de oldukça önemli olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Esasında bir tarihçiden beklenen, Tural’ın da işaret ettiği üzere, geçmişte yaşanmış olayları/olguları, yorum yapmaksızın tarafsız ve nesnel biçimde kayıt altına alması ve bunu okuyucuya ulaştırmasıdır. Ancak yukarıda belirtildiği gibi tarihçinin duyguları ve aidiyetleri doğrultusunda hareket etme ihtimali, oranı düşük de olsa, bunun tersi bir durumla karşı karşıya kalınmasına neden olabilmektedir. Bu durum aynı zamanda, tarihçinin hiçbir zaman kullanmaması gereken bir gücü elinde bulundurduğunu ortaya koymaktadır. Bir Afrika atasözünde de söylendiği gibi “*Aslanlar kendi tarihçilerine sahip olana dek, avcılık öyküleri her zaman avcıları yüceltecektir*”.⁵⁶ Daha açık ifade etmek gerekirse, önemli ya da ayrıntı olarak kabul edilebilecek herhangi bir olayın, tarihçinin isteği doğrultusunda manipüle edilmeye açık olduğu gerçeği akıldan çıkarılmamalıdır. Bir bilim dalının veya bilim insanının nesnellik

⁵⁵ E. H. Carr, 2015, s. 81/181.

⁵⁶ Akt: A. Tunçel, “Tarihi Yazmak: Unutturmak ya da Unutturmamak”. **Bir Varmış Bir Yokmuş- Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar** (s. 21-25) içinde. Tahire Erman, Serpil Özaloğlu (hzl.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 21.

ve tarafsızlık ilkelerine kayıtsız-şartsız riayet etmesinin, bilim dalı/bilim insanı olma vasfını taşıması için temel şart niteliğinde olduğu herkesçe kabul edilmekteyken, bilim dalı olduğu çoğunluk tarafından kabul edilen tarih biliminin ve onun uygulayıcısı olan tarihçinin, bu ilkelerin eksiksiz uygulanması konusunda tereddütlü ya da art niyetli davranması, tarih ve tarihçi hakkında süregelen sorgulamaların devamlılık göstermesine yol açmaktadır.⁵⁷

Gerçekleşmiş olgular üzerinden “geçmişin bilgisi” şeklinde geniş kapsamda değerlendirilebilecek tarih biliminin ve onun uygulayıcısı konumundaki tarihçinin, romana ve roman yazarına kıyasla, nesnel bir görüntü çizdiği genel olarak kabul edilen bir görüştür. Buna karşın sosyal bilimlerin göreceli, değişken yapısı ve istisnai bir durum da olsa tarihçinin tıpkı roman yazarı gibi olgularla kurduğu öznel ilişki dikkate alındığında, tarih biliminin ve tarihçinin, zaman zaman yoruma ve tartışmaya açık bir hal alarak roman ve roman yazarıyla benzerlik gösterebileceği anlaşılmaktadır. Nitekim E. H. Carr, nesnelliği sorgulanan tarih biliminin bu görece durumunu “*Tarih yorum demektir*” sözüyle⁵⁸; Şevket Kotan ise “*spekülatif bir bilgi alanı*” betimlemesiyle⁵⁹ anlatmaya çalışır. Öte yandan tarih araştırmacısı Keith Jenkins ise, “*geçmişte kalmış olan şeyler, daima, o zamana dek yapılmış yorum tabakalarının oluşturduğu çökeltiden geçirilerek ve o zamana kadarki yorumsal söylemlerin oluşturduğu okuma alışkanlıkları ve kategoriler aracılığıyla anlaşılırlar*” şeklindeki ifadesiyle, tarihin yapılan yorumlar bütününden süzülüp gelen bir yapıya sahip olduğuna dikkat çeker.⁶⁰ Dolayısıyla, tarihin yorumlardan oluşan birikimsel bir yapıya sahip olduğu düşüncesinden hareketle, bu karmaşa içinde ilk kaynağı arayıp bulmanın zorlaştığı; tarihçiler tarafından yapılan

⁵⁷ S. Oppermann, 2006, s. 6.

⁵⁸ E. H. Carr, 2015, s. 33.

⁵⁹ Ş. Kotan, **Kur'an ve Tarihseleilik**. İstanbul: Beyan Yayınları, 2001, s. 28.

⁶⁰ K. Jenkins, **Tarihi Yeniden Düşünmek**. çev. Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi, 1997, s. 24.

yorumların gerçek kabul edildiği, güvenilirliği sorgulanan bir mantığın, çoğunluğun görüşünü yansıtmıyor da olsa, kısmen sürdürülmekte olduğu iddia edilebilir.⁶¹

Bu bakımdan dış müdahalenin, özneliliğin, yorumun olduğu; kesinlik, nesnellik ve tarafsızlık ilkelerinin hakkıyla uygulanamadığı bir düzlemde hem tarihin sahiciliğini ve bilimselliğini sorgulayanların, hem de tarih metnlerinin edebî metinlerden farkının kalmadığını iddia edenlerin çok da haksız olmadıkları düşünülebilir. Öyle ki Gérard Gengembre gibi tarih biliminin XVIII. yüzyılın bitimine yakın bir dönemde müstakil bir bilim dalı haline gelinceye kadar anlatısal bir yapı ortaya koyduğunu iddia edenler olduğu gibi, bu özelliğini/kusurunu halen devam ettirdiğine inananlar da bulunmaktadır.⁶² Bu görüşlerden birkaçına değinmek gerekirse, tarih araştırmalarıyla adından sıkça söz ettiren Hayden White'ın bunların başını çektiği söylenebilir. *Historical text as literary artifact* (1985) başlıklı makalesinde, tarih kaynaklarının da esasında birer öyküleme unsuru olduğunu savunan White, edindiği bilgileri ayıklayıp yorumlayan bir tarihçinin ortaya koyduğu ürünün, bilimsel metinden çok edebî biçimlere yakınlık gösterdiğini iddia eder.⁶³ White, bir diğer yapıtı *Metatarih* (*Metahistory*, 1973) başlıklı incelemesinde, bu konuya değinirken, tarih biliminin olayları önce sıraya dizip vakayiname şekline getirdiğini, ardından vakayinamelerdeki olaylar zincirinin giriş, gelişme, sonuç bölümlerini içeren bir öykü biçiminde düzenlendiğini ifade ederek bir önceki görüşünü pekiştiren bir bakış ortaya koyar.⁶⁴ Fransız araştırmacı Paul Ricœur, seri halinde kaleme aldığı *Zaman ve Anlatı* (*Temps et récit*, 1983-1985) adlı çalışmasının *Tarih ve Anlatı* (*Histoire et récit*, 1983) başlıklı bölümünde, tarih ve anlatı olgularını *mimesis* kavramı üzerinden birbiriyle ilişkilendirir ve az da olsa anlatıyla ilişkisi olmayan bir

⁶¹ S. D. Yalçın Çelik, **Yeni Tarihselelilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları**. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005, s. 35.

⁶² G. Gengembre, "Le roman historique: mensonge historique ou vérité romanesque?". *Études*, 10 (413): 367-377, 2010, s. 367.

⁶³ H. White, "Historical text as literary artifact". **Tropics of discourse: essays in cultural criticism** (s. 81-101) içinde. The John Hopkins University press: Baltimore/London, 1985, s. 83.

⁶⁴ H. White, **Metatarih**. çev. Mehmet Küçük. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2008, s. 21.

tarihyazımının mümkün olamayacağı görüşünü savunur.⁶⁵ Alman tarihçi Leopold von Ranke ise, tarihin tek yönlü çalışan bir mekanizma olmadığını, bir bilim olma niteliği taşıdığı kadar, bir sanat da olduğunu ve onun bu özelliğini yok saymanın ya da bu özellikleri birbirinden ayırmanın imkânsız olduğunu ifade eder.⁶⁶ Öte yandan tarih araştırmacısı ve eleştirmen Paul Hamilton “*tarih, insanların anlattığı hikâyelerden başka bir şey değildir*” sözüyle⁶⁷; bir roman yazarı olan Orhan Pamuk ise, “*tarih, bence, bir tür hikâye etme sanatıdır*” ifadesiyle⁶⁸ tarih biliminin romana benzeyen anlatısal yönünü vurgulamak isterler. Tarihin yoruma dayalı bu öznel ve anlatısal yönü dikkate alındığında, romanların, özellikle sonraki başlıklarda değinilecek olan tarih konulu romanların, Seçil Dumantepe’nin *kurgunun kurgusu* deyişiyle özdeş tutulabilecek bir çerçevede ele alınabileceği öngörülebilir.⁶⁹

Geçmişin dikkat çeken olaylarına ilişkin her türden bilginin ve belgenin sanat eseri olarak adlandırılabilir. romana malzeme oluşturabileceği düşünüldüğünde, tarih metinleriyle edebî eser, tarihçi ile roman yazarı arasındaki ilişki, daha ilgi çekici bir hale gelebilmektedir. Bu bağlamda tarihe ait olgular kurguya konu edilirken, aralarındaki benzerliği ortaya koymak ve nitelikli bir kıyaslama yapabilmek için, en az tarihçinin benimsediği yöntem kadar, roman yazarının dış gerçekliğin kullanımı konusunda izlediği yöntemin de bilinmesinde yarar vardır. Bu bakımdan konuyla ilgili olarak, roman yazarının yaşanmış olayları kurmacaya dâhil ederken takip ettiği yöntemi Yakup Çelik “*roman yazarı, tarihçinin malzemesini alır, muhayyilesinde yoğurarak, bilinmeyenler üzerine bir kurgu oluşturarak, tarih malzemesini yeniden insanların dikkatlerine sunar*”

⁶⁵ P. Ricœur, **Zaman ve Anlatı: iki “Tarih ve Anlatı”**, çev. Mehmet Rifat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 10-11.

⁶⁶ L. Ranke’dan akt: G. G. Iggers, **Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**, çev. Gül Çağlalı Güven, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 125.

⁶⁷ P. Hamilton, “The optimism and pessimism of the new histoecism”. **Journal of the English association**, Volume 42 (173): 109–123, 1993, s. 113.

⁶⁸ O. Pamuk’tan akt: A. Eken, “Orhan Pamuk’la Edebiyat Tarih İlişkileri Üzerine Söyleşi: ‘Tarih, Edebiyatın Alt Kollarından Biridir’”. **Argos Dergisi**, (2): 176-181, 1988, s. 177.

⁶⁹ S. Dumantepe, “Anlatıcı ve Bakış Açısı Bağlamında Tarihyazımı ve Tarihî Roman Ayrımı”. **III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı** (s. 294-303) içinde. D. Coşkun (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2016, s. 295.

şeklindeki ifadesiyle açıklamaya çalışır.⁷⁰ Diğer yandan Sadık Kemal Tural, gerçek ve hayâli birleştirerek bir “kurmaca gerçeklik” ürünü ortaya koymaya çalışan roman yazarının tarihçi gibi, gerçeği yansıtan malzemeler arasından seçmeler yaptığını ve sonrasında “*edebî yaratının sihri ile onlara can verdiğini*” ifade eder.⁷¹ Dolayısıyla benimsedikleri yöntemler karşılaştırıldığında, roman yazarının izlediği yöntemin tarihçininkiyle, tarihçinin izlediği yöntemin de roman yazarınıninkiyle belli noktalarda benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bir eleştirmen olan Fethi Naci de birçok araştırmacı gibi romanın, yaşanmış veya yaşanılan hayatın bir yansıması niteliği taşıdığını, roman yazarının bu gerçeklerden yararlanmasının oldukça doğal olduğunu kabul etmektedir. Ancak bu noktada yazarın, kaleme aldığı metnin bir kurmaca olduğunu unutmadan dengeli hareket etmesi gerektiğinin de altını çizmeyi ihmal etmez.⁷²

Sonuç olarak tüm bu anlatılanlardan, tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı ilişkisinde görülen benzerliklerin yanı sıra, tarihçilerin yukarıda bahsi geçen tutumu sergileme ihtimalleri hesaba katıldığında, öncelikle tarih biliminin kurgu ile dolaylı bir ilişki içinde olduğu; kurgunun ise, “kurmaca gerçeklik” kavramı çerçevesinde içeriksel anlamda tarihten faydalandığı sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle, tarihin romanı, romanın da tarihî etkilediğini, sınırları aşmamak kaydıyla zaman zaman kendini ifade etme aracı olarak birinin diğerine destek olduğunu ya da diğerine ihtiyaç duyduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Robert F. Berkhofer “*hiçbir tarih metni yoktur ki, gerçekleri olduğu gibi, harfi harfine aktarabilsin ve hiçbir roman yoktur ki –bilim kurgu dâhil– yalnızca salt kurguya başvursun*” diyerek bu gerçeği vurgulamaya çalışmıştır.⁷³ Öte yandan Şerif Aktaş, tarih ve romanı, ortak öznesi insan olan birbirini destekleyen alanlar olarak nitelerken, bu iki unsur arasındaki ortaklaşmaya dikkat çekmek ister.⁷⁴ Tüm

⁷⁰ Y. Çelik, 2002, s. 53.

⁷¹ S. K. Tural, “Tarihî Roman ve Atsız’ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler”. **Zamanın Elinden Tutmak** (s. 209-246) içinde. H. Ağca, İ. Karakuş, T. Türkdogan (Ed.). Ankara: Yüce Erek Yayınevi, 2006, s. 213.

⁷² F. Naci, **Eleştiri Günlüğü: Kiskanmak**. İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 1998, s. 228.

⁷³ R. F. Berkhofer, **Beyond the great story: history as text and discourse**. London: Harvard University press, 1997, s. 67.

⁷⁴ Ş. Aktaş, 1998, s. 143.

bu kesişim noktaları neticesinde, başta yan yana gelemmez diye düşünülen bu ikililerin, aralarında kurdukları uyum ve dengenin gücüyle, kendi ilkelerinden ve öz sermayelerinden olabildiğince ödün vermeden, disiplinlerarası bir dayanışma örneği sergiledikleri görülmüştür. Tarih ve roman arasındaki bu dayanışma sayesinde, biyografik, otobiyografik ya da salt tarih metinlerinin tersine, bir kurgu dâhilinde “doğru” ve “hakikat”ın harmanlanması olarak düşünülebilecek, tamamen olgusal içeriğe sahip olmadığı gibi, tümüyle kurgunun da hâkim olmadığı, fakat kurgusallığın nispeten bir adım önde hissedildiği, varoluşsal açıdan “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının kendisi için neredeyse olmazsa olmaz bir unsur halini aldığı tarih konulu romanların ortaya çıkmasını sağlayan etkenlerin bir çatı altında bir araya gelebileceğine ilişkin güçlü bir kanaat oluşmuştur.

Ortaya konulan benzerlikler ve farklılıklar bir araya getirildiğinde, “tarih-roman ve tarihçi-roman yazarı arasında görülen etkileşim ve bu ikililerin gerçekliği ele alış biçimlerindeki farklılıklar/benzerlikler hangi nedenlerle açıklanabilir?” sorusu da yanıtını bulmuştur. Buna göre yapılan eleştiriler, karşılaştırmalar ve durum tespitleri sonucunda, olguların ortaya konulması sürecinde ilkeleri itibariyle katı yapıda olması beklenen tarih biliminin, kimi zaman yeni bulgularla esneyebilme, kimi zamansa tarihçilerin seçici tutumuyla esnetilebilme özelliği gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun yanında tarihin/tarihçinin, olayların tespiti, seçimi ve anlatımında kullandıkları yöntemlerde, nesnellik, tarafsızlık, kesinlik ilkelerini doğa bilimlerindeki gibi tüm yönleriyle uygulayamama ihtimallerinin, tarihi/tarihçiyi gerçeklerin kullanımı konusunda daha özgür davranabilen roman/roman yazarı ile neredeyse denk bir konuma getirebileceği görülmüştür. Dolayısıyla tarih metinlerinde anlatılanların gerçeklik değeri, yukarıda bahsedilen sorunlar yönünden tartışmaya açık olduğu ortadayken, her türden olayı konu alabilen romanların gerçeklerle, yaşanmış olaylarla örtüşüp örtüşmediğinin sorgulamasının, akılcı ve mantıklı bir bakış sunmayacağı anlaşılmıştır.

Anlatılanlardan bağımsız biçimde bu konuda ortaya çıkan soruna çözüm olarak, tarihin ve tarihçinin, karşılaşılabilecekleri toplumsal-ideolojik engellere rağmen, nesnellik-tarafsızlık ilkeleri çerçevesinde bilimsel ciddiyetle hareket etmelerinin, kendilerine duyulan güvenin sarsılmasına engel olabilecek en temel hususu oluşturduğu ifade edilmelidir. Öte yandan eleştirilmesi ya da yadırganması mümkün olmakla birlikte, roman ve roman yazarı için böylesi üst düzey bir yükümlülük/zorunluluk söz konusu olmadığından, burada daha dikkatli davranması gereken tarafın, yine tarih ve tarihçi olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle Mehmet Ali Kılıçbay'ın da ifade ettiği gibi, bu ikilileri kendi mecrasında, kendi gerçekleriyle kabul etmek ne kadar önemliyse, onların da kendi sınırları içinde kalmayı bilmeleri bir o kadar önemlidir.⁷⁵ Yani birbirlerinden yararlanma hakları saklı kalmakla birlikte, ne tarih romana ne roman tarihe benzemeli ne de tarihçi roman yazarına, roman yazarı da tarihçiye öykünmelidir.

⁷⁵ M. A. Kılıçbay, "Edebi Bir Tür Olarak Tarih". **Argos Dergisi**, (2): 174-175, 1988, s. 175.

1.3. TARİH İÇERİKLİ ROMANLAR

Önceki iki başlıkta tarih içerikli romanların daha iyi anlaşılabilmesi için, romanların temel yapı taşı niteliğinde olduğu düşünülen “kurgu-gerçek” ilişkisinden, “kurmaca gerçeklik”, “zıtlıkların uyumu” kavramları, bu kavramların tarih-roman ve tarihçi roman yazarı ilişkisindeki yerinden, tarih-roman ve tarihçi roman yazarı ikililerinin benzeşen ve ayrışan yönleriyle birlikte, onları bir bütün haline getiren temel dinamiklerden bahsedildi.

Bu başlık kapsamında değinilecek konulara gelindiğindeyse, sırasıyla bahsi geçen bütünleşme neticesinde “kurmaca gerçeklik” kavramının yansıması olarak ortaya çıkan tarihle ilişkili romanlardan, yeni bir alt tür oluşturan bu romanların özellikleri, ortaya çıkışı ve gelişimiyle ilgili süreçlerden ve edebî yönüyle gerçek yaşama etki eden işlevsel göndergelerinden bahsedilecektir. Bu anlamda olası bir karmaşaya engel olmak bakımından, tarih ile romanın iç içe geçtiği eserleri tanımlayan bu edebî alt türü –konunun ayrıntısına girmeden önceki aşamada– kapsayıcı bir tabirle tanımlamanın yararlı olacağı düşünüldükçe, bu yönde kaleme alınmış edebî eserleri genel anlamda betimlemek üzere “Tarih İçerikli Romanlar” ya da “Tarih Konulu Romanlar” söyleminin kullanılacağı ifade edilmelidir. Bunun yanında, konu kapsamında ele alınacak her bir başlıkta, tarih içerikli/konulu romanların alt biçimleri arasında türün gereklerini, ruhunu, amacını gerçek anlamda yansıttığı düşünülen “tarihî roman” (klasik tarihî roman) biçimi üzerinde özellikle durulacağı belirtilmelidir.

1.3.1. İmgesel-Kavramsal Göndergeler Işığında Tarih İçerikli Roman Türünün Alt Biçimleri ve Tarihî Roman (Klasik Tarihî Roman) Biçiminin Temel Unsurları

Bilinen, görülen, tanık olunan herhangi bir olay, olgu, durum ya da nesnenin tanımlanması, onun ifade ettiği anlamın belirlenmesi için ilgili olay, olgu, durum ya da nesneyi çoğunlukla belli bir kavramsal kalıbın veya imgenin içine yerleştirme, onları bu kavram ve imgelerle betimleme eğilimi içine girilmesi, çoğu zaman istemsizce gerçekleştirilen zihinsel bir eylemin yansımasıdır. Bu bilişsel süreç, kavram ve imgeler yardımıyla bilinçaltına kodlanan göstergenin, ihtiyaç halinde ya da bahsi geçtiği anda çağrışımsal olarak hatırlanmasını veya onunla ilgili daha önce edinilen bilginin öne çıkarılmasını sağlamaktadır. Benzer bir durumun, tarih konulu roman türü ve onun alt biçimlerinin tanınma ve tanımlanma süreçleri için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda konu dâhilinde tarih içerikli romanların imgesel, kavramsal göndergelerinin, temel dayanak noktalarının neler olduğu sorusuna yanıt aranarak, biçim-içerik bakımından bu alt türün kendi içinde çeşitlenen alt biçimlerinin anlaşılıp tanınmasına yardımcı olunacaktır. Ayrıca türün alt biçimleri arasında yer alan tarihî roman (klasik tarihî roman) biçimi hakkında ileri sürülen görüşler ve edinilen bilgiler de dikkate alınarak, üzerinde büyük oranda uzlaşılabilecek bir tarihî roman tanımına ulaşmak hedeflenecek, böylelikle konu, diğer iki alt başlıkta anlatılacaklarla birlikte daha somut ve bütüncül bir temele oturtulmuş olacaktır.

Tarih İçerikli Romanın İmgesel-Kavramsal Göndergeleri ve Alt Biçimleri

Söze öncelikle “tarih konulu/içerikli roman” başlığı altında genelleştirilen bu romanların, birbirinden ayırıştırıcı gibi görünen iki zıt bütünün asgari müşterekte bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan melez (hybrid) bir yapıyı temsil ettiğini belirtmekle

başlanabilir.⁷⁶ Bu birleşme, roman türü kapsamında yeni bir alt türün ortaya çıkmasını sağlamakla kalmamış, konuyla ilgili birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Tarih içerikli roman konusu gündeme gelir gelmez, bu melez yapıyla ilgili olarak, “somut, yaşanmış olanı temsil eden ‘tarih’ ile hayalî, ama olması ihtimal dâhilinde olana karşılık gelen ‘roman’, birbirinin zıddı olduğu fark ettirilmeden, kurmaca ekseninde nasıl bir araya gelebilmiştir?” sorusu akla gelebilmektedir. Başta gerçekleşmesi zor gibi görünse de, edebiyatın özellikle romanın yaşamla iç içe olan yapısı, yaşamla temas halinde olan her türlü olayın/olgunun kurgunun konusu haline gelebileceğini göstermektedir.⁷⁷ Milan Kundera’nın “*varoluş, insanî olabirliklerin alanıdır, insanın olabileceği her şey, yapabileceği her şeydir*” sözü⁷⁸, insan yaşamının kesitsel benzeri ya da yansıması konumundaki romana uyarlanacak olursa, buradan romanın da yapabileceklerinin sınırsız olduğu sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla yaşanmış önemli olaylar üzerinden yaşamla ilişki halinde olan tarih biliminin romanın kapsama alanının dışında kalacağını düşünmek, tutarlı bir yaklaşım olarak değerlendirilemez. Bu kuşatıcı ve sınır tanımaz özelliği sayesinde ki roman, tarih bilimi ile kurduğu ilişki neticesinde “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının gerçek anlamda somutlaşmış biçimi olarak nitelenebilecek tarih içerikli roman denilen yeni bir edebî alt türün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Konuyla ilgili Alman araştırmacı Hugo Aust, *Der historische roman* (1965) eserinin önsözünde, tarih içerikli romanın başlı başına bir roman türü olduğunu belirterek, bu türü küçümseyenlere tepki gösterir.⁷⁹ Bu durumu bir temsille ifade etmek gerekirse romanı, kökleriyle sağlam olduğu kadar dallarıyla etrafa serpilene bir “çınar”a; tarih içerikli romanları ise, çınarın gövdesini güçlendirmek için dallardan birine yapılan aşılama işlemi sonucunda filizlenen bir “sürgün”e benzetmek mümkündür.

⁷⁶ M. Boutaghou, *Roman historique, novation littéraire et identité culturelle à l’aube du xxe siècle*. Thèse de doctorat. Université de Limoges, Littérature comparée, 2006, s. 84.

⁷⁷ C. Di Benedetto, “Roman historique et Histoire dans le roman”. *Cahier de Narratologie*, 15: 1-17., 2008.

⁷⁸ M. Kundera, *Roman Sanatı*. çev. Aysel Bora. İstanbul: Can Yayınları, 2009, s. 55.

⁷⁹ H. Aust, 1994’ten akt: Y. Çelik, 2002, s. 59.

Melez bir yapı sunmasına karşın, yüzyıllar içinde bu alt tür kapsamında verilen ve onu temsil eden örnekler değerlendirildiğinde, öncelikle tarih konulu romanların da birer “anlatı” özelliği taşıdığını hatırlatmakta fayda vardır. Bu edebî alt tür dâhilinde, Claudie Bernard’ın tarih ve onun özdeşlik gösterdiği roman için kullandığı “*tarih, ‘yaşanmış olanın’ romanıdır*” ifadesinden, bu iki olgunun ayrışan bazı özelliklerine rağmen, anlatı özelliği taşımaları nedeniyle aynı düzlemde bir araya gelebilme potansiyeline sahip oldukları sonucu çıkarılabilir.⁸⁰ Buna rağmen, her ikisinin de tarih konulu roman türünün bütünlüğü içinde, iki eşit paydaş konumunda olmadıkları belirtilmelidir. İmgesel ve kavramsal göndermeleri bağlamında bu edebî alt tür için neden “Romansı Tarih” (Histoire romancée) değil de, çoğunlukla “tarihî/tarihsel roman” (roman historique) ifadelerinin kullanıldığı düşünüldüğünde, eşitsizliğin nedenini tespit etmek daha kolay hale gelebilir. Nitekim “tarihî/tarihsel” sıfatlarıyla, romanın ‘tarih’ sözcüğünü değil, tarihin ‘roman’ sözcüğünü nitelediği ve tarihin, roman türüne konu olduğu imgesel ve kavramsal olarak vurgulanmaktadır. Bir başka deyişle, bu türden bir nitelemeyle konunun ana kahramanının roman olduğu, dolayısıyla kurgunun nispeten önden ilerlediği anlatılmak istenmiştir. Alman yazar Alfred Döblin’in “*Tarihî roman her şeyden önce bir romandır, tarih değil*” sözü⁸¹ ya da Fransız araştırmacı Jean Molino’nun aynı anlama gelecek şekilde sarf ettiği “*tarihî roman tarihten çok bir romandır*” ifadesi⁸² de bu gerçeğe işaret etmektedir.

Burada bir ayrıntıya yer vermek, muhtemel bir yanlış anlaşılmayı önlemek bakımından yararlı olabilir: Daha önce de belirtildiği üzere tarihin romana, romanın da tarihe destek olması, birbirlerini etkilemeleri söz konusu olmaktadır, fakat romanın tarihe desteği ya da onu etkilemesi ancak anlatım biçimi, kullanılan yöntemler ve tarihî olayların yeni bir üslupla gündeme getirilmesine yardımcı olmak açısından açıklanabilecekken,

⁸⁰ C. Bernard, 1990, s. 98.

⁸¹ A. Döblin, 1963’ten akt: T. Göğebakan, **Tarihsel Roman Üzerine**. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, s. 13.

⁸² J. Molino, “Qu’est-ce que le roman historique”. **Revue d’histoire littéraire de la France**, le roman historique, 2 (3): 195-234, 1975, s. 195.

tarihin romana desteği/katkısı, kurguya malzeme oluşturmaya yönünden değerlendirilebilir. Dolayısıyla romandan tarihe biçimsel, tarihten romana içeriksel yönden bir aktarım söz konusu olduğu iddia edilebilir. Aksi halde “tarihî/tarihsel roman” yerine “romansı tarih” kullanımı tercih edildiğinde, nitelenen unsur tarih olgusu olacağından, kurguyu temsil eden roman arka planda kalacak ve okur, muhtemelen romandan çok bir tarih metni okuyormuş vehmine kapılacaktır. Bu durumda ne yazar, etkileyici ve inandırıcı bir metin ortaya koyabilmiş olacak ne de okur, kendini tarihle iç içe geçmiş kurmaca bir metin üzerinden keyifli bir okuma süreci yaşayabilmiş hissedecektir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, tarih konulu romanlar için “roman” sözcüğünün önünde “tarihî/tarihsel” sıfatlarının yer alması, bu tür metinlerin daha ziyade kurmaca özellikler taşıdığını göstermektedir. Ayrıca bu sıfatların, kurmaca açısından tarihten alınmış bir içeriğin varlığına işaret ettiği ve kurgunun bu içerik üzerine inşa edildiği kabul edildiğinde, böylesi anlatılar için neden bu sıfatların kullanıldığı da daha anlaşılır hale gelmektedir. Ancak birbirine benzer bu iki ifade arasında da gönderge ve içerik bakımından farklılıklar olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Bu anlamda Hülya Argunşah’ın “*Tarihî roman, başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içerisinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış olan insanların hikâyelerinin edebî ölçüler içinde yeniden inşa edilmesidir*” şeklindeki sözünden⁸³ hareketle bir sentez oluşturmaya çalışan İbrahim Kavaz’ın, uzak geçmişte gerçekleşmiş olay ve dönemleri ele alan romanları “tarihî roman”; yakın geçmişte yaşanmış olay ve dönemleri ele alan romanları ise “tarihsel (devir/çağ) roman” olarak adlandırdığı görülmektedir.⁸⁴ Kavaz burada, “tarihî” sıfatıyla, oluşu, bitişi ve etkileri bakımından tarihleşmiş denilebilecek düzeyde uzak bir geçmişte gerçekleşmiş olayların kastedildiğini düşünmüş olabilir. Öte

⁸³ H. Argunşah, “Tarihî Roman”. **Tarih ve Roman** (s. 9-28) içinde. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016, s. 22.

⁸⁴ İ. Kavaz, “Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme”. **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**- bilig. (63): 93-110, 2012, s. 105.

yandan “tarihsel” sıfatıyla ise, “tarihimsi, tarihmiş gibi” anlamına gelecek şekilde, tam olarak tarih olduğu iddia edilemeyecek kadar yakın geçmişte yaşanmış olayların vurgulanmak istendiği varsayımından hareket etmiş olabilir. Bu konuda tam bir uzlaşsı söz konusu olmadığından, yukarıdaki çıkarımın kesinlik ifade etmediğini belirtmekte yarar vardır. Türkçe’nin sağladığı imkânlar açısından düşünüldüğünde, bu varsayımın kabul edilebilir bir yanı olsa bile, tarihî/tarihsel sıfatlarının Fransızca’da yekpare biçimde “historique” ifadesiyle karşılanıyor olması, her iki nitelemenin de kavramsal açıdan aynı imgeye karşılık geldiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu durum böylesi bir ayrımın yapılmasını gereksiz ve anlamsız hale getirmektedir. Bu noktada kafa karışıklığına yol açmamak ve konuya belli belli bir sadelik kazandırmak maksadıyla yakın ya da uzak geçmişte gerçekleşmiş olayları konu alan romanlar için “tarihî roman” (klasik tarihî roman) ifadesinin kullanımı tercih edilebilir. Bununla birlikte ister “tarihî”, isterse “tarihsel” ifadesi kullanılsın, kurmaca yazarının varlığının söz konusu olduğu ve öncelikli olarak “kurmaca gerçeklik” ilkesinin gözetildiği bir zeminde, aslolanın tarihe ait gerçekleri bütünüyle yansıtmak değil, bu gerçeklerin sanatsal ve estetik bütünlük içinde canlandırılması olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır.

Tarih içerikli romanlar konusunda yapılan bu değerlendirme ve sınıflandırma çabalarının dışına çıkan, farklı tespit ve görüşler ortaya konulabilir. Bu tespit ve görüşlerden ilki, yazarın bizzat yaşadığı bir dönemin ya da o dönemin herhangi bir olayının kurguya dâhil edilmesiyle ilişkilendirilebilir. Nitekim Sadık Kemal Tural, roman yazarının bizzat tanık olduğu tarihî bir olayı/dönemi anlatmasıyla, çeşitli kaynaklardan edindiği bilgiler ışığında kurguladığı bir olayı/dönemi aktarması arasında farklar olduğunu iddia ederken, bu alt türün kendi içinde alt biçimlere ayrılabilceğinin ipuçlarını vermektedir.⁸⁵ Bu bağlamda yazarın tanıklığını yansıtan tarih konulu romanlar için, “çağdaş tarihsel roman” tabiri kullanılabilir. Ancak buradaki “çağdaş” ifadesiyle

⁸⁵ S. K. Tural, “Tarihî Roman Geleneği veya Cezmi”. **Doğumunun 150. Yılında Namık Kemal** (s. 67-91) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1993, s. 69.

okuyucudan çok, yazar odaklı bir zaman diliminin vurgulanmak istendiği belirtilmelidir. Zira ifadenin okuyucu odaklı olduğu varsayıldığında, yazarla aynı zaman diliminde yaşamış bir okur için “çağdaş” olarak adlandırılan bir anlatı, yıllar sonranın okuru için “tarihi” bir nitelik taşıyabilir. Dolayısıyla bütün sınıflama biçimlerinde, pergelin yere basan ayağını temsil edencesine yazarın yaşadığı dönemin çıkış noktası olarak kabul edilmesinin, yorumlarda görülen farklılıkların ortadan kaldırılabilmesi ve sağlıklı bir sınıflamanın yapılabilmesi açısından nitelikli sonuçlar ortaya koyacağı öngörülebilir.

Tarih konulu romanların alt biçimleriyle ilgili ileri sürülebilecek bir diğer tespit ve görüşün ise, XX. yüzyılın ortalarında başlayıp son çeyreği itibariyle modernizmin kurduğu düzene bir başkaldırı hareketi olarak ortaya çıkan “postmodernizm”in edebiyata etkileriyle ilişkili olduğu ifade edilebilir. Postmodernizm söylemiyle kavramsallaştırılan ve Stuart Sim’in ifadesiyle *anti-temelsellik* ilkesi üzerine kurulu olan bu anlayış kapsamında ayrıştırmayı, parçalamayı, bilinen gerçeklere şüpheyile yaklaşp onları alt üst etmeyi amaçlayan bir mantık güdülmektedir.⁸⁶ Yaşamın birçok alanına etki eden bu anlayıştan, edebiyatla birlikte romanın da payına düşeni alması kaçınılmaz olmuştur. Bu bakımdan zincirleme bir etkiyle geleneksel roman türünde olduğu gibi, tarih konulu romanlarda da bu anlayışın yansımalarını görmek mümkün hale gelmiştir. Bu etkilerin neler olduğu ve tarih konulu romanlara nasıl yansıdığı konusuna bir sonraki alt başlıkta ayrıntılı olarak değinilecek olması nedeniyle, burada yalnızca bu eğilimin tarih içerikli romanların alt biçimleri içerisinde edindiği konum açıklanmaya çalışılacaktır. Buna göre, bu anlayışla ilişki halindeki tarih içerikli romanlar bir sınıflamaya tâbî tutulduğunda, diğer tarih konulu roman türlerinden farklı olarak biçim ve içerik yönünden çeşitlilik arz eden; yazarın yaşadığı dönemi, bu döneme yakın ya da uzak denilebilecek her türlü zaman dilimini/olayı konu alabilen; söz konusu olayları postmodern bir mantıkla ayrıştırıp ters

⁸⁶ S. Sim, “Postmodernizm ve Felsefe” **Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü** (s. 3-15) içinde. çev. Mukadder Erkan, Ali Utku, Ankara: Ebabil Yayınları, 2006, s. 4.

yüz ederek gerçekliğini sorgulanır hale getirebilen bu tür romanlar için “postmodern tarih romanı” söylemi kullanılabilir.

Tüm bu alt biçimler dışında bir de, tarihle iç içe olan, fakat hem kurgusal hem biyografik bir anlatım eşliğinde, genellikle tarihî figürleri roman kahramanı olarak kurgunun merkezine konumlandıran ve çoğunlukla tarihî figürün ismiyle ya da onu çağrıştıran bir ifadeyle başlıklandırılan tarih konulu romanlar bulunmaktadır. Bu tür anlatılarda tarihî bir kişiliğin hayat hikâyesinin kurmaca kapsamında bütüncül olarak anlatımı söz konusu olabilmekle birlikte, daha çok bu figürün etrafında gelişen, onun bizzat içinde bulunduğu olayların kendi öz yaşam hikâyesiyle bir arada kesitsel olarak aktarımı söz konusu olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bu tür romanların birçok yönden salt biyografik metinlerden, tartışmaya açık biçimdeyse biyografik romanlardan ayrıştığı söylenebilir. Dolayısıyla bu anlatı türünün tarih konulu roman biçimleri arasına dâhil edilip edilemeyeceği tartışmaya açık bir konudur. Nitekim ilerde de değinileceği üzere, tarih içerikli romanlarda hâkim görüş, kurgunun bilinen tarihî figürlerden ziyade o dönemde yaşamış ya da yaşadığı varsayılan sıradan kişi/kişiler etrafında şekillendirilmesi; tarihî figürlerin ise, zaman zaman ya da önemli anlarda ortaya çıkarak gerçekliğe katkıda bulunması yönündedir. Bu bağlamda tam anlamıyla tarihî roman olarak nitelenmeleri zor da olsa, bu tür romanlar için “biyografik tarih romanı” ifadesi kullanılabilir. Biyografik tarih romanlarına, Halikarnas Balıkcısı’nın *Uluç Reis* (1962) ve *Turgut Reis*’i (1966), Christian Jaq’ın *Güneş Kraliçe* (*La reine soleil*, 1988), *Kara Firavun* (*Le pharaon noir*, 1999) başlıklı eserleri, Patrick Girard’ın *Hamilcar* (2001), *Hannibal* (2001), *Hastrubal* (2002), *Le calife magnifique* (2008) romanları, Gilbert Sinoué’nin *Avicenne ou la route d’Ispahan* (*İsfahan Yolu/ İbn-i Sina*, 1989), *L’Ambassadrice* (2002), *Le colonel et l’enfant-roi* (2006), *La dame à la lampe* (2008), *L’Aigle égyptien* (2015) gibi çalışmaları örnek gösterilebilir.

Bütün parçalar birleştirildiğinde, diğer araştırmacılar tarafından yapılan tespitlerle bir yönüyle uyumlu, diğer yönüyle onlardan bağımsız olacak şekilde, tarih konulu romanları yaklaşımları bakımından dört başlıkta sınıflamak mümkündür. Buna göre, gerekli bilgilere ancak tarihî kaynaklar üzerinden ulaşacak kadar yazarın yaşadığı döneme uzak bir geçmişte gerçekleşen tarihleşmiş olayları ya da tarihe mâl olmuş denilemese de, yazarın yaşadığı döneme ulaşacak kadar yakın geçmişte yaşanmış olayları konu alan romanları *Tarihî Roman (Klasik Tarihî Roman)*; yazarın bizzat yaşadığı, çağdaşı olduğu bir dönemin önemli olaylarını konu alan romanları *Çağdaş Tarihsel Roman*; yazarın yaşadığı dönemin içinde, yakınında ya da uzağında gerçekleşmiş olması fark etmeksizin herhangi bir olayı konu edinebilen, geleneksel roman anlayışıyla çatışma halindeki postmodern romanın bir uzantısı biçiminde tarihe ait gerçekleri alt üst ederek çarpıtan, hatta onları küçümseyip, gerçeküstü durumlarla bütünleştirerek aktarmaya çalışan romanları, *Postmodern Tarih Romanı*; ve son olarak anlatının tarihî kişilikler üzerine kurulu olduğu, tarihî figürün bizzat deneyimlediği olayları kurgu eşliğinde anlatan romanları ise, *Biyografik Tarih Romanı* olarak sınıflandırmak mümkündür. Dolayısıyla bu sınıflama örneğinde ortaya çıkan ayrımın, yazarın metinde anlatılan olaya/döneme tanık olup olmadığı; söz konusu tarihin, yazarın yaşadığı döneme yakınlığı/uzaklığı; tarihî gerçeklerin bilinçli şekilde değiştirilip değiştirilmediği ve anlatı başkışısının tarihten bir kişilik olup olmadığıyla ilgili olduğu söylenebilir. Ortaya çıkan tüm bu imgesel-kavramsal-biçimsel farklılıklar sonucu yapılan sınıflama girişimleri her ne kadar öznel çıkarımlara dayanıyor ve nihaî bir sonuç ortaya koymuyor da olsa, bu durum her birinin, çoğunluğun kabul edeceği üzere, esasında kurmaca özelliği taşıyan birer roman örneği olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Tarih konulu roman biçimleri, aralarında görülen zamansal çeşitlenme ve tarihî kişiliklerin kullanımından kaynaklanan farklılıklar açısından değerlendirildiğinde – postmodern tarih romanları hariç– bu çeşitlilik ve farklılığın, bir yandan onların

gerçeklere bakışını etkilediği, diğer yandan onlara birtakım sorumluluklar yüklemenin yanında, bazısına belli oranda bir özgürlük alanı sunduğu fark edilmektedir. Öyle ki, tarih konulu romanların yukarıda belirtilen alt biçimleri arasında, tarihî romana göre zamansal yakınlık nedeniyle bilgi ve belgelere ulaşmanın daha kolay olduğu çağdaş tarihsel romanlarda ve bilinen tarihî kişiliklerin anlatının kahramanı olması nedeniyle biyografik tarih romanlarında yazarın gerçeklere sadakatinin genellikle daha üst seviyede olması beklenir. Nitekim anlatılan tarihî olayla veya tarihî kişilikle ilgili yazılmış kaynaklara erişimi söz konusu olan ya da olayın yaşandığı tarihte olup bitenleri bizzat gözlemlemiş olma ihtimali bulunan okurun, anlatıda yapılan belirgin hataları kolaylıkla tespit edebilecek bir konumda olması, bu sadakatin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu durumun göz ardı edilmesi, daha önce de belirtildiği üzere, amacı muhatabını etkilemek ve inandırmak olan bu tür kurmaca metinlerin, varoluş amacından uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Buradan elbette çağdaş tarihsel romanlara ve biyografik tarih romanlarına oranla tarihî romanların geçmişin gerçeklerini çarpıtırabilme ayrıcalığına sahip olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Zira postmodern tarih romanları dışında, bütün tarih konulu romanlarda, kurmacaya eşlik eden tarihî olayların temel unsurlarına olabildiğince sadık kalınması, tarih konulu romanlarda dikkat edilmesi gereken temel konular arasında yer almaktadır. Bu bakımdan gerçeklere sadakatin, tarihçi kadar üst seviyede olmasa da, tarih konulu roman yazarının da sorumluluğunda olduğu iddia edilebilir.⁸⁷ Bununla birlikte Jacques Chabannes'ın *"konu edinilen dönem ne denli uzaksa, çağrışım da o denli zayıftır"* sözünden yola çıkarak, tarihî romanın, çağdaş tarihsel romana ve biyografik tarih romanına kıyasla bilgi, belge ve bulgulara erişim imkânının nispeten daha sınırlı olduğu, dolayısıyla daha özgür davranabilme imkânına sahip olduğu söylenebilir.⁸⁸ Bu noktada bir istisna olarak çok uzak denilebilecek geçmiş bir dönemde yaşamış tarihî kişiliklerin yaşamını konu alan biyografik tarih romanlarının da özgür davranabilme açısından

⁸⁷ B. Talay, 2000, s. 349.

⁸⁸ J. Chabannes, "Le Roman Historique". *Revue des Deux Mondes* (1829-1971): 615-618, 1971, s. 615.

diğerlerinden ayrılarak tarihî romanlarla aynı kapsamda ele alınabileceği savunulabilir. Öte yandan söylenenlere destek olması açısından araştırmacı yazar Brian McHale'in “*geleneksel (klasik) tarihî romanlar sınır ihlallerini baskılamaya ve kurmaca dünya ile gerçek dünyanın birleşiminden ortaya çıkan ontolojik ‘dikiş yerlerini’ gizlemeye çalışırlar*” şeklindeki ifadesinden, anlatılan döneme zamansal uzaklığı nedeniyle tarihî roman biçiminde, gerçeklik temelinde birtakım sapmalar ve uyuşmazlıklar (anakronizm) yaşanma ihtimalinin, diğer alt biçimlere göre (biyografik tarih romanları kısmen hariç tutulabilir) daha yüksek olduğu anlamı çıkarılabilir.⁸⁹ Jan Assmann, zamansal uzaklık nedeniyle oluşan boşluklarda yaşanan uyuşmazlık ya da sapmaları *kayan boşluk (the floating gap)* söylemiyle tanımlamaya çalışır.⁹⁰ Burada sapma açısının, yani söz konusu boşluğun anlatılan olayları değiştirici güçte olup olmadığının, gerçekliğe ilişkin algının olumlu ya da olumsuz yönde evrilmesinde etkili olabileceği ifade edilebilir.

Bu noktada akıllarda soru işareti bırakabilecek bir konuya açıklık getirmek, konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Buna göre yukarıda değinilen özgürlük alanları konusu, bir an için türün alt biçimleri arasında görülen farklılıklar yönünden değil de, genel kullanımıyla tarih içerikli roman/roman yazarı ile geleneksel roman/roman yazarı arasında özgür davranabilme noktasından hareketle değerlendirilecek olursa, konunun farklı bir yönünün aydınlatılmasına imkân sağlanabilir. Bu açıdan bakıldığında, genel bir ifadeyle tarih içerikli romanların/roman yazarlarının hareket alanının, geleneksel romana/roman yazarına göre nispeten daha sınırlı olduğu iddia edilebilir. Zira olaylar yazar eliyle okuyucunun gözünde canlandırılmaya başlanmadan önce, “*yazarın elde ettiği hammadde*” diyerek⁹¹ geçirilen tarihî bilgi, belge ve malzemelerin araştırılma ve ayıklanma aşaması, esasında tarih içerikli roman yazarının en çok zorlandığı noktayı oluşturmaktadır. Öyle ki, yazdığı metnin bir kurmaca olduğunu ve her

⁸⁹ B. McHale, **Postmodernist fiction**. London-New York: Routledge, 1987, s. 17.

⁹⁰ J. Assmann, 2018, s. 56.

⁹¹ H. Tuncer, 1987, s. 48.

ayrıntıyı bire bir anlatmak gibi bir zorunluluğu olmadığını bilmesine rağmen, yazarın okuyucuyu etkilemek, inandırmak ve onda uyandırmak istediği gerçeklik algısını oluşturmak pahasına sarf ettiği bu çabanın, hafife alınamayacak düzeyde değerli olduğu söylenebilir. Bu nedenle tarih konulu bir romanın başarısının, yazarın hayal gücünü besleyip konu edinilen döneme ışık tutan, yazılı belgelerden sözlü anlatımlara, kullanılan eşyalardan görsel materyallere varıncaya değin çok geniş alana yayılan tarihî malzemelerin ve dönemin atmosferinin roman içi bir yaşantıya dönüştürülebilmesiyle doğru orantılı olduğu ileri sürülebilir.⁹² Tarih konulu bir romanda “kurmaca gerçeklik” olgusunun bu bilgiler üzerine inşa edilecek olduğu ve söz konusu bilgilerin mümkün oldukça temel tarihî gerçeklerle çelişmemesi gerektiği düşünüldüğünde, bunun zannedildiği kadar kolay olmayan bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin *Salammô* (1862) adlı romanını 1862 yılında yayımlayan Flaubert’in, anlatıdaki olayların yaşandığı yerleri inceledikten ve konu üzerine ciltlerce kitap okuduktan sonra, ortalama altı yıl gibi bir sürede tamamladığı dikkate alınırsa, tarih konulu roman yazarının bu noktada gösterdiği gayretin, en az tarihî bir olayı doğru biçimde aktarmak için bilgi, belge, bulgu peşinde koşan tarihçinin gayreti kadar kıymete değer bir durum olduğu daha iyi anlaşılabilir.⁹³ Dolayısıyla bir önceki başlıkta Orhan Pamuk’un da ima ettiği gibi, birtakım gerçeklerin anlatımı hususunda titiz davranmak zorunda olsa da, geleneksel romanın/roman yazarının, bir tarihçiye göre daha özgür hareket edebildiği doğrudur, ancak söz konusu olan tarih konulu roman/roman yazarı olduğunda, özgürlük alanı tarih ve tarihçi kadar sınırlı, geleneksel roman ve roman yazarı kadar da geniş olmayan bir edebî alt türden ve onun yazarından bahsedildiğinin bilinmesi gerekmektedir. Tüm bunların bir sonucu olarak gerçeklere bağlılık çerçevesinde, özgürlük alanındaki genişlik nedeniyle tarihî romanın, diğer alt biçimler arasında, göreceli de olsa daha avantajlı bir

⁹² E. Özdemir, 1999, s. 283; J.-P. Duquette, “Flaubert, l’histoire et le roman historique” *Revue d’Histoire littéraire de la France*, le roman historique. 2 (3): 344-352, 1975.

⁹³ A. Daspre, “Le roman historique et l’histoire”. *Revue d’histoire littéraire de la France*, Le roman historique, 2 (3): 235-244, 1975, s. 237.

konumda olduğu; geleneksel romanla karşılaştırıldığında, tersi bir durum söz konusu olduğu görölmektedir.

Biçimsel-İçeriksel Değerlendirmeler ve Tarihî Roman (Klasik Tarihî Roman)

Biçiminin Tanımı

Tarih içerikli roman söyleminin imgelemde oluşturduğu çağrışımlar ve bu çağrışımların yorumlanmasında kavramsal bir çeşitlenmenin söz konusu olduğuna daha önce değinilmişti. Bu çerçevede imgesel-kavramsal boyutta görölen çeşitlenmenin aynı zamanda bir romanı, tarih konulu roman olarak niteleyebilmek için hangi biçimsel-içeriksel unsurların bir araya gelmesi gerektiğiyle ilgili ortaya atılan görüşlerin de çeşitlenmesine neden olduğu ifade edilebilir. İç içe geçmiş bu melez yapı içinde tarih konulu romanların, uzun zamandır edebiyatçılar, hatta tarihçiler arasında tartışma konusu olan ve hakkında yapılan değerlendirmelerin ayrışik yapıda olması nedeniyle üzerinde henüz uzlaşmanın sağlanamadığı edebî bir alt tür olduğunun altı çizilmelidir. Bu nedenle kesinleşmiş, herkesin kabul ettiği bir tanımlamanın varlığından söz etmek oldukça güçtür. Ancak türün imgelemde oluşturduğu çağrışımlar üzerinden yapılan değerlendirmeler ve çıkarımlarla birlikte, türün yapısı, tanımı, içeriksel unsurları konusunda düşüncelerini dile getiren araştırmacıların ifadeleri göz önüne alındığında, konuyla ilgili üzerinde büyük oranda hemfikir olunacak bir tanıma ulaşmanın imkânsız olmadığı söylenebilir. Bu bakımdan tarih konulu roman biçimleri arasında “tarih-roman” birlikteliğini, bu türün özelliklerini ve okuyucunun beklentisini büyük oranda yansıttığı düşünölen “tarihî roman” (klasik tarihî roman) biçiminin, buradan itibaren yapılacak yorum ve değerlendirmelerin merkezini oluşturacağı, dolayısıyla yapılacak tanımlamanın bu biçim üzerine bina edileceği belirtilmelidir. Esasında bir bütöünün parçaları gibi aynı amaç doğrultusunda ileri sürölen tüm bu farklı görüşler, tarih konulu romanların en bilinen biçimi olan tarihî romanın gerçek anlamını bulmasına destek olan birer dayanak görevi üstlenerek, türün zenginleşmesine ve güçlenmesine yardımcı olmuş ve olmaktadır.

Daha önce de değinildiği üzere, türün tüm alt biçimlerinde olduğu gibi tarihî roman biçiminin de bu adı taşımasının temelinde tarihle olan ilişkisinin var olduğu açıktır, fakat bu noktada konuyu farklı bir anlamsal boyuta taşıyacak şu soru gündeme gelebilir: “Tarihî romanda kullanılan ‘tarih’, nasıl bir ‘tarih’ olmalıdır?” Yani geçmişte yaşanmış her olay tarihî romanların konusu olabilir mi? Tarih anlayışını ve bilincini, bağlı bulunduğu ulus, benimsediği ideoloji, inanış ve kültür etrafında şekillendiren bir roman yazarının, konularını genellikle kendi tarih bilinciyle özdeşlik gösteren geçmişin sorunlu olayları/dönemleri arasından seçmesi ve bunu edebî bir üslupla yansıtmayı, adeta bu sorunun yanıtı niteliğindedir. Başka bir deyişle yazarın kendi tarih bilinciyle uyumlu biçimde, dönemseller olarak ya da dünya tarihi açısından birey ve toplum için büyük oranda *kriz* (dönüm noktası/kilometre taşı) niteliği taşıyan olayları/olguları/dönemleri kurgunun önüne geçmeyecek biçimde yansıtmalarının, yazılan metnin tarihî roman vasfı taşıyabilmesi ve okuyucunun dikkatinin çekilebilmesi bakımından oldukça önemli bir ayrıntı olduğu söylenebilir.⁹⁴ Dolayısıyla bu saptamadan, birey ve toplum yaşamına etkisi olmayan sıradan olay ya da dönemlerin tarihî romana konu olma ihtimali olsa bile, çok tercih edilir bir seçenek olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Konuyu daha geniş bir çerçevede ele almak gerekirse, bir tarihî roman yazabilmek için, tarihî gerçeklere yer vermenin yanında, geçmişte iz bırakmış bir olayın gerçekliğe dair belirlenen temel kurallar çerçevesinde olabildiğince çarpıtılmadan, yazınsal süzgeçten geçirilerek, rafine bir biçimde romana dâhil edilmesinin önemli olduğu vurgulanmalıdır. Ayrıca bahsi geçen dönemin toplumsal-kültürel ortamının romana yansıtılmasının da, yazarın bu alandaki iddiasını ortaya koyabilmesinin başat unsurları arasında yer aldığı belirtilmelidir.⁹⁵ Yani tarih, sosyoloji ve kurgunun roman türü kapsamında bir bütün halinde sunulmasının, bir romanın tarihî roman vasfını elde edebilmesinin önemli basamaklarından birini oluşturduğu ifade edilebilir. Kaldı ki bu

⁹⁴ G. Lukács, 2008, s. 58.

⁹⁵ M. Belge, “Tarihî Roman Yazmanın Sakıncaları Var”. **Argos Dergisi**, (3): 176-178, 1988, s. 176-177.

birlikteliğin sağlanması, az veya çok geleneksel roman için de geçerli bir ölçü oluşturmaktadır. Jale Parla'nın “roman, zamanının gerçek yaşam ve ilişkilerinin resmidir” sözü⁹⁶ ya da Mihail Bahtin'in “roman, dönemin tüm toplumsal seslerinin azami ölçüde eksiksiz kayıdır” ifadesi⁹⁷ bu varsayımın doğruluğuna işaret etmektedir.

Bu noktada tarihî roman yazarının dikkat etmesi gereken bir diğer hususun, anlattığı konunun kültürel, toplumsal ya da ideolojik bir destekçisi olsa bile, anlatılan dönemi bugünün değil, yaşandığı dönemin şartları içinde, insan odaklı anlatmaya özen göstermesiyle ilgili olduğu ileri sürülebilir.⁹⁸ Georges Lukács'a göre bir tarihî roman yazarı, ancak yukarıda bahsi geçen hususları ve *somut tarih öncesi (préhistoire concrète)* ifadesiyle kavramsallaştırdığı anlayışı, yani geçmişin toplumsal buhranlarını, onun öznesi konumundaki insanın eylemlerini, dönemin yaşam biçimini yansıtmayı amaçladığı ölçüde, gerçek bir tarihî roman ortaya koyabilmiş olacaktır. Bunun dışında kalan ve *soyut tarih öncesi (préhistoire abstraite)* olarak tanımladığı gündelik pratik sorunları önceleyen ideolojik bir yaklaşım kapsamında hareket edilmesi halindeyse, ortaya çıkan eserin tarihî roman olarak nitelenmesi mümkün olmayacaktır.⁹⁹ Bu bağlamda Sadık Kemal Tural, bir tarihî romanda bulunması gerekenleri ve tarihî roman yazarından beklenenleri şu sözlerle açıklar:

Konusunu şahidi olunmayan bir geçmişten alan her roman denemesi, vesikalardan ayrılmaya da tarihî roman sayılamaz. Vak'ayı kronolojik sıra içinde romanlaştırmaya çalışan her eser tarihî roman değildir. Sanatkâr, halk arasındaki rivayetlerden istifade edebilir, etmelidir. Malzemenin tespitinden sonra, dil ve ifade başta olmak üzere konu edinilen devrin duyma, düşünme ve yaşama sistemine uymayan katkılarda bulunmama titizliği gelir. Tarihî

⁹⁶ J. Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 140.

⁹⁷ M. Bahtin, *Karnavaldan Romana*. çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 38.

⁹⁸ T. Özekin, *Tarihsel Romana Karşılaştırmalı Bir Bakış: Amin Maalouf, Orhan Pamuk, Nedim Gürsel* (Doktora Tezi). Ankara Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Fransız Dili ve Edebiyatı, 2007, s. 13.

⁹⁹ G. Lukács, 2008, s. 370.

olay ve şahsiyetleri tahrif etmek, bir art niyet olmasa bile, affedilmez hatadır.¹⁰⁰

Buna rağmen bütün bunlar tarihî olaylardan esinlenen her romanı tarihî roman olarak niteleyebilmek için gerekli nedenler bütününü oluşturmamaktadır. Konuya yine farklı bir noktadan bakmaya çalışan Tural, bu nedenlere bir yenisini daha ekler ve bir romanın tarihî roman olabilmesini, gerekli şartlar yanında, yeterli şartları da sağlayabilmiş olmasıyla ilişkilendirir. Tural, söz konusu olayın/dönemin/durumun sonlanmış, zaman mührünü yemiş, hatta bireysel-toplumsal etkilerinin dahi neticelenmiş olmasına ek olarak, roman yazarının hayal gücünün, sanatçılığının metne yansıtılmış olmasını gerekli şartlar arasında sayarken; tarihî olayların destansı bir anlatımla millî coşkunluğa katkı sunmasını ve yaşanan olumsuzluklardan duyulan rahatsızlığın örtülü biçimde dile getirilmesini ise, yeterli şartlar arasında gösterir.¹⁰¹ Yeterli şartlar arasında sayılan hususlara “Tarih İçerikli Roman Türünün İşlevsel Göndergeleri” başlığı altında ayrıca değinilecektir.

Yukarıda bahsi geçen zamansal sınırlamalar, aynı zamanda tarihî romanı, daha önce de bahsi geçen çağdaş tarihsel romanlardan ayıran temel özelliklerden biri olarak kendini göstermektedir. Dolayısıyla bir tarihî romanda, olayın gerçekleştiği tarihle (hikâye/serüven zamanı), yazar eliyle edebî bir nitelik kazandığı tarih (yazma zamanı) arasında ne kadarlık bir zaman farkı bulunması gerektiği konusunun, tarihî roman nitelemesinin yapılabilmesi için gerekli unsurlardan bir diğerini oluşturduğu iddia edilebilir. Uygulama noktasında yazardan yazara çeşitlilik gösteren bir durum da olsa, Turgut Gögebakan, türün öncüsü olarak kabul edilen Sir Walter Scott’ın yapıtlarını temel alarak (*Waverley* 1814, *Rob Roy* 1817, *Tales of my landlords* 1818 *Ivanhoe* 1819, *Kenilworth* 1821, ...vs.) bir çıkarımda bulunur. Bu çıkarıma göre bir romanın tarihî roman

¹⁰⁰ S. K. Tural, “Tarihin Romanlaştırılması”. *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (59): 14-17, 1976, s. 15.

¹⁰¹ S. K. Tural, 2006, s. 214.

vasfını taşıyabilmesi, metnin kaleme alındığı tarih ile olayın geçtiği dönem arasında en az iki-üç kuşaklık, yani hemen hemen 60-70 yıllık bir zaman aralığının bulunmasına bağlıdır.¹⁰² Bu tespit değişmez bir kural olmasa da, tarihî roman bağlamında, olabildiğince bu sürenin altına inmemek kaydıyla, her yazar kendi tarih bilincinde ve bakışında önemli olan olaylara/olgulara/dönemlere yönelebilmek ve okuyucusunu doğrudan olmasa da örtülü biçimde yönlendirebilme özgürlüğüne sahiptir.¹⁰³

Bir romanın tarihî roman çatısı altında düşünülmesini sağlayan ölçütler değerlendirildiğinde, anlatı unsurlarının kullanım biçimi de bunlar arasına dâhil edilebilir. Nitekim kişi, zaman, uzam, olay örgüsü şeklinde sıralanan anlatı unsurları, bütün roman türlerinde olduğu gibi, tarih konulu romanın alt biçimi olan tarihî romanda da olmazsa olmaz unsurlar arasında kabul edilir. Bununla birlikte tarihî gerçeklerin kurmacaya dâhil edildiği bu türden metinlerde, bu unsurların kullanımıyla ilgili birtakım farklılıkların görülmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu farklılıkların neler olduğu konusuna, öncelikle işlevsellik yönünden bu bölümün son alt başlığında; genel anlamda ise, ikinci bölümün ilgili başlıkları altında ayrıca değinileceğinden, burada yalnızca anlatı unsurlarının, bir romanın tarihî roman olarak nitelenebilmesinde önemli bir kıstas oluşturduğunu belirtmekle yetinilecektir.

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler bir araya getirildiğinde, zamanla bazı değişimlere maruz kalma ihtimali de gözetilerek, Döblin, Lukács, Tural ve diğer araştırmacıların tarihî romanın biçimi ve içeriği hakkında ileri sürdükleri görüş, tespit ve söylemlerden hareketle, genel bir tarihî roman tanımı yapmak mümkündür. Buna göre tarihî roman, “yazarın kendi tarih bilinci doğrultusunda seçtiği, yaşadığı döneme göre gerçek anlamda tarihleşmiş denecek kadar uzak bir zamanda meydana gelmiş, ‘hikâye zamanı’ ile ‘yazma zamanı’ arasında en az iki-üç kuşaklık zaman farkı bulunan ve

¹⁰² T. Gögebakan, 2004, s. 16.

¹⁰³ M. İpçioğlu, “Hayal ve Gerçek: Tarihî Romanların Toplumsal Hafızaya Katkısı”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s.118-128) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2014, s. 118.

döneminin şartları içinde toplumsal açıdan çoğunlukla sorunsal nitelik taşıyan iz bırakmış olayların/olguların, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarını yansıtacak biçimde, hem dönemin toplumsal ve kültürel gerçeklerinden hem de edebî, sanatsal kaygıdan uzaklaşmadan anlatıldığı; kahraman olarak çoğunlukla halktan kişilerin tercih edildiği, tarihten çok roman özellikleri gösteren melez yapıli bir roman türüdür” şeklinde tanımlanabilir.

Tüm bu anlatılanlardan bir sonuca varmak gerekirse, tanım, içerik ve zamansal sınırlar bakımından tarih konulu romanların tartışılan bir roman türü haline gelmesinin, yapılan değerlendirmelerde görülen çeşitlilikle doğrudan ilintili olduğu görülmüştür. Nitekim birçok araştırmacı farklı görüşler ortaya koymuş, fakat tüm bu farklılıklar bir araya gelerek tarihî romana ilişkin nispeten kapsayıcı bir tanımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tanımı, içeriği ve sınırları konusunda yapılan bunca değerlendirmeye rağmen, edebiyatçılar arasında tartışılmayı sürdürdüğü müddetçe, yeni görüşlerle çeşitlenen tanımlama girişimlerine maruz kalmaya ve bu durumun bir uzantısı olarak eleştirilmeye devam edeceği söylenebilir.

Öte yandan bu alt türü tartışmaya açan unsurlardan bir diğ erinin tarih konulu roman yazarının özgürlük alanıyla ilgili olduğu görülmüştür. Bu nedenle tarih konulu romanların/roman yazarlarının, geleneksel romanlara/roman yazarlarına kıyasla farklı bir yere konumlandırılmaları gerektiği anlaşılmıştır. Buna göre, tarihî gerçeklerle iç içe bir kurgu oluşturmaya çalışan tarih konulu romanların/roman yazarlarının özgürlük alanının, geleneksel romana/roman yazarına oranla daha kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte uyma zorunluluğu olmamasına rağmen, bir tarihçi kadar olmasa da, tarihî gerçekler karşısında sorumlu davranması gerektiği konusunda genel bir kanı oluşmuştur. Tarih konulu romanların alt biçimleri arasında ise, zamansal uzaklık nedeniyle bilgi, belge, bulgulara erişmekte zorlanma ihtimali bulunan tarihî romanın, çağdaş tarihsel

romana ve biyografik tarih romanına (biyografik tarih romanı kısmen hariç tutulabilir) kıyasla daha özgür hareket edebildiği sonucuna varılmıştır.

İngesel-kavramsal göndermeleri ve biçimsel özellikleri üzerine yapılan değerlendirmeler sonucunda, tarih içerikli romanların “kurgu-gerçek” birlikteliğinin somut örneklerinden birini oluşturduğu (postmodern tarih romanları hariç), böylece okurun ilgisini çeken romanlar arasında yer alabildikleri söylenebilir. Ancak alt biçimleri arasında türün ruhunu en iyi yansıttığı düşünülen “tarihî roman” biçimi, yaşadığı değişimlere ve hakkındaki tartışmalara rağmen, genel tanıma uyan örnekler ortaya koymaya devam ettiği sürece, T. de Wyzewa’nın da iddia ettiği gibi, gerçeğe yakınlığı ve geçmişi yeniden canlandırabilmesi yönüyle hem zamanın ruhuna hitap edecek popüler bir alt biçim olacağının, hem de evrensel boyutta klasikler arasına girerek yüzyıllar boyunca varlığını sürdürebileceğinin ipuçlarını vermektedir.¹⁰⁴

¹⁰⁴ T. de Wyzewa, “La renaissance du roman historique en Angleterre”. *Revue des deux mondes* (1829-1971), Troisième période, 97 (1): 184-201, 1890, s. 184-185.

1.3.2. Tarih İçerikli Roman Türünün Ortaya ıkışı ve Gelişimi

Tarih içerikli romanlar kapsamında buraya kadar anlatılanlar özetlendiğinde, öncelikle türün imgesel-kavramsal göndergeleri üzerinde durulmuş, ardından biçimsel-içeriksel unsurlarıyla ilgili ileri srlen görüşler dikkate alınarak genel bir tarihî roman tanımına ulaşmaya çalışılmış, böylece aynı zamanda türün bilinen geleneksel roman anlayışına göre farklılığı da ortaya konulmuştur. Bu anlamda romanın yaşama ilişkin kapsayıcı özelliğı göz önüne alındığında, kurgunun (roman) ve gereğın (tarih) aynı düzlemde bir araya gelmesiyle çelişkiden ziyade bir uyumun ortaya ıkabileceğı tarih içerikli roman türünün varlığı üzerinden gösterilmiştir.

Bu melez türün vücut bulması her ne kadar zıtlıkların uyum içinde bir araya gelebileceğini kanıtlıyor da olsa, bu durum türün bugünkü haline birdenbire sorunsuz, sancısız ulaştığı anlamına gelmemektedir. En az konu edindiğı yaşamın kendisi kadar girift yapıda olan romanın bu alt türünün, modern bir yapıya kavuşup anlamını bulması da kolay olmamıştır. Dolayısıyla bu alt başlıkta, tarih konulu romanların kökeni, gelişimi ve “postmodern tarih romanı”na gelinceye dek geçirdiğı değişimler ve bu süreçte görülen kırılma noktaları belirli örnekler eşliğında anlatılacaktır. Son dönem anlayışlarının etkisiyle ortaya çıkan “postmodern tarih romanı”, her ne kadar süreç bakımından türün en son geldiğı noktayı temsil ediyor da olsa, geçmişten gelen bir birikimin ürünü olmaktan ziyade, dönemin edebî eğiliminin bir sonucu olarak ortaya çıktığından, bu alt biçimin, türün ağırlığını omuzlaması ve onu temsil etmesi pek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle süreç anlatımında tarih konulu roman eşitleri arasında daha önce de belirtildiğı üzere, bu türün gereklerini, amacını, esasını ve ruhunu daha iyi yansıttığı dşnlen, bugün dahi örneklerine rastlanan tarihî roman (klasik tarihî roman) biçimi üzerinde özellikle durulacak ve modern anlamda türün anlamını bulduğı zirve noktası bu biçimle ilişkilendirilecektir. Dolayısıyla tarih ile romanın adım adım i ie geçme süreci,

örnekler eşliğinde anlatılırken, tarih konulu romanların diğer biçimlerinden ziyade, tarihî roman biçimi ve onun örneklerine daha geniş yer verilecektir.

Bu genel çerçeveye etrafında konuya, “romanın tarihle kurduğu ilişkide, bu iki unsur arasında zamansal ve kökensel anlamda hangi noktalarda bir birliktelik söz konusu olmuştur?” sorusuyla başlanabilir. Öncelikle tarih konulu roman bağlamında bu ilişkinin, bugünden yarına bir anda ortaya çıkmış bir husus olmadığı bir kez daha belirtilmelidir. Zira evrende hiçbir olay/olgu/durum yoktur ki, kendisini oluşturan sebep ve şartlar bir araya gelmeksizin kendi kendine var olabilsin. Bu bakımdan roman ve tarih arasındaki ilişkinin, her olayın/olgunun sebep-sonuç ilişkisine dayanan bir geçmişi olduğu gerçeğinden bağımsız biçimde ortaya çıktığını iddia etmenin de, yaşamsal gerçeklerle bağdaşmayacağını vurgulamak gerekir.

Tarih İçerikli Roman Türünün İlkel Örnekleri

Konuyla ilgili olarak, esasında her ikisi de birer anlatı türü olan tarih ve roman arasındaki ilk karşılaşmanın, yazıya aktarılmadan önce de var olan ve yazıya aktarılmalarıyla birlikte tarihlendirilme ve kıyaslanmaları kolaylaşan efsane, destan, halk hikâyeleri gibi sözlü/yazılı kültürel aktarım araçları temelinde gerçekleştiği iddia edilebilir. Peki bu iddia bir varsayımdan mı ibarettir, yoksa kanıtlanabilir bir gerçek midir? Bu iki unsur arasındaki ilişkinin başladığı noktanın tespit edilmesinin zorluğundan ve kişiden kişiye değişebilecek, görece bir konu olmasından dolayı, bu söylem, kesin yanıtı olmayan bir iddia olarak kalmaktadır, ancak bu iddiaya dayanarak aralarında hiçbir ilişki olmadığı da söylenemez. Roman ve roman öncesi dönemde tarihî ve edebî göndergeleri olan kaynaklarla roman arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan Sadık Kemal Tural’ın “*İnsan cemiyetlerindeki edebî faaliyet destan ve menkıbe basamağından halk hikâyelerine, oradan da modern romana doğru adım adım gelişmiştir*” şeklindeki

ifadesinin, bu konuda yön gösterici bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir.¹⁰⁵ Buradan, bu unsurların her birinin aralarında görülen biçimsel-içeriksel geçirgenlik nedeniyle birbirleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğu ve romanın kendinden önceki sözlü/yazılı aktarım araçlarının varisi konumunda olduğu sonucu çıkarılabilir. Öte yandan bahsi geçen sözlü/yazılı aktarım araçlarının, biçimsel-içeriksel geçirgenlik kapsamında toplumsal, kültürel, siyasal göndergeleriyle tarih bilimine; edebî yönleriyle ise, tarih içerikli romanlara temel oluşturdukları ileri sürülebilir. Öyle ki, Jean Molino iki yönlü bu kültür varlıklarına atıfla “*tarihî roman, romanın ve tarihin atasıdır*” diyerek, tarihî romanın her ikisinden önce var olduğu iddiasında bulunur.¹⁰⁶ Tarih ve romanın modern anlamlarını bulmalarının ve ayrı bütünler halinde kabul edilmelerinin geç sayılabilecek bir dönemde gerçekleştiği düşünüldüğünde, bu iddianın hiç de mantıksız olmadığı söylenebilir. Ayrıca destan ve halk hikâyelerinde olağanüstülükler söz konusu olmakla birlikte, temel dayanak noktalarının romandaki gibi insan olması –kahramanın iç dünyasından çok dışa yansıyan yönü ele alınır– olayların ve kişilerin tarihî bir hakikatle ilişkili olma ihtimali ve içeriğinde çoğunlukla bir milletin ya da topluluğun yaşamının, savaşlarının hikâye ediliyor olması da bu iddiayı kuvvetlendirmektedir. Dolayısıyla tarihî, kültürel ve edebî göndergeleri bulunan efsane, destan ve halk hikâyelerinin –bugünkü anlamda olmasa da– ayrı bütünler haline gelmeden önce, tarih ve anlatının iç içe geçerek bütünleştiği tarih içerikli romanların ilk örneklerini oluşturdukları varsayımının, yok sayılamayacak derecede önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bahisten hareketle “tarih-roman” ilişkisini, yazıyı ilk bulan medeniyet olarak kabul edilen Sümerlere, onların M.Ö. 2500-3000 yılları arasında Akad çivi yazısıyla kil tabletlere işledikleri ve bilinen en eski destanlar arasında gösterilen ünlü *Gilgamiş Destanı*’na kadar dayandırmak mümkündür. Elbette bu buluşma bugün bildiğimiz türde bir “tarih-roman” ilişkisine karşılık gelmemektedir, fakat tarih ve roman arasındaki

¹⁰⁵ S. K. Tural, 1976, s. 14-15.

¹⁰⁶ J. Molino, 1975, s. 196.

ilişkide bir milat oluşturduğu iddia edilebilir. Zira birçok destanda olduğu gibi olağanüstülüklerin, çok tanrılı söylemlerin yer aldığı, Uruk kralı Gılgamış'ın ölümsüzlüğü arayış öyküsünün anlatıldığı bu destanda, Sümerlerin yaşam biçimi, kültürü, dünya algısı hakkında bilgiler verilir. Diğer taraftan yarım asır önce büyük Tufan'dan kurtulduğunu ve 950 yaşında olduğunu iddia eden bir kişiyle (Ziusudra) Gılgamış'ın karşılaşması ve bu kişinin tarihî bir nitelik taşıyan Tufan hikâyesinden bahsetmesi anlatılır. Dolayısıyla tarihî göndermeleri, kişileri ve anlatısal yönüyle *Gılgamış Destanı*'nı ilkel anlamda tarih konulu romanların yazılı ilk örneği olarak göstermek mümkündür. A. Ömer Türkeş'in “[...]bu Sümer destanı gerçeğin alegorik bir tasviri, insanın varoluşunun bir manifestosu, edebiyatla tarihin ortak bir anlatıda ilk cisimleşmiş halidir” şeklindeki sözü de bu varsayımı doğrular niteliktedir.¹⁰⁷

“Tarih-roman” birlikteliği konusunda görmezden gelinemeyecek edebî nitelikli eserlerden bir diğeri, ilki, on sene süren Troya Savaşı'nın son günlerinde yaşananları anlatan *İlyada Destanı*; diğeri, savaşın bitiminden sonra yurduna (İthaka) dönmek üzere hareket eden anlatının kahramanı Odysseus'un karşılaştığı zorluklardan bahseden *Odyseia Destanı*'dır. M.Ö. VIII. ya da VII. yüzyılda Homeros tarafından kaleme alındığı bilinen, Antik Yunan mitolojisiyle yoğrulu, tarih içerikli bu iki destan, bugün dahi birçok edebî ya da entelektüel analizin konusu olmakta veya bu analizlerde kendilerine atıfta bulunulan birer kaynak özelliği taşımaktadırlar. Birçok destanda olduğu gibi fantastik, gerçeküstü unsurlarla iç içe olan bu metinler, öylesine güçlü kültürel etki araçları olmuştur ki, Avrupa'nın, hatta neredeyse tüm Batı medeniyetinin kültürel temellerinin oluşumunda önemli bir rol üstlenmiştir. Öyle ki bu etki, yazılı bir unsur olmanın ötesine geçerek edebiyat, tarih, resim, heykel, tiyatro, sinema gibi sanatın birçok alanına yansımıştır. Ünlü Fransız araştırmacı François Hartog konuyu tarih bilimi açısından ele alır ve *Odyseia*'da bir ozan olan “*Demodokos figürü*, çok daha sonra Herodotos'un özel

¹⁰⁷ A. Ö. Türkeş, “Romana Yazılan Tarih”. *Edebiyatın Omzundaki Melek* (s. 81-148) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 84.

ad ve söz vereceği bir başka figürü ortaya çıkarır: Tarihçi figürü ve onun doğuşuna eşlik eden tarih yazımsal işlem” diyerek, destanın tarihle olan bağı, tarihe ve tarihçiye katkısını göstermeye çalışır.¹⁰⁸ Her iki destanda da olağanüstülüklerle ve lirik söyleme yer verilmesi dışında, başı-sonu belli olan epik içerikli olayları ve kişileri konu edinmeleri; Antik Yunan dönemi insanının evrene bakışını, insanî ilişkilerdeki tutumunu, ruh halini yansıtmaları, bu iki destanın tarih içerikli romanların ilkel örnekleri arasında gösterilmeleri için geçerli birer neden oluşturmaktadır. Georges Lukács Homeros’un iki eserine atıfla “*Antik çağ estetiği bile bu bilinçli kompozisyon ilkesinin farkındaydı*” diyerek bu tespitin doğruluğuna işaret etmektedir.¹⁰⁹ Dolayısıyla her iki destanda da karşılaşılan gerçeküstülüklerin ardına gizlenen unsurlar, bir yönüyle bahsi geçen toplumun gündelik yaşam gerçeklerini yansıtmakta; diğer yönüyle anlatı içinde tarihî olaylara yapılan atıflar aracılığıyla tarih konulu romanlara referans oluşturmaktadır.

Tarih yazım sürecinde geçilen aşamalar temelinde özellikle olay anlatımı yapma ereğinden hareketle tarih bilimine ilişkin verilen ilk örnekler dikkate alındığında, burada tarih ve anlatı birlikteliğine işaret bazı noktaların bulunduğu görülmektedir. Bu bakımdan, tarih içerikli romanların serüveninden bahsedilirken, yaşanmış olayları anlatı biçiminde aktararak tarih biliminin ortaya çıkmasına katkıda bulunan kimi önemli şahsiyetlere ve onların eserlerine değinmemek, konunun eksik kalmasına neden olabilir. Bu çerçevede önemli bu şahsiyetler arasında ilk sıra, tarih bilimi denilince akla ilk gelen, M.Ö. V. yüzyılda yaşamış, “tarihin babası” unvanıyla anılan Herodotos’a verilebilir. Çoğunlukla Yunan-Pers savaşlarını anlattığı *Herodotos Tarihi* başlıklı eserinde kullandığı üslup, modern anlamda bir tarihçiden çok, bir hikâyeciyi andırsa da, söyleminde kullandığı tarafsız, nesnel dille ve kendinden ziyade olayları öne çıkarmayı amaçlayan yaklaşımıyla Herodotos’un, kendisine verilen unvanı hak ettiği söylenebilir. Eserinde sadece tanık olduğu olayları tarafsız biçimde anlatmakla kalmamış, Yunan

¹⁰⁸ F. Hartog, **Tarih-Başkalık-Zamansallık**. çev. Adnan Kahiloğulları. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2000, s. 31.

¹⁰⁹ G. Lukács, 2008, s. 47.

şiiirinden izler taşıyan destansı bir söylem eşliğinde, halk hikâyelerine, halkın gündelik yaşamından kesitlere yer vererek, arkasında hem sosyolojik hem de edebî öneme sahip kült bir eser bırakmıştır. François Hartog tarih yazımının henüz başlangıcında tecrübe edilen bu geçiş aşamasında benimsenen durumu, “*Herodotos’la birlikte tarih, destansı sözün işlevini ve konumunu [...] tamamen kesmek istemez*” sözüyle anlatmaya çalışır.¹¹⁰ Serpil Oppermann, Herodotos’un Antik dönem insanı tarafından anlaşılmayı kolaylaştırmak amacıyla dönemin önde gelen anlatım biçimi olan şiirselliğe başvurmasının (anlattıklarında her ne kadar gerçekçi olmak istese de), üslubuna sanatsallık kattığını, esere ise edebî bir yapıt olma özelliği kazandırdığını iddia eder.¹¹¹ Bu anlamda Herodotos’un eseri ve eserinde kullandığı üslubun, tarih içerikli romanlar için bir ilham kaynağı oluşturduğu ileri sürülebilir.

Bu noktada bir ayrıntıya değinmekte yarar görölmektedir. Tarih biliminde “tarihsel monografya”¹¹² anlayışını uygulayan ilk kişi olarak bilinen Thukydides’in de, çağdaşı Herodotos ile benzer bir çerçevede düşünölmesi gerektiği iddia edilebilir. Ancak M.Ö. V. yüzyılın son çeyreğinde Atinalılar ve Spartalılar arasında yaşanan savaşları ve aynı dönemde karşılaşılan farklı olayları kronolojik sırayla, neden-sonuç ilişkilerine dayandırarak anlattığı *Pelopponnesos Savaşları* başlıklı eserinde, söylentilere ve mitolojik unsurlara yer vermeden salt bir tarih metni ortaya koymaya çalıştığını belirtmiş olması, bu kapsama dâhil edilmemesinin temel nedenini oluşturur.¹¹³ Bu nedenle anlatısal yönü hiç yok denilemese de, olgusal yönü ağır bastığı için “tarih-anlatı” birlikteliğine tam anlamıyla örnek gösterilememektedir.

Bu konuda ismiyle ve eseriyle öne çıkan ikinci bir kişi ise, M.Ö. V.-IV. yüzyıllar arasında yaşamış tarihçi-düşünür Ksenofon’dur. Sokrates’in de öğrencisi olan Ksenofon

¹¹⁰ F. Hartog, 2000, s. 29.

¹¹¹ S. Oppermann, 2006, 34.

¹¹² Tarihsel Monografya: Belli bir tarihî konuyu/olayı seçip, sadece o konuyu/olayı anlatma (Thukydides, *Pelopponnesos Savaşları*. çev: Furkan Akderin. İstanbul: Belge Yayınları, 2019, s. 1.

¹¹³ Thukydides’ten akt: Hense-Leonard, *Hellen-Latin Eski-Çağ Bilgisi*. çev. Suat Y. Baydur. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1948, s. 66.

kaleme aldığı ünlü *Anabasis- Onbinlerin Dönüşü* (M.Ö. 370) başlıklı eserinde sadece bir dönemin önemli bir olayını tarihî yönleriyle anlatmakla kalmamış, aynı zamanda tarihî gerçekler yanında anlatısal unsurlara da başvurmuştur. Tarihî gerçekler bağlamında düşünüldüğünde, *Anabasis*'te kendisi de Pers kökenli olan Kyros'un, ağabeyi Pers kralı Artakserkses'e karşı savaşmak amacıyla çoğunluğu Hellen paralı askerlerden oluşan toplama bir ordu kurmasından bahsedilir. Bu ordunun Anadolu coğrafyasından Mezopotamya topraklarına yaptığı zorlu yolculuk; başarısız sonuçlanan bu sefer sonrasında bozguna uğrayan Hellen askerlerinin yabancısı olduğu bu topraklardan yurtlarına dönüşleri süresince çektikleri çileler ve bu süreçte ordu içinde yaşanan çekişmeler gün be gün anlatılır. A. Ömer Türkeş'e göre Ksenofon'un kronolojiye dayanarak yaptığı bu anlatım biçimi, ilk savaş tarihçiliği ve yazarlığı örneğini oluşturmaktadır.¹¹⁴ Sefer sırasında olup bitenleri Herodotos gibi gözlemleyip kaydetmek amacıyla sefere katılan Ksenofon, tarih bilimi açısından önemli sayılacak bilgilere yer vermekle birlikte, geçilen bölgelerde yaşayan yerli halkın adetleri, yaşayış biçimleri hakkında da bilgiler vererek, tıpkı Herodotos gibi sosyolojik yönü de olan bir eser ortaya koymuştur. Öte yandan bu meşakkatli serüven boyunca, ayrıntı denilebilecek düzeyde üzücü ya da eğlendirici kimi olayların anlatılması, esere adeta başlangıcı ve sonu olan bir tarih konulu roman havası vermektedir. Bu bilgiler ışığında eserin, tarih bilimine kaynaklık ettiğini iddia etmek ne kadar mantıklı ise, içerdği anlatısal unsurlar nedeniyle tümüyle salt tarih metni olduğunu iddia etmek de bir o kadar mantık dışı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Ksenofon'un *Anabasis*'i hem tarih bilimine hem de tarih konulu romanlara temel oluşturan bir eser olarak kabul edilebilir. Hatta eserde, yazarın bizzat tanık olduğu olaylardan bahsedilmesi, *Anabasis*'i, çağdaş tarihsel romanın Antik dönemdeki ilk örneklerinden biri, belki de ilki konumuna getirebilir.

¹¹⁴ A. Ö. Türkeş, 2011, s. 87.

Tarihçi yönleriyle öne çıkan bu şahsiyetlerden ve eserlerinden bahsedildikten sonra, ana hatlarıyla “tarih-roman” ilişkisine işaret eden eserler ele alınmaya devam edilecek olursa, tarih konulu romanların dayandırılabilceği bir diğer tarihî-edebî anlatı kaynağı olarak Virgilius’un *Aineis*’i (M.Ö. I. yüzyıl) gösterilebilir. Nitekim lirik bir destan örneği olan bu eserde Virgilius, *İlyada* ve *Odyseia* destanlarından esinlenmiş ve bu eserle, yüzyıllardır devam etmekte olan Yunan hâkimiyetine karşılık, Roma İmparatorluğu’nun gücünü ve hâkimiyetini vurgulamayı amaçlamıştır. Anlatı boyunca Afrodit’in oğlu olduğu varsayılan Troyalı Aeneas’ın Truva Savaşı’nda Yunanlılara karşı verdiği mücadele, bu mücadeleden sağ kurtulmasının ardından İtalya’ya gidişi ve orada Latinlerle giriştiği savaşlar mitolojik öğeler eşliğinde anlatılır. Diğer destanlarda olduğu gibi burada da tarih ve edebiyat iç içe geçmiş olsa da, *Aineis*’in de diğerleri gibi tarih konulu romanların açık bir örneği olarak gösterilemeyeceği, ancak genel anlamda benzerlik açısından aralarında bir bağ kurulabileceği ifade edilebilir.

Benzer durum Orta Çağ Fransa’sında gündemde olan ve Ralph Fox’a göre diğer destanlar gibi romanın öncülleri konumunda yer alan epik içerikli destansı kahramanlık şarkıları (*Chanson de Roland*, *Chanson de Geste*) için de geçerlidir.¹¹⁵ Fakat bunların her biri tarih konulu romanların bugünkü konumu ve ağırlığı göz önüne alındığında, sadece “tarih-anlatı”, “tarih-roman” ya da daha genel bir ifadeyle “tarih-edebiyat” ilişkisinin arka planını ortaya koymak bakımından bir önem taşımaktadır. Roman türünün tüm bu metinlerle kurduğu ilişkide, sürecin giderek sistematik bir ilerleyiş gösteren romanın lehine işlediği görülmektedir. Thomas Mann bu gerçeği, “*romanın destana karşı durumu, ‘yaratıcı bilincin’ ‘bilinçsiz yaratmaya’ karşı durumu gibidir*” diyerek açıklar.¹¹⁶ Nitekim destan ve türevi metinlerde, ayrılıkçılığı reddedercesine oluşturulmuş yasaların uygulandığı bir yapı dâhilinde birleştirici, bütünleştirici unsurlara fazlasıyla ağırlık

¹¹⁵ R. Fox, **Roman ve Halk**. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019, s. 11-12.

¹¹⁶ T. Mann “Roman Sanatı”. çev. Vural Ülkü. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci basım: Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 357-363, 2019, s. 362.

verildiği, kahramanın her türlü sınavdan başarıyla çıktığı olağanüstülüklerle dolu bir anlatım söz konusudur. Bunun aksine geleneksel romanda olduğu gibi tarih konulu romanlarda da, bireyin iç dünyasında ve toplumsal düzlemde görülen çelişkiler bilinçli bir tercihin sonucu olarak konunun merkezine yerleştirilmektedir. Bu nedenle Ralph Fox'un deyiimiyle roman, “*bireyin topluma karşı, doğaya karşı mücadelesinin epiğidir.*”¹¹⁷ Georges Lukács'ın ifadesiyleyse “*Tanrı'nın terk ettiği bir dünyanın epiğidir [...] Roman, içsellüğün serüvenini anlatır. Romanın içeriği, [...] kendini kanıtlayarak özünü bulmak için serüvenlere atılan ruhun öyküsüdür.*”¹¹⁸ Dolayısıyla daha önce türün tanımıyla ilgili ortaya atılan görüşler dikkate alındığında, içeriksel açıdan aralarında bir ilişki olduğu söylene de, tarihi konu edinen her edebî yaratıyı, tarih içerikli roman olarak nitelemek doğru bir yaklaşım olmamakta ve bu adlandırma için tek başına yeterli bir neden oluşturmamaktadır. Tarih ve roman arasında sürüp giden ve her aşamada biraz daha gelişen bu ilişki, giderek bilinen roman türüne doğru bir ilerleme kaydetmiştir. Jean Molino tarih ve edebiyat arasında yaşanan bu gelişimi, solup gitmekte olan bir çiçeğin, ardında bıraktığı tohumlarla her seferinde güçlenerek yeniden hayat bulmasına benzetir.¹¹⁹ Buna rağmen çoğu edebiyat bilimci tarafından modern romanın atası olarak kabul edilen Boccaccio'nun *Décaméron*'u (1353), Rabelais'nin *Gargantua*'sı (1534) ya da Cervantes'in *Don Quijote*'si (1605) dahi, tarih konulu romanlar bağlamında bugünkü “tarih-roman” ilişkisini açıklamaya yetmemekte, dolayısıyla önemsiz olmamakla birlikte, bu konuda yalnızca geriye dönük bir arka plan sunmaktadır. Benzer durumun *Dede Korkut Hikâyeleri*, *Binbir Gece Masalları* gibi Doğu menşeli anlatılar için de geçerli olduğu ifade edilebilir. Zira bu anlatıların çoğunda tarih, gerçekliğin ikincil plana itildiği bir fon/dekor olma özelliği taşımaktadır.

¹¹⁷ R. Fox, 2019, s. 35.

¹¹⁸ G. Lukács, **Roman Kuramı**, çev. Cem Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s. 94-95.

¹¹⁹ J. Molino, 1975, s. 195.

Tarihî Roman (Klasik Tarihî Roman) Biçimine Geçiş

Birçok edebiyat bilimci gibi Walter Scott'ı bu türün, özellikle tarihî roman biçiminin mimarı olarak kabul etmek gerekirse, ondan önce türle ilişkili olduğu düşünülen mit eksenli Antik dönem ve Orta Çağ yapıtlarının tarih konulu romanlar için önemli birer eşik ya da basamak görevi üstlendiği düşünülebilir. Bununla birlikte, önceki alt başlıkta türün imgesel, kavramsal ve biçimsel-içeriksel özellikleri hakkında söylenenler dikkate alındığında, bu yapıtların modern manada türün anlamını bulmasını sağlayacak unsurları bütünüyle taşımadıkları görülmüştür. Esasında bu durum XIX. yüzyılda Walter Scott'a gelinceye kadar da böyle devam etmiştir. Tarih-destan-roman arasında, özellikle XIX yüzyıldan itibaren gerçekleşen bu dönüşüm Hülya Argunşah tarafından “[...]masallaşmış tarih bilgisi taşıyan bu anlatı türlerinden boşalan yer, romanla, özellikle tarihî romanla doldurulmuştur” sözüyle açıklanır.¹²⁰ Her ne kadar roman türü, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kendinden önceki ilkel örneklerinde benimsenen mantıktan sıyrılmış olarak, ilk yetkin ürünlerini vermeye başlamış olsa da, Louis Maigron'un ifadesiyle bu dönemin tarih içerikli kurmaca yazarlarının (Scudéry, Calprenède) tam anlamıyla bir tarihî roman çizgisinde olduğunu söylemek pek mümkün olmamaktadır.¹²¹ Macar araştırmacı ve kuramcı Georges Lukács da bu görüşü desteklemekte ve XVII.-XVIII. yüzyıl romanlarının, tarihî roman biçimini temsil etmediğini düşünmektedir. Onun *sözde tarihî romanlar (les romans pseudo-historiques)* olarak tanımladığı bu eserler, yalnızca dekor bakımından tarihseldir. Ne kahramanların ruh halleri ne de olayların anlatım biçimi bilinen tarihî roman yapısıyla bağdaşmaktadır. Buradaki ayrımı göstermek için XVIII. yüzyılın ünlü yazarlarından Horace Walpole'ün *Castle of Otranto*'sunu (*Otranto Şatoşu* 1764) örnek veren Lukács, bu romanda tarihin, sadece kahramanın içine yerleştirildiği bir dekordan ibaret olduğunu, yazarın olayları

¹²⁰ H. Argunşah, 2016, s. 11.

¹²¹ L. Maigron, *Roman historique à l'époque romantique, essai sur l'influence de Walter Scott*, Paris: Librairie Ancienne, 1912, s. 3.

yaşadığı çağın şartlarıyla değerlendirdiğini, yansıtılan dönemin gerçeğe yakın, aynı zamanda sanatsal bir kaygıyla aktarımının söz konusu olmadığını iddia eder.¹²² Bu bakımdan bir tarihî roman yazarının hem geçmişteki bir olayı herhangi bir ideolojik amacın malzemesi yapmadan, çarpıtmadan, gerçekleştiği dönemin taşıyıcı unsurlarına sadık kalarak yansıtması, hem de kaleme aldığı metnin bir kurmaca olduğunu unutmadan edebî sanatsal anlayışı elden bırakmaması gerektiği bir kez daha hatırlatılmalıdır.

Bütün bu anlatılanlar ışığında, aksini düşünenler olmakla birlikte tanımda belirtilen hassasiyetleri taşıyan tarihî romanların, çoğunlukla XIX. yüzyılın başından itibaren ortaya çıktığını, bu yüzyılın, tarihî romanın başlangıç noktası olarak kabul edilebileceğini, bu anlamda Scott'ın *Waverley*'inin (1814) türün ilk örneğini oluşturduğunu ileri süren araştırmacıların çoğunlukta olduğu söylenebilir.¹²³ Öte yandan bu iki bloğu kesin ifadelerle birbirinden ayırmak, her şeyin iç içe geçtiği tarihselliği inkâr etmek anlamına geleceğinden, bu gibi konularda bağlayıcı söylemlerde bulunmaktan kaçınılması gerektiği ifade edilmelidir. Öyle ki, çoğunluğun düşüncesini dayandığı bir kuramcı olmasına rağmen, Lukács dahi “*Scott tarzı tarihî roman XVIII. yüzyıl büyük gerçekçi toplumsal romanının doğrudan devamıdır*” diyerek bu konuda keskin bir ayırım yapmaktan kaçınmıştır.¹²⁴

Konuya Scott ve onun tarihî roman anlayışından bahsedilerek devam edilecek olursa, öncelikle yazarın bu alandaki serüveninin nasıl başladığına değinilebilir. Maria Edgeworth'un *Castle Rackrent* (*Rackrent Kalesi*, 1800) başlıklı romanında İrlanda tarihine ilişkin unsurlar kullanmış olmasından esinlenen Scott, aynı yöntemle İşkoç tarihini bir kurmaca içinde ele almayı amaçlar. Scott bu amacını, *Chronicle of Canongate* (*Canongate Hikâyeleri*, 1827) başlıklı çalışmasında “*Edgeworth'un İrlanda için yaptığı*

¹²² G. Lukács, 2008, s. 21.

¹²³ H. Suhamy, “*Waverley* ou le voyage dans le passé”. *Bulletin de la société d'études anglo-américaines des XVIIe et XVIIIe siècles*, 24: 99-110. 1996.

¹²⁴ G. Lukács, 2008, s. 35.

gibi, kendi ülkem için benim de bir şeyler yapmam gerektiğini hissettim” diyerek açıklamıştır.¹²⁵

Waverley’in ilk cildini kimi çekinceleri nedeniyle isimsiz bastıran Scott, daha sonra seri halinde yazacağı romanlarında kendi adını kullanmıştır. Bu romanlar bazı yönleriyle daha önce yazılan tarih konulu romanlardan ayrılmaktadır. Yaptığı araştırmalar sonucu elde ettiği bilgileri, kurmaca unsurlar eşliğinde İskoçlara ait efsane ve hikâyelerle birleştiren Scott, böylece tarihî romanın ilk örneğini ortaya koymuştur. Romanda, 1745 yılında İskoçya’da meydana gelen Jakoben Ayaklanması konu alınır. *Waverley*’de ve serinin diğer romanlarında (*Rob Roy* 1817, *Tales of my landlords* 1818, *Ivanhoe* 1819, *Kenilworth* 1821, ...vs.), İngiliz toplumunun feodal yapısındaki ayrışma sonucu Norman ve Sakson birleşimi bir ulusun ortaya çıkış serüveni ve Orta Çağ İskoçya’sının toplumsal, kültürel ve siyasal görünümü anlatılır. Taner Timur’a göre Scott’ın farklılığı, modern antropolojinin çok erken olmayan bir tarihte çözümleyebildiği bu klan ilişkilerini, kurmaca bir metinde ele almasından ileri gelmektedir.¹²⁶ Alev Baysal Scott’ın bu yöntemle ortaya koyduğu farklılığı, “*Scott, İngiliz roman türünde ‘geçmişi ve şimdiki zamanı’ bir araya getirmiştir. [...] Scott, tarihî romanını yazarken hem yaratma gücünü kullanmış hem de yazmış olduğu tarihî dönem hakkında gerçekçi detayları araştırıp bularak, anlatmış olduğu tarihî dönemin gerçeklerinden de uzaklaşmamıştır*” şeklindeki ifadesiyle açıklamaya çalışır.¹²⁷

Scott’ın bu tür için milat kabul edilmesinin diğer nedenleri araştırıldığında, bunun yazarın tarihe bakışıyla doğru orantılı olduğu anlaşılmaktadır. Tarih olgusunu, tekdüzelikten uzak biçimde yeni bir gözle değerlendirme ve yeni bir üslupla canlandırma isteğinin, bunun en temel nedenini oluşturduğu söylenebilir. Bununla birlikte Scott’tan önceki tarih konulu romanlarda –geleneksel roman anlayışında da olduğu gibi– olayların

¹²⁵ W. Scott, 1972’den akt: A. Baysal, “18. Yüzyıl İngiltere’sinde Tarih Yazım Kuramları ve Tarihî Roman”. **Littera Edebiyat Yazıları**, (17): 71-78, 2005, s. 75.

¹²⁶ T. Timur, **Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**. İstanbul: Afa Yayınları, 1991, s. 196.

¹²⁷ A. Baysal, 2005, s. 75.

kendisi etrafında şekillendiği, tüm zorluklarla mücadele etmek zorunda kalan bir kahraman figürüyle karşılaşılıyordu. Bu durum Scott’la birlikte değişmiş, sadece romanın başkışısını değil, diğer bütün karakterleri içine alan bir değişim kendini göstermiştir. Buna göre anlatıda yer alan kişilerin birçoğu, Lukács’ın deyiimiyle *orta yolu* (*voie moyenne*) temsil eden sıradan ya da sıradanlaştırılmış insanlardan oluşturulmuştur. Lukács bu durumu “*Walter Scott’ın olağanüstü, çığır açan epik yeteneği, romanlarının bu ‘vasat’, fakat asla kahramanca olmayan ‘kahraman’ üzerine kurulu yapısında en açık şekilde ifadesini bulur [...] Scott’ın büyüklüğü tarihsel-toplumsal karakterlerin insanî şekilde canlandırılmasında gizlidir*” şeklindeki ifadesiyle anlatmaya çalışır.¹²⁸ Büyük tarihî figürler ise, ancak olayların patlak verdiği kriz anlarında kısa süreliğine kendilerini göstermektedirler. Tarihî kişiliklerden ziyade stereotipleştirilmiş kişilerin ön planda olduğu tarihî romanlarda, belgelerin bıraktığı boşlukları hayal gücüyle doldurma imkânı elde eden yazar, bu şekilde romanın sanatsal yönünü gösterme özgürlüğüne de sahip olmuştur.¹²⁹

Scott’ın yaşadığı dönem ve toplum ele alındığında, romanlarında sözü edilen “vasat” bireyin, burjuva sınıfıyla resmedildiği görülür. Lukács, bunun bir rastlantı olmadığına ve tarihî romanın diğer Avrupa ülkelerinden önce, ilk kez İngiltere’de Scott’la birlikte filizlenmesinin de bir alt yapısı olduğuna dikkat çeker. Ona göre Sanayi Devrimi’nin diğer Avrupa ülkelerinden yüzyıl önce İngiltere’de gerçekleşmesi ve bunun neticesinde *orta yolu* temsil eden, ekonomik özgürlüğü olan burjuvazinin ilk olarak orada ortaya çıkması, bu alt yapıyı hazırlayan en temel unsurlardan olmuştur.¹³⁰

Anlaşıldığı üzere Scott’ı farklı kılan durumun üslubu, sanatı ve içerik kullanımındaki özgünlüğü olduğu görülmektedir. Bu durumda tarihî romanın ve Scott gibi yazarların ortaya çıkmasını sağlayan diğer etkenler nelerdir? sorusu akla gelebilir.

¹²⁸ G. Lukács, 2008, s. 38/40.

¹²⁹ M. Cichocka, *Entre la nouvelle histoire et le nouveau roman historique*. Paris: L’Harmattan, 2007, s. 120.

¹³⁰ G. Lukács, 2008, s. 36.

Scott ile başlayıp ilerleyen bu anlayış, esasında Aydınlanma'nın, onun etkilerinin doruğa ulaştığı Fransız Devrimi'nin bir sonucu olarak ele alınabilir. Lukács, tarihî romanların oluşum ve gelişiminde Aydınlanma sürecinin önemli bir etkiye sahip olduğunu düşünenlerin başını çekmektedir. Zira Aydınlanma döneminde tarih yazımı üzerine yapılan çalışmalar, bir taraftan tarih biliminin gelişmesine etki ederken, diğer taraftan “toplumsal birlik duygusu” ve “ulus olma düşüncesi”ne vurgu yapan Fransız Devrimi gibi bir hareketin ideolojik altlığını hazırlamıştır. Lukács'a göre tüm bu gelişmeler, XIX yüzyıl tarihî romanının ana iskeletinin oluşmasında da etkili olmuştur.¹³¹ Lukács gibi George Steiner de Fransız Devrimi'nin ve ardından gelen Napoléon savaşlarının, tarihî romanın gelişimini hızlandıran başat etkenlerden olduğunu savunanlar arasındadır.¹³² Bu bilinç değişimi yalnızca bir yenilenmeye işaret etmemiş, yüzyıllardır süregelen bir düzenin de yüksek sesle sorgulanmasının yolunu açmıştır. “*Tarihin kimi zaman çok sayıda yeni olguyu ve bağlantıyı ortaya koyan şahane yapısı, makul olmayan feodal-mutlakiyetçi toplumu yıkmanın mecburi olduğunu kanıtlamaya, tarihsel deneyimlerden ‘makul’ toplumun, ‘makul’ devletin yaratılabileceğini göstermeye hizmet etmiştir*”.¹³³ Turgut Gögebakan da Lukács ve Steiner gibi, tarihî romanın XIX. yüzyılda gerçek anlamını bulmasının rastlantısal olmadığını ve Fransız Devrimi'nin bu noktada birincil derecede etkili olduğunu düşünenlerdendir. Gögebakan, bu konudaki görüşlerini şu sözlerle dile getirir:

Fransız Devrimi ve Napolyon savaşları, ulusçuluk dalgasını Avrupa'da neredeyse bir moda haline getirecektir. 1798 ve 1814 yılları arasında Avrupa'da her ülke şu ya da bu şekilde bir değişime maruz kalacaktır. Uluslar hem Napolyon işgallerinin uyandırdığı intikam duygusu, hem de dönemin

¹³¹ G. Lukács, 2008, s. 23/28.

¹³² G. Steiner, “György Lukács ve Şeytanla Anlaşması”. *Language and Silence* adlı kitaptan çev. Bülent Aksoy. **Türk Dili Dergisi**, Eleştiri Özel Sayısı II, (234): 662-674, 1971, s. 668.

¹³³ G. Lukács, 2008, s. 23.

genel karakteristiği haline gelen ulusçuluk akımı nedeniyle olayları o güne değin görülmemiş biçimde algılamaya başladılar. Hem ilk tarihsel romanın 19. yüzyılda yazılmış, hem de tarihsel romanın en parlak dönemini 19. yüzyılda yaşamış olması bu bağlamda bir rastlantı değil, sözünü ettiğimiz sürecin bir sonucudur.¹³⁴

Bu değerlendirmeler çerçevesinde, Fransız Devrimi'yle birlikte, ulusçuluk düşüncesinin ilerleyen yıllarda tüm dünyayı etkileyen bir kavram haline geleceği kabul edildiğinde ve René Wellek-Austin Warren'in “*sanat, hayatı sadece kopya etmez; aynı zamanda ona bir şekil verir*” sözü¹³⁵ de dikkate alındığında, kitlelere ulaşmanın, kitleleri örtülü biçimde yönlendirmenin en kestirme yollarından biri olan edebiyatın ve romanın bu kavramın etkilerinden azade tutulmasının neredeyse imkânsız olduğu, ilerleyen yıllarda kaleme alınan eserlerde işlenen konularla ortaya konulmuştur. Bu anlamda konu, türün işlevsel yönlerinin ele alınacağı bir sonraki alt başlıkta anlatılacaklarla birlikte ele alındığında, tarihî romanın, ulusçuluk düşüncesiyle ne denli iç içe olduğu daha iyi anlaşılabilecektir. XIX yüzyılda yaşanan toplumsal değişimlerin etkisiyle, tarih yazımı farklı bir alan haline gelmesine rağmen, toplumsal değişimlerden bağımsız düşünülmesi mümkün olmayan roman türü, tarih ile arasında farklı bir bağ kurmuş ve bu dönüşüm artık roman ve roman yazarının omuzlarına farklı bir sorumluluk yüklemeye başlamıştır. A. Ömer Türkeş bu sorumluluğu şu sözlerle açıklar:

Bir misyon sahibiydi artık yazar; sadece hikâye anlatıcısı değildi o, bir önceki yüzyılın düşünürlerinin ve makale yazarlarının işlevini de yükleniyordu. Toplumu ve toplum felsefesini yansıtacak en elverişli tür olarak romanın

¹³⁴ T. Gögebakan, 2004, s. 19.

¹³⁵ R. Wellek- A. Warren, **Edebiyat Teorisi**, çev. Ö. Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 128.

kapsamı genişlemiş ve saygınlığı artmıştı. Tarih yazımı ve toplum felsefelerinin pratik anlamda taşıyıcısı romanlardı.¹³⁶

XIX. yüzyıldan itibaren Walter Scott tarafından ortaya konulan, yazara ve romana belli noktalarda sorumluluklar yükleyen bu yeni anlayış öylesine ilgi görmüştür ki, Scott'ın ve onun kullandığı yöntemin ünü aynı yüzyıl içinde sadece İngiltere ile sınırlı kalmamış, hemen hemen bütün Avrupa'ya yayılmıştır. Bunda dönemin önde gelen edebî akımları olan romantizmin kısmî, realizm ve natüralizmin ise daha bağlayıcı bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Nitekim konuyla ilgili olarak Louis Maigron, Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan romantizm hareketiyle tarihî roman arasında sıkı bir ilişki olduğunu belirtir. Bu ilişkinin aynı zamanda dönemin düşünüş biçimiyle birlikte, “ulus-tarih bilinci oluşturma” konusunda da bir rol üstlenebileceğini ifade eder ve buna Chateaubriand'ın *Martyrs* (1809) başlıklı eserini örnek gösterir.¹³⁷ Öte yandan hem André Daspre'a hem de Zeynep Uysal'a göre, Scott'ın romanları üzerinden, Lukács tarafından kavramsallaştırılan tarihî roman anlayışının, zamanla gerçekçi roman anlayışıyla kaynaşarak tarihî olay ve kişiler etrafında şekillenecek bir kurguya dönüşmesi, gerçekliğe sadakatin belgesel boyuta taşınmasını sağlamıştır.¹³⁸ Bu açıdan bakıldığında, Scott'ın İngiliz, Alman, Fransız ve Rus edebiyatçıların tarihî romanlarına kaynaklık ettiği söylenebilir.

Alman romantizminin lideri konumundaki Goethe'nin *Wilhelm Meister* serisi (1777-1829) ve İngiliz edebiyatında Victoria devrinin önde gelen simalarından Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* (1859) buna örnek gösterilebilir. Georges Lukács, Fransız edebiyatının bu anlamda oldukça zengin bir yapıda olduğunu, özellikle XIX. yüzyılın tarih içerikli kimi romanlarının Scott'ın yöntemi üzerinden şekillendiğini iddia eder.¹³⁹

¹³⁶ A. Ö. Türkeş, 2011, 91.

¹³⁷ L. Maigron, 1912, s. 205-226.

¹³⁸ A. Daspre, 1975, s. 236; Z. Uysal, “Edebiyatın Omzundaki Melek”. *Edebiyatın Omzundaki Melek* (s. 7-24) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 15.

¹³⁹ G. Lukács, *Avrupa Gerçekliği*. çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Payel Yayınları, 1977, s. 55.

Bu çerçevede XIX. yüzyıl Fransız edebiyatı kabaca ele alınacak olursa; Alfred de Vigny'nin *Cinq-mars*'ı¹⁴⁰ (1826), Victor Hugo'nun *Notre Dame'in Kamburu* (*Notre Dame de Paris*, 1831) eseri¹⁴¹, Honoré de Balzac'ın *İnsanlık Komedyası* (*La comédie humaine*, 1829-1850) başlığı altında topladığı romanlarının birçoğu¹⁴², Stendhal'in *Parma Manastırı* (*La Chartreuse de Parme*, 1839) Alexandre Dumas-Père'in *Üç Silahşörler*'i (*Les trois mousquetaires*, 1844), Flaubert'in *Salammbô*'su (1862) tarihî roman kapsamında değerlendirilebilir. Günümüzde ise, Amin Maalouf, Jean-Christophe Rufin, Patrick Girard ve tarihî romanlarıyla bu tez çalışmasına konu olan Gilbert Sinoué gibi yazarların eserleri buna örnek verilebilir. David Skilton, Rus realizminin en büyük temsilcilerinden olan Lev Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ını da (1869) bu çerçevede ele almaktadır.¹⁴³ Rus edebiyatında buna Nikolay Gogol'ün *Taras Bulba* (1835) ve Aleksandr Puşkin'in *Yüzbaşının Kızı* (1836) adlı romanları da dâhil edilebilir. Türk edebiyatında da bu türe doğrudan ya da dolaylı katkı sunan isimler ve eserleri bulunmaktadır. Sayısı çoğaltılabilecek olmakla birlikte başlıca; Namık Kemal'in *Cezmi*'si (1880), Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler*'i (1871), Nihal Atsız'ın *Bozkurtların Ölümü* (1946) ve *Bozkurtlar Diriliyor* (1949) başlıklı eserleri, Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* (1966) ve *Osmancık* (1973) adlı romanları, Kemal Tahir'in *Devlet Ana'sı* (1967) ve *Kurt Kanunu* (1972) bunlar arasında gösterilebilir.

Tarih İçerikli Roman Türünde Anlayış Değişimi

Yaşamın kendisi gibi edebiyatın sabit olmayan değişken yapısı, Scott'ın oluşturduğu tarihî roman anlayışında da zaman içinde bazı değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Her yazarın tarih bilinci ve bakışında görülen farklılık nedeniyle daha

¹⁴⁰ C. Juilliot "Cinq Mars, d'Alfred de Vigny: le premier roman historique français et la (dé)moralisation du lecteur". *Études françaises*, 53 (3): 27-42, 2017; I. Hautbout, "Une légitimation critique du roman historique: l'exemple de Cinq-Mars". *Romantisme*, 152: 131-142, 2011.

¹⁴¹ L. Maigron, 1912, s. 175-187.

¹⁴² A.g.e., s. 64-71.

¹⁴³ D. Skilton, *The English novel: Defoe to the Victorians*. London: Barnes-Noble publishers, 1977, s. 55.

önce yapılan genel tanımın dışına çıkan tarihî roman örnekleri de verilmiştir. Değişen bu yapı içinde yazarın çağdaşı olduğu olayların anlatıldığı romanlar da gündeme gelmiştir. Bu tür romanlar için “çağdaş tarihsel roman” tabirinin kullanılabileceği daha önce belirtilmişti. Bunun yanında tarihî bir kişiliğin kurgunun merkezinde yer aldığı romanlar kaleme alınmaya başlanmıştır. Bunların ise, “biyografik tarih romanı” başlığı altında sınıflandırılabilirdiğinden söz edilmişti. Bu kapsamda çağdaş tarihsel romanlara ve biyografik tarihî romanlarına kıyasla sınırlarının belirlenmesi ve biçim-içerik unsurlarının saptanması bakımından daha kolay ayırt edilebilir olmaları nedeniyle konuya, tarih konulu romanların, son yarım asrın edebî eğilimleriyle ilişkili olarak geldiği son noktayı temsil eden “postmodern tarih romanı” üzerinden devam etmenin daha yararlı olacağı ifade edilebilir.

XX. yüzyılın ikinci yarısına girerken yaşanan İkinci Dünya Savaşı’nın ve savaş sonrasında yüzyılın son çeyreği içinde ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninin ortaya koyduğu gerilimli atmosferin etkisiyle meydana gelen toplumsal-kültürel kırılma ve değişimler, yaşanan dünyada oluşturulmaya çalışılan gerçeklik algısının sorgulanmasına yol açmıştır. Bunun neticesinde o zamana değin peşinden gidilen Aydınlanma ve modernizm söylemlerinin geçerliliği konusunda zihinlerde şüpheler oluşmuş ve onun yerine, farklı bir anlayışla küresel çapta birçok alanda hâkim olmaya başlayan “postmodernizm” yerleşmiştir.¹⁴⁴ Bu anlayış modernizmin ileri bir biçimi anlamına gelecek şekilde “modernizm sonrası/ötesi” anlamında değil, aksine hem onun hem de Aydınlanma’nın zıddı olacak biçimde “anti modernizm” söylemi temelinde şekillenmiştir. Sezgin Kızılcılık bu durumu “*postmodernizm, Aydınlanma hareketi ve bu hareketin şekillendirdiği modernlik projesine karşı çıkış ve/veya başkaldırı hareketidir*” sözüyle açıklar.¹⁴⁵ Bu değişimin etkileri doğal olarak edebiyata da yansımış, özellikle roman türünde, “birey-toplum” ve “kurgu-gerçek” ikilileri arasında var olduğu kabul

¹⁴⁴ T. Eagleton, **Postmodernizmin Yanılsamaları**, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 80-81.

¹⁴⁵ S. Kızılcılık, **Postmodernizm Dedikleri**, İzmir: Saray Kitapevleri, 1996, s. 32.

edilen bağları yok sayan “postmodern roman” eğilimi kendini göstermiştir.¹⁴⁶ Buna paralel olarak bu eğilimin etkilerinden tarih konulu romanlar da payına düşeni almıştır. Bu süreçte tarihî roman biçimi etkinliğini devam ettirmekle birlikte, bu yaklaşım doğrultusunda, tarihî gerçekleri adeta bir yap-boz gibi çarpıtarak aktarmaktan çekinmeyen, hatta kimi zaman içeriğinde fantastik unsurlara yer verebilen “postmodern tarih romanı” şeklinde sınıflandırılabilen yeni bir tarih konulu roman biçimi ortaya çıkmıştır. Yıldız Ecevit postmodern edebiyatla tarih arasındaki bu ilişkiyi “*Tarih ise, yine yazarın oyunsu bir iştahla el attığı bir alandır. Tarih de kendi gerçekliği olan bir zaman kesiti olmaktan çıkmış, [...] bir kurmaca oyun alanı olmuştur postmodern edebiyatta*” sözüyle ortaya koymaya çalışmıştır.¹⁴⁷ Son yarım asırdır genel anlamda roman türünde yaşanan bu zihniyet değişimi, o zamana kadar kendi kuralları çerçevesinde, belli ölçütler temelinde hareket eden tarih konulu romanların da hem biçim hem de içerik yönünden değişim geçirmesine neden olmuştur. Hülya Argunşah ve Serpil Oppermann, ortaya çıkan biçimsel-kurgusal değişimi ve bu anlayışın postmodern tarih romanlarına yansıma biçimini şu sözlerle anlatırlar:

Bilinen tarihin arkasında yer alan tarih ve olayların tarihinden çok insanın tarihiyle ilgilenir. Kabul edilenlerle çelişmek pahasına yeni bir tarih yapılandırır. Kendisine kadar var olan tarihi alt üst ederek onunla adeta alay eder. Okuyucunun zihninde tarihe inanma ve güvenme konusunda yerleşmiş olan kesin inancı şüphe duygusuyla karşılaştırır.¹⁴⁸

Postmodern roman, metinlerin tarihselliğiyle tarihin metinselliği arasında kurduğu kuramsal ve yazınsal bağlantıyı kendi diliyle yeniden yazmaktadır.¹⁴⁹

¹⁴⁶ N. Aksoy, "Türk Romanında Yenilikçi Yönelişler". *Çağdaş Türk Yazını* (s.19-41) içinde. Zehra İpşiroğlu (hızl.). İstanbul: Adam Yayınları, 2001, s. 21.

¹⁴⁷ Y. Ecevit, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 73-74.

¹⁴⁸ H. Argunşah, "Tarihî Romanda Postmodern Arayışlar". *Tarih ve Roman* (s. 63-79) içinde. İstanbul: Kesit Yayınları, 2016, s. 67.

¹⁴⁹ S. Oppermann, 2006, s. 21.

Yazınsallığın öne çıkarıldığı ve yazarın inisiyatifinin alabildiğine geniş tutulduğu bir mantık çerçevesinde hareket ederek tarihî gerçekler üzerinde dahi oynayabilme noktasına gelen bu tür romanlar, konusunu tarihten alan romanların sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Bu anlamda hem destanlar döneminde karşılaşılan gerçeküstü/fantastik unsurlar hem de bir sınır gözetmeksizin tarihî romanların ve çağdaş tarihsel romanların kapsamına girebilecek her türlü olay/dönem/konu, postmodern tarih romanlarının malzemesi haline gelmiştir. Hülya Argunşah bu tür romanlar için “*Klasik tarihî roman anlayışından farklı olarak, masal ve efsane gibi tarihin gerçekliği yanında yapay görünen malzemeyi esere asıl eksen olarak alırlar. Bu sebeple zaten kurgu olan romanın dünyası, kendi içinde de 'uydurma' ile karışarak merak uyandırıcı ama eğlenceli bir hal alır*” ifadelerini kullanır¹⁵⁰ Buna göre kural tanımazlık ve karmaşıklık temelinde şekillenen postmodern tarih romanlarında esas amacın, okuru sonsuz genişlikteki fantezi âleminin içine çekmek, onu birtakım çelişki ve sorgulamalarla baş başa bırakmak olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla burada, anlatılan olayın/durumun içeriğinden çok, onun nasıl anlatıldığının önem kazandığı ifade edilebilir. Tarihî romanda yaşanan bu bakış açısı değişimi neticesinde, tarihî figürlerin ve kurmaca kişilerin birbiriyle kaynaştığı, yani tarihî figürlerin metinselleştiği, kurmaca kişilerin ise tarihselleştiği, metnin tarihselliği denilen yeni bir bakış ortaya çıkmıştır.¹⁵¹ Bu noktada Alman Hans Vilmar Geppert’in bu türden tarih içerikli romanlarla ilgili düşüncelerinin, roman anlayışında görülen bu değişimle paralellik gösterdiği söylenebilir. Geppert’in *Diğer Tarihsel Roman* olarak adlandırdığı bu yaklaşıma göre, Scott’ın romanlarında olduğu gibi tarihte gerçekleşmiş bir olay doğrudan ya da bir fon şeklinde yine anlatıda yer almaktadır, fakat zamanın değişimiyle birlikte okur tipinde de görülen başkalaşma sonucunda kurgunun ağır bastığı, yazarın imgeleminin dizginlenmediği ve tarihî gerçeklere sadakatin önemsenmediği bir

¹⁵⁰ H. Argunşah, 2016, s. 74.

¹⁵¹ S. Dumantepe, 2016, s. 301.

yapı ortaya çıkmıştır.¹⁵² Bu açıdan bakıldığında, Geppert'in "diğer tarihsel roman" nitelemesinin, amaç ve biçim-içerik özellikleri itibarıyla "postmodern tarih romanı" tabiriyle özdeşlik gösterdiği savunulabilir. Dolayısıyla yazara tanınan imtiyazlı yaklaşıma ek olarak, zamanda ve okurda görülen bu değişim, giderek tarihî roman mantığından uzaklaşan, çarpıtılmış gerçeklerle örülü örneklerin çoğalmasına yol açmıştır. XX. yüzyılın son çeyreğinden bugüne gelinen süreçte, bu nitelemeyle özdeş tarih konulu kimi roman örnekleri görülmüştür. Bu süreçte ortaya çıkan Umberto Eco (*Gülüin Adı*, 1980; *Foucault Sarkacı*, 1988; *Baudolino* 2000), Patrick Süskind (*Koku*, 1985), Orhan Pamuk (*Beyaz Kale*, 1985; *Benim Adım Kırmızı*, 1998), Nedim Gürsel (*Boğazkesen*, 1995; *Resimli Dünya*, 2004) gibi yazarların postmodern yazım uygulamaları, bu anlayışın en tipik örneklerini ortaya koymaktadır.

Bu başlık sonlandırılmadan önce, bir gerçeğin hatırlanması ve hatırlatılmasında yarar görülmektedir. Genel kabul görmüş tarihî verilerin bir kurmaca metnin içinde tahrifata uğra(tıl)ması, çoğu araştırmacı tarafından kabul edilebilir görülmesine de, malzeme olarak kullandığı gerçek her ne olursa olsun, bir roman yazarı, bazı ana unsurlar dışında, kullandığı gerçeği eğip bükebilme, onu yeniden anlamlandırarak farklı bir gerçeklik boyutuna taşıyabilme özgürlüğüne sahiptir.¹⁵³ Bu bakımdan bu anlayışın en tipik örneklerinin postmodern tarih romanı kapsamında verildiği söylenebilir. Bu yaklaşımı benimseyen yazarların takip ettiği yöntem beğenilmeyip eleştirilse bile, bunun, sanata özgürlük ilkesi gereğince saygı duyulması gereken bir durum olduğu belirtilmelidir. Zira "sanatçıyı yaratıcılık gücünü sınırlayacak kadar dar bir çerçeve içerisine hapsetmek, sanatı ve sanatçıyı öldürmekle eşdeğerdir."¹⁵⁴

¹⁵² H. V. Geppert, 1976'dan akt: T. Gögebakan, 2004, s. 20.

¹⁵³ S. Somuncu, 2016, s. 309.

¹⁵⁴ C. Karataş, "Tarihsel Romanda Gerçeklik ve Kurgu İlişkisi". **III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı** (s. 214-221) içinde. D. Coşkun (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2016, s. 215.

Sonuç olarak bu alt başlıkta anlatılanlar neticesinde tarihî romanların köksüz, dayanaksız, soyağacı olmayan bir roman türü olmadığı, aksine geçmişî milattan önceye, bilinen ilk yazılı kültürel kaynaklara, belki ondan da önce var olduğu kabul edilen sözlü kültürel kaynaklara kadar dayandırılabilir bir yapı ortaya koyduğu görülmüştür. Böylece yazınsallığı konusunda yapılan tartışmalara rağmen, edebiyat alanında yok sayılamayacak kadar önemli bir yer edindiğı anlaşılmıştır. Hem sergilediğı farklılıkla roman türüne yeni bir hava katması, hem de kendi içinde biçimsel-içeriksel bakımından çeşitlilik oluşturması, bunun en belirgin göstergesi olmuştur. Onun kendini besleyen, aynı zamanda etrafını aydınlatıcı bu yönü, zengin olduğu kadar zenginleştirici bir rol de üstlenebileceğini gözler önüne sermiştir. Bu anlamda tarih içerikli romanlar, destanlardan postmodern tarih romanlarına kadar uzanan süreçte, yerinde saymayan, sürekli değişip dönüşen, yenilenen bir roman türü olduğunu ve bu potansiyelini korumayı sürdüreceğini edebî serüveninde gösterdiği gelişimle ortaya koymuştur. Öte yandan bu alt tür içinde yer alan “tarihî roman” biçiminin, kurgusallık ve biçim-içerik dengesi bakımından daha sağlam bir yapıya sahip olmasının ve “kurmaca gerçeklik”, “zıtlıkların uyumu” gibi kavramların gereklerini üst düzeyde yansıtabilmesinin, bir yandan onu diğer alt biçimlere göre farklı bir konuma getirdiğı diğer yandan ona ardında daha kalıcı örnekler bırakma imkânı sunduğı fark edilmiştir.

1.3.3. Tarih İçerikli Roman Türünün İşlevsel Göndergeleri

Tarih içerikli romanların daha önce değinilen ve genelde bu alt türün biçimsel çerçevesini çizen imgesel ve kavramsal göndergelerinin yanında, bir takım işlevsel göndergeleri de bulunmaktadır. Söz konusu işlevsel unsurlar, çoğu zaman bu tür romanların içeriğini de belirler nitelikte olabilmektedir. Genel anlamda edebî metinlerin çoğunluğunun geniş kitlelere ulaşmak amacıyla okuyucu odaklı bir anlayış benimsediği bilindiğinden, bu alt türün işlevselliğini, edebî yönden ziyade, insan yaşamına katkısı yönüyle toplumsal, kültürel ve düşünsel manada geniş kitlelere ulaşma düşüncesinden yola çıkarak değerlendirmek, daha nitelikli ve anlaşılır bir sonuç ortaya koyabilir. Bu bağlamda tarih konulu romanların toplumsal, kültürel, bilişsel açıdan nasıl bir etkiye ve işleve sahip olduğu konusunu –bir önceki alt başlıkta da değinildiği gibi– Fransız Devrimi ve bu devrimin bireyi, toplumu olduğu kadar tarih yazımını, edebiyatı ve dolayısıyla tarih konulu romanları etkileyen en önemli çıktılarından biri olan “ulusçuluk düşüncesi” ve onun dolaylı neticeleri üzerinden açıklamak mantıklı olabilir.

Bu tarihî arka plan temelinde, tarih konulu bütün romanlar için geçerli olmamakla birlikte, bu tür kurgusal metinlerin işlevsel göndergelerini, Hugo Aust’un ifadesiyle *tarihi öğretmek, yeniden canlandırmak* ve *eğlendirmek* olmak üzere üç başlıkta sıralamak mümkündür.¹⁵⁵ Ancak bunlar arasında “öğretme” işlevinin, diğerlerine göre geri planda kalan tartışmalı bir başlık olduğu belirtilmelidir. Söz konusu tarihî arka plan ve yukarıdaki başlıklar kapsamında daha derinlemesine bir işlevsellikten söz edilecek olursa konu, “bireysel, toplumsal (kolektif)-kültürel belleğin inşa edilmesi” ve “tarih-ulus-kimlik bilincinin oluşturulması” başlıkları etrafında incelenebilir. Dolayısıyla bu alt başlıkta tarih konulu romanların –özellikle tarihî romanların– işlevsel açıdan, yalnızca kurmaca bir metinden ibaret olmadığı, bireye ve topluma bilişsel/duyuşsal yönden çeşitli katkılar

¹⁵⁵ H. Aust, 1994’ten akt: T. Gögebakan, 2004, s. 53-54.

sunabileceği düşüncesi anlatılmaya çalışılacaktır. Buradan elde edilecek sonuçlarla, bir sonraki bölümde Sinoué'nin çalışmaya dâhil edilecek tarihî romanlarında görülen biçim- içerik unsurları incelenecek ve bu unsurlarda söz konusu işlevsel göndergelerin izleri aranacaktır.

Bir topluluğun geçmişinde yaşanan olaylar ve topluluğun üyeleri aracılığıyla nesilden nesile aktarılan kültürel değerler, o topluluğun toplumsal-kültürel belleğini meydana getirmektedir. Esasında buradaki değişim, zannedildiği gibi bireyden topluma değil, toplumdan bireye uzanacak biçimde cereyan etmektedir. Maurice Halbwachs, “*yaşamımızın tarihi, genel tarihin bir parçası olduğundan, otobiyografik hafıza (içsel-bireysel bellek) tarihsel hafızadan (dışsal-toplumsal bellek) yardım alacaktır*” sözüyle¹⁵⁶; Mehmet İpçioğlu ise “*bireysel kimlik kolektif hafıza aracılığı ile inşa edilir*” ifadesiyle¹⁵⁷ toplumun birey üzerindeki etkisine işaret etmek isterler. Ancak belliği toplum tarafından belirlenen, tek başına “aktarımsal süreğenlik” gösteremeyen bireylerin, bir araya gelerek toplumu meydana getirdiği de unutulmamalıdır. Bir başka deyişle, birey ve toplum arasında, bütünün parçayı etkilediği, parçaların bütünü oluşturduğu, fakat parçanın bütünden ayrılması halinde işlevsiz kalacağı dönüşümsel, karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Dolayısıyla toplumsal-kültürel bellek olgusunu, toplumu oluşturan bireyleri belli başlı konular etrafında bir araya getirip ortaklaştıran, duygudaş haline getiren, toplum üyeleri arasında zaman içinde “aktarımsal süreğenlik” gösteren yaşamsal kazanımlar ve tarihsel değerler bütünü (söz konusu dönemin kriz niteliği taşıyan tarihî olayları, dönemin dili, giysileri, eşyaları, geleneği dinî-siyasî-kültürel-sanatsal unsurları, çeşitli hafıza mekânları, ... vs.) olarak tanımlamak mümkündür.

Bu çerçevede tarih biliminin, söz konusu değerleri ve kazanımları bir arada sunmayı amaçlayan önemli bir toplumsal bellek unsuru olduğu iddia edilebilir. Kitlelesel

¹⁵⁶ M. Halbwachs, **Kolektif Hafıza**, çev. Banu Barış, Ankara: Heretik Yayınları, 2017, s. 47.

¹⁵⁷ M. İpçioğlu, “Ulusal Kimlik Oluşumunda Tarihî Romanların Önemi (Cengiz Aytmatov Örneği)”. **III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı** (s. 30-39) içinde. D. Coşkun (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2016, s. 31.

kenetlenmeyi sağlayan her unsur gibi tarih bilimi de, toplumsal bellek kavramının kapsamı içinde önemli bir yere sahiptir. Öyle ki bir üst kavram olma özelliği taşıyan toplumsal bellek olgusu, söz konusu birliği sağlamak için geçmiş ile bugün arasında bir bağ kurmayı hedefleyen tarih bilimini, kendi ihtiyaç ve beklentilerinin aracı olarak kullanmaktan geri durmaz.¹⁵⁸ Nitekim Eric Hobsbawn, tarih bilimine atıfla “*hatırlanan ya da hatırlanabilecek sonsuz sayıdaki seçenek içinden yapılan tek bir seçimdir*” derken, tarih biliminin toplumsal belleğin kontrolü altında, onun ihtiyaçları doğrultusunda hareket etti(ril)đini örtülü biçimde vurgular.¹⁵⁹ Buradan hareketle toplumsal bellek kavramının bu kapsayıcı özelliğini, Ahu Tunçel’in “*hem ‘tarih’ tir hem de ‘şimdi’; hem ‘geçmiş’ tir hem de ‘bugün’*” şeklindeki sözüyle özetlemek mümkündür.¹⁶⁰ Yine de Pierre Nora gibi tarihin zamanla toplumsal-kültürel belleğin çerçevesini belirleyici bir konuma gelebileceğini, yani yukarıda belirtilen rol dağılımının değişebileceğini düşünen araştırmacıların da bulunduğunun altını çizerek, ihtiyatlı davranmanın yararlı olacağı söylenebilir.¹⁶¹

Ortak değerleri aktarımsal olarak sürdüreceğ topluluğun kalmadığı noktada, hâtıraları kurtarmak, sabitlemek ve toplumsal-kültürel belleği yeniden inşa etmek için tarih bilimini aracı olarak kullanmak, hiç şüphesiz başvurulacak en mantıklı yollarından birini oluşturunur.¹⁶² Zira “*şimdiki zamanı oluşturabilmemiz için tarihle aramızda bir bağa, dışardan bize aktarılmış bir bilince ihtiyacımız vardır.*”¹⁶³ Tam da bu noktada çoğunluk tarafından kabul göreceğ bir çıkarımda bulunmak gerekirse, bireyin ve toplumun, toplumsal-kültürel bellek ya da kimlik oluşturmada başat unsurlardan olan tarih bilimi ile kurduğu ilişkinin, esasında geçmişini tanımak, bilmek ve geleceğe güvenle bakmak

¹⁵⁸ N. Bilgin, **Tarih ve Kolektif Bellek**. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013, s. 31.

¹⁵⁹ E. Hobsbawn, **Tarih Üzerine**, çev. Osman Akinhay. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 18.

¹⁶⁰ A. Tunçel, 2017, s. 22.

¹⁶¹ P. Nora, **Hafıza Mekânları**. çev. M. Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006, s. 24/245.

¹⁶² M. Halbwachs, 2017, s. 76-77.

¹⁶³ S. Özaloğu, “Hatırlamanın Yapıtışı Mekânın Bellek ile İlişkisi Üzerine”. **Bir Varmış Bir Yokmuş- Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar** (s. 13-19) içinde. Tahire Erman, Serpil Özaloğu (hızl.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 14.

idealinden ileri geldiği iddia edilebilir. Nitekim İlhan Tekeli *ortak bellek* olarak nitelediği tarih için “*Bu ortak bellek insanların toplumsal kimliklerini ve geleceğe ilişkin beklentilerini belirleyen bir araçsallık kazanmıştır*” diyerek, hem tarihin toplum hayatı için çimento vazifesi gören birleştirici yönünü, hem de toplumların toplumsal-kültürel kimliklerine ve geleceklerine ancak geçmişlerini bilmek ve tanımakla ulaşabileceklerini vurgulamak ister.¹⁶⁴ Zira nasıl bir hücreden hareketle bütün bir dokunun özellikleri açığa çıkarılabiliyorsa, tarihsel süreç içinde ortaya konulan tutum, davranış ve yaşamsal deneyimlerle de bir toplumun değerleri, toplumsal-kültürel belleği öylece ortaya konulabilir.¹⁶⁵

Yukarıda anlatılanlar çerçevesinde, sosyal bilimlerin alt dalı kabul edilen tarih biliminin, toplumsal-kültürel bellek çatısı altında geçmişte yaşananların bugüne taşınmasına, toplumsal bilincin oluşturulmasına ve geleceğin şekillendirilmesine imkân tanıyan bir nitelik taşıdığı ifade edilebilir. Bu özelliği onu, bugünün ve geleceğin insanı için anlatsal anlamda kuvvetli bir bilinçlendirme ve yönlendirme aracı haline getirmektedir. Öyle ki tarihin, bireysel ve toplumsal bilinç gelişiminde ne denli önemli bir yere sahip olduğunun altını çizmeye çalışan Mehmet Kaplan’ın da ifade ettiği gibi, “*Milletler ancak tarihlerini bilmek suretiyle ‘millî şuur’a sahip olurlar.*”¹⁶⁶ Ancak burada, tarih ve ulus bilincinin tam anlamıyla işlevsel hale gelebilmesi için geçmiş ile bugün arasında bilinçli bir bağlantı kurmanın gerekli olduğu belirtilmelidir.¹⁶⁷ Bu noktada tarih bilincine sahip olmanın, millî varlık şuuruna erişme sürecinde önemli bir eşik olduğuna inanan kişilerden bir diğeri olan Sadık Kemal Tural, konuya ilişkin görüşleriyle meselenin çözümüne ışık tutar. Ona göre yazılı belgelerin olmadığı dönemlerde, içerdiği bilgilerle tarihe; edebî yönüyle ise tarih içerikli romanlara temel oluşturan, destan,

¹⁶⁴ İ. Tekeli, **Tarih Yazımı Üzerine Yeniden Düşünmek**, Ankara: Dost Kitabevi, 1998, s. 117.

¹⁶⁵ E. Wilson, “Edebiyatın Tarihsel Yorumu”. çev. Celal Üster. **Türk Dili Dergisi**, Eleştiri Özel Sayısı II, (234): 710-719, 1971, s. 716.

¹⁶⁶ M. Kaplan, 1982, s. 64.

¹⁶⁷ Rüsen, 1983’ten akt: P. Furrer, “Tarihsel Romanda Tarih Bilinci”. çev. İnci Tuna. **Tarih ve Toplum Dergisi**, (198): 371-376, 2000, s. 372.

menkıbe ve halk hikâyeleri gibi sözlü/yazılı kültürel kaynaklar, geçmişin birikim ve kazanımları arasında yer almaları nedeniyle, geçmişle bugün arasında yukarıda sözü edilen bilinçli bağ kurma ve millî şuuru geliştirme konusunda bir köprü vazifesi üstlenebilirler. Tural bu görüşünü “*belgelerin dereceli olarak sustuğu yerde menkıbe ve destan adını verdiğimiz mahsuller konuşur. Ferd için hafıza ve şuur ne ise, cemiyetler için tarih, menkıbe ve destan odur*” sözüyle destekler.¹⁶⁸ Dolayısıyla geçmişin sözlü/yazılı kaynaklarının tarih bilimini tamamlayıcı, yardımcı unsurlar oldukları, bunun yanı sıra toplumsal-kültürel bellek ve aidiyet bilinci oluşturmaya katkıda bulundukları iddia edilebilir. Bu konuda etki alanları bakımından *İlyada* ve *Odysseia* destanları örnek verilebilir. Bu iki destan Yunanlılar ve kendini Helen kültürünün bir parçası olarak gören uluslar için birer ortak kültürel değer niteliği taşımaktadır. “*Homeros destanları, bu anlamda, bir grubun kimliğini dayandırdığı geçmişin kurgulanma biçimi olarak, kültürel belleğin örgütlenme biçimlerinden birini oluşturmaktadır*” diyen Jan Assmann bu sözüyle yukarıdaki varsayımın doğruluğunu teyit etmektedir.¹⁶⁹

Bütün bu görüş ve düşünceler ışığında geçmişini bilme ve tanıma sürecinde, sözlü/yazılı anlatı türlerinin varisi olarak nitelenen ve tıpkı tarih bilimi gibi tarihî olayları malzeme olarak kullanan tarih konulu romanların da –özellikle tarihî romanın– geçmişte yaşanmış olayların/olguların anlatımı ve anlaşılması hususunda okuyucuyla daha sıcak bir ilişki kurması yönünden etki gücü yüksek bir kültür aracı olarak işlevsel görevler üstlenebileceği ileri sürülebilir. Bu görevler arasında “öğretme” işlevi, kurmacanın varlığı nedeniyle daha önce de belirtildiği üzere yok denecek kadar düşük bir etkiye sahiptir. Ancak bu işlev, tarihî bir bilgiyi doğrudan aktarmak şeklinde değil de, “yeniden canlandırma” işlevi kapsamında okurda tarih bilinci oluşturma anlayışı üzerinden ele alınacak olursa, daha anlamlı bir niteliğe kavuşturulmuş olur. Nitekim edebiyatın “öğretmek” gibi bir işlevinin olamayacağını düşünen Tarık Buğra “*edebiyat tarih ile işte*

¹⁶⁸ S. K. Tural, 1976, s. 14.

¹⁶⁹ J. Assmann, 2018, s. 284.

bunun için, yaşanan durumun doğru yorumlanmasına ve o duruma karşı doğru tavır takınılmasına yardımcı olmak için ilgilenmektedir” derken, tarih içerikli romanların bilgilendirmekten ziyade bilinçlendirme faaliyetlerine katkı sağlayıcı bir sorumluluk üstlenebileceğine atıfta bulunur.¹⁷⁰ Bu açıdan bakıldığında tarih içerikli romanların, “yeniden canlandırma” işlevi kapsamında, kriz niteliği taşıyan, ilgi çekici tarihî olayları ele alması yönünden, hiç olmazsa tarihi sevdirmek ya da tarih bilinci oluşturmak gibi bir amaca hizmet edebileceği öngörülebilir.¹⁷¹

Tarih içerikli romanların işlevsel göndermeleri bağlamında “yeniden canlandırma” işlevinin, “öğretme” işlevine göre daha etkili sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim salt “öğretme” işlevi yardımıyla doğrudan ulaşılamayan neticeye, “yeniden canlandırma” işlevi aracılığıyla dolaylı yoldan erişilebilmektedir. Bu anlamda tek başına bir anlam ifade etmeyen, ancak ortaya koyduğu sonuçlarla etkisi daha iyi anlaşılan “yeniden canlandırma” işlevini, asıl amaca ulaşmak için kullanılması gereken bir geçit kapısı olarak tanımlamak mümkündür. Tamamı için geçerli olmamakla birlikte, bir ulusun tarihinde yaşanmış olaylardan esinlenilerek yazılmış tarih konulu romanların, “yeniden canlandırma” özelliği sayesinde, hitap ettiği toplum üzerinde “hatırla(t)ma” mekanizmalarını işletebileceği savunulabilir. Öte yandan bu mekanizmayı harekete geçirmesiyle en az tarih bilimi kadar söz konusu toplumun toplumsal-kültürel belleğinin diri tutulmasına ve kültürel belleği oluşturan değerlerin nesilden nesile aktarılmasına katkıda bulunabileceği iddia edilebilir. “*Tarihte yaşanmış olay ve eylemlerin aktarıldığı edebî eserler, nesillerin belleklerine geçmişe ait birtakım değerlerin yerleşmesinde etkili olur*” diyen İbrahim Kavaz, bu sözüyle tarih içerikli romanların toplumsal-kültürel bellek oluşumu üzerindeki işlevsel etkinliğine dikkat çekmek ister.¹⁷²

¹⁷⁰ T. Buğra, “Edebiyat ve Tarih”. **Argos Dergisi**, (3): 175-175, 1988, s. 175.

¹⁷¹ K. Erol, 2012, s. 60.

¹⁷² İ. Kavaz, 2012, s. 104.

Tarih konulu romanlarda “yeniden canlandırma” işlevinin birey ve toplum üzerindeki etkilerinden bahsederken, yukarıda bahsi geçen “hatırlama” eyleminin, sürecin işleminde öncü rol üstlendiğine özellikle değinmek gerekir. Zira “*hatırlama, sürekli bir yeniden inşa etme eylemidir.*”¹⁷³ Öyle ki, geçmiş, ancak kendisiyle kurulan duygusal ilişkinin bir yansıması olan “hatırlama” eylemiyle yeniden canlandırılabilir ve ancak bu şekilde topluluk üzerinde geçmiş değerlere dönük bir toplumsal-kültürel bellek/kimlik oluşturulabilir.¹⁷⁴ Bu nedenle olsa gerek, Ahu Tunçel konuyla ilgili “*Her tür kimlik hatırlamayla, dolayısıyla belleğin güçlü ve sürekli taze tutulmasıyla varlığını sürdürebilir*” ifadesini kullanmıştır.¹⁷⁵ İki yönlü bu bağıntının diğer ayağını oluşturan “hatırlatma” eylemi ise, tarih konulu romanlar gibi çeşitli kültür varlıkları vasıtasıyla (tarih, din, dil, gelenekler, sanatsal etkinlikler, ...vs.) etkin hale getirilir. Nitekim George Steiner ve Serpil Oppermann, çoğunlukla “yeniden canlandırma” işlevini kullanma eğilimde olan tarih içerikli romanların, “hatırla(t)ma” eylemini de kurgusal yapı içinde uygulama becerisine sahip olduklarını düşünürler. Bu bakımdan XIX. yüzyıldan başlayarak ulusal, evrensel nitelikte bazı olguların ve doğruların toplumsal tabana yayılmasında ve sıradan orta sınıfın bilinçlendirilmesinde, bu tür eserlerin önemli bir yer işgal ettiğini belirtirler.¹⁷⁶ Öte yandan Baran Dural ve Nuri Bilgin gibi, tarih konulu romanların geçici/dönemlik de olsa, kimi zaman zayıf düşen ulusların körelen, unutulmuş millî duygularını, özsaygılarını ayağa kaldırmak gibi amaçlara hizmet ettiğini düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır.¹⁷⁷ Bu görüşün çok daha ötesine geçerek sınırları zorlayan bir yorumda bulunan İbrahim Şirin ise, tarih konulu romanları, toplumun ulusal özlemlerinin coşkunlukla dile getirildiği, o toplumun ortaklaştığı ideal dünya tasvirinin

¹⁷³ S. Özaloğlu, 2017, s. 18.

¹⁷⁴ J. Assmann, 2018, s. 40/43/74.

¹⁷⁵ A. Tunçer, 2017, s. 22.

¹⁷⁶ G. Steiner, 1971, s. 668; S. Oppermann, 2006, s. 55.

¹⁷⁷ B. Dural, Baran, **Edebiyatımızın Üvey Evladı, Tarihî Roman**. İstanbul: Bizim Gergef Yayınları, 1991, s. 17; N. Bilgin, 2013, s. 34.

yansıtıldığı *ütopyalar* olarak betimler.¹⁷⁸ Şirin'in bu görüşünün, destan, menkıbe, halk hikâyeleri gibi sözlü/yazılı kültürel aktarım unsurları için dile getirilmesi olağan karşılanabilecekken, söz konusu tarih konulu romanlar olduğunda, bütün tarih konulu romanları kapsamayacak kadar afakî bir nitelik taşıyan bu söylemin, kabul edilebilir bir düzeye indirgenmesi gerekebilir. Bu bakımdan, bu tür romanların başta gelen amaçlarından birinin, tarihi “öğretmek” ya da ütöpik bir anlayışı ortaya koymak değil; “yeniden canlandırma” işlevi aracılığıyla, hitap edilen topluma yönelik belli oranda bir tarih-ulus-kimlik-aidiyet bilinci oluşturmak olduğu ifade edilebilir. Diğer bir deyişle tarihinden, kültüründen kopmaya yüz tutmuş, toplumsal-kültürel belleğini yitirme tehlikesi içinde olan toplumların değerlerini hatırlamalarını, bu değerlere sahip çıkmalarını sağlamanın, söz konusu amaçların en önemlisini oluşturduğu söylenebilir.¹⁷⁹ Bu romanların hitap edilen toplumun dışında kalan okur kitlesini de kapsayacak biçimde öne çıkan bir diğer amacının ise, “yeniden canlandırma” işlevi çerçevesinde tarihi sevdirmek, benimsetmek olduğu ileri sürülebilir. İbrahim Kavaz ise, tarih içerikli kurmaca metinlerin, tıpkı tarih metinlerinde olduğu gibi, medeniyetlerin geleceklerini inşa etmelerine destek olduğunu; önemli ya da önemsiz her türden tarihî olgunun farklı açılardan değerlendirilmesine ve anlaşılmasına fırsat tanıdığını şu sözlerle açıklar:

Edebî metnin tarihten aldığı malzeme ile aktüel zamanı zenginleştirmesi, uygarlıkların gelişmesine tarihin tuttuğu bir ışıktır. Bunun kurmaca metinler aracılığıyla ortaya konulması, farklı açılardan geçmişin değerlendirilmesi olarak ele alınacağı için önemlidir. Tarihin unutulmuş ve arka plana itilen

¹⁷⁸ İ. Şirin, “Kolektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman”. *Türk Yurdu Dergisi*, 20 (153-154): 170-178, 2000, s. 174.

¹⁷⁹ B. Krulic, “Roman du peuple, roman des peuples”. *Le Roman et l'Historique. Marge et écriture* (s. 27-42) içinde. Nantes: Éditions Cécile Defaut, 2009, s. 1; K. V. Nerimanoğlu, “Tarihî Romanların Dili Nasıl Olmalıdır?”. *II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 129-133) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2014, s. 130.

tarafının anlatıma dayalı edebî türün imkânlarıyla aktarılması, bahsi geçen dönemlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar.¹⁸⁰

Tarih içerikli romanlarda “yeniden canlandırma” işlevi aracılığıyla ortaya çıkan toplumsal-kültürel etkilerden bahsedilirken, anlatılarda kişi, zaman, uzam kullanımının bu hususa etkisinden söz etmemek, konunun eksik kalmasına neden olabilir. Bu anlamda konuya, kişi kullanımının toplumsal-kültürel bellek üzerine etkisinden bahsedilerek başlanabilir. Fransız yazar François Mauriac, roman yazarı, anlatı kişileri ve toplum arasındaki ilişkiyi “*roman kişileri, romancının toplumla kurduğu birleşmeden doğar*” sözüyle açıklar.¹⁸¹ Kuşkusuz burada kastedilen, roman yazarının ve roman kişilerinin toplumdan bağımsız düşünölemeyeceği gerçeğidir. Bu anlamda tarih konulu romanların içerik itibarıyla toplumsal gerçekliğin bir yansıması olduğu bilindiğinden, anlatıda kullanılan kişilerin de toplumsal gerçeklikle uyumlu olması, beklenen bir durum olmaktadır. Bunun yanında tarih konulu romanlarda kişi kullanımının toplumsal-kültürel bellek oluşumu üzerindeki etkisine değinilecek olursa, kurgu ve gerçeğin iç içe geçtiği bu tür romanlarda, gerçek tarihî kişiliklere ya da toplumu etkileyecek kurmaca kişilere yer verilmesinin, toplumsal-kültürel bellek oluşumunda etkili olacağı iddia edilebilir. Özellikle cesaret, fedakârlık, yurt sevgisi gibi duyguları tetikleyecek tarihî kişiliklerin anlatıya dâhil edilmesi ve söz konusu özelliklerin kurmacanın imkânları çerçevesinde kuvvetle vurgulanması, okur üzerinde önemli bazı etkiler oluşturabilir. Bu bakımdan daha önce de bahsi geçtiği üzere, birincil düzeyde hitap edilen toplumun bireylerinde tarih-ulus-kimlik-aidiyet bilincinin pekişmesine; ikincil düzeyde ise, hitap edilen toplumun dışında kalan okur kitlesinde tarihe duyulan ilginin artmasına katkıda bulunabileceği belirtilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise, bu anlayışın tarihî kişiliklere

¹⁸⁰ İ. Kavaz, 2012, s. 100.

¹⁸¹ F. Mauriac, “Romancı ve Kişileri”. çev. Salah Bırsel. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 201-206, 2019, s. 201.

dönük kalıplaşmış algılara zarar vermeyecek şekilde olabildiğince dikkatli uygulanmasıdır.

Tarih konulu romanlarda, kişiler yanında zaman ve uzam kullanımının da, toplumsal-kültürel bellek oluşturma sürecinde önemli bir yere sahip olduğu gözlenmektedir. Tarih konulu romanlarda “yeniden canlandırma” yapılırken, olayların anlatımı sırasında, belli bir topluluk ya da medeniyet için önem taşıyan zamansal ifadeler ve tarihî uzamlara yer verilmesi, toplumsal-kültürel bellek oluşumunda, en az tarihî olayın kendisi kadar önemli ve etkili olabilmektedir. Bu nedenle zaman ve uzamın, anlatı içinde birbirinden bağımsız düşünülemeyecek kadar iç içe geçmiş iki başat unsur olduğu söylenebilir. Nitekim akıp giden soyut nitelikteki zaman kavramı, ancak kütle ve hacim olarak var olan, somut nitelikteki uzam olgusuyla birlikte düşünüldüğünde sabitlenir ve bir anlam ifade etmeye başlar. Michel Butor bu gerçeği “*zamanı, sürekliliği içinde inceleyebilmek, dolayısıyla boşlukları ortaya çıkarabilmek için onu belli bir uzama yerleştirmek gerekir*” diyerek açıklamaya çalışır.¹⁸²

Konu, öncelikle tarih içerikli romanlarda kullanılan zaman ifadelerinin toplumsal-kültürel bellek oluşumuna nasıl etki edebileceği üzerinden açıklanacak olursa, kullanılan gerçek zaman ifadelerinin bu konuda önemli bir işlev üstlenebileceği belirtilebilir. Maurice Halbwachs’a göre, “geçmiş” kavramı, çoğu toplum nazarında toplumsal-kültürel belleği harekete geçirici bazı olayların gerçekleşme zamanıyla eş tutulan bir nitelik taşımaktadır.¹⁸³ Dolayısıyla tarih konulu romanlarda, nesillerin hafızasında iz bırakmış olayları hatırlatan zamansal ifadeler yer verilmesinin, çağrışımsal olarak toplumsal-kültürel bellek oluşumuna katkı sunabileceği ileri sürülebilir. Döngüsel olarak her yıl kutlanan bayramlar, coşku içinde anılan geçmiş zaferler ya da bağımsızlık günleri buna örnek verilebileceği gibi, bir toplumun geçmişinde yaşanan kötü, acı dolu anıları

¹⁸² M. Butor, 1991, s. 139.

¹⁸³ M. Halbwachs, 2017, s. 107.

çağrıştıran zamansal ifadeler de bu kapsamda değerlendirilebilir.¹⁸⁴ Bu zamansal ifadelerin kimisi, sonuçları tüm insanlığı ilgilendirmesi nedeniyle, ulusallığın ötesinde evrensel bir niteliğe sahip olabilmektedir. Belirli olaylara/dönemlere işaret eden ve toplumsal-kültürel belleğe kazınmış yaşanmışlıkları hatırlatan 1453, 1492, 1789, 1914-1918, 1939-1945, 1991, 11 Eylül 2001 gibi önemli tarihler, bu zamansal ifadeler arasında gösterilebilir.

Uzamın toplumsal-kültürel bellek oluşumuna nasıl bir etkisi olduğu konusuna geçmeden önce, burada daha çok konunun toplumu ilgilendiren yönüne dikkat çekilecek olması nedeniyle, bireyin dünyasına etki eden “bireysel hafıza mekânları” olgusunun bu konunun dışında tutulacağını belirtmekte yarar vardır. Geçmişte yaşamış birçok topluluğun ya da medeniyetin izlerinin, geride bıraktıkları uzamlar aracılığıyla bulunabilmesi ve yine toplumların köklerini, kültürel bağlarını çoğu zaman anıtsal nitelikteki uzamlarla ya da daha kapsamlı düşünüldüğünde yaşadıkları coğrafyalarla ilişkilendirmeleri, uzamın toplumsal-kültürel belleğin inşasında bir kilometre taşı vazifesi üstlenebileceğini ortaya koymaktadır. Zira Halbwachs’ın dediği gibi, “*mekân grubun izini taşır ve grupta onunkini.*”¹⁸⁵ Jacques Chevalier’nin “*toplumsal mekânın yokluğunda, herhangi bir topluluk kendi kimliğini oluşturacak bir temelden yoksun kalır*” sözü ise uzamın, toplumsal-kültürel belleği oluşturmaktaki belirleyici etkisine işaret etmektedir.¹⁸⁶ Dolayısıyla “*uzamsal bir çerçevede gelişmeyen hiçbir kolektif hafıza bulunmamaktadır*” denilebilir.¹⁸⁷ Hiç şüphe yok ki, tarih akar, insan ölür, ancak kalıntılarıyla dahi olsa, tarihî ve kültürel değeri olan bir uzamın çoğu zaman ayakta kalarak aktarımsal süreğenliği devam ettirdiği görülmektedir. Öyle ki tarihsel süreç içinde herhangi bir müdahale olmadığı müddetçe kalıcılığını koruyan “*fizikî mekân, şimdiki*

¹⁸⁴ P. Nora, 2006, s. 23.

¹⁸⁵ M. Halbwachs, 2017, s. 142.

¹⁸⁶ J. Chevalier, 1969’dan akt: S. Özaloğlu, 2017, s. 13.

¹⁸⁷ M. Halbwachs, 2017, s. 153.

*zamanı aşan, aşkın bir niteliğe sahiptir.”*¹⁸⁸ Yani Pierre Nora’nın *Hafıza Mekânları* (*Les lieux de mémoire*, 1984-1992) adlı yapıtında dediği gibi toplumsal “*süreklilik duygusunun kökü mekândadır.*”¹⁸⁹ Bu nedenle kültürel sürekliliği tesis eden uzamlara gereken hassasiyetin gösterilmesi oldukça önemlidir. Aksi halde onların belleklerde bıraktığı izlerin, tüm acımasızlığıyla zaman olgusu tarafından yok edilebileceği unutulmamalıdır. Örneklerini çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, Hristiyanların hac vazifesi için gittikleri Efes Antik Kenti, üç semavî dinin ortak değeri kabul edilen Kudüs, kadim bir medeniyeti temsil eden Mısır Piramitleri, hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için önem taşıyan Ayasofya bazilikası, yine bir başka kadim medeniyetin geçmişini yansıtan Çin Seddi gibi yapılar, toplumsal-kültürel belleğin izlerini taşıyan, onu diri tutan uzamlar arasında sayılabilir.

Tarih konulu bir romanda “toplumsal hafıza mekânı” olarak adlandırılabilen bu tür uzamların kullanımının, kişilerin kullanımında olduğu gibi hedef toplum ve onun dışında kalan okur kitlesi üzerinde tarih-ulus-kimlik-aidiyet bilinci oluşturma, tarihe duyulan ilgiyi/sevgiyi artırma gibi farklı etkileri olabilmektedir. Konuyla bağlantılı olarak uzamın toplumsal-kültürel bellek oluşturma sürecinde üstlendiği görevi ve işlevselliğini açıklamaya çalışan Nora, bu durumu “*hafıza mekânları anımsadığımız şeyler değil, hafızanın mayalandığı yerlerdir, geleneğin bizzat kendisi değil onun laboratuvarıdır*” sözleriyle anlatmaya çalışır.¹⁹⁰ Nitekim anlatıda geçen tarihî bir uzam, okurun ilgisini çekerek, onda söz konusu mekânı yakından görme merakı uyandırabilir. Bu imkânı elde eden okurun zihninde, istemsiz biçimde metinde anlatılanları o an orada oluyormuş gibi hayalinde canlandırma refleksi gelişebilir. Zira metinde anlatılan tarihî olaylara tanıklık eden uzamlarla fiziksel ilişki kurmak, bugünün tarih içerikli roman okuru için kendisine yakın olmayan bir dönemin/tarihin olaylarını anlamasının ve algılayabilmesinin en

¹⁸⁸ S. Özaloğlu, 2017, s. 13.

¹⁸⁹ P. Nora, 2006, s. 17.

¹⁹⁰ A.g.e., s. 12.

kestirme yollarından birini oluşturabilir. Bu noktada okur için bu yolu açık tutma, yani anlatıda bahsedilen dönemin tarihî olaylarına tanıklık eden uzamlara yer verme görevinin, yazara ait olduğu belirtilmelidir. Okur cephesinde söz konusu durumun gerçekleşebilme ihtimali dahi, tarih içerikli romanların toplumsal-kültürel belleği bireysel belleğe aktarmakta ne denli etkili bir görev üstlenebileceğini göstermek açısından yeterli olabilmektedir.

Buraya kadar anlatılanlarda daha çok “yeniden canlandırma” işlevi ve onunla bağlantılı unsurlar kapsamında konu edilen tarihî içeriklerin, toplumsal-kültürel belleğin diri tutulmasına katkı sağlayacak biçimde tarih konulu romanlar aracılığıyla anlatıya nasıl yansıtıldığı üzerinde durulmuştur. Buradan itibaren ise, bu tür romanların tarihle bütünleşmiş diğer yarısını, yani sanatsal ve renkli kısmını temsil eden “kurmaca”nın, toplumsal-kültürel bellek oluşturma konusuna sunduğu katkıya değinilecektir. Kişi, zaman, uzam ve olay örgüsü unsurlarını dengeli biçimde kullanarak okuyucuyu kendi illüzyon dünyasına çekebilme özelliğine sahip olan tarih konulu romanlarda, anlatının, esinlenilen tarihî olay üzerine kurulması kadar, yazarın sanatsal dokunuşlarının varlığına işaret eden ayrıntılara da bir o kadar ihtiyaç vardır. Zira bu konunun, geçmişin bilgisine erişme noktasında okurun merakını cezbedebilecek bir etkiye sahip olabileceği ifade edilebilir. Bu nedenle tarih içerikli roman yazarından anlatacaklarının okuyucu üzerinde oluşturacağı ruhsal etkileri öngörmesi ve toplumsal-kültürel belleği harekete geçirici çağrışımsal olayları/olguları buna göre düzenlemesi beklenir. Öte yandan yazar, R. George Collingwood’un “*tarihsel olmayan insan eylemleri*” olarak tanımladığı¹⁹¹ ya da Ahmet Yurdakul’un “*bireyin tarihi*” şeklinde betimlediği¹⁹² ayrıntı denilebilecek kimi unsurları kullanarak, tarihî bir gerçekliği okura daha ilgi çekici biçimde aktarmayı gaye edinmelidir. Beşir Ayvazoğlu tarihî gerçekler arasındaki boşlukları doldurmak için kullanılan bu insanî eylemlerin olayın/olgunun özüne zarar vermeyecek biçimde tarih

¹⁹¹ R. G. Collingwood, 2017, s. 257.

¹⁹² A. Yurdakul, “Romanda Tarihsellik ve Tarihî Roman”. *Hürriyet Gösteri Dergisi*, (93): 36-40, 1988, s. 36.

konulu romanlarda kullanılmasını, bir *restorasyon* çalışması olarak ele alır.¹⁹³ Hal böyleyken, okurun tarihteki bir olayı, sıkıcı olma ihtimali nedeniyle bir tarih metni üzerinden okumak yerine, aynı olayı –ana hatlarıyla olmasa bile söz konusu restorasyon çalışması neticesinde değiştirilmiş ya da eklemeler yapılmış olma ihtimalini de göze alarak– daha etkileyici ve sürükleyici olan kurmaca bir metinden okumayı tercih edebileceği düşük bir ihtimal de olsa varsayılabilir. Ortaya çıkan bu durum, aynı zamanda tarih içerikli romanların bir diğer işlevini gün yüzüne çıkarmaktadır: “eğlendirmek”. Kurmacanın bu renkli, süslü yapısı ve “yeniden canlandırma” işlevinin desteğiyle ele alınan olayların/olguların kaynaştırılarak bir arada sunulması sonucunda, okurun gözünde sürükleyici ve eğlenceli bir hal alan tarih içerikli romanlar, etkileyici-inandırıcı bir metin ortaya koyma idealinden hareketle, hem hedef toplumun hem de onun dışında kalan okur kitlesinin dikkatini çekmeyi, onların beğenisini kazanmayı amaçlar. Dolayısıyla tarih içerikli romanlarda kurmacanın varlığına işaret eden bu renkli ve ilgi çekici özellik, söz konusu amaçlara ulaşmak için adeta bir sıçrama tahtası olarak kullanılmaktadır. Yani tarih içerikli romanlarda görülen “eğlendirme” işlevinin, “yeniden canlandırma” işlevine ve onunla bağlantılı “bilinçlendirme” faaliyetlerine destek olduğu ve bu ikisinin eş güdümlü ilerlemesini sağlayacak gerekli ortamı hazırladığı söylenebilir.

Bireysel ve toplumsal belleğin oluşturulmasına katkıda bulunan tarih içerikli romanların işlevsel göndergelerinin uygulanışında dikkat edilecek hususlar olduğu kadar, bunların uygulayıcısı konumunda olan yazarın da bu süreçte görmezden gelmemesi gereken bazı noktalar olduğu belirtilmelidir. Bu bakımdan yazar, kaleme aldığı metnin, tarihî gerçeklerle ilişkili yönünü göz önünde bulundurarak, olabildiğince hassas davranması gerektiğini bilmelidir. Ayfer Yılmaz, tarih konulu roman yazarının, hiçbir zorunluluğu olmadığı halde kendine yüklediği sorumluluk gereğince, konu edindiği olay

¹⁹³ B. Ayvazoğlu, “Tarih ve Roman İlişkisine Dair Düşünceler”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 156-158) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2014, s. 157.

ve kişiler hakkında derin bir bilgi birikimine sahip olması gerektiğine inanır. Yazarın sırtlandığı bu sorumluluğun amacını ise, yukarıda anlatılanların bir özeti olacak şekilde “*mazinin değerlerini hafızalarda canlı tutarak, okuyucusuna tarih şuuru aşlamak, geçmişten dersler çıkararak, geleceğin hatasız inşasına katkıda bulunabilmektir*” sözüyle açıklamaya çalışır.¹⁹⁴ Öte yandan Yılmaz gibi Fethi Naci de, tarih konulu roman yazarının, okur üzerinde oluşturabileceği etki nedeniyle oldukça ciddi bir sorumluluğun altına girdiğini, bu sebeple bilinçli hatalar yapmaması gerektiğini, “*Gerçek kişiler hakkında gerçeğe uymayan sözler ettiremez. Anlattığı dönemle ilgili maddi bilgi hataları yaptıramaz*” ifadesiyle vurgulamaya çalışır.¹⁹⁵ Kemal Erol ise, yazarın üstlendiği sorumluluk çerçevesinde konuyu genişleterek, tarih konulu romanlarda roman yazarının dikkat etmesi gereken unsurlara şu sözlerle açıklık getirir:

Tarihsel romanlarda tarihsellik ve kurgusallık iç içe geçtiği için yazar, hayal/gerçek karmaşası ihtimaline karşı, yanlış bilgilerden ve kalıp yargılardan kaçındığı oranda tedbir almış sayılır. [...] Sosyal ve fiziki ortamı inanılrlık, güvenilirlik ve bütünlük ölçüsünde tasvir eder. [...] Okuyucunun hayal gücünü imkânlar nispetinde harekete geçiren yazar, gereksiz ayrıntılara girmekten ve tarihsel gerçekleri çarpıtmaktan kaçınır. Olay kurgusunda karakter, vaka, yer ve dönem, tarihsel gerçeklikler bakımından birbiriyle uyumlu olmalıdır.¹⁹⁶

Tarih içerikli romanlar, geçmişi kurmaca aracılığıyla günümüze taşıırken, yukarıda da bahsi geçtiği gibi, bazen geçmişle övünme, millî duyguları harekete geçirme aracı olarak kullanılabilir. Sık karşılaşılmamakla birlikte bazen de –tıpkı tarihin tarihçiler elinde manipüle edilmeye açık bir malzeme olabilmesi gibi– olmayan

¹⁹⁴ A. Yılmaz, 2000, s. 45.

¹⁹⁵ F. Naci, **Eleştiri Günlüğü**. İstanbul: Özgür Yayınları, 1987, s. 35.

¹⁹⁶ K. Erol, 2012, s. 67.

gerçeklerin anlatımıyla geçmişten hesap sorma ya da bir topluluğu yapmadığı bir eylemden dolayı suçlama, yaftalama aracına dönüşebilmektedir. Her iki durumda da tarih konulu romanların bir toplum mühendisliği çalışmasının parçası haline gelebileceği söylenebilir. Yazarın bu noktada bilgi eksikliği ya da art niyetle bilinçli yapacağı herhangi bir hata, hedef kitle konumundaki okurlarda algının olumsuz yönde değişmesine ve öngörülemeyen yıkıcı sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilir.¹⁹⁷ Konuya açıklık getirmek gerekirse, yazarın böylesi bir tutumu benimsemesinin, bir yandan amacı tarihi sevdirmek, bilinçlendirmek olan tarih konulu romanlara karşı bir önyargının oluşmasına, diğer yandan yapılan bu hata neticesinde farklı kültürler arasında kin ve nefret duygularının yayılmasına neden olabileceği ifade edilebilir. Dolayısıyla tarih konulu romanların işlevsel göndermeleri kapsamında yukarıda sayılan hedeflere ulaşmak isteyen bir tarih konulu roman yazarının, yapacağı muhtemel hataların sonuçlarını düşünerek sorumluluk duygusu içinde hareket etmesi ve ölçsüz methiye ya da duygusal karalamalardan kaçınması gerekmektedir.¹⁹⁸ Bu noktada yazara düşen görevler yanında, okurun da göz önünde bulundurması gereken bazı hususlar olduğu belirtilmelidir. Buna göre okur, anlatılanların kurmaca olduğunun, hayalî ya da gerçek olsun, anlatılan her şeyde körü körüne bağlanmaması gerektiğinin bilincinde olmalı ve tepkilerini ona göre belirlemelidir.

Sonuç itibariyle, tarih konulu romanların tüm bu işlevsel özelliklerinin, ona popüler, ama aynı zamanda dönemlik ve geçici olmayan bir alt tür olma fırsatı sunduğu görülmüştür. Nitekim geçmişte yaşanmış olaylara/olgulara yer vermekle birlikte, geçmişin ayrıntılarında saklı “tarihsel olmayan insan eylemlerini” konu edinerek bireysel ve toplumsal bilinçlenmeye katkı sunması ve eğlenceli, sürükleyici yönüyle okurun ilgisini çekmesi, bunun kanıtı ölçüsünde olmuştur. Tarih içerikli romanların “öğretme”

¹⁹⁷ A.g.m., s. 65/69.

¹⁹⁸ K. Kayalı, “Türkiye’de Tarihsel Roman ya da Tarihe Duygusal Bakmak”. **Argos Dergisi**, (3): 166-169, 1988, s. 169.

işlevinin zayıf bir nitelik taşıdığı, fakat “bilinçlendirme” faaliyetleri çerçevesinde düşünüldüğü takdirde, bu işlevin bir anlam ifade edebileceği ve ancak bu şekilde nitelikli bir amaca hizmet edebileceği anlaşılmıştır. Öte yandan “yeniden canlandırma” işlevinin ise, asıl amaca ulaşmak, yani “tarih-ulus-kimlik-aidiyet bilinci oluşturmak”, “toplumsal-kültürel belleği canlı tutmak” ve “tarihi sevdirmek/benimsetmek” için tarih içerikli romanın yapısı içinde bir kaldıraç görevi üstlendiğinin altı çizilmiştir. Tarih konulu romanlarda bu işlevin kullanılmasıyla birlikte anlamlı bir bütün haline gelen kişi, zaman, uzam kullanımlarının, toplumsal-kültürel belleğin sürekliliğine sağladığı katkının etkinliği, konuyla ilgili görüş bildiren araştırmacıların söylemleri ve verilen örnekler aracılığıyla vurgulanmıştır. Tarih konulu romanlarda gerçeklere referans oluşturan ve yaşanmışlığı ifade eden “tarih”in, tarih konulu romanların temel amaçlarından olan “yeniden canlandırma” işlevini ortaya çıkardığı; türün romanla olan ilişkisine kanıt oluşturan “kurgu”nun ise, renkli ve süslü yapısıyla “eğlendirme” işlevini etkin hale getirdiği fark edilmiştir. Bu bakımdan “eğlendirme” işlevinin aynı zamanda “yeniden canlandırma” ve genel bir ifadeyle “bilinçlendirme” faaliyetleri arasında bir bağlaç vazifesi üstlendiği tespit edilmiştir.

II. BÖLÜM

GILBERT SINOUE'NİN TARİH İÇERİKLİ ROMAN ANLAYIŞI VE SINOUE'NİN *L'ÉGYPTIENNE* VE *LA FILLE DU NIL* BAŞLIKLİ TARİHİ ROMANLARINDA KURGUSAL UNSURLARIN KULLANIMI

2.1. GILBERT SINOUE’NİN TARİH İÇERİKLİ ROMAN ANLAYIŞI

Tarih içerikli romanların sınırları büyük oranda belirlenmiş olsa da, bu türde yazılmış eserlerin beğeniyle okunması için konu edinilen tarihî olayların/olguların çekiciliği kadar, bu süreçte yazarın ortaya koyduğu üslubun etkileyciliği ve izlediği yöntemin özgünlüğü de bir o kadar önem arz etmektedir. Dolayısıyla tarihî olayları konu edinen roman yazarının anlatıda nasıl bir yöntem izlemesi gerektiği konusuna ilişkin daha önce belirtilen hususlara ek olarak, yazarın metnin içeriğine ve yapısına sanatından bir şeyler katmasının, onu diğer tarih konulu roman yazarlarından ayırıp farklılaştıracak önemli bir ayrıntı olacağı söylenebilir. Bu nedenle bir kurmaca yazarı unutulmazlar arasına girmek istiyorsa, en az seçtiği konu kadar, onu anlatırken kullandığı üslup ve yönteme de önem vermesi gerektiğini bilmelidir. Bu bağlamda Mısır asıllı çağdaş Fransız yazar Gilbert Sinoué’nin ve onun tarih içerikli romanlara bakışının ele alınacağı bu başlıkta, önce Sinoué’nin kaleme aldığı eserlerin tamamında tür ve konu tercihi açısından özgün olmayı başarabildiği noktalar anlatılmaya çalışılacaktır. Böylece yazarın edebiyata bakışı, edebî anlamda evrensel bir vizyona sahip olup olmadığı ortaya konulmuş olacaktır. Ardından yazarın tarih konulu romanları arasında belli kriterler üzerinden yapılacak tasnif çalışması sonucunda, çalışmaya esas oluşturacak tarihî romanlar belirlenecek, böylelikle kurgusal analiz kısmında alt başlıklar halinde değinilecek olan anlatı unsurlarının, çoğu tarihî romanda ve elbette Sinoué’nin tarihî romanlarında nasıl kullanıldığı konusuna açıklık getirilmiş olacaktır. Öte yandan burada yapılacaklarla içerik incelemesi bölümünde ele alınacak olan tematik unsurların sağlam ve somut bir zemine oturması sağlanarak, söz konusu tematik unsurların Sinoué’nin tarih konulu roman anlayışıyla ne denli uyumlu olduğu gözlemlenmiş olacaktır. Tüm bunlar neticesinde çalışmanın bitiminde, tarih içerikli romanlarında Sinoué’nin, “kurgu-gerçek” ve “biçim-içerik” dengesini, oluşturma hususunda başarılı olup olmadığıyla ve bu alanda bilinen,

ileride de hatırlanacak bir yazar olup olamayacağıyla ilgili genel bir kanıya varılmış olacaktır.

Yazarın tarih konulu romanlarında görülen tür-içerik çeşitliliği konusuna ve özgün olmayı başardığı noktalara geçmeden önce, Sinoué'nin yaşam öyküsünden ve edebiyat dünyasına kazandırdığı eserlerden süredizimsel olarak bahsetmekte yarar vardır. Nitekim yazarın geçmişinin ve verdiği eserlerin bilinmesi, yazarın tanınmasına, konu seçimlerinde gösterdiği hassasiyetin anlaşılmasına, yapıtlarının farklılığını ortaya koyan karşılaştırmaların yapılabilmesine ve yazarın tarih konulu roman anlayışının kavranmasına imkân tanıyacaktır.

Katolik Mısır melkânîsi¹⁹⁹ bir çiftin çocuğu olan Mısır asıllı Fransız yazar Gilbert Sinoué, 18 Şubat 1947 yılında Kahire'de dünyaya gelmiştir. Yazar, ilk ve orta öğrenimini Kahire'de frankofon Katolik bir kurum olan ve dinî ağırlıklı eğitim veren Collège de la Sainte-Famille'de tamamlamıştır. Tarih konulu roman alanında yaptığı çalışmalarla adını duyurduğu düşünülen Sinoué'nin tanınırlığı, yazarlığından önce gelen müzik geçmişine dayanmaktadır. Müziğe duyduğu merak nedeniyle, henüz 19 yaşındayken, Fransa'da Ecole Normale de Musique de Paris “Alfred Cortot” (ENMP) konservatuarında klasik gitar öğretmenliği eğitimi almıştır. Aldığı eğitimin de etkisiyle, müzik alanında birçok başarıya imza atmıştır. Buna göre 1976'da düzenlenen Eurovision yarışmasında güftesi kendisine ait olan ve Mary Cristy tarafından seslendirilerek üçüncülük almayı başaran *Toi, la musique et moi* şarkısıyla müzik alanında adını duyurmayı başarmıştır. Sonrasında birçok tanınmış müzik insanıyla ortak çalışmalar yaparak, bu alandaki tanınırlığını pekiştirmiştir.

1980'lerin sonuna doğru, müzikten tümüyle uzaklaşmasa da, tarihî romanlar, çağdaş tarihsel romanlar, biyografik tarih romanları, polisiye içerikli tarihî romanlar ve tarih içerikli araştırma-inceleme çalışmalarıyla edebiyat sahasına geçiş yapan Gilbert

¹⁹⁹ Melkânî: Rum (Bizans) Katolik Kilisesi'nin Ortadoğu kökenli mensuplarını tanımlamak için kullanılan bir terim.

Sinoué, bu alanda da önemli başarılar elde etmiştir. Yazar, bu konuda verdiği ani kararı “kırklı yaşlarıma yaklaştığım bir gün, her şeyi bir kenara bırakıp ilk romanımı yazdım” sözüyle ortaya koyar.²⁰⁰ 1987’den günümüze gelinceye değin, kimi zaman yılda bir veya iki, kimi zamansa iki-üç yılda bir eser vermeyi başaran Sinoué, bu şekilde oldukça üretken bir yazar olduğunu ortaya koymuştur. Gerek bu süreci süsleyen eserlerinde fark edilen konu çeşitliliği, gerekse ortaya koyduğu kurgusal ve içeriksel yöntem farklılığıyla, yeteneğinin ustalığa doğru evrildiğini edebiyat severlere göstermeye çalışmıştır. Öyle ki başarısının yalnızca nicelikle sınırlı olmadığını, ödüllerle taçlandığı eserleriyle kanıtlamıştır.

Sinoué’nin yazarlık serüveni, 1987 yılında yayımladığı ve XVI. Papa Calixte’in yaşamını konu alan *La pourpre et l’olivier* başlıklı biyografik tarih romanıyla başlar. Henüz ilk romanı olmasına rağmen, büyük beğeni toplayan bu eser, 1987 Le Prix Jean d’Heur ödülüne layık görülür. Yazar iki yıl aradan sonra ünlü İslam bilgini İbn-i Sina’dan bahsettiği bir diğer biyografik tarih romanı *Avicenne ou la route d’Ispahan (İsfahan Yolu/ İbn-i Sina, 1989)* ile yazarlık serüvenini sürdürür. 1991 yılında yayımlanan ve le Prix Littéraire du Quartier Latin ödülünü almaya hak kazanan *L’Égyptienne (Mısırlı Kız)* başlıklı romanıyla ilk tarihî roman denemesini okuyucularının beğenisine sunar. Ardından 1993 yılında benzer içerikli tarihî romanlarından biri olan *La fille du Nil (Nil’in Kızı)* romanını yayımlar. Üç yıllık uzun bir ara sonrası, 1996 yılında kendisine dünya çapında ün kazandıran *Le livre de saphir (Gökyakut Kitap)* adını verdiği, 1996 Le Prix des Libraires ödülünü alan, gizem ve polisiye içerikli tarihî romanını kaleme alır. 1997 yılında, Osmanlı Devleti döneminde Mısır Valiliği yapan Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın yaşamını konu alan *Le dernier pharaon (Kavalalı Mehmet Ali Paşa/ Son Firavun)* adındaki biyografik incelemesini yazar. 1999 yılında yine tarih, gizem, macera ve polisiyenin iç içe olduğu bir başka romanı, *L’Enfant de Bruges (Verona Toprağı)*

²⁰⁰ G. Sinoué, (2019, 11 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.sinoue.com.fr/biographie.html>

yayımlanır. 2000 yılında milenyum çağı olarak nitelenen bu döneme atfen *À mon fils, à l'aube du troisième millénaire* isimli ilk eleştirel denemesini yazan Sinoué, aynı yıl Doğu'yu temsil eden kimi önemli figürlerden ve Doğu'nun değerlerinden bahsettiği inceleme çalışması *Le livre des sagesses d'Orient*'ı yayımlar. Yazar, 2001'de daha öncekilerden farklı olarak varoluşçu, fantastik, psikanalitik unsurlarla bezeli, konusu Arjantin'de geçen modern içerikli *Des jours et des nuits (Sen Bana Mevsimlerden Söz Et)* romanını kaleme alır. Yazarın bu romanı, televizyon filmi olarak da uyarlanır. Bir yıl sonra İngiliz Büyükelçi Sir William Hamilton'ın eşi Lady Emma Hamilton'ın çalkantılı yaşamını konu edinen *L'Ambassadrice* (2002) başlıklı çalışmasını biyografik tarih romanları arasına dâhil eder. 2003 yılında biyografi ve gizemli anlatının bir arada işlendiği *Akhenaton- le dieu maudit* adlı eserini edebiyat dünyasına kazandırır. Sinoué, 2004'te kendisine Grand Prix de Littérature Policière ödülünü kazandıran, sıra dışı konuyla okuyucularını metafizik âlemin ve polisiye bir gerilimin içine çeken *Les silences de Dieu (Tanrı'nın Sessizliği)* romanını yazar. Ardından 2005'te yakın tarihe ışık tutan ve 1938 yılında Alman diplomat Ernst von Rath'ın Paris'te Yahudi bir genç tarafından öldürülmesi sonrası yaşanan ünlü "Kristal Gece" olayları ve "S.S. Saint-Louis" adlı bir yolcu gemisiyle sürgün edilen Yahudilerin hiçbir ülke tarafından kabul edilmeyerek bir bilinmeze sürüklenme serüvenini anlatan *Un bateau pour l'enfer* (2005) başlıklı tarihî romanını kurgular. Aynı yıl içerisinde Sinoué, XIV. yüzyılda Portekiz tahtı varisi prens Dom Pedro ve Inès de Castro arasında geçen imkânsız ve trajik aşk öyküsünü konu aldığı *La reine crucifiée (Çarmıhtaki Kraliçe, 2005)* başlıklı biyografik tarih romanı denemesini kâğıda döker. 2006 yılında, 1952 Mısır Devrimi'ne giden yolda, Kral I. Faruk'un devrimci subaylar eliyle, özellikle ilerde Mısır Cumhuriyeti'nin müstakbel cumhurbaşkanı olacak Cemal Abdunnasır tarafından askerî bir darbeye tahttan indirilişinin ve sonrasında yaşananların kurnaca eşliğinde anlatıldığı *Le colonel et l'enfant-roi* adlı biyografik tarih romanı yayımlanır. Sinoué 2007 yılında Hristiyanlık için

önemli bir figür olan Hz. İsa'nın yaşadığı tarihî-tinsel olaylardan, onun çektiği sıkıntılardan ve bilinmeyen bazı tarihî gizemlerden yola çıkarak tüm bu olayları kahraman bakış açısıyla Hz. İsa'nın dilinden günümüze aktarmaya çalıştığı biyografik tarih romanı *Moi, Jésus*'yü kaleme alır. Yazar bir yıl sonra, 1800'lerin ortalarında yaptığı özverili çalışmalar sonucu, modern hemşireliğin kurucusu unvanını alan, diğer adıyla “Lambalı Kadın” olarak da bilinen Florence Nightingale'ın yaşamını, bu idealist kadınla özdeşleşen ifadeye atfen *La dame à la lampe* (2008) başlıklı biyografik tarih romanına yansıtır. Sinoué, 2009 yılında bir başka tarihî roman denemesi olan ve 1900'lerin başında Ermenilere Türkler tarafından uygulandığı iddia edilen sözde soykırımı ve o dönemde yaşanan sorunları konu aldığı *Erevan* romanıyla okurlarının karşısına çıkar. 2010 yılına gelindiğinde, *Inch'Allah* serisi olarak da anılan bir üçlemeyle, bilinen üslubunun dışına çıkan yazar, Serinin ilk iki romanı olan *Le souffle du jasmin* (*Yasemin Kokusu*, 2010) ve *Le cri des pierres*'i (*Taşların Çığlığı*, 2010) aynı yıl içinde; sonuncusunu ise, farklı çalışmalara eğildiği altı yılın sonunda, *Les cinq quartiers de la lune* (2016) başlığıyla edebiyat severlerin dikkatine sunar. Üçlemenin ilk iki kitabının yakın tarihi konu alan birer tarihî roman oldukları, sonuncusunun ise, bir çağdaş tarihsel roman örneği oluşturduğu söylenebilir. Bu altı yıllık araya bakılacak olursa, 2011 yılında fotoğraf sanatçısı Denis Dailleux ile yaptığı ortak çalışma neticesinde Mısır tarihini, kültürünü fotoğraflarla süsleyerek tanıttığı ve o güne kadarki ilk gezi yazısı denemesi olan *Les impressions d'Égypte avec Denis Dailleux* başlıklı çalışmasını yayımlayan Sinoué, aynı yıl farklı zaman ve mekanlarda yaşamış Doğu'yu temsil eden on iki kadının yaşamından bahsettiği *12 femmes d'Orient qui ont changé l'histoire* adındaki inceleme çalışmasını kaleme alır. 2012 yılında hikâyesi Yunanistan'ın Patmos adasında geçen, iç sorgulamalarla dolu *L'Homme qui regardait la nuit* başlıklı özgün romanıyla eserlerine bir yenisini ekler. 2013 yılında yazarlık serüveninde bir ilke daha imza atan Sinoué, 2011 yılında patlak veren ve neredeyse tüm Ortadoğu'yu etkileyen “Arap Baharı” olaylarının

Mısır'daki yansımalarını kurmaca eşliğinde anlattığı *Les nuits du Caire* başlıklı çalışmasıyla, ilk çağdaş tarihsel roman denemesini ortaya koyar. Geçmişin önemli olay ve kişilerine özel ilgi duyan yazar, 2014 yılında tarihte önemli bir direnişin öncülüğünü yaparak “Yüce Ruh” anlamında “Mahatma” ünvanını alan Gandhi'nin yaşamını konu aldığı biyografik tarih romanı *La nuit de Maritzburg*'u yayımlar. Bir yıl sonra aynı yıl içinde önce, yakın Mısır tarihinin bilinen yüzlerinden olan Cemal Abdunnasır'dan bahsettiği *L'Aigle égyptien* adındaki biyografik tarih romanını, ardından tarihî süreçte birbiriyle ne derece ilgili olduğu o güne kadar muhtemelen düşünülmemiş bazı olaylar arasındaki ilişkiyi ele aldığı *Le petit livre des grandes coïncidences* başlıklı inceleme çalışmasını ve son olarak 672 yılında Medine'de Hussein Abd al-Jawad adında bir din aliminin, anlatıya göre Hz. Muhammed dönemini gören son kişilerden olduğu varsayılan Soliman al-Nabati adındaki birinden peygamberin hayatını dinlemesi ve tüm bunları kitaplaştırmasının anlatıldığı *L'Envoyé de Dieu* başlıklı biyografik tarih romanını kaleme alır. 2016 yılına gelindiğinde, çağdaş tarihsel roman denemelerinin ikincisi ve yukarıda bahsi geçen *Inch'Allah* üçlemenin sonuncu kitabı olan *Les cinq quartiers de la lune*'ün yanı sıra, İslam dininin başlangıcından bu yana nasıl bir değişim geçirdiğini, ne tür çatışma ve bölünmeler yaşadığını zamansal-uzamsal değişimlerle anlattığı tarihî unsurlar içeren *Le sabre d'Allah* romanını yazar. Sinoué, 2017 yılı içinde ilkin, Truva Savaşı'nı anlatan ve yaşanmış tarihî gerçeklerle Antik çağ mitolojisini bir arada sunan *L'Enfant de Troie* başlıklı tarihî romanını, sonrasında Endülüs dönemi ünlü İslam bilgini İbn-i Rüşd'ün yaşamını konu alan *Averroès ou le secrétaire du diable* adındaki biyografik tarih romanını yayımlar. Ardından 2018 yılında, M.Ö. 3000 yılına, antik Mezopotamya'nın en eski uygarlıkları arasında gösterilen ve Basra Körfezi civarında bulunduğu kabul edilen “Dilmun” medeniyeti dönemine giderek tarihî, aynı zamanda antropolojik yönü olan *Le royaume des deux-mers* başlıklı tarihî romanını edebiyata kazandırır. 2019 yılına gelindiğinde, üç semavi din için kutsal kabul edilen Kudüs'ü, farklı bir üslupla tarihî, dinî,

kültürel göndergeler eşliğinde, bu kadim şehrin dilinden anlattığı, *Moi Jérusalem* başlıklı tarihî romanını edebiyat severlerle buluşturur. Yazarın yayımlanmış en son eserini ise, Birleşik Arap Emirlikleri'nin en bilinen yöneticilerinden Zaid bin Sultan el-Nehyan'ın hayatını onun dilinden anlatan biyografik tarih romanı *Le faucon* (2020) oluşturmaktadır.

Yazarın özenle ve üretken bir anlayışla kaleme aldığı tüm bu eserler kabaca incelendiğinde dahi, Sinoué'nin farklılığı, kendini göstermektedir. Zira Sinoué'nin tüm tarih konulu romanları ve inceleme-araştırma sahasına giren diğer çalışmaları geniş düzlemde ele alınacak olursa, gerek romanın bazı alt türlerinde, gerekse farklı edebî türlerde, tarihin ortak bileşen konumunda olduğu çeşitli eserler vermiş olması, yazarın hem çok yönlü edebî bir kişiliğe sahip olduğunu hem de tarihe ve tarihî kişiliklere olan merakını açıkça ortaya koymaktadır.

Sinoué'nin bu edebî çeşitliliği ortaya koymakla edebiyatın günümüze etki eden işlevsel yönünü ortaya çıkarmayı amaçladığı ileri sürülebilir. Zira edebiyatın, özellikle tarih konulu romanların, bugüne dek yarım bırakıldığı ya da anlatılmadığı düşünülen ayrıntı sayılabilecek bazı konuların sürükleyici biçimde anlatılmasını sağlayan işlevsel bir yönü olduğu, çoğunlukla üzerinde hemfikir olunan bir konudur. Yazarın farklı türlere yönelmekle ve geçmişin bilinen simalarını/olaylarını bugüne taşımakla edebiyatın bu işlevsel yönünü yansıtmaya çalıştığı söylenebilir. Bu bakımdan Sinoué, edebî bir eser yazmanın ötesine geçen amaçlar benimseyerek, farklı bir edebî kişilik olduğunu hissettirmektedir.

Bu çıkarımın yanı sıra, ortaya koyduğu yapıtların yine bütününe göz atıldığında, ilginç bir ayrıntının varlığı göze çarpmaktadır. Konularını belirlerken, Sinoué'nin biyografik tarih romanlarında olabildiğince farklı kültürlerden kişilere; tarih konulu diğer romanlarında ise, farklı kültürlere ait olaylara yer vermeye çalıştığı görülmektedir. Yazarın bu anlayışı benimsemesinde, Mısır'da geçirdiği yıllarda çok kültürlü bir çevrede yetişip, farklı kültürleri tanımış olmasının büyük payı olduğu söylenebilir. Nitekim yazar

çocukluk yıllarından bahsederken “o yıllarda Kahire, tıpkı Cordoba ya da Gırnata (Grenade) gibi Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların gayet uyum içinde yaşadığı bir yerdî” sözüyle kültürel çeşitliliğin olduğu bir ortamda büyüdüğünü anlatmaya çalışır.²⁰¹ Böylesi bir ayrıntının, edebî kimliği olan birinin eserlerine yansımayacağı elbette düşünülemez. Kişi ve konu tercihlerinde gösterdiği bu bilinçli tutumla, Sinoué’nin yerellikten ve geleneksellikten tamamen uzak kalmamakla birlikte, daha çok evrenselliğe ve yenilikçiliğe önem verdiği anlaşılmaktadır. Bu durumu mecazlı bir söylemle açıklamak gerekirse, Sinoué’nin, edebî tür ve konu seçiminde gösterdiği bu yaklaşımla, sığ ve bulanık sulara yüzmektense, engin denizlerde boğulmayı yeğlediği iddia edilebilir. Cengiz Aytmatov’un da dediği gibi “yazar, ufkunu millî olanın ötesine doğru genişletmek ve ‘evrensel’ olana ulaşmak için gayret göstermek durumundadır.”²⁰² Bu gayretin Sinoué’de bulunduğu ise, ortaya koyduğu eserler ve ele aldığı konularda tanık olunmaktadır.

Gilbert Sinoué’nin süredizimsel olarak sıralanan eserlerine bakıldığında, yazarın inceleme/deneme sahasına giren çalışmaları yanında, “kurmaca gerçeklik” kavramının yansımaları niteliğinde çok sayıda tarih içerikli roman örneği verdiği de görülmektedir. Bu bakımından yazarın tarih içerikli romanlarında izlediği yöntem ve benimsediği yaklaşım konusunda ortaya çıkan farklılıklarından bahsetmek gerekirse, öncelikle Sinoué’nin tarih içerikli roman anlayışının, yazarın çeşitlilik ve evrensellik unsurlarına dayanan genel edebiyat anlayışından bağımsız olmadığını belirtmekte yarar vardır. Nitekim yazar, hâlen devam etmekte olan edebî serüveni boyunca, kimi zaman tarihî roman, kimi zaman çağdaş tarihsel roman, kimi zamansa biyografik tarih romanı örnekleri vererek, benzer içerikli alanlarda bile çeşitliliğe önem verdiğini ortaya koymuştur. Öte yandan bu çeşitlilik içinde farklı kültürlerden, farklı dönemlerden kişi ve konulara değinmesi,

²⁰¹ G. Sinoué, (2019, 11 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.sinoue.com.fr/biographie.html>

²⁰² C. Aytmatov, 1992’den akt: G. Atınur, “Cengiz Aytmatov’un ‘Cengiz Han’a Küsen Bulut’ Adlı Romanı Üzerine”. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (5): 133-141, 2000, s. 133.

yazarın bakış açısındaki evrenselliğin tarih içerikli romanlarına da yansıdığını göstermektedir. Tarih konulu romanların hemen hemen her türünde eser vermiş olması yanında, çokkültürlülük kavramı üzerinden evrenselliğe ulaşmaya çalışan Sinoué'nin, bu yaklaşım biçimiyle hem klasik hem de çağdaş özellikler gösteren bir yazar olma yolunda önemli bir mesafe kat ettiği ileri sürülebilir. Bir başka deyişle yazarın farklı zamansal göndermeleri olan tarih içerikli romanlar kaleme almakla, eski ile yeninin sentezini oluşturmayı amaçladığı söylenebilir.

Yazarın tarih içerikli romanlarında benimsediği yöntem ve yaklaşımlar konusunda verilen bu bilgilerin ardından, çalışmanın ilk bölümünde tarih içerikli romanların belli açılardan sınıflandırıldığı kısımlar da dikkate alındığında, Sinoué'nin tarih içerikli romanlarını, “tarihî romanlar, çağdaş tarihsel romanlar ve biyografik tarih romanları” olmak üzere üç başlıkta ele almak mümkündür. Buna göre, yazarın yakın veya uzak geçmişte yaşanmış olayları konu aldığı *L'Égyptienne* (1991), *La fille du Nil* (1993), *Le livre de saphir* (*Gökyakut Kitap*, 1996), *Un bateau pour l'enfer* (2005), *Le souffle du jasmin* (*Yasemin Kokusu*, 2010), *Le cri des pierres* (*Taşların Çığlığı*, 2010), *L'Enfant de Troie* (2017) ve *Le royaume des deux-mers* (2018) başlıklı romanlarını tarihî roman; tanıdığı olduğu bir dönemi/olayı anlattığı *Les nuits du Caire* (2013) ve *Les cinq quartiers de la lune* (2016) başlıklı romanlarını çağdaş tarihsel roman ve son olarak tarihî kişilikleri konu edindiği *La pourpre et l'olivier* (1987), *Avicenne ou la route d'Ispahan* (*İsfahan Yolu/ İbn-i Sina*, 1989), *Le dernier pharaon* (*Kavalalı Mehmet Ali Paşa/ Son Firavun*, 1997), *L'Ambassadrice* (2002), *Akhenaton- le dieu maudit* (2003), *La reine crucifiée* (*Çarmihtaki Kraliçe*, 2005), *Le colonel et l'enfant-roi* (2006), *Moi, Jésus* (2007), *La dame à la lampe* (2008), *La nuit de Maritzburg* (2014), *L'Aigle égyptien* (2015), *L'Envoyé de Dieu* (2015), *Averroès ou le secrétaire du diable* (2017), *Le faucon* (2020) başlıklı çalışmalarını ise biyografik tarih romanı kategorisi içinde değerlendirmek mümkündür.

Yazarın tarih içerikli romanlarının üç temel kategoriye ayrılması, bu kategoriler toplamında çok sayıda eserin bulunması ve bu eserlerin tümünün çalışmaya dâhil edilmesi halinde, yapılan incelemenin güvenilirliğine ve kapsam geçerliliğine zarar gelme ihtimali, söz konusu romanlar arasında bir sınırlamaya gitmeyi gerekli kılmaktadır. Bu amaçla ayrıştırıcı bazı kriterlerin oluşturulması ve bu kriterler çerçevesinde yazarın eserleri arasında bir seçim yapılması yoluna gidilmiştir. Buna göre ilki, söz konusu romanların uzak geçmişte gerçekleşen olayları anlatan birer tarihî roman (klasik tarihî roman) olmaları; diğeri, konularını Sinoué'nin doğduğu coğrafya olan Mısır'da geçen tarihî olay ve kişilerden almaları olacak şekilde iki temel hususun, yazarın incelenecek tarih konulu romanlarının sınırlandırılıp seçilmesinde kullanılacak kriterleri oluşturması öngörülmüştür. Bu bağlamda yazarın *L'Égyptienne* (Mısırlı Kız, 1991) ve *La fille du Nil* (Nil'in Kızı, 1993) başlıklı iki romanının bahsi geçen kriterlerle uyumlu olduğu, dolayısıyla biçim ve içeriğe yönelik incelemelerde bu iki tarihî romanın temel alınacağı belirtilmelidir.

Sinoué'nin kaleminden çıkan tüm bu eserlerde görülen farklılıklar düşünüldüğünde, “yukarıdaki kriterler bağlamında belirlenen bu iki tarihî roman arasında da Sinoué'nin yöntem ve yaklaşımına ilişkin farklılıklar söz konusu olamaz mı?” sorusu akla gelebilir. Şayet Sinoué gibi yeniliklere açık edebî bir kişilikten bahsediliyorsa, bu sorunun yanıtının olumsuz olması elbette beklenemez. Bu aynı zamanda yazarın matruşkalar gibi gizemlerle dolu edebî bir kişiliği temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Ancak yazarın yukarıda adı geçen tarihî romanlarında göze çarpan farklılıklara, kişi, zaman, uzam, olay örgüsü olarak sıralanan anlatı unsurlarının inceleneceği başlıklarda ve içeriksel inceleme temelinde tematik unsurların ele alınacağı son bölümde ayrıntılı biçimde değinileceğinden, burada bu konunun üzerinde ayrıca durulmayacaktır.

Sonuç olarak Sinoué ile ilgili buraya kadar anlatılanlar bir araya getirildiğinde, Sinoué'nin, ruh kökü doğduğu topraklara, düşünceleri evrensele uzanan, gerçek anlamda

renkli, yenilikçi, çağdaş bir yazar özelliği gösterdiği anlaşılmıştır. Tüm bu özelliklerine ek olarak romanlarında seçtiği konularda gerçek-kurgu dengesini uyumlu biçimde yansıtmayla, yazar-anlatıcı ayrımının gözetildiği bir üslup benimsemesiyle ve edebiyata işlevsellik kazandırma hususundaki gayretiyle Sinoué'nin, özgün olmayı başarabilen nadir edebî kişilikler arasında yer alabileceği ön görülmüştür. Bu anlamda ona özgünlük katan bu özelliklerle harmanladığı üretkenliğini devam ettirdiği müddetçe, edebî anlamda kalıcılığı yakalayıp yıllar, belki de yüzyıllar sonra adından söz ettirmeyi başarabileceği ifade edilebilir.

2.2. KURGUSAL UNSURLAR

Kurmaca olarak nitelenen birçok yapıtta kurgunun taşıyıcıları kabul edilen bazı olmazsa olmaz unsurların varlığı söz konusudur. Kurmaca metinlerin kurgusal unsurları arasında yer alan kişi, zaman, uzam, olay örgüsü şeklinde sıralanabilecek anlatı unsurları da bu olmazsa olmazlardan birini oluşturmaktadır. Konu bu kapsamda düşünülecek olursa, anlatı unsurlarının kullanımına ilişkin hususların, hem kurmaca bir metinde inandırıcılık ve etkileyicilik işlevlerinin yerine getirilmesinde hem de tarihî romanları tanımlayan özelliklere ek olarak bir romanın tarihî roman vasfı taşıyıp taşımadığının belirlenmesinde, gözetilmesi gereken ölçütlerden birini oluşturduğu söylenebilir. Bu noktada gösterilecek hassasiyet ya da tutarsızlık, ilgili metni, ya “kurgu-gerçek” dengesinin en iyi şekilde yansıtıldığı bir tarihî roman örneği haline getirecek ya da tarihî bir olayı kurgu yoluyla anlatmak dışında başka bir amacı olmayan sanatsallıktan uzak, sıradan bir anlatı görünümüne büründürecektir.

Bu bakımdan Sinoué'nin incelemeye konu olan *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarının, kişi, zaman, uzam, olay örgüsünden oluşan anlatı unsurları bağlamında kurgusal çerçevede incelenmesinin, Sinoué'nin tarihî romanlar özelinde ortaya koymaya çalıştığı farklılığı daha anlaşılır hale getireceği ifade edilebilir.

Anlatı unsurlarına geçmeden önce, incelemeye konu olan bu iki tarihî romanda göze çarpan diğer kurgusal-biçimsel özelliklerden bazısına değinmenin yararlı olacağı söylenebilir. Böylece anlatı unsurlarıyla birlikte bir bütün olarak düşünüldüğünde, ayrıntılarına kadar düzenlenip kurgulanmış iki tarihî roman örneğiyle karşı karşıya olunduğu, daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Söz konusu iki tarihî romanda yazarın, amacını yansıtma noktasında başvurduğu kurgusal-biçimsel uygulamaların, henüz ilgili hikâyelere geçilmeden önce kendini göstermeye başladığı görülmektedir. Hatta bu sürecin kapak isimlerinin kullanımıyla başlatıldığı dahi iddia edilebilir. Zira romanların adlandırılmasında kullanılan

L'Égyptienne ve *La fille du Nil* başlıklarının okura, henüz okuma süreci başlamadan içerikle ilgili bir izlenim edinme imkânı sunduğu söylenebilir. Buna göre kullanılan başlıklarla Mısır tarihinin belli bir döneminden ve bu dönemde yaşadığı varsayılan Mısırlı bir kadının hikâyesinden bahsedileceği yönünde adeta bir ön bilgi verilmektedir. Başlıklardan hareketle edinilebilecek bu ön bilgilerin ardından, metni ilgilendiren kısma geçildiğinde, yine bir başka biçimsel öğeyle karşılaşmaktadır. Her iki tarihî roman da incelendiğinde, anlatılara birer epigrafla başlandığı göze çarpmaktadır. Kurmaca metinlerde kullanılan hemen hemen hiçbir kurgusal/biçimsel unsurun boşuna olmadığı hesaba katıldığında, en az romanların isimleri kadar, onlara başlanırken kullanılan yöntem ve söylemlerin de bir amacı olabileceği akla getirilmelidir. Bu anlamda bu iki tarihî romana epigraflarla giriş yapılmış olması da bilinçsiz bir tercihin ürünü değildir. Nitekim epigraflar kullanıldıkları metnin içeriğiyle uyumlu olarak ortaya koydukları anlamsal arka plan sayesinde, ilgili metni kısaca özetleyen bir işlev üstlenebilmektedir. Buna göre *L'Égyptienne*'e bir Mısır deyişi yanında, General Jean-Baptiste Kléber'in Napoléon hakkında sarf ettiği bir sözle²⁰³; *La fille du Nil*'e ise bir Arap atasözüne ek olarak, Mehmet Ali Paşa'nın Süveyş Kanalı projesi hakkındaki sözleriyle²⁰⁴ başlanmış olması, bu kapsamda değerlendirilebilir.

Anlatı unsurları dışında göze çarpan bir diğer kurgusal-biçimsel uygulamanın, iki roman arasındaki geçişkenlikle ilgili olduğu söylenebilir. Geçişkenlik ifadesiyle anlatılmak istenen, bu iki romanın biçim ve içerik yönünden bazı ayrıntılar dışında birbirinden farklı olmayışlarıdır. Nitekim okuma süreci tamamlandığında, anlatısal süreklilik bakımından *La fille du Nil* romanının *L'Égyptienne*'in devamı niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle adeta bir “nehir roman” (roman-fleuve) özelliği gösterdikleri de iddia edilebilir.

²⁰³ G. Sinoué, *L'Égyptienne*. Paris: Editions Danoël, 1991, s. 11.

²⁰⁴ G. Sinoué, *Nil'in Kızı*. çev. Gönül Akgerman. İstanbul: Can Yayınları, 2013, s. 9.

Konu sürekliliği açısından görülen bu birlikteliğin aksine, romanların iç yapısını düzenleyen bölümleme uygulamalarında, birtakım farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Adı geçen iki tarihî romanın iç işleyişlerinde kullanılan biçimsel bölümlemelerin, anlatı sürecinin değerlendirilmesinde anlamlı bir veri ortaya koyabileceği düşüncesinden hareketle, bu konuya kısaca değinmenin faydalı olabileceği söylenebilir. Buna göre, *L'Égyptienne* romanı incelendiğinde, üç (3) ana bölüm ve otuz dokuz (39) alt bölümden oluşan bir anlatı sistematığının tercih edildiği görülmektedir. Özellikle ana bölümler irdelendiğinde, bu yöntemin rastgele bir tercihin ürünü olmadığı anlaşılmaktadır. Tarihî romanların birçoğunda, anlatıların bireysel olay örgüsü (*intrigue individuel*) ve kolektif olay örgüsü (*intrigue collectif*) olmak üzere iki temel unsur üzerine inşa edildiği göz önüne alındığında, söz konusu bölümlemelerin doğrudan bu yapıyla uyumlu şekilde düzenlendiği fark edilmektedir. Bu çerçevede *L'Égyptienne*'in birinci bölümünde, tarihî romanların tarihten çok bir roman olduğu gerçeği hissettirilmek istenircesine, bireysel olay örgüsünün bir yansıması olarak, kurmaca kişilerin yaşantılarının ağırlıkta olduğu, kolektif olay örgüsünden kısmen ayrışan, bir yapının varlığı dikkat çekmektedir. Burada daha çok Şedid (Chédid) ailesi ve onlarla bağlantılı kimi kurmaca ve gerçek kişilerin tanıtımına ve oranı düşük de olsa, kolektif olay örgüsüne ilişkin ipuçlarına yer verildiği görülür. İkinci bölümde, bireysel ve kolektif olay örgüsü kullanımı oransal olarak görece biçimde dengelenmektedir. Anlatılan tarihî dönemde öne çıkan olayların, bu olayları gerçekleştiren ve onlardan etkilenen gerçek ve kurmaca kişilerin anlatıya dâhil edilmesiyle, olay örgüsünde bahsi geçen iki ana unsurun iç içe geçtiği bütünleşmiş (homojen) bir yapıya doğru yumuşak bir geçiş yapıldığı hissedilir. Bu bölümde daha çok Napoléon Bonaparte önderliğinde Fransızların Mısır'ı işgal etmesiyle başlayıp, terk etmelerine kadar geçen sürede gerçek ve kurmaca kişilerin başından geçenlerin anlatımı söz konusudur. Son bölümde ise, ikinci bölümde benimsenen yöntem ve anlayış devam ettirilmektedir. Bu bölümde, Fransızların Mısır'ı terk etmelerinin ardından Kavalalı

Mehmet Ali Paşa'nın Mısır yönetimini ele geçirme sürecinin; güçlü, bağımsız bir Mısır kurma hayali için Memlûk beyleri, İngilizler ve Türklerle giriştiği mücadelenin anlatımına odaklanılmaktadır. İkinci bölümden farklı olarak burada kurmacanın verdiği imkânlar çerçevesinde, kurmaca ve gerçek kişilerin/olayların birbiriyle üst seviyede bütünleştirildiği bir anlayışa geçiş yapıldığı gözlemlenir. Böylece hikâyenin devamını oluşturan *La fille du Nil* romanının kurgulanabilmesi için gerekli altyapı hazır hale getirilmiş olur.

Bireysel olay örgüsü kapsamında, kurmacanın; kolektif olay örgüsü dâhilindeyse gerçeğin, aşama aşama hem kişiler hem de olaylar düzeyinde bütünleştirildiği *L'Égyptienne*'de oluşturulan bu denge, adeta hazır şablon üzerinde işlem yaparcasına, herhangi bir değişikliğe gerek duymaksızın *La fille du Nil* romanında da sürdürülmüştür. Bu nedenle olsa gerek, *L'Égyptienne*'de tercih edilen anlatıyı ana bölümlere ayırma yöntemine *La fille du Nil*'de ihtiyaç duyulmamıştır. Zira hedeflenen amaca, yani gerçek ve kurmacanın iç içe geçtiği homojen bir yapının elde edilmesi amacına daha önce ulaşılmıştır. Dolayısıyla anlatı sistematığının alt bölümlere ayrılarak düzenlenmesi, tek başına yeterli görülmüştür. Buna göre *La fille du Nil* romanı, toplam kırk bir (41) alt bölümden oluşturulmuştur. Her iki romanda da alt bölümlere ayırma yönteminin kullanılmasıyla, birbiriyle bağlantılı, ancak içerik ve içeriğe dâhil olan kişilere göre farklılaşan olayları birbirinden ayırmanın ya da olaylar arası geçişleri kolaylaştırmanın amaçlandığı ileri sürülebilir. Romanlar arasında cereyan eden bu kalıtsal aktarım neticesinde, *L'Égyptienne*'den farklı olarak *La fille du Nil*'de başından sonuna birbirinin devamı, tetikleyicisi konumunda bulunan olaylar zincirinin daha belirgin biçimde kendini gösterdiği görülmektedir. Ayrıca her iki anlatıda da bireysel ve kolektif olay örgüsünün belirli kişiler etrafında şekillendirilmiş olması, olayların birbirinden kopuk olmadığını kanıtlayan bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır.

Kurgusal-biçimsel unsurlar açısından üzerinde durulmasında yarar görülen konulardan sonuncusunun, “kurgu-gerçek” dengesinin oluşturulması noktasında başvurulan bir yöntemle ilgili olduğu söylenebilir. Bahsi geçen tarihî romanlarda okuma süreci boyunca –özellikle kolektif olay örgüsünün bir yansıması olarak görülen tarihî olayların anlatımı sırasında– olaylara ve kişilere ilişkin yer yer bazı tarihî bilgilere/belgelere dipnotlar aracılığıyla atıfta bulunulduğu görülmektedir. Söz konusu metinler birer tarihî roman olunca, bunun konuyla ilgili bilgi vermenin ötesinde bir amaca hizmet ettiği düşüncesi akla gelebilmektedir. Nitekim daha önce de değinildiği gibi, tarihî romanlarda inandırıcılığı sağlamak için gerçeklik algısının oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle biçimsel unsurlar dâhilinde kurgusal anlatıma destek olmak amacıyla, gerçek bilgilerin kullanımına da yer verilmeye çalışılır. Ancak bu iki romanda anlatılanları destekleyen, onlara ışık tutan kaynaklara bilimsel bir yöntemle yer verilmiş olması, söz konusu anlatılarda gerçeklik hissinin artırılması konusunda bir adım daha ileri gidildiğini göstermektedir. Bu şekilde bir yol izlenerek, okuyucunun anlatılan tarihî olaylar karşısında kuşkuya kapılmasına engel olmak amaçlanmış olabilir, ancak öyle bile olsa, söz konusu metinlerde bahsedilen olayların kurmacayla yoğrulmuş bir anlatının parçası haline getirildiği bilindiğinden, anlatılanların bütünüyle gerçek olduğunu iddia etmek, gerçekliği araştırılıp teyit edilmediği sürece mümkün olmamaktadır.

Burada değinilen hususlar genel çerçevede ele alındığında, ilk bakışta görmezden gelinecek ve basit bir ayrıntı olarak değerlendirilebilecek tüm bu kurgusal-biçimsel düzenlemelerin, üzerinde düşünülerek oluşturulmuş kendi içinde bir mantığı bulunun uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla henüz anlatı unsurlarına geçmeden önceki aşamada tespit edilen bu kurgusal uygulamalar dahi, Sinoué’nin sıradan bir yazar olarak görülmemesi; söz konusu romanların ise, basit, tekdüze bir mantığın ürünü olarak düşünülmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

2.2.1. Kişiler

Edebiyat tarihine damga vuran anlatı ustaları, sadece yaşadıkları çağı anlatarak ölümsüzleşmemişlerdir, esas ondan daha zor olan bir şeyi, insanı ve onun karanlıkta kalan yanlarını anlatarak kalıcı olmayı başaramışlardır. Zira zamanın şartlarından etkilenen insanı anlatmak aynı zamanda çağı anlatmak anlamına gelmektedir. Buradan kurmaca anlatılarda insanı temsil eden kişi kullanımının, boş verilebilecek, sıradan bir konu olmadığı sonucuna varılabilir. Bir eylemin eyleyeni konumunda bulunan kişiler, neredeyse bütün anlatı türlerinin olmazsa olmaz bileşenlerinden biri olarak anlatılarda yer alırlar. Öyle ki konu roman olduğunda, bunun önemi kat be kat artmaktadır. Romanın estetik boyutu oluşturulurken, kişilerin kullanımıyla olaya canlılık kazandırılır ve bu yapı çeşitli anlatım teknikleri yardımıyla okura yansıtılır. Öyleyse “*Romancının muhayyile gücü ve yazma yeteneğiyle aslında benzer yaratılan bu dünyada başlıca ilgi odağı, kişidir*” denilebilir.²⁰⁵ Bir başka ifadeyle diğer tüm anlatı unsurları onun etrafında şekillenir ve ancak onunla bir anlam ifade eder. Dolayısıyla kişilerin odak olduğu edebî metinlerde kullanılan üslup ne kadar etkileyici olursa olsun, herhangi bir olay anlatısında eylemi gerçekleştiren kişilerin kullanımına yeterince önem verilmemesi ya da metinde farklı noktalara ağırlık verilmesi, anlatının önemli bir kısmının eksik kalmasına, anlatı sistematığının zedelenmesine neden olabilir. Nitekim anlatıların kilit unsurları arasında gösterilen kişilerin romanda farklı işlevler üstlenebileceğini ileri süren R. Bourneuf ve R. Ouellet’ye göre “*roman kişisi, sırasıyla hem edilgen (ikincil/etkisiz) kişi hem eylemin faili hem kurgulayıcısının sözcüsü hem de varoluş, hissediş, başkalarını ve dünyayı algılayış biçimiyle kurmaca bir insan (être humain fictif) olabilmektedir.*”²⁰⁶

Bununla birlikte bu unsurun farklı anlatı türlerinde değişik biçimlerde kullanılabileceği de unutulmamalıdır. Nasıl ki zamanın akışı içinde toplumsal, kültürel,

²⁰⁵ M. Tekin, 2019, s. 75.

²⁰⁶ R. Bourneuf- R. Ouellet, 1975, s. 159 (kurmaca insan söyleminin, eylemleriyle benliğini ortaya koyabilen özgür bireyi betimlemek için kullanıldığı söylenebilir).

siyasal zeminde gerçekleşen değişimler insana/dünyaya bakışı değiştiriyorsa, aynı dinamiklerin kısaca hayattan ödünç alınan gerçekleşmiş ya da gerçekleşebilir olayların kesitsel anlatımı şeklinde tanımlanan romanlarda kullanılan kişilere bakışı da değiştirmesi söz konusu olabilmektedir. Bunun en tipik karşılığını, XX. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Yeni Roman ya da postmodern roman örneklerinde görmek mümkündür. Bu çerçevede XIX. yüzyılın geleneksel roman anlayışının ürettiği unutulmaz kahramanlar (Goriot Baba, Madam Bovary, Julien Sorel, Raskolnikov) aracılığıyla ortaya konulan birey merkezli yaklaşım, XX. yüzyılın şartları içinde ciddi bir erozyona uğrayarak bireyin silikleştiği, nesneleştiği bir noktaya evrilmiştir.²⁰⁷ Söz konusu durumun yansımalarını, geleneksel romanla tamamen benzeşmeyen, yenilikçi anlayışlar kadar da uç noktalara savrulmamış olan tarihî romanlarda da görmek mümkündür. Bu kapsamda Gilbert Sinoué'nin *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarında kişilerin kullanımı konusunun ele alınacağı bu alt başlıkta, öncelikle kişilerin tarihî romanlarda kullanılma biçimi ve bu unsurun anlatıya dâhil edilmesinde nelere dikkat edilmesi gerektiği konusu ele alınacaktır. Ardından söz konusu iki tarihî romanda bu hususlara dikkat edilip edilmediği, bunların anlatıya yansıtılıp yansıtılmadığı üzerinde durulacaktır. Böylece tarihî romanların kişi kullanımı yönünden geleneksel romandan farkı da dolaylı olarak ortaya konulmuş olacaktır.

Öncelikle bir anlatının tarihî roman olabilmesi için kişi kadrosunun hem gerçek hem de kurmaca kişilerden oluşması gerektiği belirtilmelidir. Ancak bu tür romanlarda kurgunun daima bir adım önde ilerlediği gerçeği dikkate alınırsa ve birbirini tamamlayan parçaların oluşturduğu bir bütünden bahsediliyorsa, bu anlayış çerçevesinde tarihî romanlarda gerçek kişiler var olmakla birlikte, kişi kadrosunda anlatısal yoğunluğun çoğunlukla kurmaca kişilerden yana olması gerektiği öngörülür. Hatta sayısal çoğunluk bakımından gerçek kişiler ağırlıkta olsa bile, söz ve eylem yoğunluğunun genellikle

²⁰⁷ N. Sarraute, **Kuşku Çağı**, çev. B. Kösemihal. İstanbul: Adam Yayınları, 1985, s. 38.

kurmaca kişilerden yana olduğu söylenebilir. Öyle ki, bunlar anlatıya yalnızca canlılık katmakla kalmaz, anlatının ötesinde bir anlam ifade ederek hâkim bir gözle çağın ruhunu yansıtmanın ya da çağı eleştirmenin araçları haline gelebilirler. Kleber Headens “*Birtakım romanlarda, şahıslar vak’ayı canlandırmak için yaratılmışlardır. Onlar hadisenin oyuncağıdır, ancak onların (hadiselerin) hatırı için ve onlar sayesinde yaşarlar... roman kahramanları ise vak’anın çok üstüne çıkarlar, hadiseler onlara erişemez, üzerlerinde zamanın hükmü yoktur*”²⁰⁸ sözüyle bu gerçeğe işaret etmek ister.

Bu anlamda diğer roman türlerine göre kısmî farklılıklar gösteren tarihî romanlarda, kişilerin kullanımı konusunda da bazı farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Anlatı boyunca değişmeyen unsurlardan birini oluşturacak bu farkın, tahmin edileceği gibi gerçek ve kurmaca kişilerin bir arada kullanılmasıyla ilgili olduğu ifade edilebilir. Nitekim tarihî romanlarda anlatının çeşitli aşamalarında sözü ve/veya eylemiyle ortaya çıkarak kimisi kesintisiz, kimisi belirli bir süreliğine anlatıda yer alan ve bu şekilde hikâyeye katkı sunan kurmaca ve gerçek kişiler bulunmaktadır. Anlatıda yer alan kurmaca ve gerçek kişiler için genel bir söylemle *anlatı kişileri/roman kahramanları* ifadeleri kullanılabilir. Öte yandan söz ve/veya eylemiyle bu gruba dâhil olan, ancak diğerlerine oranla daha ön planda olan kurmaca ve gerçek kişiler de söz konusu olabilmektedir. Bunlar içinse *anlatı başkışısı/ana karakter* ifadeleri tercih edilebilir. Olağan şartlar dâhilinde tüm anlatı kişilerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekse de, özellikle kurmaca ve gerçeğin bir arada ilerlediği tarihî romanlar incelenirken, kişiler konusunda kurmaca-gerçek ayrımına gitmenin, anlatı sistematığının çözümlenmesi açısından yararlı olacağı belirtilmelidir. Bu çerçevede Sinoué’nin *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarında söz ve/veya eylem hakkı elde ederek öne çıkan kurmaca anlatı kişileri/roman kahramanları şu şekilde gruplandırılabilir:

²⁰⁸ K. Haedens, **Roman Sanatı**, çev. Y. N. Nayır, İstanbul: Varlık Yayınları, 1961, s. 52.

<i>L'Égyptienne</i> Romanında Yer Alan Kurmaca Kişiler
- Schéhérazade/Şehrazad (ana karakter) - Youssef Chédid/ Yusuf Şedid (Şehrazad'ın babası) - Nadia Chédid/Nadya Şedid (Şehrazad'ın annesi) - Nabil Chédid/Nebil Şedid (Şehrazad'ın ağabeyi) - Samira Chédid/ Şedid (Şehrazad'ın ablası) - Karim/Kerim (Şehrazad'ın ilk aşkı) - Soleïman/Süleyman (Kerim'in babası- Gül çiftliğinin bahçıvanı) - Michel Chalhoub/Şalub (Şehrazad'ın ilk eşi) - Georges ve Amira Chalhoub/Şalub Çifti (Michel'in anne-babası) - Joseph (Şehrazad ve Michel'in oğlu) - Ricardo Mandrino (Şehrazad'ın ikinci eşi) - Giovanna (Şehrazad ve Ricardo'nun kızı) - Neyzen Ahmed (Şehrazad'ın Gül çiftliğindeki yardımcısı) - Nicolas Papazoğlu/Nikos (Kerim'in Yunan asıllı denizci arkadaşı) - Barthélemy Serra (Yunan asıllı denizci)
<i>La fille du Nil</i> Romanında Yer Alan Kurmaca Kişiler
- Şehrazad - Ricardo Mandrino - Giovanna - Joseph - Samira - Corinne (Samira'nın kızı) - Judith-George Grégoire çifti (Corinne'in arkadaşları) - Gamal Abd el-Nour/Cemal Abdülner (teğmen) - Sofia Glimenopulos (Moralı Yunan kadın) - Enrico Manin (Ricardo'yu Pire'de bulan Venedikli tacir) - Kontes Massima Ranieri (Ricardo'nun Venedik'teki kuzini)

Tarihî romanlarda söz ve/veya eylemiyle diğerlerine oranla daha görünür ve hissedilir olan kurmaca kişiler olduğu gibi, gerçek yaşamın bir yansıması olarak anlatıda adı geçen, fakat kurguya doğudan etkisi olmayan kurmaca kişilerin varlığı da söz konusu olmaktadır. Anlatıda işlevsiz konumdaki bu tür kişiler için *yardımcı kurmaca kişiler* ifadesi kullanılabilir. Yardımcı kurmaca kişilerin kullanımına, çoğunlukla yaşama ilişkin oluşacak anlatısal bir boşluğu doldurmak amacıyla başvurulduğu söylenebilir. Nitekim tüm kurmaca metinlerde olduğu gibi, tarihî romanlarda kullanılan ayrıntılar da, gerçeklik algısının oluşumunda en önemli bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, yardımcı kurmaca kişilerin kullanılmasındaki esas amaç, kurmacaya anlatısal bir derinlik kazandırmak, okurda bahse konu olayların gerçek yaşamın bir benzeri olduğu hissini uyandırmaktır. Dolayısıyla tarihî roman kapsamında ele alındığında, anlatıya doğrudan

etki eden kurmaca kişiler tek başına bir anlam ifade etmeyeceğinden en az onlar kadar kurgusal içeriğe renk katan ikincil önemdeki kurmaca kişilere de anlatıda yer verilmesi gerekmektedir. Buna göre Sinoué'nin söz konusu romanlarda adı geçen, ancak işlevsel bir görev üstlenmeyen yardımcı kurmaca kişiler şu şekilde gösterilebilir:

<i>L'Égyptienne</i> Romanında Yer Alan Yardımcı Kurmaca Kişiler
- Aïsha/Ayşe (Şedid ailesinin ilk hizmetçisi) - Magdi Chédid/Şedid (Yusuf'un babası) - Ali Torjmane/Torçman (Samira'nın ilk eşi/ yeniçeri askeri) - Ali (Samira ve Ali Torçman'ın oğlu) - Boutros, Salah/Salih, Charif/Şerif, Osman (Nebil'in arkadaşları) - Doktor Chébab/ Şebab - Zennouba/Zennube (Nefise Hanım'ın hizmetçisi) - Stavros (Kerim'in Yunan asıllı denizci arkadaşı) - Loula (Yunanlı denizci Barthelemy Serra'nın eşi) - Abd el-Gawad/Cevad (Nebil'in celladı) - Mme Michaud- Lolotte (Samira'nın Fransa'daki arkadaşları) - Giuseppe Mandrino (Ricardo'nun atası)
<i>La fille du Nil</i> Romanında Yer Alan Yardımcı Kurmaca Kişiler
- Doktor Moreau (Samira'yla ilgilenen Fransız doktor) - Doktor Ledoux (Corinne'le ilgilenen Fransız doktor) - Andréas (Yunan Sofia Glimenopulos'un ölen erkek kardeşi) - Rahip Athanasios (Moralî din görevlisi) - Demetropulos (Yunanlı bir tacir) - Luciano Robusti (Ricardo'nun Venedik'teki arkadaşı) - Mario Carducci (Mandrino ailesinin Venedik'teki hizmetçisi) - Kahadija/Hatice (Mandrino ailesinin hizmetçisi) - Latifa/Latife (Mandrino ailesinin Hatice'den sonraki hizmetçisi) - Hasan (Gül çiftliğinin kahyası ve bahçıvanı) - Hüseyin (Gül çiftliğinin seyisi) - Samir ve Mona (Joseph'in oğlu ve kızı) - Safia/Safiye (anlatıda adı geçen bir rakkase)

Tarihî romanlarda anlatısal yoğunluk bakımından kurmaca kişilerin kullanımı daha ön planda olsa da, gerçeklik algısını pekiştirmek ve bu tür romanların işlevsel etkilerini kuvvetlendirmek için anlatı boyunca kurmaca kişiler yanında, gerçek kişileri temsil eden tarihî figürlere de söz ve eylem hakkı verilmesi, kişilerin kullanımı konusunda uyulması gereken koşullardan birini oluşturur. Bu kişiler çoğunlukla tarihî bilgi ve belgelerden yararlanılarak metne dâhil edilmektedirler. Zira onlar tarihî roman açısından yaşanan zamanın dışında kalmaktadırlar. Bu nedenle onları tanımak ve arzu edilen

gerçekliği yakalamak için tarihe başvurmak kaçınılmaz bir durum olmaktadır.²⁰⁹ Bu anlamda *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanlarında, okurun araştırıp bulmasına gerek kalmaksızın anlatı boyunca bazı konulara –kesinliği olmamakla birlikte– zaman zaman dipnotlarla açıklık getirilmesinin, gerçek kişilerin kullanımı hususuna da fayda sağladığı ileri sürülebilir. Bu kapsamda incelemeye konu olan bu iki tarihî romanda söz ve eylem hakkı elde ederek varlığını ortaya koyan belli başlı gerçek kişiler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

<i>L'Égyptienne</i> Romanında Yer Alan Gerçek Kişiler
- Napoléon Bonaparte - Mohammed Ali Paşa/Mehmet Ali Paşa - M. Ali Paşa'nın Çocukları: Toussoun/Tosun, İsmail, İbrahim, Laïla/Leyla, Zohra/Zehra - Memlük Beyleri: Murad Bey, İbrahim Bey, Elfi Bey, Osman Bardisi Bey, Chahine/Şahin Bey, Hasan Bey - Nafissa/Nefise Hanım (Murat Bey'in eşi) - Zobeïda/Zübeyde (Samira'nın arkadaşı- General Jacques Abdullah Menou'nun eşi) - François Bernoyer (Mısır seferine katılan Fransız askeri) - Jean-Baptiste Kléber (Fransız General- Bonaparte'ın atadığı Mısır vekili) - Jacques Abdullah Menou (Fransız General- Bonaparte'ın atadığı Mısır vekili) - General Honoré Ganteaume (Samira'nın sevgilisi- Corinne'in babası) - Charles Magallon (tacir- Fransa konsolosu) - Françoise Magallon (Charles Magallon'un eşi) - Bernardino Drovetti (konsolos) - Corlo Rosetti (Venedikli Avusturya konsolosu- Şedid ailesinin aile dostu) - Linant de Bellefonds (mühendis)
<i>La fille du Nil</i> Romanında Yer Alan Gerçek Kişiler
- İbrahim Paşa (M. Ali Paşa'nın oğlu) - Said Paşa (M. Ali Paşa'nın oğlu) - Abbas Paşa (M. Ali Paşa'nın torunu) - Linant de Bellefonds (baraj ve Süveyş Kanalı projesinin mühendisi) - Ferdinand de Lesseps (Kanal projesine öncülük eden Fransız diplomat) - Barthélemy de Clot (saray doktoru) - Albay Soliman/Süleyman Sève (sonradan Müslüman olmuş Mısır subayı) - Barthélemy Prosper Enfantin (Saint-Simoncuların liderinden biri) - Émile Barrault (Saint-Simoncu siyasetçi) - Saint-Simoncu Feministler: Suzanne Voilquin, Pauline Roland - Diğer Saint-Simoncular: Charles Lambert, Paulin Talabot, Henri Fournel - Fransız Konsoloslar: Bernardino Drovetti, Albert Mimaut, M. Cochelet - İngiliz Konsoloslar: Henry Salt, Albay Campbell, Albay Hodges

²⁰⁹ M. Tekin, 2019, s. 88.

Kendi toplumlarına mâl olmuş tarihî kişiliklerin kurmaca metinlerde kullanılmasının, tarih konulu romanların işlevsel etkilerinin anlatıldığı alt başlıkta da belirtildiği gibi, aynı zamanda toplumsal-kültürel belleğin canlı tutulmasına belli oranda katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Örneğin her iki romanda da gerçek kişiler arasında yer alan Mehmet Ali Paşa, İbrahim Paşa, Said Paşa gibi isimler, içerde ve dışarda kendine yeten bağımsız bir Mısır hayali uğruna verdikleri uğraşlar nedeniyle, Mısır toplumunun çoğunluğu tarafından takdir edilen, toplumun hafızasına kazınmış kişilikler olarak betimlenmektedirler. Tersinden düşünüldüğünde ise, Mısır'da işgalci olarak görülen Memlûkler, Türkler, Fransızlar ise, toplumsal-kültürel belleğin oluşumu açısından geçmişin olumsuz örnekleri olarak yansıtılmaktadır. İlk örneğin olumlu, diğerinin geride bıraktığı acı hatırlarla olumsuz yönden ulus-kimlik-aidiyet bilincinin pekişmesine katkıda bulunduğu fark edilmektedir. Dolayısıyla bu ayrıntıdan hareketle, bahse konu iki tarihî romanda “yeniden canlandırma” işlevi ekseninde gerçek kişilerin kullanımında gösterilen hassasiyetin, aynı zamanda tarihî romanların toplumsal-kültürel belleği diri tutma amacının tesis edilmesine hizmet ettiği, bu anlamda verilen olumlu ve olumsuz örnekler üzerinden her iki tarihî romanda da bu amacın yerine getirilmesine gayret gösterildiği sonucuna varılabilmektedir.

Kurmaca kişilerde olduğu gibi gerçek kişilerin kullanımında da anlatı boyunca adı geçen, ancak söz ve/veya eylem hakkı çok az ya da hiç olmayan yardımcı gerçek kişilerle karşılaşmaktadır. Yardımcı kurmaca kişilerin kullanımında gözetilen amaca ek ve ondan farklı olarak buradaki ana hedefin, anlatıdaki gerçeklik algısının, gerçek yaşama benzerlik ilkesi aracılığıyla dolaylı yoldan değil, doğrudan güçlendirilmesi olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla ilkin yardımcı kurmaca kişiler üzerinden oluşturulmaya çalışılan anlatısal derinliğin, yardımcı gerçek kişilerin anlatıya dâhil edilmesiyle daha güçlü ve etkileyici bir boyuta taşındığı ileri sürülebilir. Bu kapsamda Sinoué'nin her iki tarihî romanında rastlanan yardımcı gerçek kişiler şu şekilde sıralanabilir:

<i>L'Égyptienne</i> Romanında Yer Alan Yardımcı Gerçek Kişiler
- Türk Yöneticiler: III. Selim, Djezzar/Cezzar Ahmed Paşa, Mustafa Paşa, Nazif Paşa, Youssouf/Yusuf Paşa, Khosrou/Hüsrev Paşa - Fransız Yöneticiler: X. Charles, Bertrand-Moleville (Deniz Bakanı), M. De Talleyrand (Dışişleri Bakanı), Baron Damas (Dışişleri Bakanı) - Fransız Generaller: Louis Desaix, Cafarelli du Fulga, Yaousky, Reynier, Rampon, Fugière, Zajonchec, Dupuy, Dommartin, Lannes, Berthier, Bon, Verdier, Croisier, Standelet, Lanusse, Friant, Boyer - İngiliz Generaller: Amiral Brueys, Sydney Smith, Amiral Nelson, Ralph Abercromby, Amiral Codrington, Mackensie Fraser - Fransız Diplomatlar: M. Mure (konsolos), Verniac (İstanbul Büyükelçisi) - İngiliz Diplomatlar: Lord Baldwin (konsolos), Henry Salt (konsolos) - M. Ali Paşa'nın Yöneticileri: Lazoğlu (M. Ali Paşa'nın dâhiliye nazırı), Bogosyan Bey (M. Ali Paşa'nın hariciye nazırı), Artin Bey (M. Ali Paşa'nın hizmetinde yönetici) - Mısır Enstitüsü Üyeleri: Jean Baptiste Fourier (Samira'nın sevgilisi), M. Beauchamps, Jean Protain (Description de l'Égypte'in hazırlayıcısı) - Eugène de Beauharnais (Napoléon'un üvey oğlu) - Soleiman/Süleyman el Halabi (J.-B. Kléber'in suikastçisi) - Moharram/Muharrem Bey (M. Ali Paşa'nın damadı- Prenses Leyla'nın eşi) - M. Jumel (Mısır'da üretilen pamuk türüne adını veren kişi)
<i>La fille du Nil</i> Romanında Yer Alan Yardımcı Gerçek Kişiler
- Türk Yöneticiler: Sultan II. Mahmud, Sultan Abdulaziz, Rachid/Reşid Paşa (Ordu Komutanı), Ahmet Fevzi Paşa (Kaptan-ı derya) - Fransız Yöneticiler: X. Charles, Napoléon Bonaparte, Louis Philippe, Louis Napoléon, İmparatoriçe Eugénia, M. Molé, M. Thiers, M. Guizot, M. Polignac. - İngiliz Yöneticiler: IV. George, Lord Palmerston - Adı geçen diğer yönetici ve diplomatlar: Metternich (Avusturya Kralı), Rus Çarı Nikola, Avusturya Konsolosu Faber, Rus Başkonsolos Muraviev, İstanbul Fransız Büyükelçisi Amiral Roussin, Hindistan Valisi Lord Auckland, Londra Fransız Büyükelçisi M. Guizot, Komutan Komodor Napier, Mr. Murray, İstanbul İngiliz Büyükelçisi Henry Elliot - M. Ali Paşa'nın yöneticileri: Bogosyan Bey (hariciye nazırı), Artin Bey (dâhiliye nazırı), Edhem Bey (Vali yardımcısı), Garbis Bey (M. Ali Paşa'nın Hazinesdarı) - Adı geçen diğer kişiler: Kont Rouvroy, Saint-Amand Bazard, Michel Chevalier, Hippolyte Carnot, Olinde Rodrigues (Saint-Simoncular) - İsmail Paşa (Said Paşa'nın yeğeni) - Tefik Paşa (İsmail Paşa'nın oğlu) - M. Cérisy (Mısır'da Tersane inşaatı mühendisi) - Feride Hanım (M. Ali Paşa'nın gelini) - Nazlı Hanım (M. Ali Paşa'nın kızı) - M. Mougel (Baraj inşaatının mühendisi)

Tarihî romanlarda gerçek kişilerin kullanımının, anlatıda gerçeklik algısını güçlendirmenin temel şartlarından birini oluşturduğu doğrudur, ancak bir önceki bölümde belirtildiği gibi, tarihî romanlarda olayların ağırlıklı olarak “orta yol”u temsil eden sıradan kişiler üzerinden anlatımının tercih edilmesi ve tarihî kişiliklerin burada genellikle ikincil konumda bulunmaları, bir farklılık olarak kendini göstermektedir (biyografik tarih romanları bu konunun dışında tutulabilir).²¹⁰ Georges Lukács tarihî

²¹⁰ G. Lukács, 2008, s. 45/159.

roman kişilerinin çoğunlukla sıradan insanlardan seçilmesinin gerekliliğini, “*Taşıyıcı bireyler’ zemine ne kadar yakınlarsa, tarihsel liderliğe ne kadar az ehillerse, gündelik hayatlarında ve doğrudan ruhsal tezahürlerinde varlık sebebinin sarsıntıları da o derece açık ve belirgin şekilde kendini gösterir*” sözüyle açıklar.²¹¹ Buradaki amaç, tarihî olayların sıradan insanın bakışından yansıtılmasıdır. Lukács’ın görüşünü destekleyen David Skilton, bu yaklaşımı, sıradan bireyin bilincini/bakışını romanın temel unsuru, çıkış noktası haline getirmek olarak değerlendirir.²¹² Dolayısıyla anlatılan olayların bireysel ve toplumsal etkilerinin bütüncül biçimde algılanabilmesinin, ancak olayları birincil düzeyde deneyimleyen toplumsal tabakanın bilinç düzeyine inmekle, yani olup bitenleri onların gözünden değerlendirmekle mümkün olacağı söylenebilir. Bu bilinç düzeyine ise, anlaşıldığı üzere ancak sıradan insanlar üzerine inşa edilmiş bir olay örgüsü aracılığıyla erişilebilir.

Sinoué’nin her iki tarihî romanında da bu konuya azami ölçüde dikkat edildiği görülmektedir. Her iki romanda da “orta yol”u temsil eden birden fazla kurmaca kişi bulunmaktadır. Anlatı boyunca göz önünde olan kurmaca kişiler incelendiğinde, bunların çoğunlukla söz konusu toplumun bir parçası konumunda bulundukları ve neredeyse tamamının yaşanan olumsuzluklardan birinci derecede etkilendikleri fark edilmektedir. *L’Égyptienne*’de Mısır’ın Fransızlar tarafından işgal edildiği yıllarda gerçekleştirilen toplumsal bir ayaklanmaya (El-Ezher ayaklanması) öncülük eden Nebil’in bastırılan ayaklanma sonunda Napoléon’un emriyle idam ettirilmesi²¹³, Nebil’in acısına dayanamayan Yusuf’un bir süre sonra ölmesi²¹⁴, hizmetçi Ayşe, Nadya ve Michel’in Heliopolis savaşı sonrası oluşan toplumsal kargaşada öldürülmeleri, bu olayda Seba malikânesinin ateşe verilmesi ve neticede Şehrazad’ın tüm ailesini kaybederek tek başına yaşam mücadelesi vermek zorunda kalması²¹⁵ gibi durumların anlatımı, dönemin şartları

²¹¹ A.g.e., s. 52.

²¹² D. Skilton, 1977, s. 93.

²¹³ G. Sinoué, 1991, s. 293-296.

²¹⁴ A.g.e., s. 308.

²¹⁵ A.g.e., s. 413-426.

içinde yaşanan bireysel ve toplumsal sorunların roman kahramanları nezdinde anlatıya yansıtıldığını göstermektedir. Yine *La fille du Nil*'de Navarin Savaşı sonrası Ricardo'dan haber alamayan Şehrazad ve çocuklarının çektikleri sıkıntılardan bahsedilmesi²¹⁶, Süveyş Kanalı faaliyete geçmeden önce oluşan siyasî atmosferin, bunun halka yansımalarının Joseph, Giovanna ve Corinne'in dilinden; projenin faaliyete geçmesi sonrasında yaşanan siyasî çekişmelerin Mısır toplumu için oluşturduğu olumsuzlukların ise, Joseph'in oğlu Samir'in ağzından dile getirilmesi²¹⁷ gibi durumların anlatımı da bu bağlamda değerlendirilebilir. Öte yandan her iki anlatıda da "orta yol"u temsil eden kurmaca kişileri ya da ikincil öneme sahip gerçek kişileri kullanma yolunu tercih eden yazarın, bu tutumuyla, ilişmekten çekindiği kalıp düşüncelere karşı dolaylı yoldan kendi antitezini ortaya koyma imkânı elde ettiği ileri sürülebilir. *L'Égyptienne*'de Nebil'in, önce Memlûk beyleri ve Türkler tarafından yürütülen yönetim düzenine, sonra Mısır'ın Fransızlar tarafından işgaline bir Mısır milliyetçisi olarak gösterdiği tepki²¹⁸ ya da Şehrazad'ın Mehmet Ali Paşa döneminde uygulanan toprakların kamulaştırılması yasasına karşı duruşu²¹⁹ gibi durumlar buna örnek gösterilebilir. Öte yandan *La fille du Nil*'de ise, Mısır'ın yüzyıllardır kabullenilmiş toplum yapısı içinde kadın/işçi hakları, mülkiyet hakkı gibi toplumsal konularda görülen adaletsizlik ve eşitsizliklerin Giovanna tarafından eleştirilmesi²²⁰, bu anlayışın bir süreği olarak ele alınabilir. Bu anlamda yazarın, bahsettiği konulara yönelik eleştiride bulunma ya da tepki gösterme hakkını, çoğunlukla kurmaca kişiler arasından seçtiği kişi veya kişiler aracılığıyla kullanıyor olmasını, gelebilecek muhtemel tepkileri sönümleme istediğinin bir yansıması olarak yorumlamak mümkündür. Dolayısıyla genel bir ifadeyle bir tarihî romanda kurmaca kişilerin kullanılmasındaki amacın, anlatıya canlılık, akıcılık kazandırmak yanında eleştirel bir gözle anlatılan döneme/olaya ışık tutmak olduğu; gerçek kişilerin kullanılma amacının

²¹⁶ G. Sinoué, 2013, s. 14-16.

²¹⁷ A.g.e., s. 479-482/ 487-488.

²¹⁸ G. Sinoué, 1991, s. 106-109/ 223-228/ 283-296.

²¹⁹ A.g.e., s. 511-515.

²²⁰ Sinoué, 2013, s. 240/284.

ise, okurun romandaki gerçekliğe ilişkin algısının kuvvetlendirilmesiyle ilgili olduğu iddia edilebilir.

Yukarıdaki yöntemin takip edilmesindeki nedenlere, tarihî tanınırlığı olan şahsiyetler üzerine kurulu anlatılarda yapılacak hatalara karşı okuyucunun vereceği tepkinin öngörülemeyen nitelikte olması da eklenebilir. Zira tarihî şahsiyetler hakkında zihinlerde yoruma açık olmayan belli başlı olumlu ya da olumsuz kabuller, kalıp düşünceler söz konusu olabilmektedir. Her ne kadar romana dâhil edilmeleriyle birlikte, bir roman kişisi kimliğine bürünmüş de olsalar, tarihî bilinirliği olan kişiliklerin kullanımında ya da onlarla ilintili olan kurmaca durumların anlatımında dikkatli davranılması gerekebilir. Öyle ki, anlatıda bu kişiliklerin övülmesi, yerilmesi ya da kendileri ve çevreleri hakkında tarihî kaynaklarla ters düşecek bilgilerin verilmesi, istenmeyen durumların yaşanmasına ortam hazırlayabilir. Gürsel Korat'a göre tarihî kişilik veya önermelerin ön planda olması ve bunların yorumlanması, değiştirilmesi, anlatıyı hiç arzu edilmeyecek biçimde siyasî, ideolojik bir zemine kaydırabilir.²²¹

Sinoué'nin bahsedilen hususlara büyük oranda bağlı kaldığı görülse de, kimi zaman bilinçli şekilde göz ardı ettiği ayrıntılarla da karşılaşılabilir. Her iki romanda da rastlanan bu hususlara değinilecek olursa, çelişkinin yaşandığı noktalardan ilkinin, kurmaca ve gerçek kişiler arasında kurulan diyaloglarla ilgili olduğu ileri sürülebilir. Ancak gerçek ve kurmacanın iç içe geçtiği bir düzlemde bundan kaçış pek mümkün olamayacağından, gerçekliğe zarar vermediği sürece bu durum, tarihî roman açısından doğal karşılanması gereken bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bu olağan durumun dışında, gerçeklerle çelişen ve anlatıya kasıtlı olarak yerleştirildiği anlaşılan birtakım ayrıntıların varlığı göze çarpmaktadır. Çoğunlukla kişilerin kullanımında ortaya çıkan söz konusu bu çelişkileri, zamandan bağımsız olarak kurmaca ve gerçek kişiler temelinde gerçekleşen bir "anakroni" olarak nitelemek mümkündür.

²²¹ G. Korat, Gürsel, "Romanda Tarih". *Kitap-lık Dergisi*, (129): 23-27, 2009, s. 25.

Buna göre, *L'Égyptienne* romanı dâhilinde, Süleyman oğlu Kerim'in (Karim ibn Soleïman) Mehmet Ali Paşa tarafından kiaya (yaver) olarak atanması ve Paşa'nın kızı Leyla ile gizli bir gönül ilişkisi yaşaması²²²; Samira'nın önce Mısır enstitüsü üyelerinden Jean-Baptiste Fourier'yle, ardında General Honoré Ganteaume'la bir birliktelik yaşaması, hatta Ganteaume'dan Corinne adında bir kızının olması²²³; Ricardo Mandrino'nun Mehmet Ali Paşa'nın diplomasi danışmanlığı görevini yürütmesi gibi ayrıntılar, hikâyede fark edilen çelişme noktalarından bazılarını oluşturmaktadır. Benzer biçimde *La fille du Nil*'de, Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Said'in Giovanna'yla evlenmesi ve bu evlilikten Melike ve Fuad isminde çocuklarının olması²²⁴; Joseph'in Süveyş Kanalı projesinde mühendis Linant de Bellefonds ve diplomat Ferdinand de Lesseps'le birlikte görev alması²²⁵ gibi hususlar tarihî gerçeklerle çelişen, kişiler temelinde ortaya çıkan anakronik durumlara örnek gösterilebilir. Sinoué, bu tür eklemelerle tarihî gerçekliği fazla zedelemeyeceğini düşünmüş olsa gerek, bunu yapmakta herhangi bir sakınca görmemiştir. *La fille du Nil* romanının sonuna anlatıdan bağımsız bir bilgilendirme metni yerleştiren Sinoué'nin burada sarf ettiği “*bu tür romanların kaleme alınışında bazı serbestlikler (Giovanna ve Said'in evliliği bunlardan biri) mümkün olsa da, tarihe bağlı kalmak için olabildiğince özen gösterdim*” şeklindeki sözü, onun bu konuya bakışını ortaya koymaktadır.²²⁶ Sinoué için bu durum önemsiz bir ayrıntı gibi görünse de, anlatının gerçekliğine zarar getireceği düşünülerek, tarihî romanlarda bu tür müdahalelerden olabildiğince uzak durulması gerektiğini tekraren hatırlatmakta yarar görülmektedir. Dolayısıyla toplumsal ve tarihî açıdan sinir ucu sayılabilecek kalıp düşüncelerle boğuşarak özgürlüğünü kısıtlamak istemeyen tarihî roman yazarının, anlatıda gerçekliği yakalamak için konu edinilen dönemde yaşamış tarihî bir kişiliği temel gerçeklerle çelişmeden anlatması gerektiği belirtilmelidir. Bu bakımdan, anlatılan dönemde yaşamış

²²² G. Sinoué, 1991, s. 508/ 565-566.

²²³ A.g.e., s. 324-327/ 360-361/ 604.

²²⁴ G. Sinoué, 2013, s. 437/484.

²²⁵ A.g.e., s. 475-479.

²²⁶ A.g.e., s. 499.

ikincil önemdeki kişilerin ya da anlatılan olayın içine yerleştirilen hayali karakterlerin, sözü ve/veya eylemiyle öne çıkan roman kahramanları olarak belirlemesi, bu konuda başvurulabilecek çözümler arasında gösterilebilir.

Bu durum aynı zamanda kişilerin –özellikle tarihî kişiliklerin– betimlenmesi sırasında derinlemesine içsel ve dışsal analizlerden kaçınılması gerektiği gerçeğini de gözler önüne sermektedir. Buna göre “*Ana karakterlere ait ruh tahlilleri ve yüz tasvirleri, vesika ve rivayetten ayrılmalı, zorlamalara gidilmemelidir.*”²²⁷ Bütün bu hususlara dikkat eden bir tarihî roman yazarının bir taraftan gelebilecek tepkileri en aza indirerek özgürlük alanını genişletmeyi, diğer taraftan kişiler ve anlatılan olaylar arasında kurduğu tutarlı bağ sayesinde, dönemin toplumuyla kurulacak ilişkiyi kuvvetlendirmeyi başarabileceği ifade edilebilir.²²⁸ Nitekim “*Bir toplumun hangi kesiminden seçilirse seçilsin, ele alınan karakterin benzerlerini temsil edebilmesi, romancının başarısının değerlendirilmesini sağlayan bir kriterdir.*”²²⁹ Bu kapsamda bazı eksiklikler olmakla birlikte bahsi geçen durumların anlatıya yansıtılması konusunda, Sinoué’nin genel anlamda başarılı olduğu söylenebilir.

Tarihî romanlarda kişi kullanımında üzerinde durulması gereken bir diğer hususun ise, kişilerin seçiminde “tip”- “karakter” ayrımına gidilip gidilmediğiyle ilgili olduğu belirtilebilir. Konuya geçmeden önce, bu iki kavramın ne anlama geldiğini açıklamak yararlı olacaktır. Murat Belge tip-karakter kavramları arasındaki farkı şu sözlerle açıklar:

“Tip”, bireysel özelliklerinden, yani çeşitli huyları, davranışları, duygulanış ve düşünüş biçimleri, içsel gelişim ve değişimlerden pek fazla söz edilmeyip, daha çok dıştan görünüşüyle ele alınan, nesnel şekilde gösterilen, benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel niteliklerle donatılmış,

²²⁷ S. K. Tural, 1976, s. 16.

²²⁸ A. Lopez, “Histoire et roman historique”. *Cahier du CRICCAL, histoire et imaginaire dans le roman latino américain contemporain*, (4): 41-61, 1994, s. 50.

²²⁹ S. K. Tural, 2006, s. 246.

öncelikle toplumsal gerçekliğin bir kesitini yansıtan ve –iddiaya göre– bu arada kendi hayatını yaşamaya pek fırsat bulamayan kişidir. Karakter de bunun karşıtı oluyor şüphesiz. Toplumsal gerçekleri yansıtsa da ilkin kendi hayatını yaşayan, olumlu ya da olumsuz yönde gelişen, psikolojik yaşantısına ve öznelliğine öncelik tanınarak anlatılan karmaşık yapılı kişi diye tanımlayabiliriz “karakteri”.²³⁰

E. M. Forster bu iki kavramı “düz/yalıncat kişiler” ve “yuvarlak kişiler” söylemleriyle tanımlamaya çalışır. İçerik bakımından yukarıdaki tanımlamayla çelişmeyen bu söyleme göre, tip tanımlamasına karşılık gelen “düz/yalıncat kişiler” tekdüzeliği; karakter tanımlamasına karşılık gelen “yuvarlak kişiler” ise, çok yönlülüğü temsil etmektedir.²³¹ Çok yönlü yuvarlak kişilerin, tekdüze nitelikler gösteren düz/yalıncat kişilere birden çok nitelik eklenmesiyle ortaya çıktığını iddia eden Forster, yazarın kaleminde şekillenen roman kişilerinin, soydaşları olan gerçek insanlara oranla daha değişken yapıda olduklarını, aralarında geçirgen bir tabaka bulunduğunu, bu nedenle haklarında genelleme yapmanın mantıklı olmayacağını düşünür.²³² Nitekim destandan romana anlatı evreninde yaşanan değişim, daha çok destanlarda görülen tip tanımlamasının, romanla birlikte karaktere doğru evrildiğini göstermektedir. Dolayısıyla karakterin, aynı zamanda tip özellikleri de taşıyabileceği ifade edilebilir. Bu anlamda tarihî romanlarda çoğunlukla “orta yol”u temsil eden sıradan kişilerin kullanılıyor olması, anlatıda tip tanımlamasına yakın kişilerin kullanılabileceği düşüncesini akla getirebilmektedir. Ancak etki gücü yüksek idealist “orta yol” temsilcilerinin anlatıda karakter tanımlamasına karşılık gelen kişiler olarak seçilme ihtimali, geleneksel romandaki gibi her iki kavramın aynı kişi(ler)de temsil edilebilme durumunu gündeme getirmektedir. Nitekim Kemal Erol “*tarihî romanlarda toplumların kaderini değiştirmeyi*

²³⁰ M. Belge, **Edebiyat Yazıları**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994, s. 20-21.

²³¹ E. M. Forster, 2019, s. 107.

²³² A.g.e., s. 95-96.

amaçlayan idealist tiplere ihtiyaç vardır. Bu kahramanlar, çoğunlukla herkesten farklı ve üstün niteliklere sahip, cesur, akıllı, öngörü sahibi, kahraman yaradılışlı kişiler olarak öncü rolde yer alırlar” şeklindeki sözlerle tarihî roman kahramanının tip ve karakter özelliklerini bir arada taşıyabileceğine örtülü biçimde değinir.²³³ Bu ayrıntı, aynı zamanda romandaki sanatsallığın, renkliliğin ortaya çıkmasını sağlayarak tarihî romanın “eğlendirme” işlevine de katkıda bulunur.

Tip-karakter bütünlüğünü sağlayabilmenin en temel ölçütlerinden birinin ise, anlatı kişilerine, konumlandırıldıkları zamana ve toplumsal çevreye uygun isimler verilmesi olduğu iddia edilebilir. Ayrıca isimlerin –özellikle kurmaca bir metinde yazar eliyle tesadüflerle açıklanamayacak kadar bilinçli belirlenen isimlerin– bahsi geçen kültürü, coğrafyayı yansıtmaktan bireyin iç dünyasını ve davranışlarını şekillendirmeye kadar varan bir etkiye ve imgesel değere sahip olduğu belirtilmelidir. Nitekim R. Wellek ve A. Warren ikilisine göre kişiler kendilerine verilen isimlerle hayat bulur, birey haline gelir, kişilik ve kimlik kazanırlar.²³⁴ Bu durum roman kişileri için de geçerlidir. Zira isimlerin kullanımında gösterilen hassasiyet, aynı zamanda anlatıda iç-dış birlikteliğinin sağlanmasına katkıda bulunan bir durum oluşturmaktadır. Honoré de Balzac, *İnsanlık Komedyası*’nın (*La comédie humaine*, 1829-1850) önsözünde “Bir kitap yazmadan önce, yazar, ya karakterleri çözümlemeli, bütün törelerin içine girmeli, dünyayı gezmeli, bütün tutkuların yaşantısına katılmalı; ya da tutkular, ülkeler, töreler, karakterler, doğan olgular, ahlak olguları bütün bunların hepsi yazarın zihninden geçmelidir” derken bu birlikteliği sağlamanın önemine dikkat çekmektedir.²³⁵

Bu çerçevede daha çok kurmaca kişilerin iç-dış birlikteliğinin değerlendirilmesinde önem kazanan kişi isimlendirmelerine ve tip-karakter birlikteliğinin sağlanmasına *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanlarında da olabildiğince özen

²³³ K. Erol, 2012, s. 65.

²³⁴ R. Wellek- A. Warren, 2019, s. 285.

²³⁵ H. de Balzac, 1965’ten akt: T. Özekin, 2007, s. 103.

gösterildiği söylenebilir. Özellikle anlatılara yerleştirilen kurmaca kişilere bakıldığında, çoğuna yaşadıkları toplum ve kökenlerine uygun isimler verildiği ve her bir kişinin kendine özgü tutum ve yaklaşımıyla bir karakter çeşitliliği ortaya koyduğu görülmektedir. Buna göre Rum Katolik bir aileyi temsil ediyor olsalar da, Yusuf, Nadya, Nebil, Samira ve Şehrazad'dan oluşan Mısırlı Şedid ailesinde kullanılan isimlerle daha çok Ortadoğu İslam toplumlarında karşılaşılıyor olması, hatta anlatıya göre Şehrazad'a *Binbir Gece Masalları*'ndaki prenesten esinlenilerek bu ismin konulduğunun belirtilmesi²³⁶, Şehrazad'ın Venedik kökenli eşi için, Ricardo ve her ikisinden olma kızları içinse, Doğu ve Batı kültürünün birleşimini temsil edencesine Nadya Giovanna isminin uygun görülmesi²³⁷, Samira'nın Fransa'da dünyaya gelen kızına bir Fransız ismi olan Corinne adını vermesi²³⁸, Giovanna-Said Paşa çiftinin, çocuklarına Melike- Fuad²³⁹; Joseph-Corinne çiftinin ise çocukları için Samir (Samira'yı çağrıştırdığı için)- Mona isimlerini koymaları²⁴⁰ ve bütün bu isimlerin davranış ve eylemleriyle çok yönlü farklı karakterleri temsil etmeleri, bu kapsamda ele alınabilir.

Geleneksel roman anlayışında başkişi/ana karakter olarak nitelenen figür, çoğunlukla anlatının merkezinde bulunmakta ve kişi kadrosu içinde diğerlerinden farklı olarak okuyucunun doğrudan dikkatini çeken, kendisiyle özdeşlik kurularak sevincine, hüznüne ortak olunan, ahlakî, felsefî yönünün benimsendiği ya da reddedildiği birini temsil etmektedir. Böylece başkişi anlatıda hem araç hem de amaç olma noktasına gelmektedir. Mehmet Tekin bu durumu “*araçtır; çünkü, motifleri birbirine bağlar, dolayısıyla anlatıda bütünlüğün doğmasına vesile olur. Amaçtır; çünkü, çoğu romanın varlık nedeni odur*” diyerek açıklar.²⁴¹ Tarihî romanlarda ise, bu durum biraz farklı işlemektedir. Buna göre, burada da bir başkişi/ana karakter nitelemesi söz konusudur,

²³⁶ G. Sinoué, 1991, s. 23.

²³⁷ A.g.e., s. 656.

²³⁸ A.g.e., s. 604.

²³⁹ G. Sinoué, 2013, s. 457.

²⁴⁰ A.g.e., s. 385/453.

²⁴¹ M. Tekin, 2019, s. 90.

ancak ilk bölümde de değinildiği üzere, anlatıda öne çıkan diğer kişilerin de eşit denilebilecek oranda söz ve eylem sahibi olduğu bir yapı bulunmaktadır. Bu bakımdan tarihî romanlarda kahraman merkezli yaklaşımın aksine, kişiler odaklı bir anlayışın benimsendiği iddia edilebilir. Sinoué'nin tarihî romanlarında da bu durumun yansımalarını görmek mümkündür. Buna göre hem *L'Égyptienne*'de hem de *La fille du Nil*'de kurmaca kişiler arasında yer alan Şehrazad, sahnenin önünde kendisine fazlaca yer verilen bir başkişi/ana karakter konumunda görünse de, her iki anlatıda da söz ve eylemiyle neredeyse eşit düzeyde varlık gösteren birden fazla kişinin bulunduğu fark edilebilmektedir.

Çoğunlukla bir ana karakter üzerine kurulu geleneksel romanlarda, olayların, bu ana karakterin varlığıyla paralel biçimde aynı romanın iki kapağı arasında başlayıp bir sonuca bağlanması beklenir. Bununla birlikte kimi zaman roman kişinin/kişilerinin serüvenini ya da kendisinden sonra yaşananları anlatan seri biçiminde yazılmış romanlar da söz konusu olabilmektedir. Natüralizmin öncülerinden Émile Zola'nın dönemin şartları içinde bir ailenin başından geçenleri anlattığı *Rougon Macquart* (1871-1893) serisi bu konuda verilebilecek en iyi örneklerden birini oluşturmaktadır. Bu anlayışın izdüşümlerini tarih konulu roman türünde de görmek mümkündür. Patrick Girard'ın *Hamilcar* (2001), *Hannibal* (2001), *Hasturbal* (2002) başlıklı biyografik tarih romanları ya da Sinoué'nin tarihî ve çağdaş tarihsel roman sınıfına giren *Le souffle du jasmin* (Yasemin Kokusu, 2010), *Le cri des pierres* (Taşların Çığlığı, 2010) ve *Les cinq quartiers de la lune* (2016) isimli çalışmaları buna örnek verilebilir. Benzer bir durumla daha önce de değinildiği üzere, Sinoué'nin incelemeye konu olan *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarında da karşılaşılmaktadır. Okuma süreci tamamlandığında, bu iki roman arasında, kişiler açısından da bir geçişkenliğin var olduğu fark edilmektedir. Bu bağlamda bahse konu bu geçişkenliği açıklamak üzere, sözü ve/veya eylemiyle her iki romanda da adı geçen kurmaca ve gerçek kişileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

<i>L'Égyptienne</i> ve <i>La fille du Nil</i> Romanlarında Söz ve/veya Eylemiyle Bulunan Ortak Kişiler	
Kurmaca Kişiler	Gerçek Kişiler
- Şehrazad - Samira - Joseph - Ricardo - Giovanna	- Mehmet Ali Paşa - İbrahim Paşa - Bernardino Drovetti - Linant de Bellefonds

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, bu iki tarihî roman arasında kişiler konusunu ilgilendiren doğal sayılacak bir devinim kendini göstermektedir. Buna göre birinde ana karakterler arasında ön planda olan bir roman kişisi, diğerinde değişen kişi kadrosu çerçevesinde geri planda kalabilmekte ya da bunun tersi söz konusu olabilmektedir. E. M. Forster bu durumu roman yazarının roman kişileriyle savaşımında içine düştüğü zorluğun bir yansıması olarak ele alır ve bunu “*roman yazarı kitabının sonunda her şeyi toparlayıp bir sonuca bağlamak zorundadır; bunu yaptığı sırada çoğunlukla kişiler varlıklarını yitirir, biz de onları bu cansız halleriyle hatırlarız*” şeklindeki sözüyle açıklamaya çalışır.²⁴² Bu bağlamda *L'Égyptienne*'de, anlatının sonuna kadar yaşayacağı beklenen ve odak noktası konumunda bulunan roman kişilerinden bazılarının ya aynı roman içerisinde ya da onun devamı niteliği taşıyan *La fille du Nil*'de zamanın doğal akışı doğrultusunda farklı biçimlerle (ölüm, yolculuk...) anlatıdan ayrılıp söz ve/veya eylemlerini diğer anlatı kırşlerine devrettikleri fark edilir. Buna göre *L'Égyptienne*'in başkişiler arasında bulunan Yusuf, Nadya, Michel ve Nebil ölmeleri; Samira ise, General Ganteaume'la Fransa'ya gitmesi sonucu anlatıdan ayrılırlar. Daha sonra *La fille du Nil*'de kısa süreliğine yeniden ortaya çıkan Samira, çaresiz bir hastalık sonucu ölmesiyle anlatıya tamamen veda eder. Yine serüvenleri *L'Égyptienne*'de başlayıp *La fille du Nil* ile devam eden Mandrino ailesinde, sırasıyla Ricardo, Şehrazad, Joseph ve son olarak Giovanna ölüm gerçeğiyle yüzleşerek hikâyenin sonuna gelinmeden

²⁴² E. M. Forster, 2019, s. 138.

anlatıdan ayrılırlar. Böylece geriye sadece Şehrazad'ın torunları olan Samir-Mona ve Fuad-Melike kalır. Bu durum, aynı zamanda doğallık, gerçeklik ve yaşam döngüsü çerçevesinde, “insanî/yaşamsal olabilirliklerin” her iki romanda da karşılığını bulduğunu gözler önüne sermektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan bir sonuca varmak gerekirse, *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı romanlarda anlatı kişilerinin seçimi ve kullanımında ortaya koyduğu yaklaşımla Sinoué'nin, hem tarihî romanların genel çerçevesine uygun davrandığı, hem de “kurgu-gerçek”, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının gözetildiği bir anlayış ortaya koyarak yöntemindeki farklılığı somut bir zemine oturttuğu görülmüştür. Anlatıda gerçek kişilerin kullanımında göz ardı edilen bazı hususlar söz konusu olsa da, bunun anlatısal bütünlüğü bozarak kurguyu sekteye uğratacak kadar ciddi boyutlara ulaşmamış olması –dikkat edilmesi gerekmekle birlikte– görmezden gelinebilir bir detay olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan romanlar arasında var olduğu tespit edilen anlatısal geçişkenliğin, gerçek ve kurmaca kişiler temelinde oluşturulan kurgusal sürekliliği destekleyici bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda adeta yaşamsal devinim ifadesine hayat vermek istenircesine deneyimlenme ihtimali bulunan bazı yaşamsal gerçeklerin, söz konusu süreklilik kapsamında her iki anlatıya yansıtılmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir.

2.2.2. Uzam

Uzam, yaşamın boşluk kabul etmeyen düzeni içerisinde, varlığı ve önemi birçok açıdan inkâr edilmez ve yeri doldurulamaz nitelikte bir olguyu temsil etmektedir. Nitekim zaman olgusuyla kuşatılan varlık âlemi, ancak bir uzamın mevcudiyetinde hayat bulabilmekte; zamanı, kendini, çevresini ancak onunla sınırlayıp anlamlı bir bütün haline getirebilmektedir. Benzer biçimde varlık âlemi olmadan da uzamın bir anlam ifade etmeyeceği ileri sürülebilir. Yani her ikisi arasında birinin anahtar, diğerinin kilit konumunda olduğu içe içe geçmiş bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla evrenin, bir bütün halinde her şeyi kapsayan geniş ölçekli bir uzamı temsil ettiği düşünüldüğünde, bu devasa evrende uzamdan bağımsız herhangi bir kişi, nesne ya da olgunun var olduğu iddiasında bulunmak yaşamsal gerçeklerle ters düşmek anlamına gelecektir. Bu durumu daha dar ölçekte ele almak gerekirse, insanlığın başlangıç noktası kesin olarak bilinemese de, insanın ilk andan itibaren çeşitli nedenlerle içinde bulunduğu uzamla zorunlu ya da ihtiyaca yönelik olarak kurduğu ilişkinin her ikisi için de bir olmazsa olmaza dönüşmüş olması, insana dair bu bilinmezliğin belki de en bilinen, göz önünde olan noktasını oluşturmuştur. Bu kopmaz bağ sayesinde insan, kendini tanımlamanın; insanlar tarafından isimlendirilen uzamlar ise, kendilerini tanımlatmanın bir yolunu bulmuşlardır. Dolayısıyla insanın uzamdan, uzamın da insandan ayrı düşünülmesi, birbirlerini etkilememeleri neredeyse imkânsızdır denilebilir.²⁴³

Yukarıda bahsedilen bu sıkı ilişkinin, gerçek yaşamın bir benzerini ortaya koyma hedefiyle yola çıkan romanlara yansımaları kaçınılmaz, yansıtılmasıysa, ihmal edilemez bir durum olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda anlatının türü ne olursa olsun, olayların mutlaka belli bir uzamda gerçekleşmesi beklenir.²⁴⁴ Buna göre “*Tamamen hayâl mahsûlü bir yer bile tasvir edilse, orası, bilinen yerlere benzetilerek anlatılır.*”²⁴⁵ Özellikle

²⁴³ T. Özekin, 2007, s. 27.

²⁴⁴ E. Özdemir, 1999, s. 271.

²⁴⁵ Ş. Aktaş, 1998, s. 142.

geleneksel roman mantığıyla kaleme alınan romanlarda bu gerçeğe azami ölçüde önem verildiği görülmektedir. Öyle ki, burada belirli bir bölge ya da coğrafyanın uzam olarak kullanıldığı bir anlayıştan, ince ayrıntılarla betimlenen gerçek ve kurmaca uzamların kullanıldığı bir mantığa geçiş söz konusu olmuştur. Michel Butor’a göre romanın iç atmosferi, gerçek uzamların içine yerleştirilen kurmaca nitelikli “bir başka yer”in ayrıntılı biçimde anlatılmasıyla bir bütünlük kazanmıştır.²⁴⁶ Bu değişime kayıtsız kalamayan roman türlerinden biri de tarihî romanlar olmuştur. Ancak tarihî romanlarda anlatının akıcılığını sekteye uğratabilme ve anlatının geri planda kalma ihtimaline karşılık, kişi ve uzam betimlemelerinde gereğinden fazla ayrıntıya yer vermemeye özen gösterilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte tarihî romanlarda uzam kullanımına geleneksel romanlarda olduğundan daha çok dikkat edilmesi gerektiğinin de altı çizilmelidir. Zira söz konusu olan bir roman dahi olsa, çıkış noktası gerçekleri temsil eden tarih olgusunun olduğu kurmaca bir metinde, uzam kullanımındaki gerçek(çi)liğin bir kat daha önem kazanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu anlamda Gilbert Sinoué’nin *L’Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarında uzam olgusunun ele alınacağı bu alt başlıkta, öncelikle tarihî romanlarda uzam kullanımının nasıl olması gerektiği konusu üzerinde durulacak, ardından çalışma konusu olan Sinoué’ye ait romanlarda bu hususlara dikkat edilip edilmediği incelenecektir.

Tarihî romandan bahsedildiğinde, daha önce belirtildiği gibi akla ilk olarak “kurgu-gerçek” birlikteliği gelmektedir. Bu birlikteliğin sağlanıp sağlanmadığını gösteren en önemli ölçütlerden birinin ise, anlatıda kullanılan uzamlar ve onların niteliğiyle ilgili olduğu ileri sürülebilir. Tarihî romanlarda uzamların kullanımı konusunda, bir “kurgu-gerçek” birlikteliğinin var olması gerektiğinden söz edilse de, aralarında nicelik yönünden bir dengenin olduğu söylenemez. Buna göre kullanılan uzamların büyük bir kısmının gerçek uzamlardan meydana gelmesi, tarihî romanlarda

²⁴⁶ M. Butor, 1991, s. 64.

beklenen durumlardan birini oluşturmaktadır. Gerçek uzam kullanımının, tarihî romanlarda gerçeklik hissi vermenin en etkili yollarından birini oluşturması, bunun en temel nedeni olarak gösterilebilir.²⁴⁷ Bu noktada gereken hassasiyetin gösterilmemesi, anlatının inandırıcılığına ve gerçekliğine zarar verebilmektedir. Kemal Erol tarihî romanlarda uzam kullanımının önemini ve anlatıda gerçeklik algısının oluşturulmasında uzamın üstlendiği işlevsel sorumluluğu, *“Tarihî roman yazarlarının olayları canlandırırken mekânları da dönemin özelliklerini yansıtacak biçimde betimlemeye çalışmaları, inandırıcı olmak bakımından önemlidir. Yazar, bu yolla olayları gerçekleştirdiği fizikî ortam içinde okuyucunun zihninde canlandırmayı sağlamış olur”* sözüyle açıklamaya çalışır.²⁴⁸ Dolayısıyla bir dönemin ruhunu yansıtmak için kişiler ne kadar önemliyse, dönemin uzamlarının gerçekçi biçimde anlatılmasının da bir o kadar önemli olduğu ifade edilmelidir. Bu durumda uzamın gerçekçi kullanımıyla birlikte tarihî romanın da toplumsal bir nitelik kazanma fırsatı elde ettiği ileri sürülebilir. Zira uzam, *“içinde toplumsallaşmanın temel değerlerini barındırır.”*²⁴⁹

Yukarıda da bahsi geçtiği üzere, dış gerçekliğe benzeme kaygısıyla anlatı içinde kullanılan gerçek uzamların, nicelik yönünden bir üstünlüğü söz konusu olsa da, nitelik bakımından yani anlatısal yoğunluk açısından kurgu ve gerçek uzamlar arasında bir dengenin olduğu söylenebilir. Bu durumun yansımalarını Sinoué’nin her iki romanında da görmek mümkündür. Şedid ve Mandrino ailelerine ait olan Seba malikânesi ve Gül çiftliği gibi kurmaca uzamların ön planda olduğu bu romanlarda, değişen metin halkaları dâhilinde ilerleyen süreçte gerçek uzamların sayısal ağırlığı söz konusu olsa da, kurmaca ve gerçek uzamlar arasında nitelik bakımından dengeli bir görüntünün yansıtıldığı fark edilmektedir. Böylece ilk bakışta birbirinden bağımsız gibi görünen gerçek ve kurmaca uzamlar, metin halkalarından oluşan olay örgüsü kapsamında bir araya gelerek kendi

²⁴⁷ E. Özdemir, 1999, s. 272.

²⁴⁸ K. Erol, 2012, s. 65-66.

²⁴⁹ M. Tekin, 2019, s. 139.

içinde anlamlı bir bütün oluşturmaya başlar. Buna göre *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanlarında ön planda olan kurmaca ve gerçek uzamlar aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

<i>L'Égyptienne</i>	Kurmaca Uzam	- Seba malikânesi - Gül çiftliği - Nebil ve arkadaşlarının buluştuğu depo - Samira'nın Kahire'deki evi - Michel Şalub'un amcasının evi - Şehrazad ve Kerim'in bir araya geldiği kerpiç ev - Samira'nın Fransa'daki arkadaşı Mme Michaud'nun evi - Samira'nın Fransa'daki arkadaşı Lolotte'nun evi
	Gerçek Uzam	- Ülkeler: Mısır, Yunanistan, İtalya, Fransa, İngiltere, Suriye, Sudan - Şehir ve Bölgeler: Gize, Kâhire, İskenderiye, Dimyat, Rosetta (Reşit), Ezbekiye, İmbaba, Bulak, Bilbeys, Mensure, Rahmaniye, Asyut, Luksor, Ezbekiye, Salahiye, Şarkiye, El-Said, Yukarı/Aşağı Mısır, Feyyum, İstanbul, Gazze, Akka (Saint-Jean d'Acre), Yafa, Hayfa, Mekke, Medine, Cidde, Taif, Venedik, Navarin, Hicaz, Girit, Mora - Mahalle ve Sokaklar: Hüseyiniye Mahallesi, Kübra Mahallesi, Birket el-Fil Mahallesi, Kalavun Mahallesi, Matariye Mahallesi, Rumeliye Mahallesi, Cemaliye Mahallesi, Eski-Kahire Mahallesi, El-Muiz Sokağı, Margush Sokağı, Huchette Sokağı - Mabetler ve Anıtlar: Han el-Halili Çarşısı, Nahassine Çarşısı, El-Ezher Camii, Seyyid el-Hüseyin Camii, El-Hasan Camii, El-Ezher Üniversitesi, Cebel Kalesi, Santi Giovanni e Paulo Kilisesi, Dikilitaş, Rosetta Taşı, Ölüler Şehri - Doğal Alanlar: Nil Nehri, Kızıldeniz, Akdeniz, Roda Adası Mukaddem Tepesi, Damanhur Çölü, Ebukir körfezi, Ebukir Gölü, Khan Younés Kuyuları, Kermil Dağı, Nablus Dağı, Natron Gölü, İyon Denizi, İdra Adası
<i>La fille du Nil</i>	Kurmaca Uzam	- Seba malikânesi - Gül çiftliği - Samira ve Corinne'in Fransa'daki evi - Yunan Sofia Glimenopulos'un evi - Ricardo'nun Venedik'teki evi - Ricardo'nun mezarı
	Gerçek Uzam	- Ülkeler: Mısır, Yunanistan, Suriye, Fransa, İngiltere, Hindistan, İspanya - Şehir ve Bölgeler: Gize, Kâhire, İskenderiye, Bulak, Dimyat, Karnak, Ezbekiye, Beni-Suef, Süveyş Kıstağı/Kanalı, Bahr'ül-Yusuf Kanalı, Paris, Mora, Pire, Navarin, Venedik, İstanbul, Konya, Kütahya, Adana, Beyrut, Hartum, Ménilmontant, Anadolu, Nizip, Madrid, Sevilla, Lahey, Malaga, Aden, Kalküta - Mahalle ve Sokaklar: Eski-Kahire Mahallesi, Petits- Champs Sokağı, Monsigny Sokağı, Cadet Sokağı, Canébière Caddesi, San Marco Meydanı - Mabet ve Anıtlar: Rast el-Tin Sarayı, Benha Sarayı, Kayıtbay Kalesi, Babil Kalesi, Gize Camii, Ayasofya Camii, Ulu Camii, Darb el-Geneina Kilisesi, Santa Maria della Salute Kilisesi, Santi Giovanni e Paulo Kilisesi, Aya Fenarios Manastırı, Sainte-Pélagie Hapishanesi - Doğal Alanlar: Nil Nehri, Kızıldeniz, Akdeniz, Murre Gölü, Timsah Gölü, Maryut Gölü, Karun Gölü, El-Kantara Çukuru, Faros Körfezi, Saron Körfezi, Attika Yarımadası, Maurice Adası, İyon Denizi, Bolkar Dağları, Toros Dağları

Daha önce bahsi geçtiği üzere, Sinoué'nin incelemeye konu olan iki tarihî romanı arasında *L'Égyptienne* ile başlayıp *La fille du Nil* ile devam eden bir anlatısal geçişkenlik/seyrir söz konusudur. Bu nedenle kişilerin kullanımında tespit edilen anlatısal sürekliliğin, uzamların kullanımına da yansıdığı gözlenmektedir. Böylece *L'Égyptienne*'de karşılaşılan bir uzamın *La fille du Nil*'de de ortaya çıkması, olağan bir durum haline gelmektedir. Ancak bu noktada kişilerin kullanımında görülen sürekliliğin niteliğiyle uzamlarını biribirinden ayırmak gerektiği belirtilmelidir. Zira bunlar arasında kişilerin ölümlü; uzamların ise çoğunlukla kalıcı olmaları yönünden bir fark bulunmaktadır.

Uzamların kalıcılığı konusunun tarihî romanlar açısından üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğu söylenebilir. Tarihî romanların işlevsel özelliklerinin anlatıldığı başlıktan da hatırlanacağı üzere, özellikle insan eliyle inşa edilen, anıtsal değeri olan uzamların ve coğrafi tanımlamaların, hitap edilen toplumun okurlarında toplumsal-kültürel bellek oluşumuna; hitap edilen toplumun dışında kalan okurlarda ise, tarihe duyulan ilginin artırılmasına yönelik bir katkı sunabileceği öngörülmektedir. Bu bakımdan insanoğlunun uzamla kurduğu bağı, sıradan bir yakınlaşma olarak değerlendirmek ve bunun sadece zorunluluk ya da ihtiyaçlarla sınırlı olduğunu iddia etmek, bu ilişkiyi hafife almak anlamına gelecektir. Bu nedenle insanın uzamla kurduğu ilişkinin yalnızca fiziksel nedenlere dayanmadığı, aynı zamanda duygusal bir yönü de bulunduğu ileri sürülebilir. Kimi zaman ülke, şehir, mahalle, ev; kimi zaman aşkın bir varlığa tapınmanın aracı olan bir mabet; kimi zamansa geçmişle kültürel ve zihinsel bir bağ kurmayı sağlayan anıtsal bir yapıyla kurulan ilişki, bu duygusal temasın varlığını ortaya koyabilmektedir. Bu anlamda Sinoué'nin her iki tarihî romanında da bu konunun üzerinde örtülü biçimde durulduğu fark edilmektedir. Anlatı temelinde bu tür uzamları kendi içinde açık uzamlar ve kapalı uzamlar şeklinde ikiye ayırmak gerekirse ve daha çok

Mısır'ı ilgilendiren uzamlar dikkate alınacak olursa, bu romanlarda toplumsal-kültürel belleği harekete geçiren uzamlar şu şekilde sıralanabilir:

<i>L'Égyptienne</i> ve <i>La fille du Nil</i> Romanlarında Mısır'ı İlgilendiren ve Toplumsal-Kültürel Bellek Oluşumuna Etki Eden Gerçek Uzamlar	
Açık Uzamlar	Kapalı Uzamlar
- Şehir ve Bölgeler: Gize, Kahire, İskenderiye, Dimyat, Karnak, Rosetta, Luksor, İmbaba, Bulak, Bilbeys, Rahmaniye, Asyut, Ezbekiye, Beni-Suef, Mensur, Salahiye, Şarkiye, El-Said, Yukarı Mısır, Aşağı Mısır, Feyyum, Süveyş Kanalı, Bahr el-Yusuf Kanalı - Mahalle ve Sokaklar: Hüseyniye Mahallesi, Kübra Mahallesi, Birket el-Fil Mahallesi, Kalavun Mahallesi, Matariye Mahallesi, Rumeliye Mahallesi, Cemaliye Mahallesi, Fustat Mahallesi, Eski-Kahire/Kipti Mahallesi, El-Muiz Sokağı, Margush Sokağı - Doğal Alanlar: Nil Nehri, Kızıldeniz, Roda Adası, Murre- Timsah- Maryut- Menzele- Karun, Ebukir Gölleri, El Kantara Çukuru, Mukaddem Tepesi, Feyyum Vahası, Damanhur Çölü, Ebukir körfezi, Faros Körfezi, Saron Körfezi	Mabetler ve Anıtlar: - Piramitler - Rast el-Tin Sarayı - Benha Sarayı - Kahire Kalesi - Kayıtbay Kalesi - Cebel Kalesi - Babil Kalesi - Ebukir Kalesi - Akka Kalesi - Gize Camii - Seyyid el-Hüseyin Camii - El-Hasan Camii - El- Ezher Camii - El- Ezher Üniversitesi - Han el-Halili Çarşısı - Nahassine Çarşısı - Darb el-Geneina Kilisesi

Bütün tarihî romanlar için bir genellemede bulunmak doğru olmasa da, tarihî romanların bir çoğunda gerçek uzamlar arasında anlatısal yoğunluk bakımından daha çok tarihî nitelikli açık uzamlara ve anıtsal nitelikli kapalı uzamlara ağırlık verildiği görülebilir. Her ne kadar kapalı uzamlar geniş ölçekli açık uzamların kapsamı içinde yer alsa da, açık uzamların da kapalı uzamların varlığıyla bir anlam kazandığı ileri sürülebilir. Bunun en temel nedeni olarak, insanın ve çevrenin değişip dönüştüğü bir düzende kapalı uzamların özellikle anıtsal yönü bulunanların, kalıcılıklarıyla kültürün taşıyıcılığı rolünü üstlenmeleri ve zaman içinde birer hafıza mekânına dönüşmeleri gösterilebilir. Dolayısıyla özellikle anıtsal değeri olan uzamların, toplumların kimliklerini korumalarını ve aktarımsal süreğenliği devam ettirmelerini sağlayan en önemli etkenlerden birini oluşturduğu söylenebilir. Bu noktada *L'Égyptienne*'de Şehrazad'ın piramitlere bakarken söylediği “*insanlar zamandan, zamansa piramitlerden korkar*” sözü de kapalı uzamların

kalıcılığı konusuna açıklık getirmektedir.²⁵⁰ Açık uzamlar arasında tarihsel geçmişî olanların; kapalı uzamlar arasında ise, anıtsal değer taşıyanların anlatıya yerleştirilmesiyle tarihî romanlarda tüm okurları ilgilendiren kapsayıcı bir bakış ortaya konulmuş olur. Bu çerçevede toplumsal-kültürel belleğin oluşturulması amacına hizmet eden gerçek uzamların kullanımına, incelemeye konu olan tarihî romanlarda olabildiğince özen gösterildiği görülmektedir. Buna göre olayların çoğunlukla Kahire, Gize, İskenderiye, Süveyş kıstağı gibi Mısır tarihi için önem arz eden açık uzamlarda; Kahire Kalesi, Cebel Kalesi, El- Ezher Üniversitesi/Camii, Elfi Bey Sarayı, Rast el-Tin Sarayı, Benha Sarayı gibi anıtsal değeri olan kapalı uzamlarda geçmesi bunun göstergesi niteliğindedir.

İnsanın uzamla karşılıklı bir etkileşim içinde olduğu konusuna daha önce değinilmişti. Bu etkileşim dâhilinde kimi zaman insan içinde bulunduğu uzamı, kimi zamanda uzam içine aldığı insanı şekillendirebilmektedir. Bununla birlikte insanın, yaşadığı ortamın bir izdüşümü olduğunu iddia eden R. Wellek ve A. Warren'in düşünceleri²⁵¹; ya da dış çevrenin kişilikleri şekillendirme yetisine sahip olduğunu ileri süren R. Bourneuf ve R. Ouellet ikilisinin görüşleri²⁵² dikkate alınacak olursa, buradan, uzamın insan üzerindeki etkisinin daha üst seviyede olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu durum kurmaca metinler için de geçerli bir husustur. D. S. Bland'a göre, bir anlatıda uzam, anlatı kişilerini etkileyebildiği ölçüde bütünün parçası olma işlevini sürdürebilmektedir.²⁵³ Bu bakımdan daha çok uzamdan bireye doğru yönelen bu etkileşimin, kurgusal yansımalarını, çoğu romanda olduğu gibi tarihî romanlarda da görmek mümkündür. Tarihî romanlarda kişilerin, yaşadıkları coğrafyanın ve o coğrafya içinde şekillenen toplumların birer izdüşümü olarak tanıtıldığı göz önüne alındığında, uzamın etki gücü daha iyi anlaşılmaktadır. Bu anlamda bir önceki alt başlıkta değinildiği

²⁵⁰ G. Sinoué, 1991, s. 188.

²⁵¹ R. Wellek- A. Warren, 2019, s. 288.

²⁵² R. Bourneuf- R. Ouellet, 1975, s. 114-115.

²⁵³ D. S. Bland, "Romanda Fiziksel Çevre ve Sosyal-Kültürel Çevre" **Roman Teorisi** (s. 274-290) içinde. Philip Stevick (hazl.). çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları, 2017, s. 274.

gibi incelemeye konu olan tarihî romanlarda kişi isimlendirmelerinin çoğunlukla içinde yaşanan coğrafya ve toplumla uyumlu biçimde düzenlenmesi, uzam-birey etkileşiminin her iki anlatıya da yansıyan ilk örneğini oluşturduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte geniş ve dar ölçekte düşünülebilecek uzam olgusu, ilgili anlatılar kapsamında etkilediği diğer alanlar açısından ele alındığında, uzamın söylem, inanç, yaşam biçimine varıncaya dek birçok alana ait ifadeleri şekillendirdiği görülmektedir. Buna göre bu romanlarda söylem açısından, *fellah*, *meskina* (fakir), *sett* (bacı/kadın), *ahi* (kardeş), *efendi*, *seyyide* (hanımefendi), *sufî*; inanç bağlamında, *cihad*, *chaytane* (şeytan), *mehdi*, *mebrouk* (mübarek olsun) *kaderci olma*; yaşam biçimini ilgilendiren giyim, yeme-içme ve eğlence alanında ise, *cellabe*, *kaftan*, *tarbouche* (fes), *şal*, *la voile noire* (peçe), *kebab*, *köfte*, *khoussaff* (bir tür şerbet), *mazbut* (orta şeker kahve), *nargile*, *zenne*, *rakkase* gibi ifadelerin/kavramların kullanılmış olması, uzamın sözcüklere yansıyan yönünü göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Zira tüm bu ifadeler, Mısır coğrafyası özelinde Doğu kültürünü çağrıştıran, onun gerçekliğini yansıtan ayrıntıları oluşturmaktadır. Bu bakımdan, uzam kullanımında gösterilen bu çaba, diğer anlatı unsurlarıyla birlikte düşünüldüğünde, “kurmaca gerçeklik” ilkesi çerçevesinde, gerçeğimsi/gerçeksi bir dünya oluşturma amacının büyük ölçüde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan yola çıkarak, öncelikle insanoğlunun kendinden önce/sonra var olmuş/olacak uzamlarla kaçınılmaz bir etkileşim içinde olduğu/olacağı, kendini bundan soyutlamasının, kendini varlık aleminden soyutlamakla eş değer bir anlam ifade edeceği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla bağlantılı olarak gerçek yaşamla iç içe olan romanların, özellikle tarihî romanların, bundan bağımsız düşünülemeyeceği anlaşılmıştır. Aralarındaki tek farkın, kurmaca metinlerde gerçeğimsi/gerçeksi bir yapının oluşturulması sürecinde başvuru olan kurmaca uzamların varlığı olduğu ifade edilebilir, ancak ortaya çıkan durum, kurmaca uzamların da dış gerçeklikten uzak olmadığı, onun

bir benzerini, bir yansımasını temsil ettiğini göstermiştir. Bu anlamda anlatısal yoğunluk bakımından kurmaca ve gerçek uzamlar arasında bir uçurum meydana getirmeksizin gerçeklik algısı oluşturabilmenin, tarihî romanların nirengi noktalarından birini oluşturduğu görülmüştür. Gilbert Sinoué ise, birçok konuda olduğu gibi, uzam kullanımında da gerek kurmaca ve gerçek uzamlar arasındaki dengeyi koruyarak, gerekse insanın uzamla etkileşimini yansıtan unsurlara yer vererek tarihî romanlarda uzam konusunda göz önünde bulundurulması gereken hususlara hassasiyetle yaklaştığını ve bu hususları uygulamaya azami ölçüde dikkat ettiğini bahse konu iki tarihî romanında ortaya koymuştur.

2.2.3. Zaman-Olay Örgüsü

Zaman olgusu evreni ve insanı çepeçevre kuşatan, çoğunlukla yaşam ve ölüm olguları üzerinden varlığı hissedilen ve belli ölçüler içinde göreceli olarak sınırlandırılmaya çalışılan soyut bir kavramdır. Yaşamın her alanına bu denli etki eden zaman kavramının anlatı türlerini etkilememesi, onları şekillendirmemesi elbette düşünülemez. Bu bağlamda destanlardan romana uzanan süreçte, zaman olgusundan soyutlanarak oluşturulmuş neredeyse hiçbir anlatının bulunmadığı iddia edilebilir. Hayal gücünün sınırlarının zorlandığı masal türünün başlangıç ifadelerinde dahi zamansal ifadelerle atıfta bulunulması bunun göstergesi niteliğindedir.²⁵⁴ Zira E. M. Forster'ın olayların belirli bir amaç etrafında sebep-sonuç ilişkisi içinde sistematik biçimde sıralanması olarak tanımladığı olay örgüsü, ancak zaman olgusuyla birlikte düşünüldüğünde bir anlam kazanır.²⁵⁵ Bu anlamda kurmaca bir metnin kurgusal-biçimsel unsurları arasında yer alan zaman unsurunun ve onunla bağlantılı ilerleyen olay örgüsünün, çoğu anlatı türünde olduğu gibi tarihî romanlarda da oldukça önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Öyle ki içeriğinde barındırdığı tarih olgusunun varlığı dahi, tek başına tarihî romanlarda zaman kavramının ve olayları düzenli biçimde sunmak anlamında olay örgüsünün önemini vurgulamaya yetmektedir. Her ne kadar kişiler konusu bir anlatının odak noktasını oluşturuyor ve olaylar bu unsur etrafında şekilleniyor olsa da, hem olay anlatımıyla birlikte anlatının içine yerleştirilen kişiler, hem de kişilerin içine yerleştirildiği uzamlar zamandan, bunların tümü ise olay örgüsünden bağımsız düşünülemez. Bir başka deyişle zamanın diğer anlatı unsurlarını, olay örgüsünün de bunların bütününe içine alan kapsayıcı bir yönü vardır denilebilir. Dolayısıyla bu iki unsurun anlatı sistematigi içinde kapladığı alan düşünüldüğünde, bu unsurların tarihî romanlarda nasıl kullanılması gerektiği hususunun ele alınması, incelenmeye değer bir

²⁵⁴ M. Tekin, 2019, s. 117.

²⁵⁵ E. M. Forster, 2019, s. 128.

konu haline gelmektedir. Bu kapsamda tarihî romanlarda zaman ve olay örgüsü kullanımının anlatılacağı bu alt başlıkta, bir taraftan tarihî romanların geleneksel romana göre farklılığı ortaya konulacak, diğer taraftan verilen bilgiler ışığında Gilbert Sinoué'nin *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarında bu konunun yansımaları takip edilecektir.

Tüm roman türlerinde olduğu gibi tarihî romanlarda da zamanın değerlendirilmesi genellikle belirli başlıklar etrafında incelenmektedir. Edebî metin incelemelerinin yazar-metin-anlatıcı-okur dörtlüsü içinde gerçekleştirildiği dikkate alındığında, tarihî romanlarda metin içi ve dışı zamansal değerlendirmelerin “yazma zamanı” (temps de l'écriture), “hikâye/serüven zamanı” (temps de l'histoire), “anlatma/anlatı zamanı” (temps de narration/du récit), “kurmaca zamanı” (temps de la fiction) ve “okuma zamanı” (temps de la lecture) olmak üzere beş başlıkta ele alınabileceği belirtilebilir. Bunlardan ilki, yazarın olayları kaleme alma zamanını; ikincisi, yazarın gerçek olaylardan hareketle anlattığı olayın/olayların geçtiği zamanı/dönemi; üçüncüsü, olayların yazardan bağımsız düşünülmesi gereken anlatıcı tarafından anlatılma zamanını, dördüncüsü, “anlatma/anlatı zamanı”nı kapsayan, “hikâye/serüven zamanı” tarafından kapsanan, dolayısıyla her ikisi arasında köprü vazifesi gören bir zaman dilimini; sonuncusu ise metnin okur tarafından okunmaya başlanmasından bitirilmesine kadar geçen zamanı ifade etmektedir. Bu zamansal biçimler arasında olay örgüsüne etki edenlerin ise, doğrudan metni ilgilendiren “hikâye/serüven zamanı”, “anlatma/anlatı zamanı” ve “kurmaca zamanı” olduğu söylenebilir.²⁵⁶ Nitekim yazma zamanı, okuma zamanı ve ilerde değinilecek olan anlatma süreci metinden ayrı düşünülmesi gereken zaman dilimlerini ifade etmektedirler. Buna göre, bir anlatının zamansal değerlendirme çerçevesini çizen bu unsurlar, ancak tarihî gerçeklerden esinlenilmiş bir olay örgüsü bağlamında diğer anlatı unsurlarıyla (kişiler, uzam) ve uygun dil kullanımıyla bütünleştiğinde, okuma keyfi veren akıcı bir tarihî roman

²⁵⁶ Ş. Aktaş, 1998, s. 127.

örneği ortaya çıkarabilmektedir.²⁵⁷ Nitekim genel anlamda romanı roman yapan da bu bütüncül yaklaşımdır.

Anlatıya şekil veren bu zamansal biçimlerden bazısı sabit bazısı da değişken olabilmektedir. “Yazma zamanı” yazarın içinde bulunduğu zamanı, “hikâye/serüven zamanı” ise olup bitmiş tarihî bir olayın gerçekleştiği zamanı ifade etmesi bakımından değiştirilemez niteliktedirler. Buna karşın “hikâye/serüven zamanı”yla bağlantılı olarak anlatıcının kontrolünde şekillenen “kurmaca zaman” ve “anlatma/anlatı zamanı”, görece bir nitelik taşıdığı için olay örgüsü dâhilinde değişkenlik gösterebilir. Bu durumda “kurmaca zaman” ve “anlatma/anlatı zamanı”nın, olay örgüsü bağlamında sabit durumdaki “hikâye zamanı”na canlılık, çeşitlilik katma, ana kaidelere zarar vermemek kaydıyla onu yönlendirip şekillendirme görevini üstlendiği iddia edilebilir. Dolayısıyla tarihî romanlarda anlatının, mutlak gerçekleşmiş bir olayla başlayıp bitme zorunluluğu olmadığı, fakat sabit konumdaki gerçek olaylar etrafında şekillendirildiği vurgulanmalıdır.

Her yazılı eserin aynı zamanda okunmak için var olduğu, ortada bir metin varsa, bir de onu okuyacak kişiye ihtiyaç duyulacağı düşünüldüğünde, “okuma zamanı”nın da diğer zamansal değerlendirme başlıkları içinde oldukça önemli bir yer işgal ettiği iddia edilebilir. Zira tüm bu anlatısal süreçlerde okurun yok sayılması, yapılan işi, anlamsız bir uğraş olmaktan öteye geçirmeyecektir. Bu anlamda okurun metinle tanışma ânından metni bitirmesine kadar geçen süreye atıfta bulunan bu zamansal sürecin, okurdan okura değişkenlik göstermesi, onun yalnızca okuru ilgilendiren bir sürece işaret ettiğini ve diğer zamansal değerlendirme biçimlerinin tümünden bağımsız ilerleyen değişken bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. R. Bourneuf ve R. Ouellet ikilisi bu gerçeği, “*yıllar geçse de, ‘hikâye/serüven zamanı’ ile ‘yazma zamanı’ arasındaki zamansak aralık aynı kalmaktadır, ancak ‘yazma zamanı’ ile ‘okuma zamanı’ arasındaki mesafe, bir kitabın*

²⁵⁷ M. Tekini, 2019, s. 65-66.

kapsam veya içeriğinin kuşaktan kuşağa değişmesine göre farklılaşabilmektedir” şeklindeki sözleriyle açıklar.²⁵⁸ Bu durum aynı zamanda tarih konulu romanların sınıflandırılmasında neden yazar merkezli bir anlayış benimsenmesi gerektiğini de bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu bakımdan metnin okunma zamanı elbette önemlidir, ancak bahsi geçen metin bir tarihî roman olduğunda, “okuma zamanı”nın yalnızca okuru bağlayan, metinden, dolayısıyla olay örgüsünden ayrı düşünülmesi gereken bir süreç olduğu belirtilmelidir.

Bunların dışında kurmaca bir metinde zamanın değerlendirilme biçimlerine bir de, özellikle tarihî romanları ilgilendiren “anlatma süreci” (*durée de la narration*) dâhil edilebilir.²⁵⁹ Bu söylemle, anlatılacak olayın gerçekleştiği zaman/dönem ile ona ilişkin bilgilerin toplanıp yazıya dökmesine veya yazma eyleminin tamamlanmasına kadar geçen sürede oluşan zamansal boşluk ifade edilmek istenir. Romanlarda, özellikle sonlanmış olayların anlatımının söz konusu olduğu tarihî romanlarda, olayların, gerçekleştiği zaman dilimi içinde sığdığı sığdığına, anlık olarak aktarılması neredeyse imkânsız olduğundan, arada bir boşluğun oluşması kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla “*Romanın içerisinde hissedilse de, hissedilmese de, ‘yazma zamanı’ ile ‘vak’a zamanı’ arasında, anlatımdan veya kullanılan dilden kaynaklanan bir uzaklık bulunur.*”²⁶⁰ Öyle ki çağdaş tarihsel roman biçiminde dahi olayın gerçekleştiği zamanla kaleme alındığı veya yazma sürecinin tamamlandığı zaman arasında devinim halinde ilerleyen bir “ara zaman” olduğu fark edilmektedir. Bu bakımdan “anlatma süreci”nin, tıpkı “yazma zamanı” gibi yalnızca yazarı ilgilendiren ve olay örgüsünün ana bileşenleri olan “hikâye zamanı”, “anlatma/anlatı zamanı” ve “kurmaca zaman”dan bağımsız düşünülmesi gereken devinimsel bir süreç olduğu vurgulanmalıdır.

²⁵⁸ R. Bourneuf- R. Ouellet, 1975, s. 144.

²⁵⁹ Bourneuf ve Ouellet bu ifadeyi, kompozisyon haline getirme süresi (*la durée de la composition*) olarak tanımlarlar (A.g.e., s. 143).

²⁶⁰ Y. Çelik, 2002, s. 60.

Gilbert Sinoué'nin incelemeye konu olan iki tarihî romanı yukarıda anlatılanlar çerçevesinde ele alınacak olursa, “yazma zamanı”nın *L'Égyptienne*'de 1991 *La fille du Nil*'de 1993 yılı olduğu; “hikâye/serüven zamanı”nın, birbirinin devamı olarak kabul edilen bu iki romanda kabaca 1790'ların sonundan 1880'lere uzanan yaklaşık doksan yıllık bir zaman dilimini kapsadığı ifade edilebilir. “Anlatma/anlatı zamanı” ve “kurmaca zaman” ise, anlatıcının anlatı boyunca yukarıda belirtilen “hikâye/serüven zamanı” aralığında aktardığı olaylara göre değişiklik göstermektedir. Öte yandan “anlatma süreci”ne gelindiğinde, söz konusu romanlarda olayların geçtiği zaman ile, bu olayların yazar tarafından sanatsal düzleme aktarılması arasında neredeyse üç yüz yıllık bir boşluk olduğu fark edilmektedir. Bu durum aynı zamanda bir önceki bölümde üzerinde durulan ve bir romanı tarihî roman olarak niteleyebilmenin şartları arasında sayılan, “hikâye zamanı” ile “yazma zamanı” arasında en az iki-üç kuşaklık zaman farkının bulunması gerektiği konusunun, adı geçen iki romanda karşılığını bulduğunu göstermektedir.

Gerçeklik arayışı, insanoğlunun birçok alanda yüzyıllardır bıkmadan sürdüğü uğraşları arasında yer almaktadır. Böylesi bir uğraşın gerçek yaşamın izdüşümü niteliğindeki romanlara yansımaları da kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla edebî metinlerde gerçekliği sağlamanın en temel ölçütlerinden birinin de, yukarıda da görüldüğü üzere zaman kullanımı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim “*Zaman, olayları doğrulayan, olayların okuyucunun zihninde gerçeksi bir izle yerleşmesini sağlayan bir süreçtir.*”²⁶¹ Bu nedenle destanlardan geleneksel romana, oradan da bugüne gelinen süreçte, zaman unsurunun, anlatıya gerçeklik hissi verebilmenin temel şartlarından birini oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte zaman kullanımı üzerinden gerçeklik izlenimi verme çabasının, tarihî romanlarda daha ileri seviyede olduğu iddia edilebilir. Zira geleneksel roman anlayışında zaman olgusu, çoğu kez belli bir dönemi tanıtmak veya tanımlamak amacıyla hayalî bir tarihlendirme üzerinden belirlenirken, tarihî romanlarda

²⁶¹ M. Tekin, 2019, s. 125.

bu durum genellikle gün, ay, yıl, hatta saat bilgilerini yansıtacak biçimde ya doğrudan tarihî gerçekliği yansıtan bir zamandan ya da tarihî gerçekler temelinde, anlatılan dönem içinde gerçeklik hissi verecek kurmaca bir zamandan yola çıkılarak oluşturulur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, “hikâye/serüven zamanı”nın bir izdüşümü olarak ele alınabilecek “kurmaca zaman” ve “anlatma/anlatı zamanı”nın birbirleri arasında çelişmemeleridir. Zira kişi ve uzam kullanımında olduğu gibi, burada da “kurgu-gerçek” dengesinin korunması oldukça önemlidir. Öyle ki, tarihî romanların bir diğer yarısının kurmaca olduğu düşünüldüğünde, anlatıda tümüyle gerçek zaman ifadelerinin kullanılması bir yönüyle gerçekliği kuvvetlendirse de, diğer yönüyle olay örgüsünün diğer bileşeni olan kurmacaya zarar verebilmektedir. Bu nedenle bir tarihî romanın edebî nitelik kazanabilmesi için içeriğinde gerçek zaman ifadelerinin kullanılması kadar, anlatıcı tarafından üretilen kurmaca zaman ifadelerine yer verilmesi de bir o kadar önem arz etmektedir.²⁶² Kurmaca zaman ifadelerine ise, beklendiği üzere çoğunlukla olay örgüsü içinde tarihî olayların dışında kalan kurmaca olayların anlatımı sırasında başvurulduğu söylenebilir. Burada bir dengenin sağlanması gerektiği doğrudur, ancak olay örgüsü çevresinde gerçek ve kurmaca zaman ifadelerinin iç içe geçtiği bir durum söz konusu olduğu için, tarihî romanlarda daha çok gerçek ya da gerçeğimsi/gerçeksiz zaman kullanımının ön planda olduğunun altı çizilmelidir. Bu mantığa göre “kurmaca zaman” dahi, gün, ay, yıl, saat şeklinde açık zaman ifadeleriyle gösterilebilmekte ya da yeri geldiğinde dün, ertesi gün, birkaç hafta, yıllar sonra... gibi belirsizlik içeren ifadelerle yansıtılabilmektedir. Her iki şekilde de kendini gösterebilen “kurmaca zaman” kullanımı sayesinde yıllar, hatta yüzyıllar içinde gerçekleşen olaylar silsilesi bir romana sığdırılabilir, benzer biçimde günler belki de saatler içinde olup biten olaylar yine aynı roman kapsamında anlatılabilir hale gelmektedir. Böylece başı-sonu belli bir “hikâye/serüven zamanı”nın içine/etrafına yerleştirilen “kurmaca zaman”, bu esnek

²⁶² Ş. Aktaş, 1998, 117.

yapısıyla hem zamansal ayrıntılara inme, hem de açıklanmayan *zamansal boşluklar* (*ellipse*) bırakarak, ayrıntılardan uzaklaşma konusunda anlatıcıya geniş bir manevra alanı sunabilmektedir.²⁶³ Dolayısıyla bu dengenin sağlanmasındaki amacın, bir taraftan kullanılan zamansal ifadelerin gerçek(çi)liğinden hareketle kurguda gerçeklik hissini olabildiğince üst seviyede tutmak veya bu algıyı pekiştirmekle; diğer taraftan “kurmaca zaman” ifadelerinin kullanımıyla anlatıdaki zamansal genişleme ya da daralmaları “hikâye/serüven zamanı”yla çelişmeden okura hissettirmekle ilgili olduğu belirtilebilir. İbrahim Kavaz geçmişin bu yolla bugüne taşınmasının, hem metne hem de okura katkı sağladığını “*zamana bağlı olmak, geçmişini hâle taşımak, konuları tarihî olaylardan yahut eylemlerden seçmek, metnin değeri açısından önemlidir. Kurgulanmış geçmiş zaman, esere atmosfer, okuyucuya gerçeklik duygusu kazandırır*” şeklindeki sözüyle açıklamaya çalışır.²⁶⁴ Bu bilgiler doğrultusunda Sinoué’nin her iki tarihî romanında kullanılan kurmaca ve gerçek zaman ifadeleri arasından öne çıkanlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

L’Égyptienne Romanında Kullanılan Kurmaca ve Gerçek Zaman İfadeleri	
Kurmaca Zaman	Gerçek Zaman
- 31 Aralık 1765 (Yusuf ve Nadya’nın evlilik günü) - 5 Temmuz 1790 (Samira ve Ali Torçman çiftinin oğlu Ali’nin doğum günü) - 27 Temmuz 1777 (Şehrazad’ın doğum tarihi) - 27 Temmuz 1812 (Giovanna’nın doğum tarihi) - 15 Şubat 1798 (Şehrazad ve Michel’in evlilik günü) - 15 Şubat (Kerim’in doğum günü) - 17 Haziran 1799 (Samira’nın General Ganteaume ile ilk karşılaşması) - 8 Mart 1800 (Joseph’in doğum tarihi) - 8 Mayıs 1800 (Şehrazad’ın Gül çiftliğine yerleşmesi) - 8 Ekim 1801 (Şehrazad ve Ricardo’nun tanışmaları) - Aralık 1810 (Ricardo ve General Ganteaume görüşmesi) - Şubat 1811 (Şehrazad ve Ricardo’nun Venedik’e gelişi) - la fin janvier (Ocak sonu), 2 février au matin (2 Şubat sabahı), dans les jours suivirent (ilerleyen günlerde), aux premières heures avril (Nisan ayının ilk saatlerinde) gibi belirsizlik içeren ifadeler	- 19 Mayıs 1798 (Fransız donanmasının Mısır Seferi için Toulon Limanı’ndan hareket edişi) - 1 Temmuz 1798 (Fransız donanmasının Mısır’ı işgale gelişi) - 1 Ağustos 1798 (İngiliz ve Türklerin galip geldiği Ebukir/Nil deniz savaşı) - 21 Eylül 1798 (İmbaba’da gerçekleşen Piramitler Savaşı) - 21 Ekim 1798 (El-Ezher Ayaklanması- Nebil, arkadaşları ve Mısır halkının ayaklanma tarihi) - 18 Ağustos (Geleneksel Nil taşkını kutlaması) - 25 Temmuz 1799 (Fransızların galip geldiği Ebukir kara savaşı) - 23 Ocak 1800 (El-Ariş sözleşmesi) - 20 Mart 1800 (Fransızların galip geldiği Heliopolis Savaşı) - 14 Haziran 1800 (J.-B. Kléber’in suikastla öldürülmesi) - 21 Mart 1801 (İngiliz ve Türklerin galip geldiği Canope Savaşı) - 8 Ekim 1801 (Paris Barış Senedi) - 1 Mart 1811 (Memlûk beylerinin öldürülmesi) - 20 Ekim 1827 (Navarin Savaşı)

²⁶³ R. Bourneuf- R. Ouellet, 1989, s. 131.

²⁶⁴ İ. Kavaz, 2012, 102-103.

<i>La fille du Nil</i> Romanında Kullanılan Kurmaca ve Gerçek Zaman İfadeleri	
Kurmaca Zaman	Gerçek Zaman
- 31 Aralık 1827 (Corinne ve Samira konuşması) - 2 Şubat 1828 (Samira'nın ölümü) - 10 Şubat 1828 (Şehrazad'ın Venedik'e gelişi) - 29 Aralık 1832 (M. Ali Paşa ve Ricardo görüşmesi) - 12 Mayıs 1833 (Fransız başkonsolosunun konutunda düzenlenen eğlence) - 15 Haziran 1833 (Ricardo ve Giovanna'nın Gül çiftliğine gidişi) - 1 Ekim 1835 (Joseph ve Corinne'in evliliği) - 2 Ocak 1836 (Ricardo'nun ölüm günü) - 27 Temmuz (Giovanna'nın doğum günü- annesiyle aynı gün) - Haziran 1841 (M. Ali Paşa'nın Giovanna'yı oğlu Said'e istemesi) - 2 Ağustos 1849 (Giovanna ve hizmetçi Hatice görüşmesi) - 28 Ağustos 1882 (Samir'in Mona'ya yazdığı mektubun günü)	- 1832 (Enfantin'in Sainte-Pélagie Hapishanesi'nde mahkûm oluşu) - 6 Ocak 1833 (Ferdinand de Lesseps'in Mısır'a gelişi) - 14 Mayıs 1833 (Saint-Simoncuların Mısır'a gelişi) - 24 Haziran 1839 (İbrahim Paşa'nın Nizip Zaferi) - 26 Kasım 1846 (Süveyş Kanalı Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşu) - 10 Kasım 1848 (İbrahim Paşa'nın ölümü) - 10 Kasım 1848 (Abbas Hilmi Paşa'nın naip oluşu) - 2 Ağustos 1849 (M. Ali Paşa'nın ölümü) - 13 Temmuz 1854 (Abbas Hilmi Paşa'nın ölümü) - 17 Kasım 1869 (Süveyş Kanalı'nın açılışı) - 28 Ağustos 1882 (İngilizlerin Mısır'ı işgali) - 1 Ekim 1839 (M. Ali Paşa ve M. Cochelet görüşmesi)

Romanların bütünlüğü içinde belli bir sıra gözetmeksizin seçilen yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarda gerçeklik algısını artıran zamansal kullanımlara olabildiğince yer verildiği görülmektedir. Öyle ki, “hikâye/serüven zamanı” kapsamında kullanılan kurmaca zamanlar dahi, sanki geçmişte olmuş bir olayın zamanını yansıtıyormuş hissi verebilmektedir. Öte yandan kullanılan gerçek zamanlardan bazılarının toplumda bıraktığı olumlu veya olumsuz izlerin etkisiyle toplumsal-kültürel belleği ve ulus olma bilincini kuvvetlendirici bir rol üstlenebileceği de hatırlatılmalıdır. Bu anlamda örneğin “Nil Bayramı” gibi geleneksel kutlamalara, zorbalığa karşı Mısır halkının gösterdiği tepkiyi somutlaştıran toplumsal ayaklanmalara ya da Mısır tarihi için önem arz eden Süveyş Kanalı'nın açılışı gibi tarihlere yer verilmesi, olumlu anlam içeriğiyle toplumsal/kültürel bellek oluşumuna etki edebilmektedir. Öte yandan binlerce insanın ölümüyle sonuçlanan Napoléon Bonaparte'ın Mısır seferi ve bu süreçte yaşanan olaylara ilişkin tarihlerden bahsedilmesi ya da Fransızlardan sonra Mısır'ın İngilizler tarafından

işgal edildiğini hatırlatan tarihlerin anlatıya dâhil edilmesi, olumsuz anlam içeriğiyle toplumsal/kültürel belleğin sıkı sıkıya pekişmesini sağlayan zamansal ifadeler olarak öne çıkmaktadır.

Zamansal Tekniklerin Kullanımı

Bir genellemede bulunmak her ne kadar doğru olmasa da, tarihî romanlarda olay örgüsünde tercih edilen zaman kullanımının çoğunlukla süredizimsel olduğu iddia edilebilir²⁶⁵, ancak bu durum anlatı boyunca mutlak süredizimsel bir mantığın sürdürülmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Zira Michel Butor'un da dediği gibi *olayları, çizgisel bir sıralanış içinde anlatma olanaksızlığının yanı sıra, tüm olaylar dizisini belli bir kesit içinde vermek de olanaksızdır. Anlatının düzeni, arada bir, çeşitli yükselişler gösterir.*²⁶⁶ Bu nedenle olay örgüsünde tekdüzeliği ortadan kaldırmak, okurun ilgisini çekmek, ilginin sürekliliğini sağlamak ve gerçeklik algısını artırmak amacıyla süredizimsel ilerleyen bir anlatıda farklı tekniklerin kullanıldığı görülebilmektedir. Yani eşsüremlili ya da artsüremlili bir anlatıya paralel olarak, *özetlemelerle*, anlık *geriye dönüşler*le (analepse), farklı ya da birbiriyle bağlantılı olaylara atıflar yapan zamansal ve uzamsal *ileri sıçramalar*la (prolepse), hatta gerçeklik algısı oluşturma noktasında çok tercih edilmese de zaman kaymaları olarak tanımlanabilecek *anakronik* kullanımlarla bu amaca ulaşmak hedeflenir.²⁶⁷ Söz konusu bu tekniklerin kimisi, adeta parantez içinde verilen birer ek bilgi niteliği taşımaktadır. R. Bourneuf- R. Ouellet ikilisine göre bu yöntemler, yazarın bazı durumları anlatmakta güçsüz kaldığını gizlemek maksadıyla başvurduğu çarelerdir.²⁶⁸ Esasında bütün bu teknikler, karşısında muhatabı olsun ya da olmasın insanoğlunun dilsel veya zihinsel yolla belki de her gün istemsizce ve farkında olmadan uygulamakta olduğu sıradanlaşmış zihinsel etkinlikleri temsil etmektedir. Ancak

²⁶⁵ E. Özdemir, 1999, s. 250.

²⁶⁶ M. Butor, 1991, s. 136.

²⁶⁷ G. Genette, **Anlatının Söylemi**, çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011, s. 24/38/60.

²⁶⁸ R. Bourneuf- R. Ouellet, 1975, s. 130.

bir edebi metnin kendi içinde gerçekçi ve tutarlı olabilmesi için söz konusu bu tekniklerin bilinçli ve yerli yerinde kullanılması oldukça önem arz etmektedir. Zira bu tekniklerin olması gerektiği gibi kullanılması, her türden kurmaca metnin hedef kitlesi konumundaki okura, anlatılanları bir bütün olarak kavrama ve katılımcı bir mantıkla anlatıya müdâhil olma imkânı verebilmektedir. Bu anlamda kurmaca bir metinde kullanılan zamansal tekniklerden her birinin, birbirleri arasında etkileşimli bir mantık çerçevesinde düzenlenerek okurun algı ve anlayışına sunulduğu iddia edilebilir.

Sinoué'nin *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı romanlarında da bu tekniklerden bazısına anlatı süresince ihtiyaç duyuldukça başvurulduğu görülmektedir. Bununla birlikte her bir tekniği tüm örnekleriyle ele almanın zorluğu ve gereksizliği göz önüne alındığında burada, her iki romanda kullanılan teknikler arasından en çarpıcı olanlarına, kendi içinde oluşturdukları biçimsel farklılıklar da gözetilerek, yer verilmeye çalışılacaktır.

İlk olarak *özetleme* tekniğinden bahsedilecek olursa, her iki anlatı boyunca bu tekniğe, çoğunlukla ayrıntı konumunda bulunan durumların gerçekliğe katkı sunmasını sağlamak, bahsi geçen konuyla ilgili ek bilgi vermek ve muhtemel anlatısal boşlukları doldurmak amacıyla başvurulduğu söylenebilir. Buna göre, *L'Égyptienne*'de henüz anlatının başında “*Égypte en 1790*” başlığıyla ifade edilen kısımda, Mısır coğrafyasının geçmişiyle ilgili kullanılan eleştiriyle karışık ifadelerin, özetleme tekniğinin en tipik örneklerinden birini oluşturduğu söylenebilir. Burada, firavunlar döneminden Mısır'ın Türkler tarafından ele geçirilmesine kadar geçen sürede, Mısır'ın işgallerle anılan kaderinin birkaç satırlık anlatımı yapılır.²⁶⁹ Yine *L'Égyptienne*'de oğullarıyla gerçekleştirdiği bir toplantı sırasında, Mehmet Ali Paşa'nın, o günlerde bölgenin ve İslam dünyasının başına bela olan Vehabîliğin nasıl ortaya çıktığı, amacının ne olduğu konusuna kısaca değinmesi, bir özetleme uygulaması olarak gösterilebilir.²⁷⁰ Benzer

²⁶⁹ G. Sinoué, 1991, s. 13.

²⁷⁰ A.g.e., s. 570.

biçimde *La fille du Nil* romanında Corinne ve arkadaşı Judith Grégoire, kısa süre önce ölen Samira hakkında konuşurlarken, Corinne'in annesinin acı dolu hikâyesine kısaca değinmesi, bir özetleme niteliği taşımaktadır.²⁷¹ Yine *La fille du Nil*'de Linant de Bellefonds ve Joseph'in Süveyş Kanalı projesi üzerine konuşurlarken, Linant'ın, Kızıldeniz'i Akdeniz'e bağlayacak kanal projesinin yüzyıllar öncesinden başlayan hikâyesini birkaç cümlede özetlemesi, bunun bir diğer örneğini oluşturmaktadır.²⁷²

Her iki anlatı boyunca detaylı bir inceleme yapıldığında, bu tekniklerin değiştirilemez kalıplar içinde kalmadığı, anlatıda farklı biçimlerle ortaya çıkabildikleri fark edilmektedir. Bunun en tipik örnekleriyle *geriye dönüş* tekniğinin uygulanma biçimlerinde karşılaşılabilmektedir. Bu anlamda geriye dönüş tekniğine, genellikle ya anlatı sırasında okuyucunun zihninde konuya ilişkin oluşabilecek bir boşluğu doldurmak ya da yine anlatı dâhilinde kendisine atıfta bulunulan veya çağrıştırılan bir olayın/ânın yeniden hatırlanmasını sağlamak amacıyla başvurulduğu görülmektedir.

Okuyucunun zihninde oluşan boşluğu doldurmak amacıyla başvuru olan geriye dönüş tekniğinde, daha önce bahsi geçen bir olay kapsamında değinilmeden geçilen bir ayrıntının anlatılması söz konusu olabileceği gibi, araya büyük zamansal aralıklar bırakıldıktan (ellipse) sonra oluşan boşlukta neler yaşandığının geriye dönülerek anlatılması da mümkün olmaktadır. Bunun yanında geriye dönüş tekniğinin –zamansal teknikler arası etkileşim konusu bağlamında düşünüldüğünde– zaman zaman özetleme ya da ileri sıçrama yöntemiyle iç içe geçen bir yapı sunabildiği belirtilmelidir. *L'Égyptienne*'de, Nadya-Yusuf çiftinin evliliklerinin yirmi beşinci yılının kutlandığı 31 Aralık 1790 günü anlatılırken, bir anda 25 yıl öncesine 31 Aralık 1765 tarihine, yani Nadya'nın baba evinden ayrılıp Yusuf'la evlendiği güne dönüş yapılması, geriye dönüş tekniğinin bu ilk biçimine örnek verilebilir.²⁷³ Yine *L'Égyptienne*'de J.-B. Kléber'in bir

²⁷¹ G. Sinoué, 2013, s. 63.

²⁷² A.g.e., s. 133-134.

²⁷³ G. Sinoué, 1991, s. 71.

suikast sonucu öldürülmesi sonrası idareye Bonaparte tarafından Jacques Abdullah Menou'nun atanmasından bahsedilir. Ardından anlatıda bir anda bir buçuk yıl sonrasına, Fransızların Mısır'dan çekildikleri ve François Bernoyer'in gemi güvertesinde limandan ayrılmayı beklediği sahneye geçilir. Bu sırada durumun bu hale gelmesine neden olan olaya, General Menou'nun basiretsiz uygulamaları sonucu Fransızların Osmanlı ve İngiliz donanmasına karşı mağlup olduğu Canope Savaşı'na dönüş yapılır. Savaş alanında yaşananlar geçmişin süredizimselliği çerçevesinde gün gün kesitsel olarak anlatıldıktan sonra, yeniden Bernoyer'in gemi güvertesinde limandan ayrılmayı beklediği âna dönülür.²⁷⁴ Bu anlamda söz konusu geriye dönüş hareketine ileri sıçrama ve özetleme yöntemlerinin eşlik ettiği söylenebilir. Anlatıda oluşan bir boşluğu doldurmak amacıyla başvuru olan bu tür geriye dönüşlere *La fille du Nil* romanında da rastlanabilmektedir. Ricardo'yu bulamayıp umutsuzluk içinde Venedik'ten ayrılmaya hazırlanan Şehrazad'ın limanda Ricardo'yu görmesinin ardından yaşananlar bu duruma örnek gösterilebilir. Buna göre Ricardo'yu yanında çalıştıran tacir Enrico Manin'in Ricardo'nun eşi olduğuna ikna olduktan sonra, geçmişe dönerek tüm olup bitenleri Şehrazad'a bugün oluyormuş gibi anlatması, anlatısal boşlukları doldurmak amacıyla başvuru olan geriye dönüş tekniğine örnek oluşturmaktadır.²⁷⁵ Öte yandan *L'Égyptienne*'de olduğu gibi, farklı yöntemlerin geriye dönüş tekniğiyle etkileşime girdiği örneklerle *La fille du Nil*'de de karşılaşılmaktadır. Hikâyede Giovanna'nın 13 Mart 1839'da Mehmet Ali Paşa'yla birlikte Sudan'a gidişi anlatıldıktan sonra, bir anda 26 Haziran 1839 tarihine Giovanna'nın Rast el-Tin Sarayı'nda bir kabusla uyandığı sahneye geçiş yapılır. Ardından aniden Sudan seyahatine yeniden dönülerek, bu süreçte Osmanlı'nın Suriye'ye müdahale ettiği haberini alan Paşa'nın, oğlu İbrahim'e İstanbul'a ilerleme talimatı verdiğine, İngilizlerin Aden Körfezi'ndeki planlarını bozmak için seyahat boyunca

²⁷⁴ A.g.e., s. 448-450.

²⁷⁵ G. Sinoué, 2013, s. 78-80.

Sudan’da başlattığı çalışmalara değinilmesi, ileri sıçrama ve özetleme tekniklerinin geriye dönüş tekniğiyle kaynaştırıldığı örneklerden birini oluşturur.²⁷⁶

İlkine göre daha basit ve anlaşılır yapıda olan çağrışım yoluyla hatırlanarak/hatırlatılarak gerçekleşen geriye dönüş tekniğinde, çoğunlukla geçmişte olayın yaşandığı noktada sarf edilen sözlerin âna taşındığı fark edilmektedir. *L’Égyptienne* romanında bu türden geriye dönüşlerin daha çok, anlatı içinde evvelce roman kişileri arasında geçen konuşmalara geri dönülmesi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Şehrazad’ın Michel Şalub (Chalhoub) ile evliyken, Kerim’le gizlice bulunduğu sahnede, Kerim’in Şehrazad’a aralarındaki ilişkiyi devam ettirmeleri halinde, Samira ve Yusuf arasında yaşananların tekrarlanabileceğini hatırlattığı görülür. Bu konuşmanın ardından, babası Yusuf’un yıllar önce söylediği “*Şehrazad, herkes bir yana, sen babana acı yaşatmayacak tek kişisin. Senin bir gün iyi biriyle, bizim kanımızdan biriyle evleneceğini biliyorum*” şeklindeki sözlerinin Şehrazad’ın zihninde belirivermesi, çağrışım odaklı bir geriye dönüş örneği sunmaktadır.²⁷⁷ Yine *L’Égyptienne*’de ailesini ve Seba malikânesini kaybederek, kucağında Joseph’le tek başına kalan Şehrazad’ın hayatın acımasızlığı karşısında ne yapacağını düşünürken, bir anda babası hayattayken gittikleri Gül çiftliğinde tanıştığı neyzen Ahmet’in “*ufaklık, insanlardan bıktığın bir gün gelirse, bu Gül çiftliğini hatırla, burası cennetten bir köşedir*” şeklindeki sözünü hatırlaması, geriye dönüşün bu türüne örnek gösterilebilir.²⁷⁸ Benzer geriye dönüş örneklerinin *La fille du Nil* için de söz konusu olduğu söylenebilir. Ricardo ve Şehrazad’ın ölümünün ardından Giovanna, Joseph ve Corinne çocuklarıyla birlikte Gül çiftliğinde bir aradayken, Said Paşa’nın icraatlarından bahsederler. Bu sırada Said Paşa’nın kanal projesinin yapımı konusunda aceleci davrandığından ve merhum Mehmet Ali Paşa’nın sözlerini unutmaması gerektiğinden bahseden Joseph’in gözünde, bir

²⁷⁶ A.g.e., s. 378-380.

²⁷⁷ G. Sinoué, 1991, s. 274.

²⁷⁸ A.g.e., s. 427.

toplantı sırasında Paşa'nın kanal projesiyle ilgili söylediği “*Gizlice Mısır' ı yutma hayalleri besleyen ülkeler içinde kuşkusuz en yırtıcı ve acımasız olanı İngiltere'dir. [...]* Elde edecekleri menfaatler öylesine büyük ki, İngilizler buna dayanamaz. [...] Bir gün Fransa'yla Mısır, Süveyş Kanalı'nın yatağını kazacak olursa, orada yatacak olan İngiltere'dir” şeklindeki sözlerinin canlanması, çağrışıma dayalı geriye dönüşün bir örneği olarak gösterilebilir.²⁷⁹ *La fille du Nil* romanında geriye dönüşlerin bir kısmı bu şekilde gerçekleşse de, diğer bir kısmının, *L'Égyptienne*'de geçen sahnelerden bazısına dönülmek suretiyle yapıldığı gözlenmektedir. Anlatılar arası geçişkenliğin ilk ayağını oluşturan *L'Égyptienne* romanıyla henüz tanışmadığı varsayılan okurun yararı gözetilerek, konuyla ilgili oluşan boşluğun doldurulması amacıyla, *L'Égyptienne*'de geçen ilgili sahnelere zaman zaman bu şekilde dönüldüğü görülmektedir. Anlatıda Şehrazad ve Giovanna arasında geçen bir konuşmada Giovanna, babası Ricardo'nun ölümünden Kerim'le olan ilişkisi nedeniyle annesini sorumlu tutar. Kızının incitici sözleri sonrasında, *L'Égyptienne*'de Ricardo'yla bu konuda yaşadığı o tartışma ânının Şehrazad'ın zihninde yeniden canlanması bu durumun bir yansıması niteliğindedir.²⁸⁰ Yine *La fille du Nil* romanında, Ricardo'yu arayışı sırasında kilisede işittiği Fra Matteo Bascio ismi ve kilise dönüşünde karşılaştığı yaşlı adamın öfkeyle gösterdiği ikonik haç ve heykelciği bir arada düşünmeye başlayan Şehrazad, o an yıllar önce Ricardo'nun kendisine anlattığı ve ailesini ilgilendiren efsaneleşmiş o hikâyeyi hatırlayıverir. Bu bakımdan *L'Égyptienne*'de geçen bu sahnenin *La fille du Nil* romanında yeniden âna taşınması, çağrışıma dayalı geriye dönüşün bir diğer örneğini ortaya koymaktadır.²⁸¹

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, boşlukların doldurulmasında başvurulmuş geriye dönüşler, okuru bilgilendirme odaklı olup bilişsel bir yönü bulunmamaktadır. Öte yandan çağrışım yoluyla yapılan geriye dönüşler, çoğunlukla

²⁷⁹ G. Sinoué, 2013, s. 481.

²⁸⁰ A.g.e., s. 20-22.

²⁸¹ A.g.e., s. 59-60.

roman kişinin zihninde gerçekleştiğinden, bilişsel anlamda bilinçaltının dışı vurumu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte bu zihinsel geriye dönüşlerin bir başka roman kişisiyle etkileşim içinde açık paylaşımı da söz konusu olabilmektedir.

Kendi içinde farklı biçimlerle ortaya çıkabilen ve her iki romanda da karşılaşılan zamansal tekniklere ileri sıçrama tekniği de dâhil edilebilir. Sinoué'nin söz konusu tarihî romanlarında bu yöneme genellikle iki amaç doğrultusunda başvurulduğu görülür: ilki, anlatıda belli bir noktada ya da konuda sıkışıp kalmanın önüne geçmek; diğeri, “kurmaca zaman” çerçevesinde anlatıyı hızlandırarak ona genişlik kazandırmak. Âna dönüş yapılmıyor ve sıçrama yapılan noktadan anlatıya devam ediliyor olsa bile, bu durum söz konusu geçişin bir ileri sıçrama hareketi olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Ayrıca ileri sıçrama tekniğinin uygulanması sırasında tıpkı geriye dönüş tekniğinin kullanımında olduğu gibi zaman zaman özetleme tekniğine başvurulduğu da görülebilmektedir. Hatta daha önceki örneklerde değinildiği gibi ileri sıçrama hareketi gerçekleştirildikten sonra, özetlemenin de eşlik ettiği kısa süreli geriye dönüşler söz konusu olabilmektedir. İster müstakil biçimde ister diğer zamansal tekniklerle etkileşimli biçimde olsun, bu yöntemin kullanımı sırasında günler, haftalar, aylar, hatta yıllar sonrasına bir geçiş yapılabilmektedir. Dolayısıyla bu tekniğin kullanımıyla, anlatı içinde doğal bir zamansal boşluk (ellipse) meydana getirilmiş olmaktadır. Nitekim süredizimsel anlatım, her ayrıntıyı gün be gün, an be an, en ince ayrıntısına kadar anlatmakla eş tutulan bir kavramı temsil etmemektedir. Kaldı ki, özellikle belli bir süreye yayılan geçmiş olayları kurmaca eşliğinde anlatan tarihî romanlarda bunu yapmanın neredeyse imkânsız olduğu söylenebilir. Ayrıca bu şekilde hareket edilmesi halinde, tarihî romanların “eğlendirme” işlevini hiçe sayan, okuma zevkinden uzaklaştıran bir metinle karşı karşıya kalınabileceği hesaba katılmalıdır. Bu nedenle tarihî roman yazarı genel süredizimsel bir ilke çerçevesinde, zamansal sıçramalarla olaylar arasında boşluklar bırakarak ya da eş güdümlü biçimde özetleme tekniğine başvurarak hem anlatıyı genişletip akıcı bir okuma

süreci yaşanmasını desteklemiş, hem de “kurgu-gerçek” dengesi içinde tarihî romanların “eğlendirme” işlevine katkıda bulunmuş olur.

İleri sıçrama tekniğiyle ilgili verilen bu bilgiler ışığında, *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanlarında iki kesit arasında bırakılan zamansal boşluk açısından en dikkat çeken örnekler göz atıldığında, *L'Égyptienne*'de, on dördüncü yaş gününü kutlayan Şehrazad'ın doğum günü kutlaması bittikten sonra, anlatıda bir anda altı yıl sonrasına, Şehrazad'ın, yirminci yaş gününde aynanın karşısında kendisindeki fiziksel değişimleri incelemekte olduğu sahneye geçiş yapılması, bir ileri sıçrama ve zamansal boşluk bırakma örneği ortaya koymaktadır.²⁸² Benzer bir durum, Mehmet Ali Paşa'nın, oğlu Tosun'un cesedi başında ağlayışının anlatıldığı sahneden 12 yıl sonrasına, Şehrazad'ın ellinci yaş gününü kutladığı âna yapılan zamansal geçişte de görülmektedir.²⁸³ Bu sahnede aynı zamanda son on iki yıl içinde Mısır'da yaşanan değişimlerin kısa bir özeti yapıldığından burada, ileri sıçrama tekniğiyle birlikte özetleme tekniğinin bir arada kullanıldığı söylenebilir. Öte yandan ileri sıçrama tekniğinin *La fille du Nil* romanında görülen örneklerine bakılacak olursa, anlatıda Giovanna ve Said Paşa'nın evlilik töreninin anlatımının ardından, yaklaşık beş buçuk yıl sonrasına, Barthélemy Prosper Enfantin'in Süveyş Kanalı Tetkik Cemiyeti'ni kurduğu güne ve toplantıda yaptığı konuşmaya zamansal bir geçiş yapılması, bir ileri sıçrama niteliği taşımaktadır. Benzer biçimde Mehmet Ali Paşa'nın ölümü ve Mısır halkının bu haberi üzüntüyle karşıladığı sahnenin ardından, yaklaşık dört buçuk yıl sonrasına, bu süre boyunca Mısır yönetimini elinde bulunduran Abbas Hilmi Paşa'nın Benha Sarayı'nda eğlendiği sahneye geçiş yapılması da bu kapsamda ele alınabilir.²⁸⁴ Aynı sahnede bu dört buçuk yıllık süre boyunca Mehmet Ali Paşa tarafından oluşturulan siyasî ve toplumsal düzende ne gibi değişiklikler

²⁸² G. Sinoué, 1991, s. 111.

²⁸³ A.g.e., s. 661.

²⁸⁴ G. Sinoué, 2013, s. 464.

yapıldığına dair kısa bir bilgi de verilir. Dolayısıyla burada da *L'Égyptienne*'de olduğu gibi ileri sıçrama tekniğine özetleme yönteminin eşlik ettiği görülmektedir.

Zamanın Kullanımı Çerçevesinde Metin Halkalarının Oluşumu ve Olay Örgüsünün Şekillenışı

Yukarıda bahsi geçen tekniklerin kullanılması ve diğer anlatı unsurlarının katılımı sonucunda çoğu romanda olduğu gibi tarihî roman biçiminin kurgusal yapısı içinde de görünüşte birbirinden farklı, ancak özde birbirinden bağımsız olmayan bir anlatı sistematiği meydana getirilmiş olur. Şerif Aktaş kişiler ve olaylar ekseninde oluşan bu yapının her bir parçasını *metin halkaları* olarak nitelendirir.²⁸⁵ Birden fazla metin halkasından meydana gelen bir tarihî romanda, doğal olarak birden fazla da olay zinciri ortaya çıkmaktadır. Tarihî romanların çoğunda bireysel/kolektif olay örgüsü içinde yer alan hemen hemen hiçbir metin halkasının tek başına müstakil bir çizgide ilerlemediği, her birinin tıpkı kesişen kümeler gibi anlatı süreci içinde bir diğeriyle temas ve iletişim halinde olduğu gözlenmektedir. Buna göre okuma sürecinin başlamasıyla birlikte karşılaşılan her bir metin halkası önce kendi içinde değerlendirilmekte, daha sonra süreç içinde “hikâye/serüven zamanı”, “kurmaca zamanı” ve “anlatma/anlatı zamanı” çerçevesinde ortaya çıkan kesişme noktaları belirlenerek gittikçe genişleyen ve romanın bizzat kendisini temsil eden bütünleşik bir yapıya doğru ilerlenmektedir. E. M. Forster'a göre kesişme noktaları belirlenirken, romanda olması arzu edilen iki ögenin kendiliğinden ortaya çıkması sağlanır: *gizem* ve *bellek*.²⁸⁶ Bu bakımdan birbiri içine geçen metin halkaları kapsamında ilerde neler yaşanacağına ilişkin hissedilen merak duygusu, gizem ögesini ortaya çıkarmaktayken, karşılaşılan her yeni metin halkasını sebep-sonuç ilişkisi etrafında öncekilerle ilişkilendirme dürtüsü ise, bellek unsurunu gündeme getirmektedir. Merak ve anımsama unsurlarının yardımıyla bu sürecin sonunda bütün gizemlerin açığa

²⁸⁵ Ş. Aktaş, 1998, s. 49/128.

²⁸⁶ E. M. Forster, 2019, s. 130.

kavuştuğu bir metin halkaları dizgesi ortaya çıkmaktadır. Böylece ilkin birbirinden kopuk gibi görünen metin halkalarının, anlatı ilerledikçe bir bütünün parçaları gibi birbiriyle son derece ilişkili oldukları fark edilir. Tıpkı farklı noktalardan hareket eden akarsuların nihayetinde denize ulaşır, bütünleşmeleri gibi. Diğer taraftan yazar hem oluşturduğu metin halkalarını hem de bu metin halkalarının içine yerleştirdiği anlatı unsurlarını kullanarak, sıradanlaşmanın önüne geçmiş ve olay örgüsü dâhilinde çeşitliliğe, çok sesliliğe katkıda bulunmuş olur. Sonuçta okurun algılarının her an açık tutulduğu akıcı ve keyifli bir anlatı zemini tesis edilmiş olur. Bunun yanında iç içe geçen bu kurgusal ortamın hazırlanmasıyla, aynı zamanda bir önceki bölümde değinilen ve tarihî romanların işlevleri arasında sayılan “eğlendirme” yönünün de etkin kullanımına imkân tanınacağı belirtilebilir.

Sinoué’nin incelemeye konu edilen iki tarihî romanında “hikâye/serüven zamanı”, “kurmaca zaman” ve “anlatma/anlatı zamanı” üçgeni içine kişilerin ve uzamların eklenmesi sonucunda, tutarlı bir olay örgüsü sistematığının oluşturulduğu söylenebilir. Bu süreçte yukarıda da bahsedildiği gibi birbirinden bağımsız gibi görünen birden fazla olayın anlatımı söz konusu olmaktadır. Bu kapsamda olay örgüsünde yer alan metin halkalarının bir kısmının kurmaca kişileri, diğer kısmının gerçek kişileri ilgilendirecek biçimde bir denge içinde anlatıldığı fark edilmektedir. Buna göre anlatıda yer alan her bir kişinin ya bireysel ya da kolektif olay örgüsü bağlamında değerlendirilebilecek bir hikâyesi bulunmaktadır. Her ne kadar genelleme yapmak doğru olmasa da, kurmaca kişilerin hikâyelerinin çoğunlukla bireysel olay örgüsü içinde, gerçek kişilerin hikâyelerininse, kolektif olay örgüsü dâhilinde ele alınabileceği ileri sürülebilir. Bununla birlikte keskin bir ayrıma gitmenin doğru olmayacağı düşünülerek, anlatsal süreç içinde bu zıt kutuplar arasında kesişmeler yaşanabileceği unutulmamalıdır. Nitekim nihai anlamda “kurgu-gerçek” birlikteliğinin sağlandığının ancak bu şekilde görünür kılınabileceği belirtilmelidir.

Sinoué'nin her iki tarihî romanında ortaya çıkan olay örgüsü parçalar halinde ele alınacak olursa, konuya öncelikle bireysel olay örgüsünü temsil ettiği varsayılan kurmaca kişilere ilişkin metin halkalarının anlatımıyla başlanabilir. Bu noktada her iki roman arasında var olduğu gözlemlenen konu ve kişiler arası geçişkenlik meselesi dikkate alındığında, söz konusu metin halkalarından bazısının, bu çerçevede değerlendirilmesinin, toplu bir bakış sunması yönünden faydalı olacağı söylenebilir. Bu bakımdan görünüşte tek kişiyi ilgilendiren metin halkalarının her biri, kendi içinde diğer anlatı kişilerinin hikâyesiyle kesişebilmekte ve çoklu metin halkaları oluşturabilmektedir. Hatta yukarıda da ifade edildiği gibi kurmaca ve gerçek kişilerin serüvenleri arasında dahi zaman zaman belli noktalarda kesişmelerin görülmesi söz konusu olabilmektedir. Böylece ayrı dünyaları temsil eden unsurların kaynaştırılmasıyla “kurgu-gerçek”, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının olay örgüsü bağlamında ilgili anlatılara yansıtılmaya çalışıldığı fark edilir hale gelmektedir.

Anlatılar arası geçişkenlik çerçevesinde kurmaca kişilerin oluşturduğu metin halkalarına göz atıldığında, konuya, öncelikle roman başlıklarında dahi kendisine atıfta bulunulan Şehrazad'ın serüveniyle başlanabilir. Nitekim her iki tarihî romanda da öne çıkan ana karakterlerin belki de en önde gelenini temsil ettiğinden, diğer anlatı kişilerini ilgilendiren metin halkalarının doğrudan ya da dolaylı olarak onun hikâyesiyle kesiştiği görülebilmektedir. Buna göre, *L'Égyptienne*'de Şehrazad'ı ilgilendiren metin halkalarını; henüz on üç yaşındayken bahçıvanlarının oğlu Kerim'le tutkulu bir aşk yaşaması, ardından Michel Şalub ile evlenip ondan Joseph adında bir oğlunun olması, Fransızların Mısır'ı işgalinden sonra yaşanan toplumsal hareketler neticesinde, oğlu Joseph dışında tüm aile üyelerini yitirmesi, yaşananlar sonrasında ata yadigârı Gül çiftliğine yerleşmesi, Mehmet Ali Paşa'yla toprak meselesi yüzünden yollarının kesişmesi ve son olarak pamuk ekimiyle uğraştığı Gül çiftliğinde tanıştığı Ricardo Mandrino ile evlenerek, ondan Giovanna adında bir kız çocuğu sahip olması şeklinde sıralamak mümkündür.

Şehrazad'ı ilgilendiren metin halkalarına bir de, Ricardo'nun Şehrazad'la birlikte *La fille du Nil* romanında da devam eden serüveni eklemlenir. Burada, Mehmet Ali Paşa'nın diplomasi danışmanlığını yürüten Ricardo'nun Nefise Hanım aracılığıyla tanıştığı Şehrazad'ın gönlünü kazanıp onunla evlenmesi ve yıllar sonra Mehmet Ali Paşa'nın emriyle Navarin'e diplomatik bir vazife için gitmesinin ardından yaşanan deniz savaşında öldüğü haberinin gelmesi hikâye edilir. Bu noktada *L'Égyptienne* ile bağlantılı ilerleyen *La fille du Nil*'de, Ricardo'nun öldüğüne inanmayan Şehrazad'ın Mısır'dan Mora'ya, Mora'dan Venedik'e uzanan bir arayış sonunda, onu hafızasını yitirmiş biri olarak bulması ve Mısır'a dönüşlerinin ardından hafızası yerine gelene kadarki süreçte Ricardo'nun ve Mandrino ailesinin yaşadıkları zorlukların anlatılması söz konusudur. Dolayısıyla romanlar arası geçişkenlik ve metin halkaları yardımıyla özellikle bireysel olay örgüsü kapsamına giren olayların, aşama aşama birbiriyle ilişkilendirilmeye başlandığı görülmektedir.

Söz konusu romanlarda ortak kurmaca kişiler arasında yer alan Joseph ve Giovanna'yı ilgilendiren metin halkalarına gelindiğinde, burada da hem Şehrazad'ın hem de diğer anlatı kişilerinin serüvenleriyle belli noktalarda kesişmeler söz konusu olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda Joseph'i ilgilendiren metin halkalarında, küçük yaşta babasız kalışı, annesiyle yerleştiği Gül çiftliğinde ikinci babası olarak gördüğü Ricardo'yla tanışması, ardından bir mühendis olarak Mehmet Ali Paşa'nın emrinde Mısır'daki büyük projelerde görev alması ve son olarak teyzesinin kızı Corinne'le evlenerek ondan Samir ve Mona adında iki çocuğu olması anlatılır. Öte yandan Giovanna'yı ilgilendiren metin halkalarında ise, Kerim'le ilişkisi nedeniyle babasının ölümünden Şehrazad'ı sorumlu tutması, annesiyle yaşadığı çekişmelerin ardından evden ayrılıp Mehmet Ali Paşa'nın yanında yaşamaya başlaması, bir süre sonra Paşa'nın oğlu Said'le evlenmesi, yıllar sonra annesine haksızlık yaptığını anlayıp ondan af dilemesi ve

o günden itibaren babasının kendisine emanet ettiği Gül çiftliğinde çocukları Fuad ve Melike'yle birlikte yaşamını sürdürmesi öykülenir.

Şehrazad, Ricardo, Joseph ve Giovanna gibi serüveni, *L'Égyptienne*'de başlayıp *La fille du Nil*'le devam eden Samira'nın hikâyesi de, romanlar arası geçişkenlik bağlamında bireysel olay örgüsü çerçevesinde oluşturulan metin halkalarından bir diğerini oluşturmaktadır. Buna göre *L'Égyptienne*'de, Samira'nın ailesini karşısına alma pahasına Müslüman bir Türk askeri olan Ali'yle evlenmesinden, ondan yine Ali adında bir çocuğunun olmasından, eşinin öldürülmesi sonrasında bir eğlencede tanıştığı General Ganteaume'la Fransa'ya gidişinden, general tarafından terk edildikten sonra, evlilik dışı birlikteliklerle geçimini sağlamaya çalışmasından, bu süreçte generalden olan kızı Corinne'le birlikte yaşadıkları zorluklardan bahsedilir. Bu noktadan itibaren Samira'yı ilgilendiren metin halkalarının, kısa da olsa *La fille du Nil* romanında devam ettirildiği fark edilir. Burada ise, yaptığı hatanın geç de olsa farkına varan Samira'nın yakalandığı hastalık neticesinde ailesinden ve doğduğu topraklardan çok uzakta ölümü bekleyişi anlatılır. Bu durumla bağlantılı olarak annesinin ölmeden önceki sözleri üzerine, Corinne'in hiç görmediği teyzesi Şehrazad'ı bulmak için Saint-Simoncu arkadaşlarıyla birlikte Mısır'a gidişi ve beklediği buluşmanın gerçekleşmesinin ardından âşık olduğu kuzeni Joseph'le evliliğinin anlatılması, Samira'yı ilgilendiren metin halkalarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Serüveni *L'Égyptienne*'de başlayıp *La fille du Nil*'e aktarılmadan biten kurmaca kişilerin oluşturduğu metin halkalarına göz atıldığında, bu noktada akla ilk olarak Seba malikânesinin bahçıvanı Süleyman'ın oğlu Kerim gelmektedir. Kerim'i ilgilendiren metin halkalarında, Şehrazad'la henüz çocukluğunda başlayan aşk ilişkisi, babası Süleyman'ın ölümünden sonra Şehrazad'a karşı duyduğu sevgiden daha güçlü olan deniz tutkusunun peşinden gidişi, önce Memlûk beyi Murad'ın, ardından bir diğer Memlûk beyi Bardisi Osman'ın ve son olarak Mehmet Ali Paşa'nın emrinde denizci olarak çalışması

ve en büyük hayali olan donanma komutanlığı görevini elde etmesine rağmen, Navarin Savaşı'nda feci biçimde ölmesine uzanan süreç hikâye edilmektedir.

Süleyman oğlu Kerim gibi serüveni *L'Égyptienne*'de başlayıp biten kurmaca kişiler arasına, Şehrazad'ın ağabeyi Nebil, babası Yusuf, annesi Nadya ve ilk eşi Michel Şalub'un hikâyeleri de dâhil edilebilir. Buna göre, ilk olarak Nebil'den başlamak gerekirse, toplumsal sorunlara duyarlı bir kişiliği canlandıran Nebil'i ilgilendiren metin halkalarında, önce halka uyguladıkları baskı nedeniyle Memlûkler ve Türkler'e, sonrasında Mısır'ın işgalinin ardından Fransızlara karşı başlatılan toplumsal bir başkaldırı eylemine önderlik yapması, ayaklanmanın Fransızlar tarafından kanlı biçimde bastırılması sonrasında yakalanıp Napoléon tarafından idam ettirilmesi anlatılır. Bunun yanında oğlunun acısına dayanamayan Yusuf'un kısa süre sonra üzüntüden ölmesi, bunu takip eden yıllarda, Fransızlar, İngilizler, Memlûkler ve Türkler arasında cereyan eden Heliopolis Savaşı sırasında yaşanan toplumsal bir kargaşanın yabancılara yönelik bir öfkeye dönüşmesi sonucu, Michel ve Nadya'nın öldürülmesi gibi durumlar, birbiriyle ve Şehrazad'ın hikâyesiyle bağlantılı metin halkalarını oluşturmaktadır.

Kurmaca kişilerin ardından gerçek kişileri ilgilendiren çoğunlukla kolektif olay örgüsüne bağlı metin halkalarına geçilecek olursa, kurmaca kişilerde karşılaşılan anlatılar arası geçişkenliğin burada da sürdürüldüğü görülmektedir. Bu kapsamda “kurgu-gerçek” birlikteliği gereğince, bu metin halkalarının kendi içinde zaman zaman kurmaca kişilerin serüvenleriyle kesiştiğine de tanık olunabilmektedir. Bu anlamda anlatısal bütünlük içinde sözü ve eylemiyle kendisinden fazlaca söz ettiren Mehmet Ali Paşa'yla ilgili metin halkaları üzerinde özellikle durmak gerekebilir. Öyle ki onun, gerçek kişiler arasında ana karakter rolü üstlenen figürlerin en önde gelenlerinden birini oluşturduğu söylenebilir. Mehmet Ali Paşa'yı ilgilendiren ve ilk aşamada *L'Égyptienne* romanı kapsamında şekillenen metin halkalarında, binbaşılık, serçeşmelik, paşalık rütbeleri sonrası siyasî zekâsı sayesinde tüm rakiplerini saf dışı bırakarak Mısır Valiliğini elde etme sürecinin

anlatımı yanında, giriştiği çoğu savaş ve mücadeleden zaferlere ayrılmış ve topraklarını genişletmiş olmasına rağmen, başta oğulları Tosun ve İsmail'in ölümleri olmak üzere, Navarin'de verdiği kayıpların üzerinde oluşturduğu üzüntü ve baskının hikâye edilmesi söz konusudur. Bu metin halkasının *La fille du Nil*'le devam eden kısmına ise, Navarin bozgunu sonrası Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlılarla yaşadığı zihinsel ayrılığın bir yansıması olarak, oğlu İbrahim Paşa'yla birlikte bağımsızlık mücadelesine girişmesi, fakat bu hayâlini gerçekleştiremeden hayata veda etmesi eklenmektedir. Bu sürece aynı zamanda İbrahim Paşa'nın ilki Kütahya'ya, diğeri Adana'ya kadar dayanan, fakat gelen siyasî baskılarla neticelendirilmeden dönülen askerî seferlerinin anlatımı eşlik etmektedir. Yine bununla ilişkili olarak, Mehmet Ali Paşa'nın ölmeden önce yerine İbrahim Paşa'ya bırakması, İbrahim Paşa'nın ani ölümünün ardından, kısa aralıklarla yönetimin sırasıyla Abbas Hilmi Paşa, Said Paşa, İsmail Paşa ve Tevfik Paşa arasında el değiştirmesi, bu süre içerisinde Said Paşa'yla başlayan Kanal inşaatının İsmail Paşa döneminde İngilizlerin engellemelerine rağmen tamamlanması, Fransızların desteğiyle başlanan bu projenin yüksek borçlanma neticesinde İngilizlerin kontrolüne geçmesi öykülenmektedir.

Serüveni *L'Égyptienne*'de başlayıp, *La fille du Nil*'e geçmeden sonlanan gerçek kişilere bakıldığında ise, bunlar arasında Napoléon'un, Mehmet Ali Paşa'yla birlikte *L'Égyptienne*'in ana konusunu belirleyen, ancak Mehmet Ali Paşa'dan farklı olarak sözü ve eylemi *L'Égyptienne* ile sınırlı kalan gerçek kişiler arasında yer aldığı söylenebilir. Buna göre Napoléon'u ilgilendiren metin halkalarının ilkinin, 19 Mayıs 1798 tarihinde Toulon Limanı'ndan yola çıkışının ardından, 1 Temmuz 1798 tarihi itibarıyla başlattığı Mısır Seferi'nin anlatımı oluşturur. Bu süreçte Memlûkler, Türkler ve İngilizler ile giriştiği mücadele, Mısır halkının sempatisini kazanmak için birtakım göz boyayıcı faaliyetlerde bulunması, hırsının etkisiyle Suriye'ye kadar ilerlemesi, ancak büyük askerî kayıplar yaşamasıyla yeniden Mısır'a dönmek zorunda kalışı ve uyguladığı baskı

politikası neticesinde, halkın tepkisiyle karşılaşması anlatılır. Napoléon'un anlatıdaki serüveni, Fransa'da çıkan karışıklıklar nedeniyle yerini General Jean-Baptiste Kléber'e bırakıp Fransa'ya dönmesiyle son bulur. Bu noktadan itibaren bir an önce Mısır'dan çekilmeyi arzu eden Kléber'in Heliopolis Savaşı'nda İngilizler ve Türklere karşı galip geldikten birkaç ay sonra bir suikast sonucu öldürülmesinden ve yerine atanan Jacques Abdullah Menou'nun, yaptığı hatalarla Fransa'nın Mısır'dan tamamen çekilmesiyle sonuçlanacak süreci başlatmasından bahsedilmesi, Napoléon'u ilgilendiren metin halkalarının devamı olarak değerlendirilebilir.

Hikâyesi doğrudan *La fille du Nil* romanında şekillenip orada sonlanan gerçek kişilerin oluşturduğu metin halkalarına, Süveyş Kanalı projesinin yapımı sürecinde görev alan mühendis Linant de Bellefonds ve diplomat Ferdinand de Lesseps'in serüvenleri örnek gösterilebilir. Buna göre, Bonaparte zamanında ortaya atılan kanal projesinin, Linant, Joseph ve onlara sonradan katılan Lesseps'in en büyük hayali haline gelmesi, Mehmet Ali Paşa zamanında askıya alınan projeye, Linant-Joseph ikilisinin çabaları ve Lesseps'in girişimleriyle Said Paşa döneminde başlanması ve nihayet projenin İsmail Paşa döneminde tamamlanması anlatılır. Bu süreçte Linant ve Joseph'in yaşadıkları sıkıntılarla birlikte, Lesseps'in Mısır'da başlayıp farklı ülkelerde devam eden ve yine Mısır ile sonlanan serüveninin anlatımına yer verilir. Kurmaca kişiler arasında bulunan Joseph'in bu metin halkalarına dâhil edilmiş olması, daha önce de değinildiği "kurgu-gerçek" birlikteliğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bellefonds ve Lesseps gibi hikâyesi *La fille du Nil* romanında başlayıp biten gerçek kişilerin oluşturduğu metin halkalarının sonuncusunun, Saint-Simoncular hareketi liderlerinden biri olarak ortaya çıkan Barthélemy Prosper Enfantin'le ilgili olduğu ifade edilebilir. Bu metin halkasında öncelikle Enfantin ve onun taraftarlarının, insan hakları, toplumsal eşitlik konuları ve Süveyş Kanalı projesiyle ilgili düşünce ve çabalarının anlatımına yer verildiği görülmektedir. Bu kapsamda bir taraftan Saint-Simoncuların işçi

hakları, kadın erkek eşitliği gibi konulardaki düşüncelerinden, diğer taraftan Enfantin'in dünya barışına katkı sağlayacağını düşündüğü Süveyş projesine destek vermek amacıyla giriştiği faaliyetlerden bahsedilmektedir. Böylece Saint-Simoncu mühendisler ve diğer destekçileriyle birlikte Fransa'dan Mısır'a gelişi, Mısır'da yaşanan veba salgını sonrası dönmek zorunda kaldığı Fransa'da Süveyş Kanalı Tetkik Cemiyeti'ni kurması gibi birbirini takip eden olaylar silsilesi bir araya gelerek kendi içinde çoklu metin halkaları dizgesi oluşturmaktadır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar ve verilen örnekler bir araya getirildiğinde, Sinoué'nin, kurmaca ve gerçek zaman ifadelerinin kullanımında tarihî romanlarda gözetilmesi arzu edilen “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarıyla uyumlu bir yöntem izlediği sonucuna ulaşılmıştır. Her iki anlatıda da karşılaşılan zamansal tekniklerin, “kurgu-gerçek” birlikteliğine katkı sağlamanın yanında, anlatıya canlılık ve sanatsallık kazandırdığı görülmüştür. Kullanılan zamansal teknikler arasında özellikle “geriye dönüş” tekniğinin romanlar arasında var olduğu bilinen anlatısal geçişkenliği görünür ve hissedilir hale getirdiği gözlenmiştir. Bu bakımdan zamansal bu tekniklerin kullanımıyla, okur cephesinde zihinsel bir hareketliliğin yaşanması sağlanmış, böylece hem anlatısal bütünlüğün tesis edilmesine hem de gerçeklik algısının güçlendirilmesine hem de okurdaki ilgi ve merakın diri tutulmasına katkıda bulunulmuştur.

Bireysel ve kolektif olay örgüsünün kurmaca ve gerçek kişiler bağlamında ele alındığı anlatı sistematigi çerçevesinde, kendi içinde farklılık gösteren olayların metin halkaları yardımıyla neredeyse hiçbir uyumsuzluk olmadan bir araya getirildiği tespit edilmiştir. Okuma süreci tamamlandığında, birbiriyle ilgisiz gibi görünen her bir metin halkasının anlatısal bütünlüğün bir parçasını oluşturduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda olay örgüsü inşasında kullanılan metin halkalarının da diğer konularda olduğu gibi “kurgu-

gerçek” birlikteliğinin sağlanmasında ve gerçeklik algısının güçlendirilmesinde etkin bir rol üstlendiği vurgulanmıştır.

Zaman kullanımı ve olay örgüsü kapsamında tespit edilen tüm bu kurgusal-biçimsel unsurlar inceleme konusu olan tarihî romanlara yansıtılırken, hem tarihî romanların etkileme ve inandırma ereği doğrultusunda hareket edildiği, hem de “yeniden canlandırma” ve “eğlendirme” işlevleri aracılığıyla “bilinçlendirme” faaliyetlerinin yürütülmeye çalışıldığı belirlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında diğer anlatı unsurlarının kullanımında olduğu gibi, zaman ve olay örgüsü kullanımında ortaya koymaya çalıştığı kurgusal-biçimsel farklılık sayesinde Sinoué’nin, edebî anlayışının öne çıkan yönlerinden olan yenilikçi, aynı zamanda geleneğe bağlı duruşunu ilgili romanlara yansıtmayı başardığı ifade edilebilir.

III. BÖLÜM

GILBERT SINOUE'NİN *L'ÉGYPTIENNE* VE *LA FILLE DU NIL*

BAŞLIKLİ TARİHİ ROMANLARINDA ANA TEMALAR

Bütün roman türlerinde olduğu gibi tarihî romanlar da biçim ve içerik olmak üzere iki temel unsur etrafında incelenebilir. Romanlarda biçim ve içerik incelemelerini metaforik bir söylemle ifade etmek gerekirse biçimsel incelemeyi, bir cerrahın tanı sonrası gerçekleştirdiği cerrahî müdahaleye; İçeriksel incelemeyi ise, bir ruh bilimcinin duygu, düşünce, söylem ve davranışlar üzerinden yaptığı ruhsal değerlendirmelere benzetmek mümkündür. Bu bağlamda geride bırakılan bölümde Sinoué'nin araştırmaya konu edilen iki tarihî romanında bu unsurların ilki olan kurgusal-biçimsel ögeler üzerinde önce genel hatlarıyla durulmuş, ardından kurgunun ana taşıyıcıları konumunda bulunan kişi, zaman, uzam, olay örgüsü başlıklarına değinilerek, roman incelemesinin bu ilk basamağı ilgili romanlardan hareketle kapsamlı biçimde uygulanmaya çalışılmıştır. Bu inceleme sonucunda roman türünün çıkış noktası olarak kabul edilebilecek “kurmaca gerçeklik” olgusunun, söz konusu tarihî romanlarda kurgusal-biçimsel düzleme olabildiğince yansıtılmaya çalışıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra hem tarihî romanların dışsal (fiziksel) yönünü ilgilendiren imgesel-kavramsal görünümünde hem de anlatı sistematüğinde ortaya çıkan “zıtlıkların uyumu” ilkesinin, bu kurgusal-biçimsel unsurların uygulanmasında karşılığını bulduğu gözlenmiştir. Buradan yola çıkarak, genel bir ifadeyle varoluşunu “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarına borçlu olan tarihî romanlarda, bu iki unsurun roman incelemelerinin ikinci ayağını oluşturan ve tarihî romanın ruhunu yansıtan içeriğe, dolayısıyla tematik ögelere etki etmeyeceğini düşünmenin çok da akılcı bir bakış ortaya koymayacağı ileri sürülebilir. Dolayısıyla içerik ve onun uzantısı olan tematik unsurları, tarihî romanların ruhsal izdüşümü niteliğindeki “insanî/yaşamsal olabilirlikler”in tüm çelişkileriyle birlikte hayat bulduğu anlatısal bir mecra olarak değerlendirmek tarihî roman anlayışıyla oldukça uyumlu bir bakış ortaya koyacaktır. Aykırı bir görüntü ortaya koyacak olmasına rağmen, yukarıdaki temel iki ilkeden ve “insanî/yaşamsal olabilirlikler”den yoksun biçimde şekillendirilecek

herhangi bir metnin, tarihî roman niteliği taşıması ve uzun ömürlü olması, büyük olasılıkla pek mümkün olmayacaktır.

Gilbert Sinoué'nin *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanları incelendiğinde, her iki anlatı boyunca dikkat çeken temaların bu ilkeler çerçevesinde şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Birbirleri arasında biçimsel ve içeriksel geçişkenlik gösteren bu iki tarihî romanda görülen temalar bir ayıklamaya tâbî tutulduğunda, öne çıkan başlıkların kimisinin duygular, kimisinin davranışlar, kimisinin de algı ve anlayışlar üzerinden kendilerine yer buldukları görülmektedir. Bu anlamda hem yaşamın içinden izler taşımaları hem de insanî duygu, eylem ve anlayışların kendi içinde ortaya koyduğu zıtlıkları yaşamsal akışla uyumlu biçimde bir arada sunmaları, bu tematik öğeleri incelenmeye değer konular haline getirmektedir. Burada anlatılmak istenenin daha iyi anlaşılabilmesi için içeriksel incelemeyi oluşturacak temaların yukarıdaki bileşenleri içerecek biçimde ilgili anlatılara yansıtılmış olması oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda bahse konu tarihî romanlarda yapılan tasnif çalışması neticesinde elde edilen temalar, *Duygularda Karşıtlık: Aşk ve İhtiras; Algıda ve Anlayışta Karşıtlık: Birlik ve Ayrışma/Çatışma* olmak üzere iki ana başlıkta incelenmeye çalışılacaktır. Bu süreçte her bir başlık ve alt başlıkta yer alan konular, roman kişilerinin eylem, söylem ve yaklaşımları dikkate alınarak değerlendirilecek, böylece ilgili başlık ve alt başlıklar kapsamında ileri sürülen görüşlere yönelik destekleyici veriler elde edilmiş olacaktır.

3.1. Duygulara Karşıtlık: Aşk ve İhtiras

Genel bir deyişle “düşünebilen varlık” olarak tanımlansa da insanoğlu, yalnızca düşünme yetisiyle tanımlanamayacak kadar karmaşık bir varlığı temsil etmektedir. Nitekim duyguların bireyin ruh sağlığını doğrudan etkileyen bir yönü olduğu gerçeğinden hareketle, duyumsamanın da en az düşünmek kadar insan yaşamında önemli bir yer tuttuğu iddia edilebilir. Bir başka deyişle, insanın diğer bir yanının duygulardan oluştuğu, insanı insan yapan unsurlardan bir diğerinin duygular olduğu ileri sürülebilir.

Bu öylesine ilgi çekici bir konu olmuştur ki, Antik Çağ’dan bu yana birçok düşünür bu konuya ilişkin görüş bildirme gereği hissetmiştir. Örneğin Antik Çağ düşünürlerinden Platon, *Devlet* adlı yapıtında, insanoğlunun *akıl*, *irade* ve *istek* olmak üzere üç ilkedен meydana geldiğini dile getirir. Bunlardan ilki, bireyi bilgi edinmek gibi yüce amaçlara yönlendirirken, ikincisi bu amaca ulaşmayı engelleyen duyguların kontrol edilmesine hizmet etmekte, sonuncusu ise her türlü bedenî arzuyu temsil etmektedir.²⁸⁷ Bir piramit gibi düşünülecek olursa bu üçü arasında aklın, diğerlerine göre hâkim konumda olduğunu, diğer ikisinin onun denetiminde hareket ettiğini iddia eden Platon, *Phaidon* başlıklı yapıtında ise “*Ruh ve beden birlikte olduklarında Tanrı bedene köleliği ve boyun eğmeyi, ruha ise komutanlığı ve efendiliği vermektedir*” diyerek ruhun bedenden üstün olduğunu, dolayısıyla ruhun akıl ve arzuları temsil eden beden arasında bir dengeleyici rolü üstlendiğini anlatmaya çalışır.²⁸⁸ Öte yandan Orta Çağ düşünürlerinden Descartes, *Ruhun Tutkuları* başlıklı incelemesinde insanı, *ruh* ve *beden* ikilisinden oluşan bir varlık olarak betimler.²⁸⁹ Ona göre ruhun eylemleri, duyguları kontrol eden *iradeyle* (*volonté*); ruhun tutkuları ise, “doğal iştahalar”a (*appétits naturels*- cinsel arzu, yeme-içme) işaret eden bedeni arzu ve *algılarla* (*perception*) temsil edilmektedir.²⁹⁰

²⁸⁷ Platon, *Devlet*. çev. S. Eyüpoğlu. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1999, s. 436.

²⁸⁸ Platon, *Phaidon*. çev. H. R. Atademir- K. Yetkin. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001, s. 80.

²⁸⁹ Descartes, *Ruhun Tutkuları*. çev. M. Erşen. Ankara: Say Yayınları, 2016, s. 24.

²⁹⁰ A.g.e., s. 29.

Aydınlanma düşünürlerinden Immanuel Kant ise, bu konudaki düşüncelerini *Tanrı, Ruh ve Özgürlük* kavramları üzerinden daha geniş bir perspektiften açıklamaya çalışır. Üçü de soyut ve saf teorik akılla açıklanmaları güç olan kavramlar olduğundan, bunlar arasında özellikle “özgürlük” kavramı üzerinde durur ve onun saf pratik akılla açıklanması gerektiği iddiasında bulunur. Zira ona göre “Tanrı” yüceliği, “ruh” ölümsüzlüğü, “özgürlük” ise akıyla hareket eden insanın somut varlığını temsil etmektedir.²⁹¹ Hatta Kant’a göre “akıl” aynı zamanda “*iyi ve kötünün ayırt edilmesini sağladığından, ahlaki yükümlülüklerin de temelidir*”.²⁹² Dolayısıyla Kant’ın bu yaklaşımından insanın, somut varlığıyla beden, zihinsel bakımdan akıl, duyguları ve inancı yönüyle ruhtan oluşan bir varlık olduğu düşüncesini benimsediği sonucu çıkarılabilir. Bu örnekler çoğaltılabilecek de olsa, genel çerçevede insanın akıl, ruh ve beden olmak üzere üç temel yapı üzerine şekillendiği ve ruhun yansıması olan duyguların, en az aklın yansıması olan düşünceler kadar insanı insan yapan bileşenlerden birini oluşturduğu ifade edilebilir.

Konumlanma açısından ruhta, eylemsellik ve tanımlanma bakımından davranışlarda karşılığını bulan duygular, yönetilebilmelerine göre iyi veya kötü yöne evrilebilmektedirler. Öyle ki bu duygulardan bazısı, kendi içinde meydana getirdiği uyumsuzluklarla çoğu insan için yönetilemez ve karşı konulamaz nitelikte olabilmektedir. Bu bakımdan *aşk* ve *ihtiras* duyguları bunlar arasında gösterilebilir. İmgesel yönüyle bakıldığında, “aşk” duygusu çoğu insanda olumlu; “ihtiras” ise, olumsuz bir çağrışım yapıyor olsa da, amaç ve sonuçları itibarıyla zaman zaman tersine durumlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla zıt kutuplara işaret eden bu iki duygu, çıkış ve varış noktaları arasında ortaya koydukları tutarlılık veya aşırılık neticesinde ya kabul edilebilir sınırlar içinde insaniliğin makul bir yansıması olabilmekte ya da bireye ve çevresine verdiği zarar

²⁹¹ Ü. Öktem, “Kant Ahlakı”. *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (18): 11-21, 2007, s. 12

²⁹² B. Bezci, “Kant ve Hegel’in Felsefesinde Etik Anlayışı”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (5): 48-61, 2005, s. 51.

ölçüsünde yıkıcı, tehlikeli bir güç haline gelebilmektedirler. Her iki durumda da insanî bir duyguyu temsil ediyor olsalar da, doğurdıkları sonuçların, bireyi makul bir insan olmaktan uzaklaştırabilme ihtimali, uç noktaları temsil eden bu iki kutbun birbirinden ayrı ele alınmalarını gerekli kılmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler ve çıkarımlar ışığında, Sinoué'nin söz konusu iki tarihî romanında ortaya çıkan aşk ve ihtiras duygularının ele alınacağı bu başlıkta, bu duyguların anlatıya yansıtılma biçimleri üzerinde durulacak, birbirleri arasında oluşturdukları imgesel zıtlıkların yanı sıra, zaman zaman her birinin kendi içinde dahi birtakım zıtlıkları ortaya çıkarabilecekleri anlatılmaya çalışılacaktır. Duyguları ilgilendiren soyut bir konu olması nedeniyle, burada kişiler ve onların davranışları ekseninde bir incelemenin yapılması yolu tercih edilecektir. Buna göre bu iki duygu, oranları farklı olmakla birlikte roman kişileri bağlamında değerlendirilmeye çalışılacak, böylece konunun nispeten somut bir yapıya kavuşması sağlanacaktır.

3.1.1. Aşk Teması

Aşk, neredeyse bütün edebî türlerin kapsama alanına giren, yüzyıllardır kullanılmakta olan başat konulardan biri olagelmıştır. Düzyazı veya şiir fark etmeksizin edebî alanda yaygın kullanılmasının nedeni olarak, “insanî/yaşamsal olabilirlikler” çerçevesinde metni zenginleştirerek ona ruh katması gösterilebilir. Ancak düzyazıyı temsil eden türlerde aşk duygusunun işlenmesinin bir diğer nedeninin, metne akıcılık, anlatıya hareketlilik kazandırmak olduğu bir gerçektir. Konu özellikle tarihî romanların “eğlendirme” işlevi bağlamında ele alınacak olursa, bu temanın anlatıya akıcılık katması bakımından aynı zamanda okuru eğlendirmek gibi bir işlev üstlenebileceği de söylenebilir. Zira aşk konusu, okurun merakını cezbederek metnin okunmasını, onun ilgi çekici hâle gelmesini sağlayan bir özelliğe sahiptir. Hatta yazarların olayları düzenlemekte zorlandıkları noktalarda, çoğu zaman en kestirme kaçış alanı olarak aşk konusuna yönelmelerinin, onu kurtarıcı bir tema konumuna getirdiği fark edilmektedir. Nitekim konuyla ilgili “yazarlar ölümden olduğu kadar aşktan da hoşlanıyorlar, çünkü romanlarını kolayca sona erdirmelerini sağlıyor. Aşkı değişmez bir şeymiş gibi sunabilmekte, okuyucu da bunu kolayca benimsemektedir” diyen E. M. Forster, bu söylemiyle adeta yukarıdaki çıkarımın doğruluğunu teyit etmektedir.²⁹³

L'Égyptienne ve *La fille du Nil* romanları incelendiğinde, anlatı kişileri arasında yaşanan aşk duygusunu, yalnızca bir kişinin bir başkasına karşı hissettiği yoğun sevgi olarak açıklamanın, bu güçlü duyguya sıradanlık atfetmek ve onu hafife almak anlamına geleceği anlaşılmaktadır. Zira aşk, çoğu kişi tarafından insanın tadabileceği en yüce duygulardan biri olarak kabul edilir. Bu durumda şu soru akla gelebilir: “Aşk duygusu bu yüceliğe tek başına mı erişmiştir, yoksa onu bu yüceliğe ulaştıran başkaca yan etkenler söz konusu mudur?” Bu sorunun cevabını, yine inceleme konusu olan romanlarda aramak

²⁹³ E. M. Forster, 2019, s. 95.

gerekirse, burada aşkı sıradan bir duygu olmaktan uzaklaştıran, ona kendine has bir özgül ağırlık ve yücelik kazandıran birtakım unsurların var olduğu fark edilecektir. Aksi halde, her şeyin aşındırıldığı bir çağda, kendisine yücelik atfedilen bu duygunun kuru bir hevesten ibaret olduğuna duyulan inanç, giderek kanıksanır hale gelebilir. Dolayısıyla bahse konu romanlardan hareketle, bir kişinin yaşadığı duygunun aşk olarak tanımlanabilmesinin, bazı şartların yerine getirilmesiyle doğru orantılı olduğu; onun bu özgünlüğü ve yüceliği kazanmasının “fedakârlık”, “özveri”, “vefa”, “bağlılık” gibi erdemlerle kurduğu ilişkiye bağlı olduğu ve bu erdemlerden en az birini içermeden hissedilen yoğun sevginin aşk olarak nitelenmesinin söz konusu olamayacağı ileri sürülebilir. Bu varsayımı somutlaştırmak için roman kişilerinin aşkları uğruna yaptıkları fedakârlıklara ve gösterdikleri özveri, vefa ya da bağlılığa ilişkin örneklerle yer verilmeye çalışılacaktır. Bununla birlikte yaşanan durum aşk olarak ele alınabilse bile, sınırların aşılması durumunda, bu yüce duygunun kimi zaman aşk ve ihtiras duyguları arasında bulunan, çoğu zaman zarar verici bir nitelik taşımayan “tutku” aşamasına evrilebileceği, bunun da ötesine geçilmesi halinde, bireye ve çevresine zarar verecek sonuçlar doğurabileceği, böylelikle aşk duygusunun çağrışımsal anlamda akla ilk gelen olumlu biçiminin yanında olumsuz bir anlam boyutuna da geçiş yapabileceği örnekler eşliğinde anlatılacaktır.

Konu bu yönden değerlendirilecek ve anlatı sistemiği doğrultusunda hareket edilecek olursa, yaşadığı deneyimlerle Şehrazad’ın ablası Samira’nın, aşkın iki yönünü de temsil eden bir görüntü ortaya koyduğu ifade edilebilir. Anlatıya göre Samira, Ali Torçman adında bir Müslüman Türk yeniçeri ağasıyla ilişki halindedir ve onunla evlenmeye karar vermiştir. Babası Yusuf’un “*mantıklı ol kızım. Sen daha çok gençsin, zamanın her şeye, hatta aşka bile iyi geldiğini yıllar geçtikçe anlayacaksın*”²⁹⁴ şeklindeki yumuşak uyarılarına rağmen (toplumsal ayrımcılık başlığı altında değinilecek olan katı

²⁹⁴ G. Sinoué, 1991, s. 86.

ve ötekileştirici ifadeler hariç), “*ben iyileşmek falan istemiyorum, hayatımı Ali’yle kurmak istiyorum [...] Onunla evleneceğim. Siz isteseniz de istemeseniz de*”²⁹⁵ deyip tüm ailesini karşısına alarak Ali Torçman’la evlenmesi, ilk bakışta amaçsal açıdan aşk için yapılan bir fedakârlık örneği gibi algılanabilmektedir. Ancak babası Yusuf’un “*Madem böyle olması senin seçimin, öyleyse bir yeniçeri eşi olacaksın, ama bir daha asla buraya ayak basamayacaksın, seni evlatlıklatan reddediyorum, yarından itibaren Seba malikânesini terk edeceksin*”²⁹⁶ şeklindeki sözleri de hesaba katıldığında, ailesini hiçe sayan bu davranışının, ömür boyu aile şefkatinden mahrum kalacağı olumsuz bir tablonun ortaya çıkmasına neden olduğu görülmüştür. Üstelik toplumsal bir kargaşa sırasında Ali Torçman’ın öldürülmesiyle tutunacak dalı kalmayan Samira’nın ailesini ve bazı toplumsal gerçekleri görmezden gelerek yaptığı bu fedakârlığın, kendisi için geri dönülemez bir pişmanlığa dönüştüğü ve aşktan çok tutkuya dayalı bu hatanın ona oldukça pahalıya mâl olduğu fark edilmektedir. Öyle ki sonraki yıllarda gurur meselesi yaparak ve özgürlüğünün yeniden kısıtlanacağını düşünerek baba evine dönmek istemeyen Samira’nın, yaşamını sürdürmek için varlıklı, tanınmış kişilerle geçici ve menfaate dayalı gönül ilişkileri kurma yoluna sürüklenmesi, bu durumun göstergesi niteliğindedir. Konunun bu boyutuna “ihtiras” başlığı altında ayrıca değinileceğinden, burada yalnızca aşk konusunu ilgilendiren kısma değinmekle yetinilecektir. Dolayısıyla konu aşk bağlamında Samira’nın yaşadıkları üzerinden değerlendirildiğinde, akla ilk gelen haliyle olumlu çağrışımlar yapan bu duygusunun, duruma göre, tutku aşamasına evrilerek kendi içinde dahi çelişen durumlar meydana getirebileceği görülmektedir. Bunun yanında her ne kadar aşk duygusunu perçinleyen bir erdem de olsa, uğruna düşünülmeden yapılan fedakârlıkların, burada olduğu gibi zaman zaman olumsuz sonuçlar ortaya çıkararak bireye ve çevresine zarar verebilecek noktalara varabileceği anlaşılmaktadır.

²⁹⁵ A.g.e., s. 86.

²⁹⁶ A.g.e., s. 87.

Benzer bir durumla başka anlatı kişilerinde de karşılaşılmalıdır. Bu anlamda her iki tarihî romanın da ana karakteri konumunda bulunan Şehrazad'ın anlatı boyunca yaşadığı deneyimlerinden bazıları, aşk duygusunun olumlu ve olumsuz biçimlerine örnek gösterilebilir. Öncelikle bireysel olay örgüsüyle bağlantılı olarak Şehrazad'ın bu konudaki serüveninin, Süleyman oğlu Kerim'le başlayıp, Michel Şalub'la devam eden ve Ricardo Mandrino'yla son bulan bir seyir izlediğini belirtmekte yarar vardır. İnceleme konusu olan romanlar tamamlandığında, Şehrazad'ın yaşadığı ilişkilerden her birinin nitelik bakımından birbirinden farklılaştığı göze çarpmaktadır. Buna göre Michel Şalub ve Ricardo Mandrino ile olan ilişkisinde evlilik bağı söz konusuysa, Kerim'le olan ilişkisinde böyle bir bağ bulunmamaktadır. Ayrıca Michel'le yaptığı evliliğin, daha çok Kerim'den beklediği karşılığı bulamaması sonrası ailelerin talebi ve ısrarıyla; Ricardo'yla yaptığı evliliğinse, kendi tercihiyle gerçekleşmesi, bu ikili arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır.

Yaşadığı duygusal ilişkiler arasında görülen bu farklılıkların Şehrazad'ın duygu ve eylemlerine de yansıdığı fark edilmektedir. Nitekim Michel'le evli olmasına, hatta ondan Joseph adında bir oğlu bulunmasına rağmen, Şehrazad'ın Kerim'i unutaması ve onunla görüşmeye devam etmesi, bunun kanıtı niteliğindedir. Dolayısıyla evliliğin aşk duygusuyla eş güdümlü ilerleyen bir süreç olarak tanımlanmasının her zaman mümkün olmayacağı, bu vesileyle vurgulanmak istenmiştir. Ayrıca Michel'le evliliğinden çok önce, ablası Samira'nın babası Yusuf'la karşı karşıya gelmesine ortam hazırlayan nedenleri, ablasının yaşadığı acı deneyimleri bilmesine rağmen ve her ne kadar Kerim'in Şedid ailesine duyduğu minnettarlık neticesinde sergilediği çekimser yaklaşım ve Yusuf'un sarf ettiği ön alıcı ifadeler sonucu, duygularını açığa vuramamış da olsa, Kerim'e beslediği aşk için içten içe benzer tecrübeleri yaşamayı göze alması, Şehrazad'ın Kerim ve Michel'e duyduğu hisler arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Durum, Şehrazad'ın Kerim'e duyduğu yoğun sevgi açısından ele alındığında, toplumsal yönden

hoş karşılanmayan bir durum da olsa, Şehrazad'ın evli olduğu halde, her türlü riski göze alarak Kerim'le görüşmeye devam etmesi, ilk bakışta içinde fedakârlık, özveri ve bağlılık barındıran aşk duygusu kapsamında değerlendirmeye açık bir durum olarak ele alınabilir. Diğer taraftan Michel'e karşı sergilediği yaklaşımı ise, içinde bağlılık duygusu bulunmayan aşktan çok, zorunluluğa dönüşmüş bir ilişki biçimi olarak tanımlamak mümkündür. Bunun dışında birine bağlılık beslenilmediğinin belki de en belirgin göstergesi olarak, bedenlen onunlayken, ruhen bir başkasına ait olunduğunun düşünülmesi gösterilebilir. *L'Égyptienne*'de Şehrazad'la Michel arasında cereyan eden ilişki, tam da böyle bir durumun yansıması niteliğindedir. Bunun en çarpıcı örneğini, Şehrazad'ın Michel'le ilişki halindeyken, Kerim'i hayal ettiği sahnede görmek mümkündür. Bu anlamda Şehrazad'ın Kerim'e karşı ilk aşamada aşk kapsamında değerlendirilen duygularının, giderek aşk kadar masum olmayan, ihtiras kadar da eylemsel açıdan zarar verici boyuta taşınmamış durumdaki “tutku” aşamasına evrildiği iddia edilebilir. Dolayısıyla başta yalnızca engel olunamayan yoğun sevgi şeklinde nitelenen bu durumun, aşırıya gidilmesi halinde tutkuya dönüşerek olumsuz bir anlam içeriğine bürünebileceği; duygusal, zihinsel, ruhsal yönden aynı anda hem kopuşun hem de bağlılığın yaşanabileceği gerçeğinin bahsi geçen sahneyle gösterilmek istendiği söylenebilir. Yaşanan bu durum, anlatıcı tarafından şu şekilde aktarılır:

Kocası... Zaman geçtikçe bu sözcük ne kadar da taşınmaz hale geliyordu. [...]

Dün sevişiyorlardı. Bedenleri sıkı sıkıya bütünleşmişti, belki bir detay hariç: o âna kadar önemsemediği bu zevki yaşama isteği. Bu zevki yaşamak içinse, kendince bir oyuna (zihinsel) başvurmuştu. Hatıralar yoluyla eşini aldatma oyunu [...] O an Michel'in elleri bir başkasının elleri oluvermişti. Dudaklar, cinsellik, kocasının kokusu, bunların her birini, bir çeşit içgüdüsel umutsuzlukla gözlerini kapalı tutarak, düşlediği şeyi zihninde daha iyi

canlandırmak amacıyla geçmişin anıları haline getiriverdi. *Kerim...* Bu, yalnızca Şehrazad'ın becerebildiği hileli bir oyundu.²⁹⁷

Şehrazad'ın Michel'le olan ilişkisinde giderek olması gereken sınırların dışına savrulan bu tutkulu yaklaşımı, zamanla öylesine ileri boyuta ulaşmıştır ki, önceleri onu durmadan takip eden unutamadığı geçmiş ve yaptığı zoraki evlilik penceresinden ele alınan bu durum, her geçen gün aşk kalıbından sıyrılıp zarar verici bir boyuta geçiş yapmıştır. Bir başka ifadeyle Şehrazad'ın bu şekilde davranarak aşkın huzurlu ortamından, tutkunun tekin olmayan yollarına saptığı söylenebilir. Öyle ki bu uğurda yapılan fedakârlıklar dahi, tıpkı Samira örneğinde olduğu gibi anlamını yitirir hale gelmiştir. Bu noktada Şehrazad'ın, tutkularının itkisiyle gerçekleştirdiği İmbaba serüveni ve bu serüvenin doğurduğu sonuçlar, bağlılık göstergesi olarak yapılan fedakârlıkların duruma göre boşa düşebileceğini ve aşkın taşındığı nokta itibarıyla birtakım anomalilere yol açabileceğini ifade etmesi bakımından, destekleyici bir örnek oluşturmaktadır. Buna göre Şehrazad'ın İmbaba civarında Memlûk beyleri ve Fransızlar arasında çıkan çatışmada Kerim'in hayatından endişe duyarak savaş alanına gitmesi, ilk bakışta bir fedakârlık göstergesi gibi algılansa da, baygın biçimde Saba malikânesine getirildiğinde, Michel'den olacak ilk çocuğunu yaşadığı sarsıntı nedeniyle dünyaya getiremeden kaybetmiş olması, aşırıya gidilmesi halinde aşkın tutkuya dönüşebileceğini ve bu şekliyle kişinin kendisine ve çevresine zarar vermesine neden olan bir duygu haline gelebileceğini ortaya koymaktadır.²⁹⁸ Bununla birlikte toplumsal ve ahlakî düzene aykırı bir görüntü oluşturmalarına rağmen, Şehrazad'ın Michel'le evliyken Kerim için kendini tehlikeye atması ve onunla ilişkisini devam ettirmek istemesi, bu duygunun daha önce de belirtildiği gibi bir adım ileriye taşındığını, yani tutku aşamasına evrildiğini, bununla kalmayıp zarar verici bir boyuta geçiş yaptığını göstermektedir. Dolayısıyla her konuda olduğu gibi aşk

²⁹⁷ A.g.e., s. 254-255.

²⁹⁸ A.g.e., s. 201-206.

konusunda da, gerçekleri bir kenara iterek veya bir takım değerleri yok sayarak aşırıya gitmenin, istenmeyen olayların yaşanmasına neden olabileceği ifade edilebilir.

Şehrazad'ın Michel dâhil tüm ailesini yitirdikten sonra yerleştiği ata yadigârı Gül çiftliğinde Memlûk beyi Murad'ın eşi Nefise aracılığıyla tanıştığı Ricardo Mandrino'yla olan ilişkisi ise, aşk duygusunun olumlu biçimine örnek gösterilebilir. Nitekim Şehrazad'ın Navarin kuşatmasında öldüğü söylenen Ricardo'nun yaşamını yitirdiğine inanmaksızın çocukları Joseph ve Giovanna'yı geride bırakarak ve bütün tehlikeleri göze alarak Ricardo'yu bulmak için önce Mora'ya, oradan Venedik'e gitmesi ve sonunda onu bulup beraberinde Mısır'a getirmesi, aşk duygusunun bağlılık, fedakârlık, özveri ve vefa erdemleriyle desteklenmiş olumlu biçimini gözler önüne sermektedir. Burada yapılan fedakârlık, gösterilen özveri, vefa ve bağlılık, toplumsal değerlerle uyumlu biçimde gerçekleştirilen aşk dolu bir birlikteliği temsil ettiğinden, önceki olumsuz örneklerden nitelik bakımından farklılaşmaktadır. Bu yönüyle Michel'le zorunluluğa dayalı yaşamak durumunda kaldığı birlikteliğin, Ricardo'da gerçek bir aşk duygusuna dönüştüğü ifade edilebilir. Hatta Ricardo'da yaşadığı aşkın Kerim'e karşı hissettiğinden çok daha yoğun olduğu fark edilmektedir. Şehrazad bu konudaki düşüncelerini, Ricardo'yu bulmak için kendisinden izin almaya gittiği Mehmet Ali Paşa'yla, Kerim ve Ricardo'nun ölüm haberleri hakkında tartışırken yaptığı değerlendirmeye ortaya koyar. Şehrazad'ın yaşanan durum karşısında gözyaşlarını tutamaması üzerine Mehmet Ali Paşa'nın yönelttiği *“Peki Şedid kızını ağlatan bu iki adamdan hangisi?”* şeklindeki soruya Şehrazad'ın verdiği *“Biri geçmişti, diğeri şu an ve gelecek. Biri gece gibi bir bilinmezlikti, diğeri güneş gibi bir aydınlık. İşte bu gelecek ve aydınlık için ağlıyorum Majesteleri”* biçimindeki eğreteli yanıt, Ricardo'ya beslediği aşkın üstünlüğünü ortaya koymaktadır.²⁹⁹

Benzer bir durumla *La fille du Nil* romanında Şehrazad ve kızı Giovanna arasında yaşanan tartışma sırasında da karşılaşılmaktadır. Bu sahnenin öncesinde gerçek kişiler

²⁹⁹ A.g.e., s. 681.

arasında yer alan ve donanma askerî olarak uzun süre Mısır dışında bulunan Linant de Bellefonds'un hikâyeye göre arkadaşı Joseph tarafından Seba malikânesinde misafir edilmesi söz konusudur. Karşılıklı konuşmalar sırasında konunun bir şekilde Navarin kuşatmasına gelmesiyle, Giovanna ve Şehrazad arasındaki tartışmanın fitili ateşlenir. Ricardo'yu düşünen tek kişi kendisiymişçesine babasının Navarin'de yaşadıklarından annesini sorumlu tutan Giovanna, Şehrazad'ın sert karşılık vermesiyle odasına kapanır. Giovanna'nın onu teselli etmeye gelen annesine “*Onu on dört yaşında tanıdın, ama ilişkiniz hiç bitmedi. Bunu kendin söyledin. Navarin’e gidişinden birkaç gün önce onunla buluştun. Babam sizi gördü. Bu, onu çok incitti, bunu da yine sen söyledin. Yoksa unuttun mu?*”³⁰⁰ şeklinde suçlayıcı ve sorgulayıcı bir tavırla karşılık vermesi üzerine, Şehrazad'ın söyledikleri –kızını tam anlamıyla ikna etmese de– onun Ricardo'ya hissettiği aşkın yoğunluğunu bir kez daha gösterir niteliktedir:

Sana ruhumu açtım, sense ne söylüyorsun? Kerim'le benim aramda hiçbir şey yoktu artık. Baban hayatıma girdi ve her şeyi sildi geçti. Sadece onun nefesini alırdım. O çocukluk aşkı için hissedebileceğim ne varsa Ricardo hepsini unutturup maziye gömdü. Kerim'e karşı içimde sadece merhamet ve şefkat kaldı. Sonsuz bir şefkat ama sadece o kadar! Tek aşkım Ricardo'ydu.³⁰¹

Bu tür hususlarda bazen yaşananlara farklı açılardan yaklaşmak, konunun gözden kaçan kimi ayrıntılarını görmeyi kolaylaştırmak açısından yararlı olabilir. Bu bağlamda konu, “aşk olgusu Şehrazad nazarında yukarıdaki gibi şekillenirken, muhatapları cephesinde nasıl cereyan etmekteydi” şeklinde bir soruyla sürdürülecek olursa, hissedilen duyguların karşılıklılığı yönünden, kimisinde doğru, kimisinde ters orantılı bir durumun var olduğu gözlenecektir. Konu, ilk olarak Kerim'in takındığı tutum ve sergilediği

³⁰⁰ G. Sinoué, 2013, s. 19.

³⁰¹ A.g.e., s. 19.

davranışlar açısından değerlendirildiğinde, Şehrazad'ın yaptıklarına karşılık onun, aşk konusuna daha zayıf bir bağlılık gösterdiği görülmektedir. Bu durumu, Şehrazad'ın kendisini çok seven Michel'den esirgediği aşkı, Kerim'in de Şehrazad'dan esirgediği şeklinde yorumlamak yanlış olmayacaktır. Esasında çocukluğundan beri kaptan paşa (grand amiral) olma hayali kuran Kerim, Şehrazad'ı seviyor olsa bile, bazı toplumsal zorlukları göze alacak ve onun için hayallerinden vazgeçecek kadar Şehrazad'a bağlı olmadığını, babası Süleyman'ın ölümünden kısa süre sonra Seba malikânesini terk etmesi ve yıllar sonra nedamet duyacak olsa bile, kaptan paşa olma serüvenine atılmasıyla göstermiştir. Nitekim gerek “*Senin bir hayatın, ailen var, sen zenginsin, bense fakir. Ben senin sürekli tekrarladığın gibi yalnızca bir dışkıyım, sense soylu bir aile kızı. Her şeyin bizi ayırdığını görmüyor musun?*” diyerek aralarındaki statü farkını vurgulaması³⁰², gerekse “*Nehir yatağına gitmek istiyorum. Söylediklerini sana bir kez daha hatırlatmama gerek var mı? ‘Dünyada hiçbir şey, kimseyi büyük bir mutluluğu yaşamaktan alıkoymamalı’ diyen sen değil miydin?*” ifadesi üzerinden çocukluk hayallerinin peşinden gitmeyi tercih edeceğini belirtmesi³⁰³, adeta bunun göstergesi niteliğindedir. Öte yandan Mehmet Ali Paşa'nın emrinde görev yaparken, Paşa'nın kızı Leyla ile gönül ilişkisine girmesi, onun Şehrazad'a bağlılığını sorgulatan bir diğer unsur olarak göze batmaktadır.³⁰⁴ Dolayısıyla Kerim açısından aşk duygusunun ne olumlu ne de olumsuz yöne evrildiği, yani nötr düzeyde kaldığı ifade edilebilir, ancak durum, Kerim'in yaptığı tercih ve bu süreçte izlediği tutumun sonuçları yönüyle değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablo, bu sürecin “ihtiras” başlığı altında ayrıca ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Konuya bir de Michel penceresinden yaklaşılabilecek olursa, Michel'le Şehrazad arasında yoğunluk düzeyi değişmekle birlikte, Kerim'deki gibi ters orantılı bir aşk ilişkisi olduğu görülmektedir. Şehrazad'ın zorunluluk temelinde, duygusal karşılığı olmadan

³⁰² G. Sinoué, 1991, s. 106.

³⁰³ A.g.e., s. 105.

³⁰⁴ A.g.e., s. 566.

gösterdiği sevgi karşısında, Michel cephesinde tam tersi bir durumun yaşanması, bu kapsamda ele alınabilir. Metinden elde edilen örneklere bakıldığında, Şehrazad'ın Kerim'e olan ilgisini gizliden gizliye fark etmiş olmasına rağmen, Michel'in katlanılması zor bu durumu görmezden gelerek, onu sevmekten vazgeçmemesi, aşkın fedakârlık, özveri ve bağlılık içeren olumlu biçiminin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Öyle ki hamile olduğu halde, Kerim'i görme umuduyla İmbaba'ya giden Şehrazad'ın Fransız askerleri tarafından kendinden geçmiş vaziyette getirilmesi sonrasında, ilk çocuklarını kaybettiklerini öğrenen Michel'in yaşanan bu acı olay üzerine söyledikleri, onun Şehrazad'a hissettiği aşkın büyüklüğünü ortaya koymaktadır:

Seni seviyorum, Şehrazad. Seni sevdim ve bu hep böyle olacak. Çoğu şey beni bu evi terk edip gitmeye zorlasa da, bacaklarım bu odanın eşığının ötesine geçmeyi reddediyor. Aslında onurlu bir eş gibi hareket etmem icap ediyor. İçime yerleşen zayıflık, onursuz bir kadının zayıflığı gibi adeta. Sana kırgınlığımı haykırmam, kalbini yaralamam, seni incitmem gerekiyor aslında, ama ağzım yine de yalnızca aşk sözcükleriyle dolu.³⁰⁵

Anlatı boyunca Michel'in Şehrazad'a hissettiği aşkın büyüklüğünü ortaya koyan tek örneğin bununla sınırlı olmadığına, aşkı için yapabileceklerinin zannedilenin de ötesine geçebileceğine işaret eden örneklere de rastlanmaktadır. Bu durumun en belirgin karşılığını, Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edildiği yıllarda, önce Fransızlara karşı başlatılıp sonrasında bölgedeki tüm yabancılara yönelen toplumsal öfkenin, Seba malikânesine uzandığı sırada ailenin tek yetişkin erkeği konumunda olan Michel'in özellikle Şehrazad ve oğlu küçük Joseph'i saldırganlardan korumak için canını ortaya koyduğu sahnede görmek mümkündür.³⁰⁶ Bu bakımdan Michel'in Şehrazad'a duyduğu

³⁰⁵ A.g.e., s. 209.

³⁰⁶ A.g.e., s. 416-418.

yoğun sevginin göstergesi olarak dünyada yapılacak fedakârlık ve özverilerin en büyüğünü, yani ölmeyi göze alması, aşk için yapılabileceklerin zirve noktasını oluşturmakta ve sonu kötü de bitse, amaçlanan hedef açısından aşkın olumlu biçimini yansıtmaktadır. Öte yandan bakış açısına göre değişen bir durum olması nedeniyle, yaşananlar bir bütün olarak ele alındığında, Michel'in Şehrazad'a karşı hissettiği duyguyu, tıpkı Şehrazad'ın Kerim'e hissettikleri gibi, giderek aşktan tutkuya evrilen, ancak amaçlanan hedef yönünden olumlu izlenimler bırakan bir duygu geçişi olarak yorumlamak da mümkündür.

Bu üçlü arasında son olarak Ricardo'nun Şehrazad'a duyduğu aşkın nereye konumlandırılması gerektiğine değinilecek olursa, ikili arasında tarafların birbirini karşılıklı sevdiği doğru orantılı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte bir gerçeği de belirtmek gerekir ki, Şehrazad'ın Ricardo'ya olan duyguları, ihtiyatlı iyimserlikten tereddütsüz aşka evrilecek biçimde zamana yayılırken, Ricardo'nun konuya yaklaşımı, Şehrazad'la tanıştığı ilk andan itibaren giderek artan ve aşka dönüşen bir hal almaktadır. Bu anlamda öncelikle Şehrazad'ın güvenini ve sevgisini kazanabilmek için pamuk üretimi konusunda Şehrazad'a ticari anlamda destekte bulunması, sevgisinin örtülü bir gösterimi olarak öne çıkmaktadır. Ancak esas itibariyle Ricardo'nun küçük Joseph'le kurduğu ilişkide ortaya koyduğu samimiyet ve sıcaklık, hatta Samira'yı yıllar önce gittiği Fransa'da bulmak için elinden gelen gayreti göstermesi, hem Şehrazad'a duyduğu hislerin yoğunluğunu ifade etmesi hem de Şehrazad'ın ihtiyatlı iyimserliğinin aşk boyutuna taşınmasına yardımcı olması bakımından başat bir rol oynamıştır.³⁰⁷ Olup bitenler bu çerçevede değerlendirildiğinde, Ricardo'nun menfaat nazarıyla değerlendirilemeyecek kadar saf ve samimi bir bakışla, yalnızca Şehrazad'ın güvenini ve sevgisini kazanmak için sergilediği üstün gayret ve bu süreçte Şehrazad tarafından anlaşıp, duygularına karşılık verilmesini sabırla beklemesi, bağlılığının, aşkı için

³⁰⁷ A.g.e., s. 585-594/ 602-606.

fedakârlık ve özveride bulunmaktan kaçınmadığının en önemli göstergelerinden birini oluşturmakta, böylece sergilediği tutumla aşkın olumlu biçimini temsil etmektedir.

Ricardo'nun bu konudaki yaklaşımı bununla sınırlı kalmamaktadır. Onun samimiyetine ve duygularının sahiciliğine kanaat getiren Şehrazad'ın, evlenmeden önceki günlerde Ricardo'yla bir araya geldikleri sahnede, özellikle Kerim'le ilgili söyledikleri, ilerde yaşanacak bir anlaşmazlığa temel oluşturması ve Ricardo'nun fedakârlık ve özveriyle yoğrulmuş aşkına kanıt oluşturması yönünden farklı bir anlam taşımaktadır.³⁰⁸ Buna göre evliliklerinin on altıncı yılında, Şehrazad'ın ve annesiyle aynı gün doğan Giovanna'nın doğum yıl dönümlerinin kutlandığı 27 Temmuz 1827 günü, Mehmet Ali Paşa'nın yaveri (kiaya) olarak eğlence alanında hazır bulunan Kerim'le Şehrazad'ın samimi yakınlaşmalarına tanık olan Ricardo'nun gördükleri, yaşanacak anlaşmazlığın tetikleyicisi olacaktır.³⁰⁹ Yıllar sonra kızı Giovanna'yla yaşadığı münakaşada Giovanna'nın *“her zaman senin ona verdiğinden fazlasını onun sana verdiğini söyleyen sen değil miydin?”*³¹⁰ şeklindeki sözlerinin ardından, geçmişte Ricardo'yla yaşadığı o tartışmada sarf edilen sözlerin kendisiyle baş başa kaldığı anda, tüm çarpıcılığıyla yeniden zihninde canlanıvermesi, hem Ricardo'nun bu süreçte gösterdiği özveriyi bir kez daha anlamasını sağlamış hem de onu içsel bir sorgulamaya sürüklemiştir. O gün Şehrazad'ın *“Gördüklerin, benim açımdan bir teselliden ibaretti. Daha fazlası değil. Kerim'le benim hakkımda her şeyi biliyorsun. Senden hakikati hiç sakladım mı?”*³¹¹ şeklindeki savunmasına karşılık, Ricardo'nun sarf ettiği acı ve sitem dolu sözler, o güne değin Ricardo'nun aşkı uğruna ne denli özverili ve fedakârca davrandığını ortaya koymaktadır:

³⁰⁸ A.g.e., s. 623-624.

³⁰⁹ A.g.e., s. 673.

³¹⁰ G. Sinoué, 2013, s. 20.

³¹¹ G. Sinoué, 1991, s. 674.

Ne zamandan beri itiraf etmek, bir hatayı affettiriyor? [...] Buna bir kıvılcımın... yeniden alevlenmesi, diyelim. [...] Bizim hikayemizde ikimizden biri, kıpırdamadan durup bekleyen diğerine yaklaştı. Büyük bir sabırla gelen bendim. Günden güne, haftadan haftaya, savaş hileleri kullanarak senin savunma silahlarını etkisizleştirdim. Kalbim aşkla dolup taşarak, süngüleri indireceğin, rollerin değişeceği günü bekledim. Uzun sürdü. Ve bu tatlı savaşın izlerini hep taşıdım. [...] Şu on altı yıl boyunca bir kaya gibi göründüm. Neredeyse hiçbir şey beni etkileyemezmiş izlenimi verdim. Oysa bu akşam sana itiraf ediyorum, pek çok kez korktum. Yüz defa, bin defa. [...] Dahabiye'deyken bana Kerim'den söz ettiğinde geçmişin etkilemediği biri tavırları takındım. İnsan her zaman sevdiği kişinin, geçmişindeki aşklarından etkilenir. Gelecek için bir tür tehdittir bu. Fırtınalarımı içimde tutmak yerine, ilk kez dışarı vuruyorum. Bu hakkı kendimde buldum. Anlıyor musun?³¹²

Aşk duygusuna ilişkin *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanları temel alınarak verilen tüm bu örnekler ve yapılan değerlendirmeler, bu duygunun her zaman olumlu bir anlam içeriğine sahip olamayacağını, amaçları ya da ortaya çıkardığı sonuçlarla kimi zaman “tutku” aşamasına evrilerek olumsuz bir anlam içeriğine geçiş yapabileceğini göstermiştir. Bu anlamda konunun tek yönlü bir bakıştan uzak biçimde aydınlatılabilmesi için bu başlık çerçevesinde elde edilen çıktıların, tersinden bir yaklaşımla ihtiras başlığı altında farklı örnekler üzerinden ele alınmasının, bu konuda elde edilen çıkarımların daha bütüncül ve birbirini destekleyici bir hal almasını sağlayacağı ifade edilebilir.

³¹² G. Sinoué, 2013, s. 20-22.

3.1.2. İhtiras Teması

“Aşk” ve “tutku”nun kontrolsüz şekilde makul seviyenin ötesine taşınmış biçimi olarak değerlendirilebilecek “ihtiras” duygusu da tıpkı aşk konusu gibi gerek şiir gerekse düzyazıyı temsil eden edebî türlerde çokça tercih edilen ve aynı şekilde tarihî romanın “eğlendirme” işlevi temelinde anlatıya heyecan ve akıcılık kazandıran bir başka konu başlığı olagelmıştır. İhtiras, çoğunlukla olumsuz bir anlam içeriğine sahip, “arzu” ve “hırs” gibi kendisiyle ilintili sözcüklerle tanımlanmaya çalışılan bir duygu temsil etmektedir. Her ne kadar çoğunlukla olumsuz anlamda kullanılan bir ifade de olsa, amaçlanan öznel hedef değerlendirildiğinde, çıkış noktası ya da sonuçları itibarıyla kimi zaman olumlu bir anlama da bürünebilmektedir.

İlk bakışta çelişkili bir görüntü sergileyen bu durumun nasıl ortaya çıktığı konusuna, Antik Çağ düşünürlerinden Platon’un öğrencisi Aristoteles’in akıl, duygu ve davranışlar üzerine yaptığı saptamalar aracılığıyla yanıt vermek, konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır. Ünlü düşünür *Nikomakhos’a Etik* başlıklı çalışmasında, insan aklını iki aşamada ele alır: *rasyonel akıl, irrasyonel akıl*.³¹³ Aristoteles, nefsin kontrolünde deneyimlenen duyguların ve gerçekleştirilen eylemlerin rasyonel aklın; tersinin ise, irrasyonel aklın kapsamına girdiğini iddia eder. Bu noktada haz olgusu üzerinde durarak, konuya genişlik kazandırmaya çalışır. Buna göre, yeme-içme, cinsel istek, çıkar elde etme veya iktidarı ele geçirme gibi dünyevî arzuların, kontrolü güç bir zorunluluk oluşturduğunu ve kontrol edilemeyen bu hazları yaşamak ve arzularını tatmin etmek isteyen bireylerin, toplum nezdinde hoş karşılanmadığını belirtir. Buna karşın onur, zafer, özgürlük, toplumsal birlik gibi olgular için duyulan kontrol edilemez nitelikteki arzuların/isteklerin ise, zorunlu olmayan, bireyin isteği ve uğraşı neticesinde elde edilen ülküsel amaçlarla ilişkili hazlar olduğunu ve bu türden hazlara yönelenlerin,

³¹³ Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*. çev. Z. Özcan. Ankara: Sentez Yayınları, 2014, s. 88.

çoğunlukla toplum tarafından takdir edildiğini öne sürer.³¹⁴ Aristoteles'in saptamalarından yola çıkarak, ihtiras duygusunun aklın irrasyonel kısmında ortaya çıktığını, fakat bireyin yönelimine göre hem zorunlu hem de zorunlu olmayan hazlar grubuna dâhil edilebileceğini söylemek mümkündür. Ünlü düşünürün bu konudaki düşünceleri genelleştirilecek olursa, ona göre insan, iki şey uğruna ihtirasla hareket edebilir: "arzular" ve "ülküler". Dolayısıyla buradan arzuların gözetilmesi sonucu ortaya çıkan ihtirasın olumsuz; ülküler dikkate alınarak şekillenen ihtirasın ise olumlu bir anlama bürünebileceği ifade edilebilir.

Verilen bilgiler ve yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanlarında görülen ihtiras duygusu, hem arzuları temsil eden iktidar olma hırsı, itibar elde etme tutkusu ve dünyevî hırslar uğruna duyguların, kişiliklerin feda edilmesi gibi başlıklar üzerinden olumsuz yönüyle ele alınacak, hem de toplum yararı için iktidarın ele alınması ya da sahip olunan değerlerin yitip gitmesine engel olmak, onlara sahip çıkmak için hırsla hareket etme gibi ülküsel amaçlar taşıyan konulardan hareketle, olumlu yönüyle değerlendirilmeye çalışılacaktır. Aşk konusunda olduğu gibi burada da ilgili romanlarda yer alan kişilerin tutum ve davranışlarında ihtiras duygusuna işaret eden eylemler takip edilerek, konunun somut bir zemine oturması sağlanacaktır.

Konuya öncelikle kurmaca kişilerde karşılaşılan ihtiras ve türevi eylem ve yaklaşımların saptanmasıyla başlanacak olursa, bu kişiler arasında yer alan Süleyman oğlu Kerim'in aşk konusunda takındığı tutum ve sergilediği davranışlardan bazısının, aynı zamanda ihtiras konusunu da ilgilendiren bir özellik taşıdığı görülmektedir. Kerim'in kaptan paşa olma konusundaki ihtirası ve bunun ülküsel bir amaçtan uzak kine bulanmış bir arzudan ibaret olduğu gerçeğiyle önce, çocukken gemi çalışanlarına bakarken zihninden geçenlerin dile getirildiği "gözleri önünde seyrü sefer yapan şu adamların yerinde olmak, onların gücüne sahip olabilmek için her şeyini feda edebilirdi"

³¹⁴ A.g.e., s. 338-339.

cümlesinde karşılaşılmaktadır. Bu gerçeğe işaret eden örneklerin diğerine ise, bir toplantı sırasında kendisini küçümseyenlere yönelik içinden geçenlerin aktarıldığı “*Bu insanları sevmiyordu, onlarla ortak hiçbir yanı yoktu. Bu cüreti onlara veren para ve güçtü, ama onun da güçlü olacağı, yıldızlara erişeceği günler gelecekti. Süleyman oğlunun hayal ettiği şey, saygınlık ve onurla bir gün gerçekleşecekti*” şeklindeki ifadelerde rastlanmaktadır.³¹⁵ İhtirasları için giriştiği bu hayalin kendisine mutluluktan çok acı getirdiğini ise, ilerleyen yıllarda geç de olsa, kavramaya başlayacaktır. Şehrazad’la yollarını ayırdıktan yıllar sonra Mehmet Ali Paşa yönetiminde hırsıyla yoğrulu kaptan paşa olma hayaline kavuşsa da, Paşa’nın emriyle Navarin seferine gitmeden önce, Şehrazad’la konuşan Kerim’in, çocukken aralarında geçen bir konuşma sırasında Şehrazad’ın kendisine söylediği “*Ben tüm imparatorluğun kraliçesi olmak isterdim [...] Kraliçe bir geminin hiçbir şekilde limanı terk etmemesi emrini verebilir*”³¹⁶ sözüne atıfta bulunarak “*keşke kraliçe olsaydın*” demesi³¹⁷, hayalini gerçekleştirmiş olsa bile, bu tehlikeli sefere çıkmaya çok da hevesli olmadığını göstermektedir. Ayrıca aynı konuşma sırasında yıllar önce Şehrazad’ı tercih etmemekle ne büyük bir yanılsaya düştüğünü “*Ben bir hayalin peşinden koştum Şehrazad, binlerce yıllık eski bir hayalin: İhtiras. Bir hiç uğruna giriştiğim bu hayal, özümü tüketerek beni yutuverdi*” ifadesiyle idrak etmiş olması, olumsuz içerikli ihtiras duygusunun çoğu kez geri dönüşü olmayan pişmanlıklarla sonuçlanabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.³¹⁸

Karşı konulması ve kontrol edilmesi güç olan ihtiras duygusunun bazen bu kadar hafif atlatılamayan, oldukça ağır sonuçları da olabildiğine, yine Kerim örneğinde rastlanmaktadır. Nitekim Kerim özelinde ihtirasın vardığı nokta bu kabulleniş ve pişmanlıkla sınırlı kalmamış, Navarin’de feci şekilde hayatını kaybetmesiyle olumsuz anlamda doruk noktasına ulaşmıştır. *La fille du Nil*’de Ricardo’nun bilincini yitirmek

³¹⁵ G. Sinoué, 1991, s. 147.

³¹⁶ A.g.e., s. 60.

³¹⁷ A.g.e., s. 673.

³¹⁸ A.g.e., s. 673.

üzere olduğu sahnede hayal meyal hatırladığı bu dehşet verici an anlatıcı tarafından “*Kerim isminde bir adam, Süleyman oğlu Kerim, ön kasarada emirler yağdırmaktaydı. Birdenbire bir top güllesi dosdoğru gelip ona çarptı. Tüm bedeni tüyler ürpertici bir kahkahayla sarsılıyormuş gibi büküldü. Bir kolu havaya uçup, Mandrino’nun ayağının dibine düştü*” ifadeleriyle anlatılır.³¹⁹ Dolayısıyla ihtiras duygusunun çağrışımsal anlamda akla ilk gelen şeklini, yani olumsuz yönünü temsil eden bu iki örnekten, ihtirasın insanı tüketen, onu büyük pişmanlıklara ve hiç arzu etmeyeceği neticelere sürükleyebilecek bir etkiye sahip olduğu sonucu çıkarılabilir.

Kerim’de olduğu gibi ihtirasın, bireyi bilinmezlere sürükleyen ve fayda getirmeyen pişmanlıklarla sonuçlanan olumsuz etkileriyle, başka kurmaca kişilerin eylemlerinde de karşılaşılmaktadır. Her iki anlatı da bir bütün olarak ele alındığında, Samira’nın bu etkilere maruz kalan kurmaca kişilerin belki de en önde geleni olduğu fark edilecektir. Olumsuzluk temelinde akıbetleri birbirine benzese de, ihtiraslarının farklı nedensel ve amaçsal bağlara dayanıyor olması, Kerim ve Samira’yı birbirinden ayıştıran temel unsur olarak öne çıkmaktadır. Aşk konusunda değinilen ve bir yere kadar makul karşılanabilecek eylemlerinin gittikçe aşktan tutkuya, oradan da amaçsal sapmalarla ihtirasa dönüşen eğilimi, Samira’ya ilişkin böylesi bir kanaat oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu anlamda Ali Torçman’la evliliğinden önce arkadaşı Zübeyde’ye hitaben söylediği “*Ali Torçman, yirmi üç senedir beni boğan bu evi terk edebilmemin tek yolu*” sözü³²⁰, başlangıçta Samira’nın aşk konusundaki kararlılığını ortaya koyan bir meydan okuma gibi görünse de, sonraki yıllarda yapacağı tercihler göz önüne alındığında, kendisine göre baskı altında olduğunu düşündüğü aile ortamından uzaklaşabilmesinin yegâne yolu olarak dilinden bu sözlerin dökülmesi, aynı zamanda bilinçaltının dışa vurumu olarak ele alınabilecek bir hususa işaret etmektedir. Dolayısıyla onun bu sözlerinden, safi bir aşk duygusuyla hareket etmediği, bu girişimi, belli bir hedefe

³¹⁹ G. Sinoué, 2013, s. 345.

³²⁰ G. Sinoué, 1991, s. 83.

ulaşmanın ilk adımı olarak gördüğü sonucu çıkarılabilir. Samira için bu hedef, bir kişiye duyulan aşktan çok, güç, gösteriş, zenginlik merakı şeklinde vücut bulmuştur. Bu yönüyle sarf edilen bu sözün, Samira’da görülen olumsuz içerikli ihtirasın, örtülü de olsa ilk fark edildiği noktayı temsil ettiği ileri sürülebilir.

Örtülü biçimde ortaya çıkan bu durumun, açıktan görülmeye başlanması ise, Seba malikânesinden uzaklaşmak için kendisine çıkış yolu olarak gördüğü Ali Torçman’ın ölümünden sonraki süreçte yaşananlarda kendini göstermektedir. Buna göre eşinin ölümünden sonra, gurur meselesi yapmadan geçmişte yaşananları unutup tüm pişmanlıklarıyla ailesinin yanına dönmek yerine, çareyi zengin, nüfuzlu ve güç sahibi erkeklerle ilişki kurmakta bulması, başta masum gibi görünen bu ayrılışın ardında farklı bir nedenin yattığı varsayımını somutlaştırmaktadır: İhtiras. Nitekim, hikâyeye göre varlık içinde rahat bir hayat sürmeyi amaçlayan Samira’nın, önce Mısır Enstitüsü üyelerinden Jean-Baptiste Fourier ile ilişki kurması, ardından Fourier ile devam eden ilişkisine rağmen, bir eğlence sırasında tanıştığı Ebukir deniz muharebesi amirallerinden Honoré Ganteaume’un şöhretine meylederek onun ilgisini çekmek için gösterdiği çaba ve sonunda onunla bir gönül ilişkisine girmesi, bunun kanıtı niteliğindedir.³²¹ Öyle ki giderek artan bu güç, gösteriş ve zenginlik hırsı, onu Ganteaume’un peşinden Fransa’ya kadar sürüklemiş, ancak bu girişimi onu, pembe hayalleriyle süslediği ihtirasının küçük düşürücü ve fayda vermeyen pişmanlıklara dönüşen acı neticesiyle yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Bir kıyaslama yapmak gerekirse, Samira’nın Ali Torçman’a hissettiği aşk için ailesini karşısına alması, ortaya çıkardığı sonuçlar itibariyle pişmanlıkla dolu bir fedakârlık olarak değerlendirilebilecekken, devamında sergilediği davranışlar, ihtiraslar uğruna yapılan, artık pişmanlıkların da fayda getirmediği geri dönülmez bir hata olarak kabul edilebilir. Nitekim Fransa’daki ilk yıllarında önce Ali Torçman’dan olan oğlu Ali’yi zatürreden kaybetmesi, sonra Amiral’den olma kızı Corinne’le birlikte kaderine

³²¹ A.g.e., s. 349-350/ 356-357/ 360-361.

boyun eğerek, tanımadığı bir ülkede yaşadığı zorlukların ardından bir hastalık sonucu, ailesinden ve yurdundan uzak, pişmanlıklar içinde hayata gözlerini yumması, bu gerçeği ortaya koymaktadır. Arkadaşı Judith'e annesinin hatalarından bahseden Corinne'in "Annemin parıltılı olan her şeye karşı düşkünlük duyduğunu da kabul ediyorum. Türk, bir yeniçeriymiş, yeniçerilerin Mısır'da belli bir nüfuzu vardır. Honoré de Ganteaume da tuğamiral di" sözlerine karşılık Judith'in "Sonuçta zavallı anneciğin bana, ışığın cazibesine kapılıp yanan bir kelebeği hatırlattı" ifadeleriyle verdiği yanıt, yaşananların bir özeti niteliğindedir.³²² Öte yandan ölmeden önce kızı Corinne'le girdiği diyalogda, yıllar önce aşkı için ötesini düşünmeden yaptığı iyi niyet görünümlü fedakârlığın, adeta geriye dönüşü olmayan zincirleme bir reaksiyon gibi onu nerelere sürüklediğini ve bundan duyduğu pişmanlığı dile getirmesi, yukarıdaki çıkarımı bir kez daha teyit etmektedir. Öyleyse bu fayda vermeyen kabullenişin ve ortaya çıkan dramatik sonun, bir gerçeği gözler önüne serdiği söylenebilir: İhtiras ve türevi duygularla girilen eylemlerin ve ortaya konulan davranışların çoğunlukla iyi sonuçlanmadığı. Samira'nın tüm bunları doğrulayan itirafı, *La fille du Nil*'de şu şekilde aktarılır:

Hayatımı mahvettim, Corinna. İnsanın ebediyete geçmesinin arifesinde bu hatayı fark etmesinden daha korkunç bir şey olamaz [...] Aşk kumar gibidir biraz: İnsan ya kazanır ya kaybeder. Hayır, bana en çok acı veren şey, ailemle bağlarımı koparmış olmam. Yolda onları kaybetmiş olmam. İşte hata burada. Bir gün sen de bir aile kuracaksın. Allah'ın oluşturduğu bağları kopartmaktan daha büyük bir başarısızlık olmadığını anlayacaksın.³²³

Kurmaca kişilerin ardından, eylem ya da söylemleri ihtiras başlığı altında değerlendirilebilecek gerçek kişilerden bahsedilecek olursa, anlatı sıralaması ve

³²² G. Sinoué, 2013, s. 63.

³²³ A.g.e., s. 36-37.

sistematîği doğrultusunda, bu konuda akla gelebilecek ilk ismin hiç kuşkusuz sıra dışı kişiliğiyle Napoléon Bonaparte olacağı ifade edilebilir. Bu anlamda kolektif olay örgüsü kapsamında *L'Égyptienne* romanının ana eksenini oluşturan, aynı zamanda bireysel olay örgüsünü de biçimlendiren tarihî önemdeki Mısır Seferi'nin ve Mısır'ın işgal edilmesi sonrasında yaşanan olayların ana eyleyeni konumunda bulunan Bonaparte'ın iktidarı ele alma ve iktidar gücünü artırma hırsı uğruna yaptıkları, ihtiras duygusunun olumsuz yanını, kurmacanın da ötesinde bir gerçeklikle ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Öyle ki, çalkantılı siyasî serüvenine kısaca göz atıldığında bile, Napoléon'un idealizmin ötesine geçen hayalleriyle, tarihin gördüğü en hırslı siyasî kişiliklerden birini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim ihtiras dolu hayallerinin bir kısmını gerçekleştirmiş ve tarihte kendisine unutulmaz bir yer edinmiş dahi olsa, hırsları uğruna geride bıraktığı kan, gözyaşı ve yitik hayatlar sonrasında, yaşamının sürgünde dört duvar arasında sonlanmış olması, uzun erimli ve sınır tanımayan arzularının esiri olmuş tarihî bir kişilik olarak anılmasının yolunu açmıştır. Bu anlamda yaşamı boyunca neden olduğu yıkımlar ve hırslarının vardığı son nokta düşünüldüğünde, bu durumun, tarihî gerçekleri bilen ve okuyanlar için adeta bir ders niteliği taşıdığı söylenebilir. Konuyla ilintili olarak her iki anlatıda da kendisi için zaman zaman “*küçük/bücür general (le petit général), İtalyan bucür (le gnome italien), Korsikalı bucür (le gnome corse)*” gibi ifadelerin kullanılması, “kendisi küçük hırsları büyük” dedirten, ironik bir çelişkinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.³²⁴

Bu tür sınır tanımayan ihtiraslara sahip kişiliklerin genellikle tarihten bir şahsiyeti kendilerine rol model aldıkları görülmektedir. Bunun Napoléon'daki yansımasının, Büyük İskender figürüyle karşılığını bulduğu söylenebilir. *L'Égyptienne*'de Mısır Seferi'nin, baskı altındaki tüccarları rahatlatmak için yapılacağını ileri süren Fransız Charles Magallon'un bu gerekçesine tepki olarak Venedikli Carlo Rosetti'nin verdiği

³²⁴ G. Sinoué, 1991, s. 122-123, 225; G. Sinoué, 2013, s. 82.

“İngiltere ve Hindistan güzergâhı. Hint toprakları İngiliz gücünün temel dayanağıdır. İşte tek gerçek, tek mesele bu. [...] Büyük İskender korsikalı ikizini bulmuş görünüyor” şeklindeki yanıt, bunun göstergesi niteliğindedir.³²⁵ Nitekim Napoléon, bu kinayeli ifadenin haklılığını, yaptıklarıyla göstermekten geri durmamıştır. Döneminde İngilizlerle siyasî ve ekonomik anlamda olağanüstü bir rekabete giren Napoléon, tıpkı bu ünlü Makedon komutan gibi Avrupa’dan Hindistan’a uzanan coğrafyayı eline geçirerek dünyanın kayda değer bir kısmına hâkim olma ve İngilizlerin bu coğrafyadaki egemenliğine son verme arzusunda olmuştur. Öyle ki bu hedefine ulaşma noktasında Mısır’ın kilit bir öneme sahip olduğunu *“İngiltere’yi hakikî manada mağluba edebilmek için Mısır’ı ele geçirmemiz şart”* şeklindeki sözüyle ortaya koymaktadır.³²⁶ Öte yandan anlatıda bir davet sırasında dile getirdiği *“büyük bir imparatorluk kurma konusuna gelince. Biz onu kuracağız. Henüz hâkimi olmadığımız denizler bizi vatan toprağımızdan ayırıyor da olsa, hiçbir deniz bizi ne Afrika’dan ne de Asya’dan ayırabilir”* sözü, tıpkı Büyük İskender gibi hırsla yoğrulu hayallere sahip olduğunu kanıtlamaktadır.³²⁷

Romanda Bonaparte’ın kontrol edilemez nitelikte ihtiraslara sahip olduğuna, çoğunlukla elindekilerle yetinmeyip, sabırsızca, kimi zaman tedbirsizce hedef büyütürken, görmezden geldiği risklerde, aldığı kararlara verilen tepkilerde ve geri adım atmadığı kararlar sonrası ortaya çıkan acı tablolarda tanık olunmaktadır. Ünlü komutanın ilk bakışta, Fransız halkı nezdinde ülküsel bir çerçevede ele alınabilecek bu ihtiras içerikli düşüncesinin, olumsuz noktaya evrilmesine neden olan etkenlerin başında, makyavelist bir yaklaşımla bu uğurda her türlü yolu kendine hak görmüş olması sayılabilir. Bu anlamda Mısır halkının algısına yönelik dinî referanslı bir propaganda yürüterek, onların iyiliği için orada bulunduğunu belirttiği bir bildiri yayınlatması³²⁸, ardından halkın sempatisini kazanmak için Ebunaparte (Abounaparte) ya da sultan el-kebir olarak

³²⁵ G. Sinoué, 1991, s. 122-123.

³²⁶ A.g.e., s. 122.

³²⁷ A.g.e., s. 221.

³²⁸ A.g.e., s. 161-162.

anılmayı tercih etmesi ve halkın güvenini kazanmak için onlardan biriymiş gibi görünmeye çalışması³²⁹ onun bu yaklaşımına örnek gösterilebilir. Tersinden örnekler de vermek gerekirse, I. Ebukir savaşının yapılacağı alana doğru hareket eden ordunun çölde açlık ve susuzluk neticesinde verdiği ağır zayıatları görmesine rağmen ilerlemeye devam etmesi, ardından Rahmaniye civarında askerler tarafından köylülerin mallarına zarar verilip evlerinin yakılmasına göz yumması³³⁰, yine El-Ezher ayaklanması olarak bilinen olayda Kahire'nin mahvedilmesi, burada yaklaşık üç bin insanın öldürülmesi ve İslam dinine ait kutsalların ayaklar altına alınması³³¹ ya da Suriye seferi sırasında verilen teminatlar neticesinde teslim olan Yafa bölgesi sakinlerine verdiği sözü tutmayıp, öldürülmeleri emrini vermesi³³² gibi olaylarda Napoléon'un bu makyavelist bakışının yansımalarını görmek mümkündür. Hatta hikâyede Napoléon'un verdiği emirleri tarihler halinde sıralayan François Bernoyer'in, sözünü "*Ebunaparte mı, yoksa Murad Bey mi?*" şeklinde bir ifadeyle sonlandırmasından, Bonaparte'ın zalimlik açısından karşısında durduğu Murad Bey'den farkının kalmadığını ve iktidar hırsının insanı zalimleştirebileceğini anlatmak istediği anlaşılmaktadır.³³³ Dolayısıyla tüm bu yaşananlar, başlarda halkın güvenini kazanmak için girişilen faaliyetlerin, yalnızca bir göz boyamadan ibaret olduğunu ortaya çıkarmış ve başından beri yaşanan ve yaşatılan bu acı tablonun, Napoléon'un ihtiraslarının bir yansıması olduğunu gözler önüne sermiştir.

Bu anlamda Napoléon'da fark edilen bu öngörülemezliğin ve amacı uğruna her şeyi araçsallaştırmaktan imtina etmeme durumunun, aynı zamanda hedefine ulaşmasının önündeki en büyük engeli oluşturduğu iddia edilebilir. Çoğu zaman felaketlerle sonuçlanan bu yaklaşımı, ele geçirmeye çalıştığı bölgelerin halkları yanında, kendi silah arkadaşları tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Kendisine bir enkaz bırakarak Fransa'ya

³²⁹ A.g.e., s. 232.

³³⁰ A.g.e., s. 175-176.

³³¹ A.g.e., s. 284-297.

³³² A.g.e., s. 336-337.

³³³ A.g.e., s. 283.

dönmek zorunda kalan Napoléon’a hitaben General Kléber’in söylediği “*Ben Fransa’nın aciz bir şarlattan tarafından ele geçirildiğini düşünüyorum. Bu herif tam bir oyuncu, oyuncağı ise Tarih. İnsanların hayatlarıyla, halkların kaderiyle, özellikle vatanın mutluluğu ve refahıyla oyun oynuyor*” sözü buna bir örnektir.³³⁴ Ayrıca kırk bin askerle geline Mısır’dan hatırı sayılır bir kayıpla dönülmesi, hem bu tepkilerin haklılığını ortaya koymakta hem de onun ihtirasının vardığı noktayı göstermektedir. Öyle ki bu gidişattan memnun olmayan ve bir an önce bu topraklardan çekilmek isteyen Kléber dahi, onun bu kontrolsüz ihtirasından payına düşeni almaktan kurtulamamıştır. Kendisine hediye edilen hançerle Halepli bir suikastçı tarafından öldürüldüğü sahnede anlatıcının kullandığı “*karnından hızla akan kan, bir birikinti oluşturmaya fırsat dahi bulamaz, Mısır toprağı tarafından çarçabuk yutulur*” cümlesinde³³⁵, bu coğrafyanın kendisine kötülük yapanlardan bir şekilde intikamını aldığı eğreteli bir söylemle vurgulanmak istenmiştir. Böylece büyük idealinden her geçen gün uzaklaşarak, hırslarının peşinde kendi elleriyle inşa ettiği kaçınılmaz sona doğru ilerleyen Napoléon’un, bu tutumuyla çevresine, hatta kendi halkının çıkarlarına zarar verdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ülküsel amaçlardan sapan ihtiras ve türevi duyguların hem kişinin kendisi hem de çevresi için hayal kırıklıklarıyla sonlanacağı, burada bir kez daha görülmüştür.

İhtirasın olumsuz yönüne, gerçek kişiler arasında verilebilecek bir diğer çarpıcı örneğin Mehmet Ali Paşa olduğu söylenebilir. Anlatısal yönden Napoléon’dan farklı olarak her iki romanın da kolektif olay örgüsünü şekillendiren, aynı zamanda kurmaca kişilerle oluşturulan bağlar sayesinde bireysel olay örgüsüne de etki eden tarihî bir kişilik olarak öne çıkmaktadır. Paşa’nın git gellerle dolu yaşamının neredeyse her döneminde görülen ihtiras olgusu, kimi zaman olumsuz kimi zamansa olumlu biçimiyle kendini göstermektedir. Bu anlamda ihtiras içeren eylemlerinin tamamını bütüncül olarak olumsuz kabul etmek, doğru olmayacağından, konunun ilerleyen kısmında, ihtiras

³³⁴ A.g.e., s. 405.

³³⁵ A.g.e., s. 441.

duygusunun Mehmet Ali figüründe karşılığını bulan olumlu yönüne ayrıca değinilecektir. Öncelikle bu duygunun olumsuzluk içeren biçiminin Mehmet Ali Paşa'daki yansımalarına bakılacak olursa, anlatıda Osmanlı ordusunda binbaşılıktan başıbozukları idare eden serçeşmelik rütbesine, oradan çeşitli siyasî akıl oyunları ile paşalığa ve son olarak Mısır valiliğine uzanan serüveni, onun birtakım ihtiraslara sahip olduğunun en belirgin göstergesi olarak kabul edilebilir. Hem paşalık rütbesini elde edene kadarki süreçte hem de yüksek yetkilerle donatılmış Mısır Valiliği görevini devraldıktan sonraki zaman diliminde gerçekleştirdiği eylem ve uygulamaların bazısı, ihtirasın olumsuz biçimini ortaya koymaktadır. Oldukça kurnaz bir siyasetçi olan Mehmet Ali Paşa'nın bu süreçte kimi zaman tıpkı Napoléon gibi makyavelist bir anlayışla hareket ettiği fark edilmektedir. Bu kapsamda kendisini tehlikeye atmadan Mısır'daki tüm güç odaklarını birbirine kırdırarak yaşanan kargaşadan bunalan Mısır halkının kendisini bir kurtarıcı gibi görmesini sağlayan şartları adım adım oluşturduğu görülmektedir. Mehmet Ali Paşa'nın makyavelist görünen yaklaşımı *L'Égyptienne*'de Fransız konsolos Bernardino Drovetti tarafından şu sözlerle özetlenir:

İlk aşamada Bab-ı Ali'ye bağlı dört paşayı al aşağı etmek için Memlûklerle birlikte hareket eder. Ardından komuta ettiği Arnavut askerlerin yardımıyla, müttefiklerinin (Memlûkler) karşısına dikilir, onları Kahire ve diğer önemli şehirlerin çoğunda bertaraf eder. Son olarak Mısırlılarca desteklenmesinin ardından, Arnavutları düzene sokup, vali olarak seçilmeyi başarır. İnanılmaz değil mi? [...] Bonaparte'ın deneyip de yapamadığı şeyi, Mehmet Ali başardı.³³⁶

Drovetti'nin Mehmet Ali Paşa'yı öven diğer sözlerinin ardından Şehrazad'ın “*iki kelimeyle o bir maceraperest [...] Bonaparte gibi bir oyuncu*” demesi ve buna karşılık

³³⁶ A.g.e., s. 500.

Drovetti'nin “*sana katılıyorum, o bir oyuncu. Ancak tek bir farkla, o daima dikkatli ve hiçbir zaman kendini çaresiz bırakmayan birisidir*” şeklinde verdiği yanıt³³⁷, onun amacına ulaşmak için her yolu mubah gören kurnaz bir kişiliği temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Buna ek olarak kurmayı düşündüğü imparatorluğun ilk basamağı olarak gördüğü Hicaz seferini, Müslüman âlemindeki itibarını artırmanın ve Suriye ile gerçekleştirmeye başlayacak imparatorluk hayalinin ilk basamağı olarak görmesi³³⁸ de, Paşa'nın hırslı kişiliğini göstermekte, iktidarı elde etme hırsı uğruna her şeyi yapabileceğini ortaya koymaktadır. Yine Paşa'nın valilik döneminin anlatıldığı *La fille du Nil* romanında, hayalini kurduğu imparatorluğa erişmek için nüfuz alanını sürekli genişletmeye çalışması, siyaseten bağlı olduğu Osmanlı'nın aleyhine olacak şekilde İngiliz ve Fransızlarla iş birliği girişimlerinde bulunması, hatta istenilen neticeye tam olarak erişilememiş de olsa, oğlu İbrahim'i neredeyse İstanbul'a kadar dayanan Anadolu seferlerine göndermesi³³⁹ gibi gelişmeler de yukarıdaki çıkarımları doğrulayan kanıtlar sunmaktadır.

Hikâyede tarihten bir kişiliği kendisine rol model alma durumunun yalnızca Napoléon'la sınırlı olmadığına, Mehmet Ali Paşa örneğinde de rastlanmaktadır. Tıpkı Bonaparte gibi o da kendisine Büyük İskender'i örnek almaktadır. Bununla birlikte Napoléon'dan da izler taşıdığını düşünmektedir. Hatta kendisini özdeşlediği bu iki tarihî şahsiyetle arasında tesadüflerle açıklanamayacak kadar ilginç bağların olduğuna inanmaktadır. *La fille du Nil*'de Paşa'nın oğlu İbrahim için Ricardo'nun “*oğlunuzun damarlarında Büyük İskender'in kanı dolaşıyor olmalı*” demesinin ardından, Paşa'nın “*ya da Bonaparte'in askerî dehası. Bu da beni pek şaşırtmaz, değil mi ki o büyük mirası ona ben devrettim [...] Büyük İskender gibi ben de Makedonya'da doğmadım mı? Ve de Fransız general gibi 1769 yılında?*” sözüyle karşılık vermesi, kendisiyle bu iki tarihî

³³⁷ A.g.e., s. 501.

³³⁸ A.g.e., s. 572.

³³⁹ G. Sinoué, 2013, s. 169/302/384.

şahsiyet arasında kurduğu bağı ve onları örnek aldığını göstermektedir.³⁴⁰ Geçmişe damga vuran bu iki tarihî kişilikle örtüşen yönleri, aynı zamanda Mehmet Ali Paşa'nın iktidar hırsı taşıyan biri olduğunu kanıtlayan bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır. Ona kendisini ayrıcalıklı hissettiren bu benzerlik ve onlar gibi olma isteği, bir taraftan bazı dehşet verici olayların yaşanmasına, diğer taraftan önceki örneklerde de görüldüğü gibi Mehmet Ali Paşa açısından istenmeyen olayların gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda ihtirasın bireyin kendisi dışında çevresine de zarar veren bir boyutu olduğu gerçeğiyle burada da yüzleşilmektedir. Her iki anlatıya göre Mehmet Ali Paşa'nın, hırsları neticesinde yaşadığı, en acı deneyimin oğulları İsmail ve Tosun'u kaybetmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte hikâyeye göre kurmaca kişilerden olan Kerim ve Ricardo'nun Navarin'den ölüm haberlerinin gelmesi de bu acı deneyimlere dâhil edilebilir. En nihayetinde kendisi hayattayken oğlu İbrahim'in de yaşamını yitirmesiyle, bin bir zahmetle oluşturduğu sistemin oğlu Said ile son bulacağını anlaması, ihtiras dolu bir ömrün tümüyle iflas edebileceğini ortaya koymaktadır. Tüm bu kargaşa içinde asıl sıkıntıyı çekense, yine Mısır halkı olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak Şehrazad ve Ricardo'nun Mehmet Ali Paşa hakkında yaptıkları konuşma sırasında Şehrazad'ın kullandığı ifadeler, hırs yüklü hedefler gerçekleştirilmiş de olsa, ihtirasın sonuçları itibarıyla çoğu zaman acı veren bir duygu haline gelebileceğini bir kez daha gözler önüne sermektedir:

Mehmet Ali... [...] hayal ettiği imparatorluk durmaksızın genişliyor. Pers körfezinden Libya çölüne, Sudan'dan Akdeniz'e, on Fransa büyüklüğünde, Avrupa'nın yarısına eş beş milyon kilometre karelik bir alan, napolyonumsu ya da daha çok firavunumsu bir imparatorluk... Ancak bu uğurda iki çocuğunu kaybetti. Tosun vebadan, İsmail ise diri diri yanarak öldü. Bu

³⁴⁰ A.g.e., s. 172-173.

imparatorluğu kurmanın yeterince pahalıya mal olup olmadığını sorup duruyorum kendime.³⁴¹

İhtirasın akla ilk gelen ve arzularla ilintili olumsuz örneklerinin yanı sıra, girişte de bahsi geçtiği üzere ülküsel amaçlarla ilişkili olumlu örnekleri de bulunmaktadır. İnceleme konusu olan romanlarda örneğine çokça rastlanan bir durum olmasa da sergiledikleri tutum ve davranışlarla kurmaca kişiler arasında Nebil ve Şehrazad'ın; gerçek kişiler arasında ise, Mehmet Ali Paşa'nın ve *La fille du Nil* romanında ortaya çıkan Ferdinand de Lesseps'in bu konuda örneklik teşkil ettiği söylenebilir. Mehmet Ali Paşa'nın bu konuya dâhil edilmesi kendi içinde çelişkili bir durum ortaya çıkarıyor da olsa, konunun her iki yönünün de aynı kişide görülebileceğini göstermesi bakımından dikkate değer bir örnek olarak göze çarpmaktadır.

İhtirasla yapılan eylemlerin birçoğunun bireye ve çevresine zarar verebileceğine daha önce değinilmişti. Ancak bütün bu anlatılan durumların ötesinde, süreç boyunca hedeflenen öznel amaçlar değerlendirildiğinde, çoğu zaman kötü sonuçlanan tüm bu eylemleri, sonucu kötü olsa bile, ihtirasın olumsuz biçimine istisnasız dâhil etmenin, “insanî/yaşamsal olabirlikler” söylemiyle çelişmek anlamına gelebileceği belirtilmelidir. Dolayısıyla ihtirasla ilişkili olup sonu kötü biten her eylemi, olumsuz kabul etmenin doğru olmayacağı söylenebilir. Önceki konularda olduğu gibi burada da anlatı sıralaması takip edilecek olursa, *L'Égyptienne*'de kurmaca kişiler arasında yer alan Nebil'in ve onun eylemlerinin, bu konudaki en somut örneği oluşturduğu görülmektedir. Nebil'in burada ihtiras başlığı altında ele alınabilecek yaklaşımı, aynı zamanda son başlıkta değinilecek olan “toplumsal birlik” konusuyla ilintili olduğundan, bu konuda derinlemesine bir analizden ziyade, söz konusu eylemlerin ihtirasın olumlu biçimiyle ilişkisine dönük kısa bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda Nebil'in önce Mısır'ı

³⁴¹ G. Sinoué, 1991, s. 663.

idare eden Osmanlılara ve Memlûk beylerine, daha sonra Mısır'ı işgal eden Fransızlara karşı gösterdiği tepkinin, zamanla önce küçük ölçekli olarak arkadaşlarıyla başlattığı, daha sonra büyüyerek tüm Kahire'ye yayılan bir başkaldırıya dönüşmesi, ihtirasın olumlu yansımaları bağlamında düşünülebilir. Tüm bu süreçte amacının, Mısır'ı ve Mısır halkını kan emici olarak gördüğü güçlerin elinden kurtarıp kendi kaderini belirleme yoluna sokmak olduğunu “*Direnîşi şekillendirme zamanının geldiğine inanıyorum. Vakit, yüz yıllık boyunduruğa son verme, Mısır'ın zenginliklerini yeniden Mısır'a kazandırma vaktidir*” sözüyle vurgulaması, ihtirasın duruma göre toplum yararını gözeten ülküsel nitelikli bir amaca hizmet edebileceğini ortaya koymaktadır.³⁴² Öyle ki Nebil'in bu konuda gösterdiği kinle karışık hırs, her ne kadar kedisiyle birlikte birçok kişinin canından olmasına varacak şekilde kötü sonuçlanmış da olsa, bu hırsı körükleyen amaç ve ortaya çıkardığı netice, yapılan eylemi onurlu bir davranış haline getirmektedir. Dolayısıyla sonu kötü bitmesine rağmen, ihtiras kapsamına giren bu tür eylemlerin ülküsel amaçlara dayanıyor olmasının, olumlu bir görüntünün ortaya çıkmasını sağladığı söylenebilir.

Konuya, her iki romanın da ana karakteri konumunda bulunan Şehrazad'ın ihtirasın olumlu yönünü gösteren davranış ve eylemleriyle devam edilecek olursa, Fransızlar tarafından Mısır'ın işgal edildiği yıllarda yaşanan bir ayaklanma sonucunda, kundaklanan Seba malikânesinde ailesinin kalan üyelerini de kaybeden Şehrazad'ın, son çare olarak ata yadigârı Gül çiftliğine gitmesi ve orada kendini ve küçük Joseph'in geleceğini güvence altına almak, aynı zamanda atalarının mirasına sahip çıkmak için olağanüstü bir hırsla pamuk yetiştirmeye karar vermesi, ihtirasın olumlu yönüne örnek gösterilebilir. Hatta ilk birkaç yıl bu konuda başarısızlık yaşamasına rağmen, yılgınlık göstermeden yoluna devam etmesi ve sonunda amacına ulaşarak bölgenin en zengin

³⁴² A.g.e., s. 65.

insanlarından biri haline gelmesi, bunun en bariz örneklerinden birini oluşturur. Hikâyede bu durum anlatıcı tarafından şu sözlerle aktarılır:

Gül çiftliği dedesi Magdi Şedid'in güzel günlerinde olduğu gibi ayaktaydı. Küllerinden yeniden doğan Seba ise, eskisi kadar ışıltılı ve güzeldi. Ailesi hayattayken işlenmeyen Seba toprağı, bugün pamuklarla kaplıydı. Artık o zengin bir kadın olmuştu. Seba ile birlikte bu zenginlik tamamlanmıştı. Joseph de yanındaydı. Belki de onun asıl zenginliği o idi.”³⁴³

Buradaki durumu öncekilerden farklılaştıran hususun, Şehrazad'ın kişisel bir amaçtan çok, köklerine, aile mirasına, değerlerine sahip çıkmak istemesiyle, aynı zamanda Joseph'in geleceğini teminat altına almayı hedeflemesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Öyle ki Mehmet Ali Paşa'yla tanışmadan önceki süreçte, Paşa'nın toprakların kamulaştırılması yönünde aldığı karar doğrultusunda işlem yapmaya gelen memura Şehrazad'ın *“bu adam (Mehmet Ali) Fransızlar, Memlûkler ve Türklerin bütününden daha kötü birisi. [...] Seba malikânesi ve Gül çiftliği benim mülkümdür. Tıpkı dedemden babama kaldığı gibi. Hiçbir şey ve hiçbir kimse, güç sahibi Mehmet Ali bile, beni buradan koparamaz”* ifadeleriyle verdiği sert karşılık³⁴⁴ ve bunun akabinde geçmişine, aidiyetlerine sahip çıkmak için Mehmet Ali'nin kaledeki odasına gizlice girerek, ondan kararı bozdurma talebinde bulunabilecek kadar ileri gitmesi³⁴⁵, amacındaki ülküsellliği ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Şehrazad'ın bu süreçte gösterdiği hırs, ülküsel bir amaca hizmet ettiğinden, olumlu çerçevede değerlendirilebilir. Bir kıyasta bulunmak gerekirse, yukarıda Nebil'in bedel ödemek pahasına ait olduğu coğrafyanın ve içinde yaşadığı halkın huzuru ve geleceği için giriştiği ihtiras yüklü mücadeleyi, burada Şehrazad'ın ailesi ve geçmişin hatıralarına sahip çıkmak için verdiği

³⁴³ A.g.e., s. 548.

³⁴⁴ A.g.e., s. 511.

³⁴⁵ A.g.e., s. 519-529.

söylenabilir. En nihayetinde uğruna mücadele verdiği ve sahip çıkmaya çalıştığı değerler, ona aynı zamanda toplum nezdinde itibar kazandırmıştır. Tam da bu noktada Şehrazad'ın durumu ve Kerim'in başına gelenler bir arada düşünüldüğünde ortaya çıkan sonuç, Şehrazad'ın bir zamanlar kendisini veda ziyaretine gelen Kerim'e ihtirarla hareket ettiğini hatırlatmak ve onu kendisiyle kalmaya ikna etmeye çalışmak amacıyla söylediği sözleri haklı çıkarmaktadır. Ona göre toprak, dinginliği ve gerçekçiliği; deniz ise, belirsizliği, değişkenliği ve hayalperestliği temsil etmektedir:

Bak şu toprağa... Gerçek bu işte, onun kokusunu, sıcaklığını, sağlamlığını ve zayıflığını seviyorum ben. Senin nazarında tek çıkar yol okyanusun efendiliği olduğundan, bunu belki çocukça bulabilirsin. Öyleyse bunu sana basitçe anlatmama izin ver: gemilerde seyahat ederken, denizin tıpkı rüzgâr gibi hareketli, öngörülemez, değişken ve tehlikeli olduğunu hiçbir zaman aklından çıkarma. Deniz ihtirasa ve şöhrete benzer, Süleyman oğlu. Sonu ölüm olabilir.³⁴⁶

Kurmaca kişilerin ardından konuya, ihtirasın gerçek kişilerin eylem ve söylemlerine yansıyan olumlu örnekleriyle devam edilecek olursa, daha önce de değinildiği gibi bu konuda öne çıkan en tipik karakterlerden birinin Mehmet Ali Paşa figürü olduğu görülmektedir. Onun sergilediği olumlu içerikli ihtirasın, daha çok Mısır'ın ve Mısır halkının yararının gözetilmesi doğrultusunda şekillendiği ifade edilebilir. Burada ihtirasın olumlu yönüne ilişkin örneklerden bahsediliyor olsa da, yukarıda değinildiği gibi bu duygunun olumsuz örneklerinin eş güdümlü olarak sürdürüldüğü bir sürecin arka planında devam ettiği belirtilmelidir. Bu noktada olumlu örneklerin ortaya çıkışının, ülküsel bir nitelik taşıdığı hesaba katıldığında bu durum –hırslı bir kişilik olduğu gerçeğini ve bazı aşırılıklarını görmezden gelmeyi gerektirmese de– süreç boyunca görülen

³⁴⁶ A.g.e., s. 486.

olumsuzlukların olağan karşılanmasına ortam hazırlamaktadır. Zira, Mısır valiliği görevine gelişi dahi, doğrudan halk desteğiyle gerçekleşmiş, İstanbul hükümeti ve diğer güç odakları, bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. O tarihlerde eşine neredeyse hiç rastlanmayan bu durumu Drovetti şu sözlerle açıklar:

Mehmet Ali olayında Mısırlıların desteği, ulusal onaydan geçen ilkler çerçevesinde bu yeni karakterin geliş biçimini tarihinizde bir ilk olarak öne çıkarmıştır. Öyle ki artık o, Mısır'ın kaderini tayin eden Bab-ı Ali'nin sıradan bir temsilcisi olarak değil, her geçen gün Osmanlı markajından kurtulan bir adam, himayeye ihtiyaç duymayan bir yönetici olarak görülmektedir. Şunu da söylemeliyim ki, o tam bir Mısırlı. Beş yıl boyunca sallantıda olan bu tahtta oturmaktan korkmaksızın yeri geldiğinde aslanlık, yeri geldiğinde tilkilik yapmayı bilmiştir.³⁴⁷

Paşa'nın tüm bunları yapmasının ardında hem daha önce değinildiği gibi kişisel açıdan kendi iktidarını sağlam ve kalıcı hale getirme, hem de ülküsel yönden Mısır'ı kendi başına bağımsız bir güç konumuna ulaştırma hedefinin bulunduğu iddia edilebilir. Her ne kadar birçok yönden eleştirilen bir yönetici de olsa, bu süreçte ortaya koyduğu mücadele, ona ve yaptıklarına farklı bir gözle bakmayı gerekli kılmaktadır. Öyle ki *La fille du Nil* romanında ölümünün ardından halkın onu “*Mısır'ın ruhu, bedeninden ayrıldı*” sözleriyle uğurlaması³⁴⁸, onun ülküsel bir amaca hizmet etmiş olduğunu ve bunun halk tarafından da özümseildiğini ortaya koymaktadır. Yine bir toplantı sırasında Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ın bağımsızlığı konusunda Şehrazad'a verdiği yanıt, bunu doğrular niteliktedir. Kendisinin ve ailesinin bu mücadeleyi vermekte birtakım çıkarları da olsa, hiçbir coğrafi

³⁴⁷ A.g.e., s. 501.

³⁴⁸ G. Sinoué, 2013, s. 463.

ya da etnik bağı olmayan bir yer için bunu istemesi, bu durumu daha dikkate değer hale getirmektedir:

Bağımsızlık, kutsal kelimeyi telaffuz ettin. Babıali'den ve ölüm döşeğindeki sultanlardan ben ne zaman kurtulacağım? Benden sonra bir Türk paşası keyfini sürsün diye, hayatımı Mısır'a feda edip başkalarınca imkânsız görünen şeyleri başarmadım ben! Muazzam yapılar inşa etmek, bir donanma kurmak, kanallar açmak, yollar, okullar ve daha bir sürü şey yapmak için kucak dolusu parayı; bu miras, çökmekte olan ilkel bir medeniyete kalsın diye harcamadım!³⁴⁹

Tüm bunların yanında, Napoléon Bonaparte ve Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da iktidarı ele alırken ve halk üzerindeki nüfuzlarını artırırken ortaya koydukları vizyon ve uygulamaların karşılaştırılmasının, konuya farklı açıdan bakmak ve Mehmet Ali Paşa'nın hırslarındaki olumlu içeriği göstermek yönünden yararlı olacağı söylenebilir. Bu iki devlet adamının anlatı temelinde ortaya koydukları davranışlar birbiriyle karşılaştırıldığında, belli noktalarda benzerliklerin, belli noktalarda ise farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Buna göre her ikisi de çıkış noktası olarak idealleri doğrultusunda hareket eden hırslı kişilikler olarak öne çıkmaktadır. Buna karşın Napoléon, kendisi ve Fransız halkı için idealist bir bakışla yola çıkmış dahi olsa, uygulamaları ve bu uygulamaların doğurduğu sonuçlar düşünüldüğünde, onun, başından sonuna ihtirasın olumsuz yönünü temsil eden bir çizgiye savrulduğu fark edilmektedir. Mehmet Ali Paşa ise, iktidarı ele geçirme sürecinde yaptıkları bir kenara konulacak olursa, toplum yararı için ortaya koyduğu söylem ve eylemlerin, ihtirasın olumlu yönünü simgelediği ileri sürülebilir. Bu bakımdan Mehmet Ali Paşa'nın Bonaparte'a oranla daha yarırcı, pragmatist ve kökensel bir bağı olmayan Mısır toplumuna karşı iyi niyetli bir siyaset

³⁴⁹ A.g.e., s. 30.

izlediği söylenebilir. Napoléon gibi kendini olduğundan farklı göstermek zorunda olmaması da, onu daha avantajlı bir konuma getirmektedir. Bu durum Mehmet Ali Paşa'nın dilinden “*ben Müslümanım, o değildi. Bir İslam çocuğu olarak, dindaşlarıma onların inancına saygı duyacağıma dair teminat vermeme gerek yok*” sözüyle aktarılır.³⁵⁰

Mehmet Ali Paşa'nın da Napoléon gibi yayılmacı bir anlayışa sahip olduğu doğrudur, ancak Bonaparte'dan farklı olarak, bu süreçte öncelikle devletin ve Mısır halkının yararını gözetmeye dikkat ettiği görülmektedir. Napoléon'un sert askerî güç kullanımının aksine, daha akılcı bir yöntemle, halk üzerinde popüler tabirle yumuşak güç unsurlarını kullanarak yerini sağlamlaştırma yolunu tercih etmiş olması, ülküsel bir amaç çerçevesinde hareket ettiğini göstermektedir. Bu siyaset anlayışı neticesinde halkın sevgisini kazanması, psikolojik bir kuvvet çarpanı olarak iktidarını pekiştirmesine yaradığı kadar, bütün Mısırlıların gösterilen hoşgörü ortamından faydalanmasına da katkıda bulunmuştur. Gerçekleştirdiği faaliyetlerin bir kısmı aynı zamanda “toplumsal birlik” konusunu da ilgilendirdiğinden, bu konunun ayrıntılarına ilgili başlık altında daha sonra değinilecektir. Dolayısıyla her iki anlatıya göre, bu iki tarihî kişilik arasındaki temel farkın, ortaya koydukları siyasetin samimiyet düzeyiyle, kendi iktidarını düşündüğü kadar devletin ve toplumun yararını da önceleyen bir anlayışın benimsenip benimsenmediğiyle ilgili olduğu ileri sürülebilir. Günün sonunda varılan netice ve elde edilen kazanımlar, süreç içerisinde sergilenen ihtirasvarî ürkütücü taktik ve eylemleri zamanla makul karşılanır hale getirmiş, böylelikle ihtirasın olumlu biçimini ortaya çıkarmıştır.

İhtirasın olumlu yönüne gerçek kişiler arasında verilebilecek son örneğin Fransız diplomat Ferdinand de Lesseps olduğu ifade edilebilir. *La fille du Nil* romanında konsolos yardımcısı olarak geldiği Mısır'da Bonaparte döneminde Jacques-Marie Le Père'e yaptırılan arazi ölçüm çalışmalarından etkilenen Lesseps, Süveyş inşaatı

³⁵⁰ G. Sinoué, 1991, s. 610.

mühendislerinden Linant de Bellefonds ve kurmaca kişilerden Joseph’le tanışmasının ardından, Hint Okyanusu ile Akdeniz’i Kızıldeniz üzerinden birleştirecek ve Marsilya ile Bombay arasındaki mesafeyi yaklaşık on bin kilometre kısaltacak olan Süveyş projesine özel ilgi duymaya başlar. Bellefonds ve Joseph’le Süveyş üzerine yaptıkları bir konuşma sırasında sarf ettiği “*Fransa için, Mısır için, aynı zamanda iyi niyetli bütün insanlar için*” sözü³⁵¹, Mısır ve Mısır’a dost ülkelerin yararına olacağını düşündüğü bu projeye duyduğu ilgiyi ortaya koymaktadır. Ancak bu ilginin zamanla gerçekleştirilmesi gereken ihtirasvarî bir hedefe dönüştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim tarihte bu işe gönül vermiş kişiler arasına kendi ismini yazdırma arzusunun dile getirildiği “*Sesostris... Nekao... Darius... müminlerin önderi Halife Ömer, Bağdat’ın kurucusu el-Mansur... matematikçi Leibniz ve nihayet Bonaparte. Kendi adını, Ferdinand de Lesseps adını tarihin o devlerinin yanına yazdırmak! Mümkün olabilir miydi bu?*” şeklindeki ifadeler de bunu kanıtlar niteliktedir.³⁵² Vaktiyle babası Mathieu de Lesseps’in desteğiyle Mısır’a gelen Mehmet Ali Paşa’ya bu düşüncesinden bahsetse de, bu girişim kısmen sonuçsuz kalır. Zira Paşa, bu projenin Mısır için yararlı olacağını bildiği halde, içinde bulunulan şartlar itibarıyla daha çok İngilizlerin işine yarayacağını düşünür. Bu görüşünü “*Tüm istediğim, Mösyo Lesseps, Süveyş Kanalı’nın Mısır’ a ait olması, Mısır’ın kanala değil. [...] Eğer bir gün Fransa ’yla Mısır, Süveyş Kanalı ’nın yatağını kazacak olurlarsa, orada yatacak olan İngiltere ’dir*” sözüyle anlatmaya çalışır.³⁵³ Nitekim Paşa’nın ölümünden sonra Lesseps’in Said Paşa’yla özel hukukunu kullanarak tüm zorluklara rağmen başlattığı proje, İsmail Paşa döneminde 1869 yılında bitirilmiş, ancak yüksek borçlanma nedeniyle Mehmet Ali Paşa’nın öngörüsünü haklı çıkarırcasına kanalın işletmesi, 1882 yılında İngilizlerin kontrolüne geçmiştir. Her şeye rağmen olayların bu noktalara gelebileceğini hesap edemeyen Lesseps’in yola çıkış amacı ve kanalın Mısır’ın bağımsızlığını elde ettiği

³⁵¹ G. Sinoué, 2013, s. 216.

³⁵² A.g.e., s. 183.

³⁵³ A.g.e., s. 279/281.

yıllardan itibaren ticari anlamda ÷lkeye verdiği katkı düşün÷ldüğ÷nde, bu projeye önc÷l÷k eden Lesseps'in ihtirasının, olumlu bir içeriğe sahip olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte yola çıkış amacı ve projenin vardığı nokta olumlu da olsa, Lesseps'de ortaya çıkan ihtirasın öngör÷lemeyen olumsuz neticeleriyle yüzleşmek zorunda kalanın, yine Mısır halkı olduğunun da belirtilmesinde yarar vardır.

Sonuç olarak, bu alt başlıkta anlatılanlar bir bütün olarak değeriendirildiğinde, özellikle duygu ve eylemler ekseninde konuya yönelik tek yönl÷ yaklaşımların matematiksel işlemler gibi her zaman aynı sonucu vermeyeceği, dolayısıyla birçok konuda olduğu gibi burada da yaşamsal devinim içinde her türlü olasılığın ihtimal dâhilinde olabileceği gör÷lm÷ştür. Yani “insanî/yaşamsal olabilirlikler” çerçevesinde olumlu sanılanın olumsuza, olumsuz sanılanın ise olumluya dönüşebileceği, değışime açık yaşamsal bir ör÷ntünün varlığını kabul etmek gerektiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda ilk aşamada zihinlerde olumlu bir çağrışım yapıyor, hatta içinde fedakârlık erdemini barındırıyor olsa bile, aşk duygusunun duruma göre tutkuya dönüşebileceği; benzer biçimde ihtiras ve türevi duyguların kötü sonuçlar doğuracağı varsayımı, genelde kabul gören bir hipotez de olsa, bu konuda da istisnalar söz konusu olabileceği gör÷lm÷ştür. Dolayısıyla hayatın çelişki gibi gör÷nen gerçeklerini bir bütünlük içinde gözler önüne sermeye çalışan Sinoué'nin burada, konunun başından beri vurgulanmaya çalışılan “zıtlıkların uyumu” olgusuna hayat verme konusunda başarılı olduğu iddia edilebilir.

3.2. Algıda ve Anlayışta Karşıtlık: Birlik ve Ayrışma/Çatışma

Tarihî romanda tek yönlü olarak sürekli kişiler arasında ya da kişilerin kendi benliklerinde yaşadıkları duygulara veya tarihî olayların kurmaca düzlemde tekdüze anlatımına yönelik konulara yer verilmesi, bu tür romanların bayağılaşmasına ve giderek etkileme ve inandırma ereğinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Böylesi tek yönlü bir tutumun izlenmesi, esasında geleneksel roman mantığına da ters düşen bir husustur. Nitekim roman –özellikle tarihî roman– “insanî/yaşamsal olabirlikler”den, toplumsal değerlerden bahsetmenin yanında, hem bireye hem topluma hem de medeniyetlere dair çelişkileri, çatışmaları yansıtabilmesi bakımından kapsayıcı bir edebi türü temsil etmektedir. Zaten ancak bu şekilde yaşanmış veya yaşanabilir hayatın bir izdüşümü olduğunu ve bu amaçla hareket ettiğini kanıtlayabilir. Bunun aksinin gerçekleşmesi, daha önce de değinildiği üzere romanın, roman dışında kalan ve kurmaca ile çok da ilgisi olmayan tür veya alanların bir ürünü haline gelebileceğine ilişkin düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu bakımdan çatışma/ayrışma olgusunu, ünlü yazar Alberto Manguel’in Fransız yazar Raymond Queneau’ya atıfla yaptığı, “*bütün yaşam ya İlyada gibi bir savaştır ya da Odysseia gibi bir yolculuktur. Her şey bu iki temel metafor üzerine kuruludur. Elimize hangi eseri alırsak alalım özünde bir İlyada ve Odysseia vardır. Bu iki hikâye üzerinden türeyecekler neredeyse sonsuzdur*” şeklindeki değerlendirmesi üzerinden açıklamak, konuya farklı bir açıdan yaklaşma imkânı sunabilir.³⁵⁴ Konu başlığıyla bağlantılı olarak “yolculuk” metaforundan ziyade “savaş” metaforu üzerinden ilerlenecek olursa, buradaki savaş ifadesini, akla gelen ilk anlamı dışında, bireyler, toplumlar ya da toplumlar içindeki gruplar arasında cereyan eden çatışmaların, ötekileştirici davranışların tarihî romanlara yansıtılması şeklinde değerlendirmek mümkündür. Yine bu ifadeyi, konu başlığıyla örtüşecek biçimde, ayrışmaya/çatışmaya

³⁵⁴ A. Manguel, (2020, 15 Kasım). Erişim Adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/kursad-oguz/2852318-ataturk-ve-devrimleri-bende-hayranlik-uyandiriyor>

işaret eden tüm bu kavramlarla zıtlık oluşturan durumların tarihî roman çatısı altında bir bütün olarak ele alınması şeklinde anlamak da ihtimallere dâhil edilebilir.

Buradan hareketle Sinoué'nin incelemeye konu olan *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanlarında bu denge ve uyumu sağlayan temalara olabildiğince yer vermeye çalışıldığı söylenebilir. Öyle ki, bu romanlarda bir taraftan farklılıklara rağmen bir arada yaşayabilme ve belli konular etrafında birleşebilme davranışlarının sergilendiği örneklerle yer verilirken, diğer taraftan medeniyetler/kültürler/toplumlar/gruplar arası çatışmaya örnek oluşturan bazı durumlardan örtülü de olsa bahsedilmesi, bunun göstergesi niteliğindedir. Söz konusu romanlarda olayların geçtiği dönem ve coğrafya dikkate alındığında, yüzyıllardır süregelen sorunlar arasında yer alan “ayrışma” ve “çatışma” olgularının, yaşamın çelişkilerini yansıtmak amacıyla bir denge unsuru olarak “birlik” olgusunun karşısına yerleştirildiği fark edilmektedir. Romanlar tamamlandığında birlik ve çatışma/ayrışma olgularının, esasen birbiriyle son derece iç içe geçmiş unsurlar haline getirildiği gözlenmektedir. Bu durum aynı zamanda Sinoué'nin tarihî romanlarında “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının, diğer tematik başlıklarda olduğu gibi burada da karşılığını bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda başlıkla uyumlu olacak biçimde Sinoué'nin daha önce belirlenen kriterlerle eşleşen iki tarihî romanında öne çıkan “Toplumsal, Kültürel, İmgesel Ayrışma/Çatışma” ve “Toplumsal Birlik” olgularının varlığına işaret eden olay ve durumların anlatılacağı bu kısımda, Sinoué'nin söz konusu olgulara nasıl yaklaştığı, medeniyetleri kapsayan bu olgulara ilişkin örneklerin metinlere ne şekilde yansıtıldığı gösterilmeye çalışılacaktır. Bunlar arasında özellikle ayrışmaya/çatışmaya işaret eden “Toplumsal, Kültürel, İmgesel Ayrışma/Çatışma” başlığının, düşünsel bir arka plana dayandığı göz önüne alındığında, konuya geçmeden önce bu olguları ortaya çıkaran etkenlerin neler olduğu ve bu aşamaya nasıl gelindiği konusu üzerinde durmanın, romanlarda bu olgulara neden yer verildiğinin anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

3.2.1. Toplumsal, Kültürel, İmgesel Ayırışmanın/Çatışmasının Temel Dinamikleri

Kültür kavramı, uzunca bir zamandır üzerinde sayısız değerlendirme, yorum ve tanımlamanın yapıldığı önemli bir araştırma alanı olagelmıştır. Kavramla ilgili bugüne değin yapılmış tanımlamalar, genellikle birbirinin benzeri bir nitelik göstermektedir. Buna karşın genel bir çerçeve ortaya koymak gerekirse bu kavramı, yüzyıllar içinde oluşan bir birikim neticesinde meydana gelen, toplumların yaşadıkları coğrafyanın şartlarına uyum sağlayarak değer, davranış, inanç, ahlak ve insanî ilişkiler yönünden oluşturdukları, onları bir araya getiren, iç içe geçmiş, devinimsel bir yapı olarak tanımlamak mümkündür. Kültür, aynı zamanda tarihî romanın işlevsel göndergelerinin anlatıldığı ilk bölümde üzerinde durulan “toplumsal-kültürel bellek” olgusunu da içine alan daha üst bir kavram olma özelliği taşımaktadır. Geçmişte yaşamış ve halihazırda yaşayan kültürler ve toplumlar incelendiğinde, kimisinde kısmî, kimisinde bütüncül benzerlikler, kimilerinde ise birbiriyle hiçbir şekilde bağdaşmayan farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir.

Kültürler ya da toplumlar arasında görülen bu benzerlik ve farklılıkların daha çok “coğrafya”, “din”, “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” gibi etkenlerden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Bu bakımdan “coğrafya” etkeni, uzamın birey/toplum üzerindeki etkileri bağlamında değerlendirildiğinde, insanın duygu ve düşüncelerini etkileyen, davranışlarını şekillendiren, toplumsal-kültürel bellek/kimlik oluşumuna önemli katkılar sunan ve tüm bu yönleriyle kültürler arasında bazı benzerlik ya da farklılıkları ortaya çıkaran önemli bir kültür bileşeni olarak ele alınabilir. Nitekim Hans Morgenthau coğrafyanın, tarihin başlangıcından bu yana toplum ve toplumsal faaliyetler üzerinde birincil düzeyde etki gücü olan etkenlerden olduğuna dikkat çeker.³⁵⁵ Ağırlıklı

³⁵⁵ H. Morgenthau, **Uluslararası Politika**. çev. Baskın Oran- Ünsal Oskay. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği, 1970, s. 141.

olarak ünlü İslam bilgini İbn-i Haldun tarafından dile getirildiği söylenen “coğrafya kaderdir” sözü de büyük olasılıkla coğrafyanın bireyi ve toplumu dilinden yaşam şekline, duygularından algılama biçimine varıncaya değin birçok noktada etkileyebildiğini vurgulamak için söylenmiş olabilir. Bir diğer unsur olan “din” etkeni, insanlık tarihiyle var olagelen, bir şey(ler)e veya aşkın bir varlığa inanma dürtüsünün yansıması olarak her kültür ve toplumda farklı şekillerde ortaya çıkan, insandaki tinsel ve duysal boşluğu doldurmakla kalmayıp, onu aklen ve bedenen de etkisi altına alabilen bir kültür unsuru olarak, söz konusu benzerlik ve farklılıklara zemin hazırlayan temel etkenler arasında yerini alır. *“Dolayısıyla kutsalın tecrübesi olan din, insan ruhunun en gizli köşelerine kadar girmesi, inananları için bir dünya görüşü ve algısı sunması bakımından gündelik toplumsal yaşamı şekillendirme eğilimindedir.”*³⁵⁶ Bu kapsamda medeniyetler tarihi boyunca yaşanmış çatışmaların ana nedenlerine göz atıldığında, taraflar arasında bu iki etkenden birinin ya da her ikisinin birer üstünlük alameti olarak kabul edildiği ve çoğunlukla bu iki etken etrafında şekillenen entelektüel, siyasal yapının ve toplumsal yaşayış biçimlerinin, toplumlar arası çatışmalarda başat rol üstlendikleri açıkça görülebilir.³⁵⁷ Bu anlamda ana akım medeniyetlerin ortaya çıkmasında olduğu gibi, dar anlamda Uzakdoğu kültürü, Asya kültürü, Hint kültürü, Avrupa kültürü, Amerikan Kültürü, Hristiyan kültürü, İslam kültürü gibi alt medeniyet gruplarının türemesinde de bu mantığın etkili olduğu iddia edilebilir. Öte yandan “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” gibi etkenler de ayrıştırıcı, kutuplaştırıcı yaklaşımların birçoğuna ortam oluşturmaları nedeniyle, bu benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkaran temel unsurlar arasına dâhil olurlar. Bu dört etkenden kaynaklanan ötekileştirici uygulamalarla daha çok, bir medeniyetin alt katmanlarını temsil eden toplumlarda/kültürlerde karşılaşıldığı söylenebilir. Hatta aynı inancı benimseyen ve aynı coğrafyayı paylaşan toplumlarda bile,

³⁵⁶ C. Abuzar, “Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (Temmuz–Aralık): 143-153, 2011, s. 146.

³⁵⁷ B. Lewis, *İslam ve Batı*. çev. Çağdaş Sümer. Ankara: Akılçelen Kitaplar, 2017, s. 7.

temelinde bu unsurlardan birinin ya da birkaçının bulunduğu ötekileştirici uygulamalara rastlanabilmektedir. Dolayısıyla buradan “coğrafya” ve “din” etkenlerinin, medeniyetleri yönlendirme, kimi zaman da ayırıştırma gücüne sahip olmaları nedeniyle etki alanı açısından daha kapsayıcı nitelikte oldukları; “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” etkenlerinin ise, çoğunlukla aynı medeniyet içindeki toplumlar ya da aynı toplum içindeki gruplar arasında birer ayırıştırma unsuru olmaları nedeniyle daha sınırlı bir nüfuz alanına sahip oldukları sonucu çıkarılabilir. Bununla birlikte çatı bakımından “coğrafya” ve “din” etkenlerinin –istisnalar olmakla birlikte– benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkaran diğer kültür etkenlerini çoğunlukla kendi içinde eritebildiği ve benzerlikler temelinde alt medeniyet gruplarını bir bütün haline getirebildiği söylenebilir. Böylece alt bölünmeler en aza indirilerek ya da görmezden gelinerek toplumların *en geniş kültürel varlık/kimlik* olan *medeniyeti* oluşturacak biçimde tek bir blok haline gelmesi sağlanmış olur.³⁵⁸ Burada, medeniyet olgusu çerçevesinde kendi içinde çeşitlenen, farklılaşan, bazen çatışan, fakat karşı tarafa yekpare olmuşluk hissi verdiren bir bütünleşme söz konusudur. Bunun dışında karşıt bloklar arasında günümüzde de karşılaşılabilecek bütünleşmelerin (uluslararası örgütler ve yapılan iş birlikleri) olması muhtemeldir, ancak bunların çoğunlukla ekonomi, güvenlik gibi konularla ilişkilendirilebilecek menfaate dayalı suni birliktelikler oldukları ifade edilmelidir.

Tüm bloklaşma süreçleri içinde, farklılık ve benzerliklerin çıkış noktasını oluşturan bu etkenlerin her biri, esasında insanlığa ilişkin birer zenginlik kaynağı olarak görülmesi gerekirken, ne yazık ki çoğu zaman çatışmanın, ayrış(tır)manın nedenleri haline gelmiş ya da daha doğru bir ifadeyle getirilmiştir. Toplumsal anlamda çatışma ve gerilim noktalarının, temelde bu etkenler etrafında şekillendiği düşüncesinden hareketle, kendinden ya da mensup olduğu toplumdan farklı olan(lar) için kullanılan imgesel içerikli “öteki” kavramının da kültürel farklılıklar zemininde bahsi geçen etkenlerin itici gücüyle

³⁵⁸ S. P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, çev. Mehmet Turhan- Y. Z. Cem Soydemir. İstanbul: Okyanus Yayınları, 2017, s. 49-50.

ortaya çıktığı iddia edilebilir. Bu anlamda Georg R  mp  n G. W. F. Hegel’in diyalektik yaklaşımından destek alarak dile getirdiği “  zbilin   kendini ancak bir başka   zbilin   üzerinden tanımaktadır” s  z  ³⁵⁹ ya da İbrahim şirin’in Merleau Ponty’nin “Algının Fenomenolojisi” söylemine atıfla dile getirdiği “  mleyen aslında imlediği şey üzerinden kendini kurar.   mlenen de imleyen tarafından inşa edildiği için bir karşılıklılık, bir mübadil durum söz konusudur” ifadesi³⁶⁰ genel anlamda kültür ve medeniyet kavramlarına uyarlanacak olursa, her kültürün ya da medeniyetin “  teki” olarak tanımlanan karşıtıyla kendini tanıdığı/tanımladığı varsayılabilir. Başka bir ifadeyle “kendisinin ‘başkası’ olmayan hiçbir kültür ya da kültürel kimlik yoktur” denilebilir.³⁶¹ Hatta bu noktada Claude L  vi-Strauss, “benlik” ile “  teki” arasında bir ikizlik ilişkisi olduğunu ileri sürer.³⁶² Medeniyetlerin ele alınmasında bu çıkarımın gerçek yaşama yansayan ve daha önce verilen örnekleri de içine alan bir uzantısının var olup olmadığı düşünüldüğünde, en bilinen ve gündemde olan şekliyle akla ilk olarak, başlangıcı yüzyıllar öncesine dayandırılan, çoğunlukla iki ana medeniyeti karşılıklı tanımlamak için kullanılan ve bugün dahi farklı yöntem ve şekillerle varlığını sürdüren, “Doğu ve Batı Medeniyetleri/Kültürleri” söylemi gelmektedir.

Nancy Bisaha’ya göre, geçmişi iki bin yıldan daha önceye dayanan Doğu-Batı miti, önce Yunanlıların tanıttığı, ardından Romalıların kullandığı, XI. yüzyıldan itibaren tüm Avrupa tarafından sahiplenilen, Rönesans ile birlikte geliştirilen ve halen yaşatılan bir söylemdir.³⁶³ Bu tespite göre, Doğu’nun karşıtı Batı, Batı’nın karşıtı Doğu olmaktadır. Bir başka deyişle her biri, bir diğerinin “  teki”si konumundadır. Bu karşıtlığın yansımaları makro düzeyde medeniyetler arasında görülebileceği gibi, mikro düzeyde daha önce bahsi geçen alt medeniyet grupları arasında da ortaya çıkabilmektedir. Nitekim

³⁵⁹ R  mp  , 1999’dan akt: B. Bezci, 2005, s. 57.

³⁶⁰ İ. şirin, İbrahim, **Osmanlı İmgeleminde Avrupa**. Ankara: Lotus Yayınevi, 2006, s. 43.

³⁶¹ Y. Bulut, **Oryantalizmin Kısa Tarihi**. İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 12.

³⁶² C.-L. Strauss, 1976’dan akt: F. Keyman, “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘  teki’ Sorunu”. **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark** (s. 71-106) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 75.

³⁶³ N. Bisaha, **Doğu ile Batı’nın Yaratılışı**.   ev. Melek Dosay Gökdoğan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2012, s. 19.

André Malraux'nun Miguel Otero Silva'ya verdiği bir röportajda sarf ettiği “*Avrupa'yı tanımlamak için negatif bir gelişimi kullanmak zorundayız: Asya olmayan şey*” sözü, bir taraftan Batı medeniyetinin bir alt kolu olan Avrupa toplumunun/kültürünün kendisini, öteki olarak gördüğü Doğu medeniyetinin alt kolu olan Asya kültürü üzerinden tanımladığını göstermekte, diğer taraftan Doğu-Batı karşıtlığı konusunun alt medeniyet gruplarının kendilerini tanımlama biçimlerinde de görülebileceğini ortaya koymaktadır.³⁶⁴ Esasında olağan karşılanması gereken bu karşıtlığın, tarihî süreç içinde özellikle yukarıda bahsi geçen ilk iki etkenden (coğrafya ve din) birinin ya da her ikisinin itkisiyle medeniyetler arası kültürel bir çatışmaya evrilmesi, zamanla bu iki medeniyete mensup toplumların düşmanca hislerle birbirinden uzaklaşmasına, kutuplaşmasına ve olağan karşılanan durumun olumsuz anlamda değişmesine neden olmuştur.

Söz konusu karşıtlığın zamanla çatışmaya evrilmesinde, iki medeniyetin de payı bulunmasına karşın, bu konuda daha sistematik yöntemlerle bahsi geçen kutuplaşmayı körükleyen tarafın, daha çok Batı medeniyeti olduğu fark edilmektedir. Doğu'nun Batı'ya karşı gösterdiği olumsuz yaklaşımlar ise, ancak Batı'nın ötekileştirici tavrına gösterilen bir savunma refleksi olarak açıklanabilir. Nitekim Doğu, yüzyıllar içinde Batı üzerine yaptığı çalışmalarda Batı'yı, bilimi, kültürü, yaşayışıyla bilinmesi gereken farklı bir kültür ve coğrafya olarak ele alırken; Batı, kendini tanımlamak ve “öteki” olarak betimlediği Doğu'yu tanımak, keşfetmek için yaptığı çalışmalarda “*Doğu'yu, basitçe başka bir yer ya da kültür olarak değil, Batı'dan radikal biçimde farklı, hem daha az uygar hem de gizemli, egzotik ve fantastik bir mekân olarak görür.*”³⁶⁵ René Guénon'a göre Doğu'yu ötekileştiren Batı'nın amacı, esasında köklerini dayandığı Yunan ve Roma dönemindeki ihtişam ve hâkimiyeti yeniden elde ederek, Doğu'ya karşı

³⁶⁴ M. O. Silva, “Tugay Albayı André Malraux ile Görüşme, Avrupa Kültürü Yoktur”. çev. Eriman Topbaş. **Türk Yurdu Dergisi**, 20 (153-154): 390-392, 2000, s. 391.

³⁶⁵ F. Keyman- M. Mutman- M. Yeğenoğlu, “Dünya Nasıl ‘Dünya’ Oldu”. **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark** (s. 7-23) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 8.

üstünlüğünü göstermektir.³⁶⁶ Bu bakış aynı zamanda “*hâkim öznenin tabi özneye yaptığı ideolojik bir haksızlıktır.*”³⁶⁷ Nitekim kendini üstün görme duygusu, tek yönlü işleyen bir yapı sunmaz, aynı zamanda bir başkasını küçümseme, onu ötekileştirme anlamı da taşır. Dolayısıyla bir yerde kendini üstün görme davranışı varsa, bu davranışa maruz kalan ötekileştirilen bir muhatap da var demektir. Bu çerçevede medeniyetlere eşit mesafeli ve eleştirel bakmayı amaçlayan Samuel P. Huntington, ortaya koyduğu ötekileştirici yaklaşımla Batı’nın, uzunca bir süredir “medenî” ya da “ilkel” olmanın ölçütlerini belirleme ve kimlerin bu ölçütlere uyup uymadığını değerlendirme konusunda kendini tek yetkili merci olarak gördüğünü iddia eder.³⁶⁸

Kabul edilebilir sınırların aşılması sonrasında, Doğu üzerine çok da iyi niyetli olmadan yapılan sistematik çalışmalar, zamanla Doğu kültürlerini kapsamlı biçimde inceleyen “Oryantalizm” (Doğubilim) adında bir araştırma alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan ilginçtir ki, Batı’yı tanımak için yazılıp çizilenlere rağmen, Doğu’da böylesi sistematik bir çalışma alanı ortaya çıkmamıştır. Bunun belki de en önemli nedeni olarak Doğu’nun Batı’yı tanımaktan öte başka bir amacının olmayışı ya da bu konuda özel bir çalışma alanı oluşturmaya gerek duymayışı gösterilebilir. Bu noktada oryantalizm karşıtlığıyla bilinen Arap asıllı Edward Said ile oryantalist anlayışın savunucuları arasında cereyan eden düşünsel çekişmeler, bir yandan Doğu-Batı medeniyetleri arasındaki kutuplaşmanın daha bilinir hale gelmesini sağlarken, diğer yandan bu kutuplaşmanın daha ileri boyutlara taşınmasına neden olmuştur. Edward Said, *Oryantalizm (Orientalism, 1978)* başlıklı incelemesinde, oryantalist anlayış çerçevesinde Batı medeniyetini yüceltmek uğruna bu girişime doğrudan ya da dolaylı destek verenlerin, Doğu medeniyetini imgesel olarak “doğululaştırarak” aşağılamayı amaçladığına, bu konuda yapılan çalışmalarda Doğu’nun ilkelliğin temsilcisi ve

³⁶⁶ R. Guénon, **Doğu ve Batı**, çev. Fahrettin Arslan, Ankara: Hece Yayınları, 2010, s. 27.

³⁶⁷ M. Mutman, “Oryantalizmin Gölgesi Altında Batı’ya Karşı İslâm”. **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark** (s. 25-69) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 42.

³⁶⁸ S. P. Huntington, 2017, s. 47.

yönetilmesi gereken bir medeniyet olarak gösterildiğine dikkat çeker.³⁶⁹ Ayrıca bu anlayışın Batı tarafından üretilmiş, yıkıcı amaçlarla hareket eden bilinçli bir projenin çıktısı olduğunu savunur ve bu görüşünü “*oryantalizm, Avrupa’nın havadan bir uydurması değildir. O, bir kaç neslin birlikte çalışarak uzun yatırımlarla meydana getirdiği önemli bir doktrinler ve uygulamalar paketidir*” sözüyle açıklamaya çalışır.³⁷⁰ Buna karşın Yahudi asıllı oryantalist Bernard Lewis, *İslam ve Batı (Islam and the West, 1993)* başlıklı çalışmasında, Said’in bu konudaki görüşlerinin keyfi bir değerlendirmenin sonucu olduğunu ileri sürer.³⁷¹ Çalışmalarında tarafsız bir araştırmacı görüntüsü çizmeye çalışan Lewis’in Batı medeniyetinin geçmişte gerçekleştirdiği insanlık dışı uygulamaları bilmesine rağmen, *Çatışan Kültürler (Cultures in conflict, 1995)* adlı incelemesinde, Batı medeniyetinin çöküşünü insanlığın yok oluşuyla eş tutması, Doğu medeniyetini dolaylı olarak “öteki” konumuna ittiğini ve tarafsızlığını koruyamadığını göstermektedir.³⁷² Yine yazar, bir başka eseri olan *Ortadoğu’da (Middle East, 1995)*, Batı’nın Doğu’yu kıyafetten, yazıya, sanattan edebiyata, ekonomiden siyasete ve günlük alışkanlıklara varıncaya kadar geniş bir düzlemde derinden etkilediğine ve halen etkilemeyi sürdürdüğüne değinmesi ve sonrasında “*modern zamanlarda, çoğu Ortadoğulu’nun bilinçlenmesindeki başat etken önce Avrupa’nın, sonra genel olarak Batı’nın yarattığı etki ve bununla gelen dönüşümdür*” sözüyle bu durumu açıklaması, Batı’yı yücelttiğinin, Doğu’yu ise ötekileştirdiğinin dolaylı bir göstergesidir.³⁷³ Bu iki kişiliğin söylemlerinde görülen zıtlığın nereden kaynaklandığına bakıldığında, bu yaklaşımın Said ve Lewis arasındaki bakış açısı farklılığından ileri geldiği anlaşılmaktadır. Bu anlamda Huntington’un “*Batı için evrenselcilik anlamına gelen, diğer medeniyetler için emperyalizm anlamına gelir*” sözünün bu durumun adeta bir özeti niteliğinde olduğu

³⁶⁹ E. Said, **Oryantalizm**. çev. Nezih Uzel. İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998, s. 17-21.

³⁷⁰ A.g.e., s. 18.

³⁷¹ B. Lewis, 2017, s. 194.

³⁷² B. Lewis, **Çatışan Kültürler**. çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, 63.

³⁷³ B. Lewis, **Ortadoğu**. çev. Selen Y. Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınları, 2020, s. 22.

ifade edilebilir.³⁷⁴ Dolayısıyla burada algıların olguları kuşattığı bir anlayışın hüküm sürdüğü açıktır. Ancak burada çoğunlukla saldıran tarafın Batı, savunmada kalan tarafın ise Doğu olduğu hesaba katıldığında, bu konuda Said'in çok da haksız olmadığı söylenebilir.

Esasında burada Batı'nın gerçekleştirmek istediği şeyin, Hegel'in Köle-Efendi diyalektiğinin bir yansıması olduğu iddia edilebilir. Yücel Bulut'un Hegel'den esinlenerek dile getirdiği “‘efendi’ ancak kendisini ‘efendi’ olarak kabul eden bir ‘köle’ye sahip olması nedeniyle ‘efendi’ olmaktadır” ifadesi de özünde bu konuya işaret etmektedir.³⁷⁵ Dolayısıyla –görece bir yorum da olsa– burada, homojenik yapıda hâkim özne konumunda olduğunu varsayılan Batı'nın, heterojenik yapıda olduğu düşünülen Doğu'yu kendi tasavvuru doğrultusunda imgesel anlamda “doğululaştırarak” istediği gibi biçimlendirmeye, yani onu kendi doğallığından uzaklaştırıp özüne yabancılaştırarak tek tipleştirmeye, tehlikesiz ve kontrol edilebilir hale getirmeye, böylece sürekli etkisi altında tutmaya çalıştığı ileri sürülebilir.

Batı eliyle yüzyıllar içinde edebiyattan sosyolojiye, tarihten antropolojiye varıncaya değin geniş kapsamda yapılan bu bilinçli çalışmalar, Edward Said'i haklı çıkarırcasına zaman içinde oryantalist bakışa hizmet edecek şekilde “köle” konumuna itilen Doğu medeniyetine ilişkin düzeltilmesi güç bir algının oluşmasına yol açmıştır. Gülgün Üçel-Aybet'e göre, yüzyıllar içinde çeşitli vasıtalarla Doğu medeniyetine yönelik Batı zihninde oluşan/oluşturulan olumsuz algı, Fransız Devrimi'nin ardından ortaya çıkan ulusçuluk düşüncesi ve onu destekleyen yayın faaliyetleriyle daha da pekiştirilmiştir.³⁷⁶ Bu hususta tarihçi Albert Hourani'nin görüşlerine yer veren Üçel-Aybet, ünlü tarihçinin, arşiv incelemelerine rağmen, tarihçilerin, kendilerinden önce ortaya atılan önyargılardan bağımsız davranamadıklarını ileri sürdüğü görüşüne atıfta bulunarak, daha önce yapılan

³⁷⁴ S. P. Huntington, 2017, s. 268.

³⁷⁵ Y. Bulut, 2014, s. 11.

³⁷⁶ G. Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 16.

çalışmaların ya da dile getirilen söylemlerin etkisiyle kendinden önce yazılan ya da söylenenleri tekrar eden aktarımsal bir durumun sürüp gitmekte olduğunu anlatmaya çalışır.³⁷⁷ Arzu Etensel İldem'e göre bu türden ötekileştirici aktarımsal yaklaşımlar, “kalıp imge” (image figée), “kalıp sahne” (topos) ya da “cliché” şeklinde tanımlanabilecek birikimsel algıların (perception accumulative/ imaginaire collectif) bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.³⁷⁸ Bu ötekileştirici aktarımsal yaklaşımlara destek olan “oryantalist yaklaşım ise, ayrımcı ve aşağılayıcı davranış biçimlerinin toplumlarda giderek kabul görmesini özendirmiştir.”³⁷⁹

İki medeniyet arasında yürüyen ilişkilerin ilerlemesiyle bakış açılarında kısmî değişiklikler söz konusu olsa da, zihinlere kazınan önyargılar, yüzyıllar boyunca insanların ve toplumların algılarını yönetmeye devam etmiş ve etmektedir. Batı'nın Doğu'ya ilişkin kavrayışının, içinde yaşadığımız çağda dahi değişmediğini düşünen René Guénon bu görüşünü “*Günümüzdeki Batılıların bazı Doğulu kavrayışlar karşısında [...] onları kendi özgün zihniyetlerine göre yorumladıkları [...] kolayca anlaşılmaktadır: “klasik” tarzlara uyarlayamadıkları her şey onların kavrayışlarının tamamen dışında kalmakta, “klasik” tarzlara iyi-kötü uyarladıkları şeyler ise, anlaşılmaz hale gelecek derecede çarpıtılmış olmaktadır*” diyerek açıklamaya çalışır.³⁸⁰ Nitekim yakın tarihte gerçekleşen 11 Eylül saldırıları sonrası yaşanan gelişmeler, Guénon'u haklı çıkarırcasına bu genellemeci anlayışın halen devam etmekte olduğunu göstermektedir.

Yukarıda anlatılanlar bir bütün olarak düşünüldüğünde “toplumsal, kültürel, imgesel ayrışma/çatışma” gibi konuların, nedenler zincirinden bağımsız biçimde, kendiliğinden ortaya çıkmadığı, her olay/durum gibi, bu sorunsal alanların da ortaya çıkmasına neden olan bazı dinamiklerin var olduğu saptanmıştır. Bu anlamda “coğrafya”,

³⁷⁷ A. Hourani, 1974'ten akt: Üçel Aybet, 2003, s. 14.

³⁷⁸ A. Etensel-İldem, **Fransız Gezinlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar**. İstanbul: Boyut Yayınları, 2000, s. 21-23.

³⁷⁹ O. B. Kula, **Batı Edebiyatında Oryantalizm I-II**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011, s. XL.

³⁸⁰ R. Guénon, **Doğu Düşüncesi**. çev. L. Fevzi Topaçoğlu. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997, s. 41.

“din”, “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” gibi etkenlerin, benzerlikler bağlamında bütünleştirici bir işlev üstlenebileceği, ama aynı etkenlerin farklılıklar temelinde ayrıştırıcı bir güce sahip olabileceği anlaşılmıştır. Bu durumun en bilinen haliyle idealize olmuş biçiminin ise, genel bir söylemle medeniyetler temelinde “Doğu-Batı” temsiliinde karşılığını bulduğu görülmüştür.

3.2.2. Öteki Algısı Kapsamında Toplumsal, Kültürel, İmgesel Ayırışma/Çatışma Olguları

Ayrışma/çatışma ve bununla bağlantılı başlıklar, toplumların, kültürlerin ve toplumsal alt grupların birbirlerine bakışını olumsuz anlamda şekillendiren ötekileştirici yaklaşımların birer yansıması olarak uzunca bir süredir üzerinde durulan hassas konulardan olagelmıştır. Bu hususta tarafların konumlanma biçimlerini korumakta gösterdikleri direnç, yüzyıllardır sürdürülmekte olan kültürel, toplumsal, siyasal kutuplaşmaların giderek daha da uç noktalara savrulmasına neden olmaktadır. Böylece güncelliğini yitirmeyen ilgi çekici bu konuların, romanların, özellikle tarih içerikli romanların başat konuları arasına girmeleri de doğal hale gelmektedir. Bunun yanında bu tür konuların, “yeniden canlandırma” işlevi aracılığıyla okurlarda merak duygusu uyandıran tarih içerikli romanlara dâhil edilmesiyle, “tarih bilinci kazandırma”, “tarihi sevdirmek” gibi amaçların da yerine getirilmesine imkân tanındığı söylenebilir. Dolayısıyla yukarıda verilen bilgiler ve yapılan çıkarımlar kapsamında, *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanlarında toplumsal, kültürel, imgesel ayırışmaya/çatışmaya işaret eden örneklere olabildiğince yer verilmeye çalışılacaktır. Yerellik kadar evrenselleşmeye de önem veren Sinoué'nin, yüzyıllardır süregelen bu tür küresel nitelikli konulara değinmekle, toplumsal sorunlara karşı duyarlılığını ortaya koymaya çalışan bir yazar olmaya gayret ettiği gösterilecektir. Bu çerçevede önceki başlıklarda olduğu gibi burada da roman kişilerinin eylem, söylem ve davranışları doğrultusunda ilgili örneklerin takibi sağlanacaktır.

İnceleme konusu olan tarihî romanlara bakıldığında, oranları farklı olmakla birlikte her ikisinde de, hem mikro düzeyde toplumsal alt grupların birbirlerine farklı etkenler üzerinden uyguladıkları ötekileştirici yaklaşımlara, hem de makro düzeyde toplumların ya da medeniyetlerin birbirlerine karşı birikimsel algılar neticesinde oluşturdukları ötekileştirici anlayışlara ilişkin örneklere yer verildiği görülmektedir. Bu

anlamda bireysel ve kolektif olay örgüleri kapsamında bireyden hareketle toplumu, toplumdan hareketle medeniyetleri etkileyen bu tür konulara toplumsal gerçeklik penceresinden değinmeye çalışan tarihî roman biçiminin bu iki örneğinde, birçok konuda olduğu gibi, burada da dengeli bir yol izlendiği fark edilmektedir.

Konunun dar kapsamlı yönünü temsil eden toplumsal gruplar arası ayrışmaların/çatışmaların, çoğunlukla baskı ortamlarında ortaya çıktığına daha önce değinilmişti. Bu anlamda söz konusu baskıların ve bunun sonucunda ortaya çıkan rahatsızlığın, bir taraftan toplumsal ayrışmayı/çatışmayı körüklediği, diğer taraftan bu zıtlık neticesinde tepki gösteren grup içerisinde birlik olma dürtüsünün gelişmesine ortam hazırladığı ileri sürülebilir. Dolayısıyla burada iç içe geçmiş bir yapıyla karşı karşıya olunduğunu belirtmekte yarar vardır. Konu, bu yapının ilk aşaması olan ayrışma/çatışma unsurlarını içeren örnekler açısından ele alındığında, *L'Égyptienne*'de toplumsal alt gruplar arasında yaşanan ayrışmanın/çatışmanın ilk örneğiyle, “*halka susam gibi davranmalı; yağını çıkarmak için sürekli ezmek gerekir*”³⁸¹ mantığıyla hareket eden Memlûk beyleriyle halk arasında cereyan eden olaylarda karşılaşıldığı söylenebilir. Bu noktada yabancı tüccarlarla Memlûk beyleri arasında ticarî nedenler üzerinden yaşanan gerilim³⁸², buzdağının görünen kısmını oluştururken, esas itibarıyla Mısır toplumunun büyük bölümünün yaratılan baskı ortamından duyduğu rahatsızlık, söz konusu ayrışmanın/çatışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Nitekim anlatıda “*Mısır'ın güç ve gösterişini aynı zamanda zayıflık ve sefaletini simgeleyen iki adam: Nefise'nin eşi Murad Bey ve İbrahim Bey*” ifadesiyle hem yöneticilerin tarafını tutanlarla halk arasındaki bakış açısı farkı anlatılmaya çalışılmış, hem de yaşanan toplumsal ayrışmanın/çatışmanın varlığı gözler önüne serilmiştir.³⁸³ Bu nedenledir ki, söz konusu bakış açısı farklılığı, Nebil örneğinde görüldüğü üzere çeşitli toplumsal hareketlerin oluşmasına zemin

³⁸¹ G. Sinoué, 1991, s. 44.

³⁸² A.g.e., s. 38-39.

³⁸³ A.g.e., s. 41.

hazırlamıştır. İlerleyen süreçte ise, uluslararası aktörlerin de müdahil olmasıyla mevcut ayrışma/çatışma, farklı düzlemde daha geniş kapsamlı bir boyuta ulaşmıştır. Konunun *La fille du Nil* romanına yansıyan biçiminin ise, *L'Égyptienne*'de olduğu gibi açıktan değil, daha örtülü, dağınık ve ses getirecek düzeyde olmayan bir yapı çerçevesinde şekillendiği gözlenmektedir. Ancak bununla birlikte spesifik anlamda konunun dar ve geniş ölçekte değerlendirilebilecek noktalarına temas eden örneklere de yer verildiği görülmektedir. Bu anlamda *La fille du Nil*'de karşılaşılan örneklerin ağırlıklı olarak toplumları ve medeniyetleri ilgilendiren durumlarla ilişkili olduğu iddia edilebilir. Örneklere geçmeden önce genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, her iki anlatıda da hem toplumsal alt gruplar arasında hem de toplumlar/medeniyetler boyutunda görülen ayrışma/çatışma olgusunun, daha çok dinî, mezhebî, etnik içerikli ya da sosyal statüye dayalı ötekileştirici ya da önyargılı yaklaşımlarda karşılığını bulduğu ifade edilebilir.

Hoş karşılanmayan bu tür yaklaşımların ilk örneğine *L'Égyptienne*'de, Yusuf Şedid'le kızı Samira arasında yaşanan tartışmada tanık olunmaktadır. Bir Müslüman Türk yeniçeri ağası olan Ali Torçman'la evlenme konusunda gösterdiği kararlılığa rağmen, ailesinin bu birlikteliğe karşı çıkma nedenini sorgulayan Samira'ya Yusuf'un “*Bizim kanımızdan değil! Sen bir Hristiyansın, bir Rum Katolik, o ise Müslüman [...] Senin hiç mi hassasiyetin kalmadı? Bu adamı eş olarak kabul ettiğinde, seni İslam'a döndürmek için inancını inkâr etmeye zorlayacağını bilmiyor musun?*” diyerek verdiği yanıt³⁸⁴, toplumun alt katmanlarında görülen öteki algısını ve ırk veya din temelli ayrışmaya/çatışmaya işaret eden unsurların varlığını ve etkinliğini göstermektedir. Öte yandan Fransızların İngilizlerle giriştiği Heliopolis Savaşı sırasında Nazif Paşa komutasında örgütlenen Müslümanların toptancı ve ötekileştirici bir bakışla önce “*Fransızlara ölüm*” sloganı üzerinden masum Fransız ahalisine yönelik başlattıkları hareketin, sonrasında bir kışkırtma neticesinde bir anda “*Hristiyanlara ölüm*”

³⁸⁴ A.g.e., s. 85-86.

haykırıışlarına dönüşerek Şehrazad ve ailesini de içine alan bir kıyıma doğru ilerlemesi, ırk ve din kökenli ayrışmanın/çatışmanın tersinden bakışla bir başka çarpıcı örneğini oluşturmaktadır.³⁸⁵ Bu durum ayrıca dar kapsamlı ötekileştirici yaklaşımların, her an din, ırk ve coğrafya etkenleri temelinde geniş ölçekte aynı toplum içinde yaşayan farklı toplumsal kesimleri hedefe koyacak bir noktaya evrilebileceğini, böylece arzu edilen toplumsal bütünleşmenin sağlanması şöyle dursun, mevcut ayrışmanın/çatışmanın giderek daha da derinleşebileceğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda saldırı sırasında *“Onlar da bizim gibi birer Mısırlı. Onlarla aynı kökten olan insanlara saldırmayacaklardır!”* sözleriyle iyimser düşünmeye çalışan Nadya’ya, Michel’in *“Anne, belki onlarla aynı kökten olabiliriz, ancak aynı dinden değiliz. Bu fanatik grubu harekete geçiren anlayışa göre, Batılılar ve Hristiyanlar birbirinin aynıdır”* sözüyle verdiği karşılık, ırk ve din referanslı aşırı hareketlerin akılcı ve insanî bakıştan yoksun sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.³⁸⁶ Hatta söz konusu baskın sırasında Seba malikânesinde sıkışan aile üyelerini kurtarmak amacıyla saldırganlarla konuşup onları ikna etmeye çalışan hizmetçi Ayşe’nin *“kardeşlerim! Allah sizi rahmetiyle kuşatsın! Bunlar benim ailemdir. Onlara merhamet edin. Sizler gibi onlar da Mısır’ın çocuklarıdır [...] Ademoğulları size yalvarıyorum. Onlar iyi insanlardır”* şeklindeki sözlerinin kalabalık tarafından *“Kes çenenî köpek! Kenara çekilmekle iyi edersin, aksi halde bedel ödeyecek olan ilk sen olursun”* ifadeleriyle karşılık bulması ve sonrasında onlarla aynı dinî inancı paylaşan bu kadını öldürmeleri, hem yukarıda dile getirilen tespitleri teyit etmekte hem de bahsi geçen fanatik bakışın hangi boyutlara varabileceğini gözler önüne sermektedir.³⁸⁷

Benzer durumlarla *La fille du Nil* romanında da karşılaşmaktadır. Her ne kadar yukarıdaki örnekler kadar aşırılığa varan bir yönü olmasa da, bir Noel günü kilise ayini

³⁸⁵ A.g.e., s. 413-414.

³⁸⁶ A.g.e., s. 416.

³⁸⁷ A.g.e., s. 419-420.

çıkışında Mandrino ailesi arasında geçen konuşmalar, konunun bu yönüyle doğrudan ilişkilendirilebilir. Buna göre Joseph’le Giovanna arasındaki konuşmada, genç kızın Avrupalı giyim tarzının yaygınlaşıyor olmasıyla ilgili tespitine Joseph’in “*Bence hiç fena değil. Ben şahsen bir cellabenin içinde olmak istemezdim*” demesi ve bunun üzerine Giovanna’nın “*Elbette, sevgili ağabeyim, senin gibi birine uygun değil, hele ki sen artık saray mühendisisin. Haklısın, bırakalım o ilkel kıyafeti cahil halk giysin*” diyerek alaycı bir üslupla karşılık vermesi, sosyal statü ve ırk temelli bir ötekileştirmenin varlığına işaret etmektedir.³⁸⁸ Öte yandan aynı sahnenin devamında Giovanna’nın Mısır’da ve Hristiyan dünyasında bulundukları konumu değerlendirirken, “*Rum Katolik... Bu tanıımı hiç anlamıyorum. Bize Rum diyorlar, Yunanistan’la hiçbir ilgimiz yok. Katolik’iz ama Latin kilisesinin usulünü uygulamıyoruz. Suriye kökenliyiz, Avrupalı eğitimi aldık, Mısırlıdan hiçbir eksiklerimiz yok*” ifadelerini kullanması, toplum içinde aidiyet ve kimlik oluşturma konusunda yaşanan zorlukları da gündeme getirmektedir.³⁸⁹ Hal böyleyken Şehrazad’ın “*Katolik Rumlar bu ülkenin en seçkin kişileri değil mi?*” şeklinde bir çıkışta bulunması ise, Şehrazad’ın kendi farklılığını din, mezhep, ırk ve sosyal statü odaklı bir üstünlük aracı olarak görece kadar olaya yanlış bir noktadan baktığını ortaya koymaktadır.³⁹⁰ Böylece belli bir toplumsal gruba üstünlük atfetmek suretiyle ayrışmaya/çatışmaya hizmet ettiği ileri sürülebilir. Toplumsal bilinçaltının bireyler bazında dışavurumu olarak değerlendirilebilecek bu durum, aynı zamanda kendi içinde ötekileştirici bir bakışı da barındırmaktadır. Zira daha önce de değinildiği gibi bir kesimin kendisini üstün görmesi, beraberinde bir başka kesimin öteki konumuna yerleştirildiğinin göstergesi olmaktadır. Nitekim Giovanna, bilinçaltına kazınmış, bu kendini ayrıcalıklı olduğuna inandırma durumunu, şu sözlerle dile getirir:

³⁸⁸ G. Sinoué, 2013, s. 163.

³⁸⁹ A.g.e., s. 163.

³⁹⁰ A.g.e., s. 164.

Eğitim alma şansına sahip olduğumuz ve Fransızca konuşabildiğimiz bahanesine sığınıyoruz. Onlar Müslüman, biz de Hristiyan olduğumuz için, kendimizi Mısır'ın efendisi olarak görüyoruz. Evet, tabii ki onlara köle gibi davranmıyoruz. Onlara sevecenlik gösteriyoruz, isimleriyle hitap ediyoruz, bahşışler veriyoruz. Ama içten içe onların başka bir ırktan olduğunu düşünüyoruz, hizmetkar ırkından.³⁹¹

Her iki anlatıda da toplumun alt katmanlarında görülen ayrışma/çatışma olgularıyla ilgili söylem ve yaklaşımların, daha geniş kapsamda, yani toplumlar ya da medeniyetler düzeyinde görüldüğü örnekler de söz konusu olmaktadır. Bu anlamda inceleme konusu olan tarihî romanlar dâhilinde, bu ayrışmanın/çatışmanın “ırk”, “din”, “mezhep”, “sosyal statü” temelli ötekileştirici yaklaşımlar çerçevesinde şekillenen imgesel boyutunu gözler önüne seren örneklerle de karşılaşılmaktadır. Bu durumun yansımalarını kimi zaman sembolik değeri olan uygulamaların değerlendirilmesi sırasında, kimi zamansa bazı insanî konuların incelenmesi aşamasında görmek mümkündür.

Bu husus inceleme konusu olan romanlar kapsamında ele alındığında, sembolik değere sahip unsurların, çoğunlukla bir toplumun ya da medeniyetin başkalarına karşı üstünlüğünü ispatlama gayretine hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Napoléon'un Mısır halkı üzerindeki iktidarını sağlamlaştırmak için Doğu'yu temsil eden ve Doğu için önemli olan unsurları ve sembolleri kullanmaktan çekinmemesi, bir önceki alt başlıkta değinildiği gibi, onun makyavelist anlayışla iç içe geçmiş ihtirasını gösterdiği kadar, Doğu medeniyetine sembolik değerler üzerinden bakışını da ortaya koymaktadır. Ünlü komutan, gerçekleştirdiği tüm bu uygulamaların Doğu'yu ele geçirmek ve hissettirmeden adım adım amacına ilerlemek için başvurduğu yöntemin bir parçası olduğunu, esasında

³⁹¹ A.g.e., s. 165.

onun için Doğu'nun ele geçirilip yönetilmesi gereken "öteki"den başka bir anlam ifade etmediğini, halkı etkilemeye dönük yaptığı bir konuşmanın ardından kendisine "*tüm bunların biraz demagojik olduğunu düşünmüyor musunuz efendim*" sorusunu yönelten François Bernoyer'e verdiği "*hayır dostum, bu bir şarlatanlıktır (göz boyama oyunu)! Şarlatan olmak gerekir, şu an elde ettiğimiz şey gibi!... İşte ben bu fırsatı değerlendiriyorum*" şeklindeki yanıtla gözler önüne sermektedir.³⁹² Öte yandan iktidarının simgesi olarak sefer boyunca ünlü Pompei sütunu, Kleopatra Dikilitaşı ve Rosetta Taşı'na el koyması, Doğu'nun zenginliklerini hedeflediğini, Doğu'yu hâkimiyeti altına alarak, Batı'nın üstünlüğünü kanıtlamak istediğini göstermekte, bu yönüyle aynı zamanda oryantalist bir bakışa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Mısır seferine çıkmadan önce söylediği "*henüz bir zafer elde etmiş sayılmam, bu küçük Avrupa bunun için yeterli olmaz. Doğu'ya ilerlemek gerekir: bütün büyük zenginliklerin kaynağı olan yere*" sözü de bunun göstergesi niteliğindedir.³⁹³ Mısır'a gelişinde seyahat ettiği geminin adının dahi "Orient" (Doğu) olması, taşıdığı sembolik anlam itibarıyla oldukça ilginç bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır. Yine Napoléon'un komutanlarından General Dupuy'un "*Dinlerine yapmacık bir bağlılık göstererek Mısırlıları aldatıyoruz [...] ne söylenirse söylensin, bu ülke Fransa için değer biçilemez bir yer olacak. Bu halk aptallığının farkına varana dek, herkesin üzerine düşeni yapacak kadar vakti olacak*" sözü³⁹⁴ de buradaki oryantalist, üstenci bakışı ortaya koymaktadır. Öyle ki hikâyeye göre, Mısır halkı olan bitenin farkına varıp ayaklandığında, Napoléon'un yapmacık hoşgörüsünün, yerini bir anda İslam dininin kutsallarını ayaklar altına alan, toptancı bir bakışla masumiyet olgusunu hiçe sayan katıksız bir zalimliğe bıraktığı görülür. Bu durum anlatıda ironik bir söylemle "*Ebunaparte'ın Doğu hayalinin dört ayı, mide bulandırıcı bir dışkı ve idrar kokusu içinde tamamlandı*" sözüyle betimlenir.³⁹⁵

³⁹² G. Sinoué, 1991, s. 160.

³⁹³ A.g.e., s. 123.

³⁹⁴ A.g.e., s. 225.

³⁹⁵ A.g.e., s. 297.

İmgesel değere sahip birtakım girişimlerde bulunan Napoléon'un, bu tutumuyla perdenin gerisine gizlediği amacına ulaşmayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Buna göre bölgenin tüm özellikleriyle tanınması ve zenginliklerinin gün yüzüne çıkarılması maksadıyla içinde çeşitli alanlardan araştırmacıların bulunduğu bir kuruluş olan Mısır Enstitüsü'nü (L'Institut de l'Égypte) kurdurması, bu oryantalist bakışın bir uzantısı olarak ele alınabilir. Benzer şekilde Mısır'ı tüm yönleriyle anlatan, içinde Mısır'a ilişkin gözlem ve düşüncelerin yer aldığı, sadece bilimsellikle açıklanamayacak kadar derin bir arka plana sahip olan *Description de l'Égypte* (1809-1829) başlıklı eserin hazırlanması da bu anlayışın bir izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Napoléon'un enstitü kurma hamlesi, anlatıda Büyük İskender'in benzer bir amaçla kurduğu "le Museion"a benzetilir.³⁹⁶ Bu durum Napoléon'un Büyük İskender'i kendisine ne denli örnek aldığının bir başka göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla yaptığı hamlelerle Napoléon'un, bütünleştiriyormuş görüntüsü çizerek kültürel ve imgesel ayrışmanın/çatışmanın en tipik örneklerini Doğu medeniyeti üzerinde uygulamaya çalıştığı, Batı değerlerinin egemenliğini savunurken, Doğu'yu kendi medeniyet anlayışı doğrultusunda "doğululaştırmayı" amaçladığı ileri sürülebilir. Tüm bunlara ek olarak Napoléon üzerine çalışan Lewis Goldsmith ve Frédéric Kunzi'ye atıfta bulunan Yaşar Demir'in Napoléon hakkında söyledikleri, yukarıda anlatılanları teyit etmekte ve bu ünlü kişiliğin Doğu medeniyetine ilişkin amaç ve hedeflerini özetlemektedir:

Napolyon'un iç âleminde var olan Doğu'ya hâkim olma isteğinin, Büyük İskender'e özenmesinin, İngiltere'yi işgal kadar etkili olmasa da Mısır'ın işgaliyle yine İngiltere'ye darbe indirilmesi yönünde bir adım atmaya kendisini yönelttiği bilinmektedir³⁹⁷ [...] Napolyon'un Firavunlar ülkesinin hâkimi, Büyük İskender ve Sezar'ın varisi olmayı hayal ettiği ve medeniyeti

³⁹⁶ A.g.e., s. 264.

³⁹⁷ L. Goldsmith 1816'dan akt: Y. Demir, "XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon'un Mısır'ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum". **21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi**, 3, (5): 130-146, 2013, s. 136

Osmanlıların elinden kurtararak özgürleştirmeyi kendine motivasyon olarak benimsediği kaynaklarda geçmektedir.³⁹⁸

Konuyu, Napoléon örneğinde olduğu gibi, geniş ölçekte “öteki” algısının Doğu-Batı karşıtlığı temelinde ortaya çıkan yansımalarıyla devam ettirmek gerekirse, *La fille du Nil* romanında Şehrazad’ın Mora serüveni sırasında karşılaştığı durumlar buna örnek gösterilebilir. Henüz Mora’ya geldiği ilk gün, Yunan kasabalarında Mısır askerleri refakatinde ilerlerken, bölge halkının küfür ve hakaretlerine maruz kalması, yaşanacaklar hakkında hem bir ön bilgi vermekte hem de Batılıların imgeleminde şekillenen Doğu algısına yönelik bir fikir sunmaktadır.³⁹⁹ Devam eden günlerde kalacak yer konusunda bölgenin yerlisi Yunanlı bir çiftten yardım istendiğinde, adı belirtilmeyen Yunanlı adamın Türklerin zorbalığına dikkat çekmesi üzerine tercümanın “*Yanlıyorsun. Biz Mısırlıyız*” demesi, ancak adamın buna “*Ha Türk, ha Mısırlı, onun ya da ötekinin döktüğü kan, hep bizim çocuklarımızın kanı*” ifadesiyle verdiği karşılık, yaşanan savaşlar nedeniyle oluşan “öteki” algısının varlığını göstermektedir.⁴⁰⁰ Öte yandan Yunanlı çiftin, Şehrazad’ın Rum Katolik olduğunu –Yunanlılarla bir bağı olmasa da– öğrenmeleri, aralarında bir sıcaklık oluşmasını sağlamıştır. Sonraki günlerde Yunanlı Sofiya’nın yardımıyla Navarin savaşında yaralananların ve ölenlerin isimlerinin kaydedildiği kiliseye giden Şehrazad’ın Ricardo’nun bir asker değil, bir diplomat olduğunu ve buraya savaşı bitirecek bir mesaj getirmekle görevli olduğunu belirtmesine rağmen, görevli papazın “*Mesajcı ya da değil, Mısırlılar, şeytanla iş birliği yaptılar. İstanbul’daki şeytanla!*” diyerek verdiği yanıt, Batılıların giderek nefret içerikli söylemlere kayan Doğu algısını ortaya koymaktadır.⁴⁰¹ Yine yaşananlar üzerine düşünmek için kamp yerinden ayrıldığı bir akşam karşılaştığı yaşlı bir adamın Şehrazad’a dönerek aşağılayıcı ve

³⁹⁸ F. Künzi 2005’ten akt: Y. Demir, 2013, s. 137.

³⁹⁹ G. Sinoué, 2013, s. 38.

⁴⁰⁰ A.g.e., s. 49.

⁴⁰¹ A.g.e., s. 54.

ötekileştirici bir üslupla “*Daha yetmedi mi? İstanbul’un itleri, şimdi de kaltaklarını mı buraya getiriyor [...] Sana lanet olsun. Benim yakınlarımın kanı, senin ve çocuklarının başına dökülsün*” ifadelerini kullanması, Doğu’ya ilişkin Batı zihninde oluşan algının ne denli sorunlu bir boyuta ulaştığını gözler önüne sermektedir.⁴⁰² Mora’da yaşananlar dışında eşinin peşinden gittiği Venedik’te Ricardo’nun kuzini Kontes Massima ile giriştiği diyalog sonrasında, Venedikli ailenin geçmişte karşı çıktığı bu evliliğe yönelik bakışı anlatıcı tarafından “*Ricardo ve ailesi arasında her zaman bir duvar var olmuştur. Venediklinin özgürlüğüne düşkünlüğü, gelenekleri hiçe saymaktan zevk alması, her zaman onu yerleşik aile kurallarının dışına itmişti. Soylu olmayan, üstelik de Arap olan Şehrazad’la evlenerek, aradaki son bağları da koparmıştı*” ifadeleriyle özetlenir.⁴⁰³ Bu durum bir taraftan “ırk”, “coğrafya”, “toplumsal statüye” dayalı ayrımcılığın, üstenci bakışın varlığını ve Batı zihninde beliren Doğu imgesini göstermekteyken. diğer taraftan Ricardo örneğinden hareketle bu tür meselelerin insanî ilişkiler bağlamında sorun olmaktan çıkarılabileceğine ve her şeye rağmen bir bütünleşmenin sağlanabileceğine ilişkin umudun varlığını ortaya koymaktadır.

Konunun yalnızca Batılılar gözünde ifade ettiği anlama yer vermek, tek taraflı bir bakış ortaya koyacağından, ilgili anlatılar dâhilinde Doğu’nun Batı konusundaki düşüncelerini yansıtan örneklerle de yer vermek yerinde olacaktır. Bu bağlamda Mehmet Ali Paşa’nın bir sonraki alt başlıkta “toplumsal birlik” konusu kapsamında Mısır toplumunun huzuru, refahı, birlik içinde olması için yapacaklarının ve Batılılarla ilişkiler konusunda söyleyeceklerinin aksine, kendisinden sonra yönetimi devralan torunu Abbas Hilmi Paşa’nın toplumsal yaşam biçimleri ve Batılılar hakkında söyledikleri, hem Mehmet Ali Paşa’nın siyaset anlayışıyla çelişmesi hem de kişisel bazda Doğu’nun Batı’ya karşı ötekileştirici bakışını ortaya koyması bakımından kayda değer bir örnek oluşturmaktadır. Abbas Paşa, yönetime geçmeden önceki günlerde, Giovanna’yla girdiği

⁴⁰² A.g.e., s. 57.

⁴⁰³ A.g.e., s. 70.

bir diyalog sırasında, genç kızın Mısırlı olduğundan emin olduktan sonra üstten bakan, aşağılayıcı bir ifadeyle “o zaman, neden bir Batılı gibi giyiniyorsunuz?” sorusunu yöneltmesi ve ardından eleştirel bir tavırla “Bence, bir Arap'ın Arap gibi giyinmesi gerekir. Aksi halde üzerindeki bir giysi değil, kimliğini saklayan bir maske olur” ifadelerini kullanması⁴⁰⁴, ilkin masum bir kültür ve ulusal kimlik savunuculuğu gibi algılansa da, onun özelinde birçok kişinin zihninde oluşan “ırk” ve “coğrafya” odaklı ayrımcılığın yanı sıra, Doğu'nun zihninde oluşan Batı algısına ilişkin de bir ipucu vermektedir. Bu anlayışa göre kültürlerarası etkileşim olgusu, kendi kültürüne ihanet etmekle aynı anlama gelmektedir. Abbas Paşa'nın güttüğü bu mantığın anlamsızlığı ise, aynı diyalogun devamında Giovanna'nın “Parmakları yüzüklerle dolu bir erkeğe nasıl bakarsınız? Yüzük, bir kadın süsü değil midir? Belki de şöyle bir sonuç çıkarabilir... bunun da bir kimlik saklama çabası olduğunu söyleyebiliriz, ne dersiniz?” şeklindeki eleştirel, ironik söylemiyle dile getirilmiştir.⁴⁰⁵ Abbas Paşa'nın bu ötekileştirici ve yarar getirmeyen bağnaz tutumunu, ülke içinde Fransızca öğretimine ağırlık verilmesiyle ilgili konu gündeme geldiğinde takındığı tavırdan da görmek mümkündür. Öngörülen uygulamayı Giovanna “Öğrencilerimize Fransızca'yı 'kendi' okullarımızda öğretirsek, onların daha olgun bir yaşta gitmelerini sağlarız, böylece ülkemizin kültür ve geleneklerini yeterince sindirmiş olurlar. Bu şekilde, Fransa'yla ilişkimizi devam ettirirken gençliğimiz de kültürel kimliğini kaybetmez” diyerek açıklar.⁴⁰⁶ Gerçek anlamda kültür ve ulusal kimlik savunuculuğu yapan bir kişinin bu duruma itiraz etmemesi ve bunu memnuniyetle karşılaması beklenirken, Abbas Paşa'nın konuyu bağlamından kopararak “Bana zorla öğretildi. Halkımın da buna zorlanmasını doğal bulmuyorum. Fransızların kararsızlığı ve dönecliği yüzünden Mısır'ın Londra Anlaşması denilen o utancı yaşadığını unutmuş olmalısınız!” sözleriyle karşılık vermesi, onun körü

⁴⁰⁴ A.g.e., s. 419.

⁴⁰⁵ A.g.e., s. 419.

⁴⁰⁶ A.g.e., s. 428.

körüne bir Fransız karşıtlığı içinde olduğunu göstermektedir.⁴⁰⁷ Öte yandan Abbas Paşa'nın bu konudaki görüşlerinin hamasî bir kültür savunuculuğunun ötesine geçtiği, dolayısıyla hafife alınamayacak kadar ciddi bir mesele olduğu gerçeği, yönetimi devraldıktan sonraki süreçte ortaya koyduğu icraatlarda da görülmektedir. Ona göre Batılılar, özellikle Fransızlar güvenilmez ortaklardır. Nitekim bu anlayış doğrultusunda yaptıkları anlatıda “*Mısır'ın havasını zehirleyen o Batılıların çoğundan kurtulmuştu; özellikle de Fransızlardan; İngilizlere gelince, onları daha medeni buluyordu [...] Kahire Hastanesi'ni ve ona bağlı birimleri, tıbbiyeyi, anaokullarını, ebelik okulunu, dispanserleri kapattırmıştı; o şeytanın yaveri Doktor Clot'nun kurduğu tüm o batakhaneleri!*” ifadeleriyle özetlenir.⁴⁰⁸ Bu durum onun özellikle Batı'yı temsil eden belli bir ulusa karşı düşmanlık beslediğini ortaya koymaktadır. Yaşanan çelişkiyi Giovanna “*Abbas her yerde Mısır'ı yabancı etkisinden kurtaracağını haykırıyor; ama bir yandan da İngiltere'yi desteklemediği tek bir gün yok*” sözleriyle dile getirir.⁴⁰⁹ Bunun en temel nedeni olarak dedesi döneminde bazı sorunlarla karşılaşılmasına rağmen, Fransızlara sınırsız imtiyazlar tanınmış olması gösterilebilir. Ancak her ne olursa olsun, böylesi toptancı bir bakışla koca bir ulusu ötekileştirip, ona karşı cephe almanın ve her türlü kültürel teması bir ihanet olarak kabul etmenin, kültür ve ulusal kimlik savunuculuğuyla açıklanamayacak kadar sorunlu bir anlayışın yansıması olduğunun, bu tür örneklerle anlatılmak istendiği söylenebilir.

Ayrılmaya/çatışmaya işaret eden tüm bu olumsuz örneklerin yanı sıra, bu türden yaklaşımların yanlışlığına dikkat çekmek ve bir çelişkinin ya da aldanmanın altını çizmek amacıyla özdeşlik kurulan bir kesim hakkında imgelemde oluşturulan bazı algısal hayal kırıklıklarına da yer verildiği fark edilmektedir. Bunun en belirgin örneğini, *L'Égyptienne*'de Yusuf Şedid'in Fransızlarla ilgili düşüncelerinin ters yüz olması

⁴⁰⁷ A.g.e., s. 428.

⁴⁰⁸ A.g.e., s. 465.

⁴⁰⁹ A.g.e., s. 467.

durumunda görmek mümkündür. Fransızlar hakkında çeşitli uyarılarda bulunan Carlo Rosetti'yle girdiği bir diyalogda Fransızlar için “*bütün Fransızlar Memlûklerden ya da Türklerden daha kötü olamaz. En azından onlar elleriyle yiyerek pis boğazlık etmez, sofrada geçirmez ve nezaketli davranmayı bilirler*” ifadelerini kullanan Yusuf'un medeniyet anlayışı üzerinden Fransızlar hakkında yaptığı bu olumlu değerlendirmeler⁴¹⁰, ilerleyen süreçte yaşananların etkisiyle erozyona uğrayacaktır. Batı'yı temsil eden Napoléon'un bitmek bilmeyen iktidar arzusunun, nasıl Mısır'ın ve Mısır halkının kâbusu haline geleceği giderek daha iyi anlaşılacaktır. Dolayısıyla Türklerden ve Memlûklerden beklenen kötü muamelenin işgal sürecinde daha çok Fransızlardan görülecek olması ve Yusuf'un bu süreçte önce oğlu Nebil'i, kendi ölümünün ardından yaşananlara şahit olamasa da aile üyelerinin birçoğunu kaybetmesi, ironik bir durumun izdüşümü olarak anlatıya yansıtılmıştır. Bir halk ayaklanması başlatan Nebil'in Fransızlar eliyle öldürüldüğünü öğrenmesinin ardından, dilinden “*Bunun doğru olmadığını söyle bana, Rosetti. Böylesi bir zalimliği ancak Türklerin ve Memlûklerin yapabileceğini söyle bana*” ifadelerinin dökülmesi, Yusuf'un bu konuda yaşadığı hayal kırıklığını ve onun şahsında birçok kişinin deneyimlediği algısal yanılgıyı ortaya koymaktadır.⁴¹¹ Sinoué'nin bu örneklerle bir taraftan Doğu'nun saf bakışını, diğer taraftan Batı'nın aldatıcı görünümünü gözler önüne sermeye çalıştığı söylenebilir. Öte yandan Nebil'in ölümünde, Yusuf'un Türkler ve Memlûkler hakkında benimsediği ayrıştırıcı tutum ve davranışların da etkili olduğu gerçeği ve yaşanan bu trajedilerde üstlendiği sorumluluk, anlatıcı tarafından “*Şayet Memlûklere, Osmanlılara ve bu tür insanlara karşı kibirli davranmasaydı, belki de Nebil halen yaşıyor olacaktı. [...] İşte onun bu tutumu Nebil'deki isyan ateşini körükledi*” sözleriyle dile getirilir.⁴¹² Dolayısıyla bu örnekten yola çıkarak kendisi gibi olmayana karşı yöneltilen kötücül bakışın, kişinin kendisinden etrafına, oradan da

⁴¹⁰ G. Sinoué, 1991, s. 263.

⁴¹¹ A.g.e., s. 299.

⁴¹² A.g.e., s. 308.

topluma doğru yayılan, zihinsel bulaşıcılığı olan ölümcül bir hastalık haline gelebileceği, bundan zarar görecektir. Olanın kişinin kendisiyle birlikte tüm toplum olacağı anlatılmak istenmiştir.

Ayrışma/çatışma olgusunun imgesel boyutu çerçevesinde ilerlemeye devam edildiğinde, bu durumun *La fille du Nil* romanında insanî konular üzerinden kadın imgesinin değerlendirilmesi aşamasında doğrudan bir karşılık bulunduğu iddia edilebilir. Nitekim ilgili romanda bu konuya çok sayıda atıf yapıldığı fark edilmektedir. Bu durum hem dar ölçekte toplumsal alt kesimlerin hem de geniş ölçekte toplumların/medeniyetlerin “öteki” algısını gözler önüne seren bir nitelik taşıması ve üzerinde ortaklaşılan köklü bir sorunsal olması nedeniyle hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir konu olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda verilen örneklerin, cinsiyet ayrımcılığı ekseninde kadınların ötekileştirilmesi ve dönemin şartları içinde ataerkil bir düzenin üstünlüğünün vurgulanması amacına hizmet ettiği görülmektedir.

Konuyla ilgili örnekler anlatı sıralaması bağlamında değerlendirilecek olursa, konuya öncelikle Doğuluların zihninde beliren kadın imgesiyle ilgili örneklerle değinmekle başlanabilir. Bunun ilk örneğine, Mora’da Şehrazad’la İbrahim Paşa arasında geçen konuşmada tanık olunmaktadır. İbrahim Paşa, Şehrazad’ın cesaretine karşı duyduğu şaşkınlığın nedenini açıklarken “*Muhtemelen, bir kadının, üstelik de Doğulu bir kadının bu şekilde davranması alışılmış bir şey olmadığı için*” ifadesini kullanması, Doğuluların zihninde oluşan kadın imgesine dair bir fikir vermektedir. Paşa’nın yorumu karşısında Şehrazad’ın Albay Süleyman Sève’e yönelttiği “*Mısırlı kadınlar gibi, Fransız kadınları da sadece ev işleri ve hareme mi mahkûm edilmiştir?*” şeklindeki manidar soru, Doğu imgeleminde oluşturulan kadın figürüne ilişkin düşüncelerin netleşmesini sağlamaktadır.⁴¹³ Buna göre kadının hizmet etmekten başka bir işlevi söz konusu olmamaktadır. Bunun çıkarımdan öteye geçen bir gerçeklik olduğu ise, Abbas Paşa’nın

⁴¹³ G. Sinoué, 2013, s. 42.

kadınların konumu ve sorumluluğuyla ilgili düşüncelerinin anlatıcı tarafından dile getirildiği “Kadınların evlenmeden önce evlerinden çıkmasını yasaklayan kararnameyi yayınlamıştı. O yaratıklar, insanı baştan çıkarıp günaha davet etmekten başka ne yaparlardı? Yeryüzündeki yegâne görevleri, hizmet etmek ve çocuk doğurmaktı. O kadar” şeklindeki ifadelerde görmek mümkündür.⁴¹⁴ Benzer bir durumla Giovanna ve Said Paşa arasında geçen diyalogda da karşılaşılmaktadır. Avrupa kültürünü tanımış biri olmasına karşın Said Paşa’nın kadınların erkeklerle eşit olması ve çalışmaları konusunda yaptığı yorum kadının Doğulular gözündeki konumuna ilişkin ötekileştirici bakışın varlığını gözler önüne sermektedir. Paşa’nın kadın erkek eşitliğini gereksiz; kadının çalışmasını ise, doğaya aykırı davranmakla eş tutan yaklaşımı anlatıda şu sözlerle aktarılır:

Kadının erkeği tamamlaması gerektiğini düşünüyorum, onunla eşit olmaya çalışması gerektiğini değil. Doğaya bakmak yeter, ilahî olanın imzası, kusursuz bir düzenin simgesi değil mi doğa? Orada her şey yerli yerinde. Eğer Tanrı yarattıklarının eşit olmasını isteseydi, onları kadın ve erkek diye ayırmak zahmetine girer miydi? [...] Biz Doğulular bir kadının gözlerine hayranlığımızı ifade etmek istediğimizde, ceylanınkiyle karşılaştırmaktan başka bir yol bulamıyoruz. Şimdi de mandayı düşünün (erkek kastedilir). Ağır hareket eder, biçimsizdir. Sadece çamuru ve bataklıkları sever. Kaba ve hantaldır. Bir ceylanın manda olmak istemesi doğru mu?

Doğulular gözünde durum bu şekilde karşılık bulmaktayken, bu konuda duyarlılığı ve farkındalığı üst düzeyde olduğu düşünülen Batılıların kadın imgesi üzerinden ötekileştirme eğilimi içine girdiğini gösteren örneklerle de rastlanmaktadır. Dolayısıyla burada daha önce İbrahim Şirin’in üzerinde durduğu karşılıklı, mübadil bir durumun söz konusu olduğu belirtilmelidir. Örneğin *La fille du Nil* romanında Saint-

⁴¹⁴ A.g.e., s. 465.

Simoncuların lideri Barthélemy Prosper Enfantin'in "Kutsal Ana/Eş" söylemiyle ilintili olarak aktardıkları, bu kapsamda ele alınabilir. Burada Doğu ırkının, dişiliğiyle öne çıkan duygusal siyah ırk; Batı'nın erkeksi beyaz ırkının ise, bilimsel erdemlerin temsilcisi olarak betimlenmesi, Batı'nın kadın imgesi üzerinden oluşturduğu ayrıştırıcı, ötekileştirici bakışı ortaya koymaktadır.⁴¹⁵ Buna göre Batı, özgürlük, eşitlik, adalet, bilim gibi konulara hâkimiyetiyle gelişmiş bir medeniyeti; Doğu ise, kaderciliğe dayalı itaat kültürünü benimsemiş cahil bir medeniyeti temsil etmektedir. Dolayısıyla Doğu'nun geri kalmış, gelenekçi bir toplum olduğuna ve Batı'nın onu şekillendireceğine ilişkin algının varlığına, bu örtülü söylemde de tanık olunmaktadır. Öte yandan Enfantin, Emile Barrault gibi Saint-Simoncuların kadını özgürleştirmeye dayalı sözde bir idealle yol çıktıklarına, bunun ahlakî değerleri yok sayan bir girişim olduğuna, dolayısıyla kadının bedenî bir özgürlüğe sahip olurken, zihnen ve ahlaken mahkûm edildiğine kurmaca roman kişilerinden olan Corinne aracılığıyla değinilir ve bu konu bir eleştiri konusu haline getirilir. Buna göre evli olan arkadaşı Judith'le Charles Lambert arasında yaşanan cinsel yakınlaşma, Saint-Simoncuların benimsedikleri kadın imgesi konusunda Corinne'i "Bu muydu Peder Enfantin'in savunduğu özgürlük? Kadının kurtuluşu, yeni cinsel ahlak adı altında, her türlü edep kuralını, ilkeyi bir kenara bırakmaktan mı geçiyordu?" şeklinde içsel bir sorgulamaya iter.⁴¹⁶ Öte yandan bu konudaki rahatsızlığını iletmediği Judith'in "Cinsellik, toplumsal yargılamadan arınmalıdır, o dönem geçti, her şey eskide kaldı. Arzular, gem vurulmadan açıkça ifade edilmelidir. Zaten erkek bu konuda özgürdü. Şimdi cinselliğini doya doya yaşama sırası kadında" sözleriyle verdiği yanıt, Corinne'in daha önceleri iyi niyetli toplumsal bir örgütlenme olarak düşündüğü bu gruptan giderek uzaklaşmasına neden olur.⁴¹⁷ Kadının özgürlüğü ve erkeklerle eşit kabul edilmesi, itiraz edilemeyecek kadar önemli bir meseleyken, konunun bu denli uç noktalara götürülmüş

⁴¹⁵ A.g.e., s. 155.

⁴¹⁶ A.g.e., s. 139.

⁴¹⁷ A.g.e., s. 139.

olması onu, tanık olduğu bu anlayışın çarpıklığı ile onca zaman yaptıklarını tasvip etmediği annesi Samira'nın Fransa'da yaşadıkları arasında bir kıyas yapmaya zorlar. Annesinin “*bedenini satması, hayatta kalmak içindi. Halbuki öte yanda başka bir şey söz konusuydu: Sözde bir kurtuluş için tensel zevk, bir kurala dönüşüyordu.*”⁴¹⁸ Bu durum Batı algısında şekillendirilmeye çalışılan kadın imgesinin, özgürlük kisvesi altında ötekileştirici bir temel üzerine inşa edilmeye çalışıldığını dolaylı olarak ortaya koymaktadır. Anlatıda bu konunun teyidinin, Ricardo, Joseph ve Giovanna arasında geçen diyalogda öne çıkarılmaya çalışıldığı söylenebilir. Saint-Simoncuların kadını özgürleştirmekle ilgili düşüncelerine sıcak bakan Joseph'e Ricardo'nun “*Oğlum, özgürleşme denen şeyin insanları bir hapis haneden çıkartıp bir başkasına kapatmaktan başka bir şey olmadığını öğreneceksin. Bugün kadınlar, haremelerde; yarın fabrikalarda olacaklar*” diyerek verdiği yanıt, Batı imgeleminde oluşturulan nihaî kadın algısını gösterir niteliktedir.⁴¹⁹

Anlatıda hem Doğu'yu hem Batı'yı temsil eden kişiliklerin söylemlerine yer verilerek, bu konuda tek taraflı bir bakışla sorumluluğun belli bir kesimin üzerine değil, tüm insanlığın omuzlarına yüklenmesi gerektiği vurgulanmak istenmiştir. Bir başka deyişle küresel nitelikli bu sorunun kurmaca bir metinde gündeme getirilmesiyle, konuya evrensel boyutta eleştirel bir bakış sunulmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

Tüm bu anlatılanlara ek olarak kutuplaşmanın görüldüğü toplumlarda, yaşanan gerçekliğin ve imgesel ayrışmanın/çatışmanın sözcüklerin kullanımına kadar yansıdığı görülebilmektedir. Her iki anlatıda da aktarılan olaylar dikkate alındığında bazı ifadelerin kullanılması olağan karşılanırsa da, bunun ötesine geçecek ötekileştirici, küçümseyici ve hakarete varan nefret içerikli söylemlere başvurulması, hem verilen tepkinin haklılığına zarar getirebilmekte hem de mevcut ayrışmanın/çatışmanın daha ileri boyutlara taşınmasına ya da üstelendiği takdirde farklı ayrışma/çatışma noktalarının ortaya

⁴¹⁸ A.g.e., s. 140.

⁴¹⁹ A.g.e., s. 293.

çıkmasına neden olabilmektedir. Her iki anlatıda da zaman zaman bu sınırın ötesine geçildiğini gösteren ifadelerle karşı karşıya kalınmaktadır. Buna göre *L'Égyptienne*'de bazı yöneticiler için “çakal, satılmış, kukla”, Türkler için “köpek” (Elfi Bey de Türkler için aynı ifadeyi kullanır), Murad ve İbrahim Beyler için “iki yılan”, Kıptiler için “uşak, soytarı” gibi ifadelerin⁴²⁰; *La fille du Nil* romanında ise, Osmanlı Sultanı için “şeytan”, Osmanlının emrindeki yöneticiler için “itler, züppe, kukla”, Osmanlı kadınları için “kaltak”, Müslüman Mısır halkı için “cahil”, Doktor Clot için “şeytanın yaveri”, kadınlar için “yaratık” gibi söylemlerin kullanılması⁴²¹, başlangıçta makul karşılanabilecek durumun giderek nefret söylemine dönüşmesine ve ötekileştirici bu tür söylemlerle körüklenen toplumsal ayrışmanın/çatışmanın daha ileri uçlara taşınmasına neden olmaktadır.

Buraya kadar anlatılanlardan bağımsız olarak her iki anlatı boyunca, Doğu'yu çağrıştıran imgesel nitelikli sahnelerin ve söylemlerin kullanımıyla, bir yandan sosyal gerçeklik temelinde olayların geçtiği coğrafyaya ait kültürün yansıtılmaya çalışıldığı, öte yandan yüzyıllardır süregelen Batı'nın Doğu algısının gerçekçilik temelinde romanlarda gösterilmek istendiği ifade edilebilir. Her iki romanda da Mısır halkının yaşam tarzına (giyim, yeme-içme, alışkanlıklar) ilişkin ayrıntılara yer verilmesi ve roman kişileri kullanılarak Doğu medeniyetinin dünya algısına dair tespitlerde bulunulması gibi durumlar, bunlar arasında sayılabilir. Örneğin *L'Égyptienne*'de kan kaybı neticesinde ilk çocuğunu kaybetmek üzere olan Şehrazad'ı muayene eden doktor Şebab'ın “yaşam Allah'ın elindedir. Kaderimizi tayin eden tek merci O'dur” şeklindeki sözü⁴²² ya da *La fille du Nil* romanında bir Saint-Simoncu olan Suzanne'ın “Kadere böylesi bir boyun eğiş hiçbir yerde görülmemiştir. 'Allah kerimdir. Bağışlayıcıdır,' dedin miydi, iş bitiyor. Zavallı fellah aç, susuz, evladı ölüyor: 'Allah böyle istedi. Allah kerimdir' diyor”

⁴²⁰ G. Sinoué, 1991, s. 27-28, 65, 150, 173, 204-205.

⁴²¹ G. Sinoué, 2013, s. 54, 57, 163,402, 465.

⁴²² G. Sinoué, 1991, s. 204.

şeklindeki ifadeleri⁴²³ üzerinden Doğu'nun kaderciliğinin vurgulanmak istendiği görülmektedir. Yine anlatıda bir Mevlevi zikir ayininden bahsedilerek Doğu'nun dinî ritüellerine atıfta bulunulmasıyla ya da eğlencelerde nargile tüketilip, rakkase ve zenne oynatıldığını betimleyen sahnelere yer verilmesiyle, hem bahsi geçen coğrafyaya ilişkin gerçekler yansıtılmakta hem de Batı zihninde oluşan Doğu imgesine ilişkin genel tablo gözler önüne serilmektedir. Bu türden örnekler, Sinoué'nin Batı'nın Doğu'ya yönelik yaklaşımını benimsediğinin değil, tam tersine tarafsız bir bakışla entelektüel bir gerçekliği ortaya koymaya çalıştığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle Sinoué'nin burada toplumsal, kültürel ve imgesel karşılığı olan bir fotoğrafı okurlarıyla paylaşmayı amaçladığı ifade edilebilir. Nitekim her iki romanda da Sinoué'nin anlatılan olaylara/durumlara doğrudan bir müdahalesi söz konusu değildir, ancak bu durum, bir önceki bölümde de değinildiği gibi, yaşananları örtülü bir üslupla roman kişileri üzerinden eleştiremeyeceği anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla bu yöntemi kullanarak düşüncelerini örtülü biçimde ifade etme yolunu tercih ettiği söylenebilir.

Bu noktada ayrışma/çatışma olgularına işaret eden örneklerden bahsetmenin yanında, hem çalışmanın başından bu yana üzerinde durulan bir husus olan “zıtlıkların uyumu” kavramının karşılığını bulması hem anlamsal ve anlatısal bütünlüğün sağlanması bakımından, konunun diğer cephelerini oluşturan “toplumsal birliktelik” olgusuna değinmek ve bu konuya ilişkin örneklerle yer vermek yerinde olacaktır. Bu şekilde hareket edilerek aynı zamanda tarihî romanların muhatap alınan kitleye salık verdiği bütünleştirme idealinin, bunun dışında kalan okur kitlesinde ise, tarih bilinci oluşturma ereğinin somutlaştırılabileceği ifade edilebilir.

⁴²³ G. Sinoué, 2013, s. 266.

3.2.3. Özgürlük, Aidiyet, Kimlik Bağlamında Toplumsal Birlik Olgusu

Çalışmanın ikinci bölümünde tarih konulu romanların tarih, ulus, kimlik bilinci oluşturmada üstlendiği rol konusunda anlatılanlar dikkate alındığında, bu hususun içerik başlığı altında tematik unsurlara yansımayaacağını düşünmek, tarih konulu romanların işlevsel göndergeleriyle çelişmek anlamına gelecektir. Bu bakımdan bu tür romanların bütünü için bir genelleme yapmak doğru olmasa da, çoğunluğunda açık ya da örtülü biçimde bu temanın üzerinde özellikle durulmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

Toplumsal birlik olgusu konusunda genel bir değerlendirme yapılacak olursa, ihtimaller çoğaltılabilecek olsa da, ilgili tarihî romanlar kapsamında bu olgunun temelde dört şekilde ortaya çıktığı iddia edilebilir: İlki, bir toplumun, medeniyetin ya da aynı toplum içinde daha küçük bir kesimin haklarının daha güçlü bir toplum/medeniyet/grup tarafından tehdit edilmesi durumunda, baskı altında olan toplum/medeniyet/grup temsilcilerinin toplumun refahı, özgürlüğü, değerleri, kısacası toplumsal/kültürel belleği oluşturan unsurların tümünü koruma içgüdüleriyle bir araya gelip dayanışması sonucunda ortaya çıkan birlik; ikincisi bahse konu haksızlıklara kişisel bazda da olsa eleştirel ve tepkisel duruşun sergilemesiyle kendini gösteren birlik; üçüncüsü yönetsel uygulamalar neticesinde tesis edilmeye çalışılan birlik; sonuncusu ise, insanî ilişkilerin bir yansıması olarak farklılıkların ayrışma unsuru olarak görülmediği bir düzlemde meydana gelen birliktir. Peki bu ihtimallerin yansımalarını Sinoué'nin incelemeye konu olan tarihî romanlarında görmek mümkün müdür? Kuşkusuz Sinoué gibi çocukluk yılları birlik-beraberlik olgularının uygulamalı biçimde yaşandığı bir ortamda geçen yazarın, romanlarında bu konuya vurgu yapan örneklerle yer vermemesi düşünülemez. Bu çerçevede *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* romanları irdelendiğinde, birliktelik olgusuna eylemler/davranışlar ya da söylemler bağlamında değinilmeye çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu alt başlıkta Sinoué'nin her iki tarihî romanında toplumsal birlikteliğe gerek eylemler/davranışlar gerekse sözlü ifadeler bakımından işaret eden örnekler, daha

önceki alt başlıklarda olduğu gibi roman kişileri temel alınarak gösterilmeye çalışılacaktır.

Bununla birlikte konuya geçmeden önce önemli bir ayrıntıya dikkat çekmenin zihinlerde oluşabilecek bir çelişkiyi ortadan kaldırmak açısından yararlı olacağı söylenebilir. Buna göre birlik olgusunu çağrıştıran bazı durumların, kimi zaman bakış açısına göre ayrışma anlamına gelebileceğini hatırlatmak gerekebilir. Dolayısıyla oluşturulmak istenen birliğin haklı nedenlere dayanması oldukça önemlidir. Şayet eylem, söylem ya da davranışlarla gündeme getirilen talep, haklı nedenlere dayanıyorsa, bunun kayda değer bir çoğunluk tarafından bir hak arayışı olarak kabul edilmesi; tersi durumda ise, söz konusu talebin bir ayrışma girişimi olarak düşünülmesi ve bunun toplumu bir felakete sürüklemesi söz konusu olabilir. Bu konularda değerlendirmede bulunma hakkı daha çok tarihçilere ve toplumbilimcilere ait olduğundan ve yapılan bu çalışma bir edebî inceleme niteliği taşıdığından, verilecek örnekler hususunda kesin yargılarda bulunmaktan özellikle kaçınılacağı, bu anlamda yalnızca her iki anlatıda da konuyla ilgili aktarılan örnekler çerçevesinde çıkarımlar yapmaya özen gösterileceği belirtilmelidir.

Birlik olgusunun ortaya çıkışına dair yukarıda ileri sürülen ihtimaller dikkate alındığında, birinci ihtimal dâhilinde *L'Égyptienne* romanında akla gelecek ilk ismin hiç kuşkusuz Şehrazad'ın ağabeyi Nebil olacağı ifade edilebilir. Nebil'in anlatıda bireysel olarak ortaya koyduğu tavrın, toplumsal anlamda giderek daha geniş bir kitleye yayılacak olması, onun bu kapsamda değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Nitekim hikâyede Nebil karakteri, yukarıda yapılan çıkarımlarla son derece uyumlu biçimde, haksızlıklar karşısında sessiz kalmayı reddeden, onurlu, idealist bir Mısırlı genci temsil etmekte ve kendisi gibi düşünen farklı din ve ırktan insanları haksızlık ve baskılar karşısında birlik olmaya davet etmektedir. Başta alt düzeyde Memlûk beyleri ve Türklerin baskıcı yönetimlerine karşı yürüttüğü faaliyetlerin, Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi sonrasında, önce arkadaşlar arasında başlatılan ve sonrasında değişen şartlar neticesinde

gizlilik içinde tüm Kahire'ye yayılan ulusçu duygular üzerine kurulu topyekûn bir başkaldırı hareketine dönüşmesi –her ne kadar kanlı biçimde bastırılmış ve Nebil'in kendisi de bu uğurda can vermiş olsa– toplumsal farklılıklar bir yana bırakılarak oluşturulan birlik duygusunu göstermesi bakımından dikkate değer bir özellik taşımaktadır.

Hikâyede Nebil'in bu konudaki düşünceleriyle ilk olarak kardeşi Samira'yla yaşadığı tartışma sırasında karşılaşmaktadır. El-Ezher Üniversitesi civarında yaşanan olayları, yeniçerilerle esnaf arasında cereyan eden basit bir çekişme olarak niteleyen Samira'ya Nebil'in “*Memlükler veya Türkler zavallı halkı limon gibi sıksın ve bu durum çok korkulacak bir şey olmasın, öyle mi? [...] Bu, İstanbul tarafından atanan kukla yöneticilerin gözü önünde memleketi yağmalayan zorba beylerin yüzlerce yıllık zulmü*” diyerek karşılık vermesi, onun bu konudaki duyarlılığını ortaya koymaktadır.⁴²⁴ Esasında burada Mısır'ın yüzyıllardır süregelen, kanıksanmış bir sorununun masaya yatırılması söz konusudur. Zira burada Mısır halkının, ihtişamlı firavunlar dönemi sonrasında tarih boyunca sürekli işgale uğramış, her seferinde getirilen düzene boyun eğmiş bir toplum olarak betimlenmesi söz konusudur. Bu konu anlatıda, alaycı bir üslupla Samira tarafından “*Bildiğim kadarıyla, senin halkın tarih boyunca hiç ayaklanmadı. O yalnızca diz çöküp sızlanmayı bildi. Gerçekte üzerinde durman gereken tek soru şu: Yalaka bir Mısırlı Memlük kılığına mı bürünecek, yoksa Türklerin ayakkabı tabanı mı olacak?*” sözleriyle dile getirilir.⁴²⁵ Bu çerçevede Nebil'in önce arkadaşları, sonra farklı kültürel motiflerden oluşan Kahire halkıyla *Nil'in Kanı (Sang du Nile)* sloganıyla başlattığı başkaldırı hareketine anlatıda yer verilmektedir. Bu örnekle yüzyıllardır kanıksanan kabullerin yıkılarak, gerektiğinde canını verme pahasına adalet ve özgürlük ilkeleri bağlamında sahip olunan ortak kültürel kimlik ve aidiyetler için harekete geçme dürtüsünün geliştirilebileceğinin vurgulanmak istediği iddia edilebilir. Öte yandan

⁴²⁴ G. Sinoué, 1991, s. 26/28.

⁴²⁵ A.g.e., s. 29.

Türkler ve Memlûkler hakkındaki düşüncelerinin onu genelleyici ve ötekileştirici bir anlayışa sürüklediğine, hedefinin yalnızca toplumu ayrıştıran gruplar olduğuna ise “*Hristiyanlar ve Müslümanlar, hepsi Mısır’ın çocuklarıdır! Halk yalnızca kin/düşmanlık tahrik edilirse, harekete geçiyor. Biz bugüne kadar hep bir bütünlük içinde yaşadık.*” şeklindeki sözleriyle açıklık getirir.⁴²⁶ Dolayısıyla burada vatan ve kendini Mısır’a ait hissetme ortak paydasında, Mısır’ın onurunu kurtarmak üzere farklı din, ırk ve mezhepten insanların toplumsal farklılıklarına rağmen, kolektif bir hareketin parçası haline gelebileceği, böylece toplumsal bir bütünleşmenin sağlanabileceği, Mısır halkı özelinde gösterilmeye çalışılmıştır. Nitekim Nebil’in başta henüz çekirdek bir kadro olarak başlattığı bu girişimde, yanında yer alan arkadaşlarının dinî, etnik ya da mezhebî farklılıklarına rağmen, bu eyleme destek vermeleri, hareketin Fransızlara karşı kitlesel niteliğe büründüğü aşamada ise, eylemin işbirliği halinde öncelikle cami minarelerindeki müezzinlerin katkısıyla başlatılması ve sonuna kadar teslim olunmayarak “ölümüne” mottosuyla direnişin sürdürülmesi⁴²⁷, kapsayıcı toplumsal aidiyetlerin öne çıkarılarak birlik duygusunun sağlanabileceğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu ve bunun gibi örneklerden yola çıkarak “farklılıkların zenginliği” söyleminden ziyade, bütünü ilgilendiren ve kader birliği tesis eden konularda “farklılıkların birlikteliği” ya da “farklılıkların ortaklaşması” söyleminin tercih edilmesinin, bu hususta daha gerçekçi ve yapıcı bir yön çizeceği ifade edilebilir. Nebil’in bu tür konulara yönelik eleştirel ve tepkisel yaklaşımı, bir yandan Sinoué’nin ötekileştirici ya da toplum iradesini hiçe sayan anlayışlara karşı bakışının anlatıya dolaylı olarak yansıtıldığını göstermekte, öte yandan tarihî romanın birlik olma duygusuna yaptığı katkıyı bir roman kişisi şahsında görünür ve hissedilir hale getirmektedir. Nebil’in baskılar, haksızlıklar karşısında susmanın değil, gerçekleri haykırmanın gerektiğini, bu amaç doğrultusunda farklılıkların birlikteliği

⁴²⁶ A.g.e., s. 173.

⁴²⁷ A.g.e., s. 295.

kavramına ihtiyaç duyulduğunu örtülü biçimde belirten konuşması anlatıda şu şekilde aktarılır:

Ben Rum Katolik'im, Boutros Kıpti Hristiyan, Osman Salih ve Şerif ise Müslüman. Eğer biz burada toplanmışsak, bu bizim dinî inançlarımızın ötesinde bir anlam ifade etmektedir, bizi birleştiren şey, aynı inanç, aynı vatan aşkıdır [...] Mısır şu anda, tek özelliği Bab-ı Ali'ye yıllık vergisini ödeyen bir vergi çiftliğidir. Hiçbir şey bize ait değil. Başımı çevirdiğim yerde yalnızca acizlik ve korkaklık görüyorum. Yaklaşık iki yüz yıldır Türkler topraklarımızı işgal ediyor; Memlûkler ise, Mısır'ın tüm nimetlerden yararlanıyorlar. [...] Artık direnişi şekillendirme zamanının geldiğine inanıyorum. Vakit, yüz yıllık boyunduruğa son verme, Mısır'ın zenginliklerini yeniden Mısır'a kazandırma vaktidir.⁴²⁸

Dolayısıyla buradan Mısır kökenli olan Sinoué'nin, tespit ettiği bu sorunu, ilk aşamada ulusal bir bakışla ele aldığı, sorunu ve çözümünü roman kişileri aracılığıyla dile getirmeye çalıştığı; ikinci aşamada ise, ulusal nitelikli bu örnekten yola çıkarak, ortaya konulan davranışı, edimsel bir yaklaşımla evrenselleştirmeyi amaçladığı söylenebilir.

Tarihteki her olayın kendine özgü neden ve şartları bulunmakta, bu nedenle sonuçları da farklı olabilmektedir. Geçmişten örnekler alınması bir erdem olarak düşünülse de, bazı örneklerin uygulanmasında değişen şartlardan kaynaklanan uyumsuzlukların yaşanması, bir takım yanılgıların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu durumun çarpıcı bir örneğiyle yine Nebil karakterinde karşılaşılmaktadır. Gizlilik içinde gerçekleştirilen toplantılardan birinde, arkadaşlarını gelecekteki planları hakkında bilgilendirirken Nebil'in "*Fransa adında bir Batı ülkesinden bahsedildiğini hiç işittiniz mi? [...] Onlar, yaklaşık bir yıl önce bu ülkede, yüzlerce yıllık adaletsizlik ve baskıya son*

⁴²⁸ A.g.e., s. 64-65.

veren bir halkın mensuplarıdır [...] Bu ayaklanmayı başarıya ulaştıran onların çıplak elleridir” şeklindeki sözleriyle⁴²⁹ Kahire’de başlatacakları eylemi, bütün dünyada ulusçu toplumsal hareketleri tetikleyecek Fransız Devrimi’yle özdeşleştirmeye çalışması, ilginç bir detay olarak öne çıkmaktadır. Ancak Avrupa’da cereyan eden bu olayın öncüsü konumundaki bir ulusun temsilcilerinin, gün gelip Mısır’ı işgal edecek olmaları ve kendi karşı çıktıkları yanlışlıkları Mısır halkına reva gören bir işgale kalkışmaları, kendi içinde ironik bir çelişki oluşturmaktadır. Charles Magallon ve Carlo Rosetti arasında geçen konuşmayı gizlice dinleyen Nebil’in yaşadığı algısal yanılgı, anlatıcı tarafından “Nebil, bunun rüya olup olmadığını kendine sordu. Bu mümkün mü? Fransa Mısır’ı işgal mi edecek? Memlûklere, Türklere yeni bir işgalci daha mı eklenecek? Hem de bugüne dek kendisine örnek aldığı bir ülkenin askerleri tarafından, öyle mi?” ifadeleriyle dile getirilir.⁴³⁰ Bu anlamda babası Yusuf’un daha önce bahsi geçen, fakat bu olaydan çok sonra deneyimleyeceği algısal yanılgının bir benzerinin burada Nebil tarafından tecrübe edildiği görülmektedir. Ancak babasından farklı olarak, söz konusu çelişkinin erken farkına varan Nebil, olgusal bu gerçekliği fark ettiği ilk andan itibaren, düşman olarak gördüğü Memlûkler ve Türklere, kendi değerleriyle ters düşen ve artık işgalci olarak gördüğü Fransızları da dâhil etmiştir.

Nebil örneğinde görülen eleştirel ve tepkisel yaklaşımın benzerine, *La fille du Nil* romanında Mısır’ın yüzyıllardır itilip kakılan bir kesimi olan fellahlar konusunda Mehmet Ali Paşa’nın benimsediği ötekileştirici ve yok sayıcı yaklaşıma ya da devlet idaresinde gösterdiği bazı uygulamalara karşı Giovanna’nın verdiği tepkilerde rastlanmaktadır. Bu anlamda Giovanna’nın gösterdiği tutumun, birlik olgusunun ortaya çıkış biçimleriyle ilgili dile getirilen ihtimaller arasında ikinci önerme kapsamında ele alınabileceği ileri sürülebilir. Zira Mehmet Ali Paşa’nın yönetimi altında baraj-kanal inşaatı, tarım işleri gibi iş gücü gerektiren alanlarda fellahların devlet için az bir ücret karşılığında

⁴²⁹ A.g.e., s. 67-68.

⁴³⁰ A.g.e., s. 124.

çalıştırılması, Mısır'da tüm toprakların devlete ait olup, kimseye özel mülkiyet hakkı tanınmaması gibi bazı toplumsal sorunların, kurmaca bir kişilik olan Giovanna tarafından eleştirilmesi, tıpkı Nebil örneğinde olduğu gibi, toplumsal ayrışmaya/çatışmaya zemin hazırlayacak konular karşısında toplum vicdanının dile getirilmesi anlamına gelmektedir.⁴³¹ Bu anlamda Nebil ve Giovanna'nın hem dönemin Mısır toplumunun hem de yazarın sözcülüğünü yaptıkları iddia edilebilir. Ancak Nebil'de eyleme dönüşen direnişin, Giovanna'da söylemle sınırlı kalması, birinin aktif, diğerinin pasif direniş örneği ortaya koyduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Giovanna'nın düzen değiştirici bir etkiye sahip olmayan bu çabasının, bireysel çapta da olsa toplumsal birlik açısından bir değer ifade ettiği belirtilmelidir.

Gerçek kişiler arasında adı her iki romanda da geçen Mehmet Ali Paşa'nın eleştiriye açık birçok yönü olsa da, tüm çelişkilerine rağmen toplumsal birlik konusu kapsamında ele alınabilecek yönlerinin de bulunduğu, dolayısıyla konu dâhilinde eylem, söylem ve davranışlarıyla özellikle üzerinde durulması gereken çarpıcı örneklerden birini oluşturduğu söylenebilir. Bu anlamda yukarıda verilen toplumsal birlik örneklerinden farklı olarak, Paşa'nın birliği sağlama konusunda uyguladığı siyaseti, yönetsel uygulamaların doğurduğu sonuçlar neticesinde, dolaylı şekilde ortaya çıkan birlik olgusu kapsamında ele almak mümkündür. Burada toplumsal açıdan birliğin oluşumu konusunda önceki örneklerde olduğu gibi kaynaktan çepere yayılan yatay bir hareketten ziyade, tavandan tabana doğru ilerleyen dikey bir mantığın söz konusu olduğu iddia edilebilir. Nitekim bu mantığa göre, arzu edilen birliğin siyasî erkin uygulamaları üzerinden sağlanması söz konusudur. Dolayısıyla bu denklemde, önceki örneklere oranla, toplumsal şartların değişmesiyle sarsılabilecek sunî bir bütünleştirme çabasının var olduğu ileri sürülebilir. Bu durumu, doğal olanla yapay olanın karşılaştırılması gibi düşünmek mümkündür. Nitekim toplumsal birlik, siyasî erkin uygulamalarından çok, genellikle

⁴³¹ G. Sinoué, 2013, s. 240-241, 284.

toplumsal katmanların, ortak değerler ya da sorunlar etrafında bütünleşmesi, birbiri içinde kaynaşması veya söylem bazında da olsa, toplumu rahatsız eden belli sorunlara karşı oluşan tepkilerin korkusuzca dile getirilmesi sonucunda tesis edilebilecek bir olgu olarak değerlendirilir. Buna karşın yönetsel uygulamalarla oluşturulmaya çalışılan birliğin toplumsal tabanda hiçbir karşılığı yoktur demek de yanlış bir değerlendirme olacaktır. Bu anlamda Mehmet Ali Paşa'nın gerçekleştirdiği faaliyetlerin tümüyle sunî bir birliktelik oluşturduğunu iddia etmek de toplumsal gerçeklikle çelişmek anlamına gelecektir.

Her ne kadar toplumun belli bir kesimi tarafından eleştiriliyor da olsa, Paşa'nın hedeflediği amacın göz önünde bulundurulması, hem konuya farklı yönden bakmak hem de onun oluşturmak istediği birliğin yaşamsal alana ne derece yansıdığını görmek açısından yarar sağlayacaktır. Bu bağlamda Paşa'nın *“Mısır, savaş, fetih ve kalkınma siyasetinin kaldırıcı görevini üstlenebilir. Benden önce zayıf ve bölünmüş olan Mısır benimle birlikte birliğini sağlamış bir güç haline gelecek”* şeklindeki kararlılık içeren öngörüsünden, öncelikli ana hedefinin Mısır'ı güvenli, huzurlu, istikrarlı, güçlü, müreffeh, birliğini oluşturmuş bir ülke haline getirmek olduğu anlaşılmaktadır.⁴³² Bu konuda Türkler ve Memlükler'den farklı düşündüğünü ise, *“Mısır halkının midesi boş olduktan sonra kasanın dolu olması neye yarar? [...] Yaptıklarımı yiyip içip, artıklarını köpeklere bırakan Memlüklerin ve Türklerin yaptıklarıyla bir tutmayın. İnşa etmek, kurmak, yenilemek, benim odaklandığım amaç işte bu”* sözleriyle anlatmaya çalışır.⁴³³ Hatta bu öngörü ve amacın sağlam temeller üzerine oturan, insanî ve ahlakî sorumluluklar çerçevesinde şekillenen bir anlayışın ürünü olduğu görülmektedir. *L'Égyptienne* romanında etrafına oğullarını topladığı bir gün *“Cömert ve yüce gönüllü olmayan birisi insan değildir [...] yöneticide olması gereken diğer bir özellik, dürüstlüktür [...] Aynı şekilde hoşgörü de öyle, ayırım yapmaksızın herkes aynı haklara sahip olmalıdır”*

⁴³² G. Sinoué, 1991, s. 510.

⁴³³ A.g.e., s. 611.

sözleriyle⁴³⁴ açıkladığı erdemler bu duruma işaret etmektedir. Yine *La fille du Nil* romanında yönetimi oğlu İbrahim'e devretmeden önce “*Ülkeyi koru, benim sevdiğim kadar sev. Sadece onun iyiliğini ve refahını düşün. Akbabaları ondan uzak tut, ama en önemlisi benim başaramadığımı başarmaya çalış: Toprağımızın bağımsızlığını [...] Düşmanlarınıza karşı düşman, ama zayıflara karşı merhametli olun*” ifadeleriyle⁴³⁵ verdiği tavsiyeler de buna kanıt oluşturmaktadır. Bu tavsiyeler arasında Mehmet Ali Paşa'nın özellikle üzerinde durduğu hoşgörü erdemi kapsamında Ermeni asıllı Bogosyan Beyi İçişleri Bakanlığlığına, Garbis Beyi hazine sorumluluğuna, Artin Bey'i danışmanlığa ataması; Türk asıllı Edhem Bey'i vali temsilciliğine, Lazoğlu'nu İçişleri Bakanlığına getirmesi; sonradan Müslüman olan Fransız asıllı Süleyman Sève'e önce albaylık, sonrasında paşalık rütbesi vermesi; kurmaca karakter olan İtalyan asıllı Ricardo'yu diplomasiden sorumlu başdanışmanı olarak ataması; mücadele ettiği gruplar arasında kendisine asi olmayanlardan askerî anlamda yararlanması gibi icraatları, tesis etmeye çalıştığı toplumsal birlikteliğe örnek oluşturmaktadır. Tüm bunların ötesinde bu söylem ve anlayışın ham bir hayal olmadığı gerçeğiyle ise, yönetimde kaldığı süre boyunca yukarıda anlatılanlarla uyumlu biçimde kimlik siyaseti yapmaksızın gerçekleştirdiği uygulamalarda karşılaşılmaktadır. Paşa'nın, İngiliz konsolos Henry Salt'la girdiği bir tartışmada hayallerini gerçekleştirme konusundaki kararlılığının neticelerini, yani geride bıraktığı zaman dilimi içinde Mısır için neler yaptığını özetlediği sözleri şu şekilde aktarılır:

Hristiyanların asırlar boyu çektikleri zulmü ben ortadan kaldırdım. Kahire'de manastırlar kurulmasına izin verdim. Kilise çanlarının yeniden çalmasını sağladım. Farklı din önderlerinin, toplum içinde görevlerini özgürce yerine getirmelerine müsaade ettim. Tutucu Müslümanların bu tür kararlara nasıl

⁴³⁴ A.g.e., s. 569.

⁴³⁵ G. Sinoué, 2013, s. 446-447.

tepki gösterdiklerini bilmeyenler, tahammül gücümün ve cesaretimin derecesini tahmin edemezler.⁴³⁶

Yukarıda anlatılanlarla eşgüdümlü olarak Mehmet Ali Paşa, bir taraftan ekonomik, toplumsal gelişmişliğin sağlanması ve özgürlüklerin genişletilmesi için çaba gösterirken, diğer taraftan toplumsal birliği oluşturmak ya da mevcut birliğin bozulmasına engel olmak için hem siyasî hem de dinî yönden ayrılıkçı gündem izleyen gruplarla çetin mücadelelere girişmiştir. Bir önceki alt başlıktan da hatırlanacağı üzere dinî, mezhebî ve etnik temelli ötekileştirici anlayışlar ve bu anlayışların doğurduğu sonuçlar dikkate alındığında, toplumlar için sinir ucu sayılabilecek bu tür konularda aşırı söylemlerle ayrılıkçı bir yol izlenmesi, bir yandan ırk temelli söylemler/eylemler açısından toplumsal ayrışmaların tetiklenme ihtimalini gündeme getirebilmekte, öte yandan din temelli yaklaşımlar yönünden dinî inancın kendisiyle birlikte, o inancı benimseyen toplumun mensupları hakkında olumsuz bir algının oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bu nedenledir ki, böylesi ayrılıkçı hareketlerin oluşmasına fırsat verilmemesi, buna karşılık toplumu birleştiren, bütünleştiren faaliyetlere ağırlık verilmesi gerektiği ifade edilmelidir. Bu çerçevede Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ın bağımsızlığı, refahı, Mısırlı kimliğinin oluşturulması ve dinî özgürlüklerin sağlanması konusunda yumuşak güç kullanımı kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetler dışında, hedeflediği amaçlara ulaşmak için dökülecek kandan hoşnut olmasa da sert güç kullanımına başvurmak zorunda kaldığı durumlar da söz konusu olmaktadır. Halkın başına bela olduğunu düşündüğü Memlûklerden kurtulmak gerektiğine inanarak, bir gece öldürülmeleri emrini vermiş olması, bu bağlamda değerlendirilebilir. Verilen emir doğrultusunda bölgede yüzyıllardır hüküm süren bu ayrıcalıklı kesimin yok edilişi ve sonrası ortaya çıkan tablo, romanda “*dünyanın tüm ordularına direndikten, savaşlarda*

⁴³⁶ A.g.e., s. 25.

gösterilen onca yararlıktan sonra, Karadeniz'in bu parlak köleleri, burada onursuz ve intikam umudu olmayan karanlık bir sonla karşılaştılar” sözleriyle anlatılır.⁴³⁷

Dolayısıyla buradan hareketle, Mehmet Ali Paşa nazarında devlet ve toplum olarak Mısır'ın safralarından kurtulup birliğini oluşturmasının, her şeyin önünde yer aldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan İslam âlemindeki itibarını artırmak amacıyla başlattığı Hicaz seferinin ana hedefi olan Vehabîlerin dinî anlayışları hakkındaki düşünceleri, birlik olgusuna yalnızca ulusal düzlemde değil, bölgesel anlamda da önem verdiğini göstermekte, ayrıca söz konusu ayrılığı gidermek için yine sert güç kullanmaktan kaçınmayacağını ortaya koymaktadır. Ona göre Vehabîlerin tutumu ayrışmaya/çatışmaya neden olan bir *dinsel körlük* örneğidir ve bu anlayış aynı zamanda bireyi ve toplumu yanılgılara sürükleyen, onu içten içe çürüten baş edilmesi güç sorunlardan birini oluşturmaktadır.⁴³⁸ Bunun hamasî bir söylemden ibaret olmadığını, bu gibi ayrılıkçı düşüncelerle mücadele etmeye çalışarak dinî yönden de toplumsal birliği sağlamanın gayreti içinde olduğunu ise “*Aptalca bir püritenlik örneği olan Vehabîlik türündeki hareketler, İslam'ı zayıflatmaktan başka bir işe yaramıyor. Benim onlara karşı girdiğim savaş, yalnızca siyasî nedenlere dayanmıyor, bu aynı zamanda mezhebî ve köhne zihniyetli Müslümanların gelenekçi anlayışına karşı da verilen bir mücadeledir!*” şeklindeki sözleriyle açıklamaya çalışmıştır.⁴³⁹

Mehmet Ali Paşa, yürüttüğü mücadele boyunca yaptıklarıyla, bir taraftan içte ve dışta huzuru, istikrarı bozan ayrılıkçı anlayışlara geçit vermemeye çalışırken, diğer taraftan Batı ile de ters düşmemeye, özellikle hayranlık duyduğu Fransızlarla ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir. Bu anlamda uygulamalarından bazıları çıkar odaklı da olsa, birlik olgusu kapsamında giderek etki alanını genişletmeye çalışan bir siyaset izlediği söylenebilir. Geçmiştekiler gibi Batı'yı ötekileştirmektense, Batı ile asgarî

⁴³⁷ G. Sinoué, 1991, s. 655.

⁴³⁸ A.g.e., s. 570.

⁴³⁹ A.g.e., s. 609.

müştereklerde iş birliği yapmayı bilmek gerektiğini düşünen Paşa'ya göre Mısır, Doğu ile Batı arasında bir köprü vazifesi üstlenmelidir. Bunun gerçekleşmesi için de Batı ile kavgalı olmanın değil, uzlaşma temelinde bir yönetim mantığı gütmenin gerekliliğini savunur. Bu görüşünü anlatıda şu sözlerle dile getirir:

Genelde Avrupalılar, özelde Fransızlar. Benden öncekilerin en bariz hatası, Batı'dan gelen her şeyi sistematik olarak reddederek bu ülkeyi yönetmekti. Bu, aptalca, yararsız ve uygun olmayan bir anlayış. Kişisel olarak ben Batı'nın bilgisi ve onun entelektüel katkısı olmaksızın temel mevzularda başarılı olamayacağımızı, aksi halde bir yüzyıl daha kaybedeceğimizi düşünüyorum.⁴⁴⁰

Yönetimde kaldığı süre boyunca gerçekleştirdiği faaliyetlere genel olarak göz atıldığında, Mehmet Ali Paşa'nın temelde toplum yararının gözetilen bir anlayışla hareket etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Öyle ki, eleştiriye konu olan ve görünüşte zorbalık gibi görünen uygulamaları bile, Paşa'nın ve onu sevenlerin gözünde Mısır'ın bağımsızlığı, refahı, birliği ve güçlü olması için yapılması zorunlu eylemler olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, daha önce de değinildiği gibi izlediği siyasetin her yönüyle doğru olduğu anlamına gelmese de, ülküsel açıdan toplumsal birliğe hizmet ettiği düşüncesinden hareketle, dönemin şartları içinde görmezden gelinebilecek bir husus olarak ele alınabilir. Mehmet Ali Paşa bu konudaki düşüncelerini *L'Égyptienne* romanında “*Beni eleştirenler bu ülkenin gerçeklerinden habersizler. Benden önce toprakların büyük kısmı Memlûklere aitti ve tüm gelirler onlara kalmaktaydı. Mehmet Ali ise bugün, Mısır halkının öncüsü olarak kabul ediliyor [...] Burada temel fark, Mehmet Ali'nin çıkarlarının halkınla örtüşmesidir*” şeklindeki sözleriyle açıklar.⁴⁴¹ Paşa'nın

⁴⁴⁰ A.g.e., s. 552.

⁴⁴¹ A.g.e., s. 612.

konuya bakışını başkasının gözünden doğrulayan bir durumla *La fille du Nil* romanında da karşılaşılmaktadır. Bir toplantı sırasında Rus konsolos Muraviev'in Paşa'yı fellahlara kum zerresi kadar değer vermeyen, onları ağır işlerde ölüme terk eden, halkın topraklarına el koyup onları sefaletle mahkûm eden bir zalim olarak nitelemesi üzerine, orada hazır bulunan Joseph'in haksız bulduğu bu suçlamaya verdiği karşılık, Vali'nin gerçekleştirdiği uygulamalarda esas hedefinin, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin itici gücüyle Mısır'ın birliğini sağlamak olduğunu ortaya koymaktadır:

Tarım arazilerinden bahsettiniz. Bu konuda Vali Hazretleri'nin siyaseti, ülkenin ihtiyaçlarına en uygun tek çözüm değilse bile, en uygun çözümlerden biri [...] Bir düşünün! Okullar! Hastaneler! Fabrikalar! Mısır'ı çabucak medeniyete kavuşturan onca modern kurum. Dikilmiş on altı milyon ağaç! Bir millî matbaa! Kahire ve İskenderiye arasına bir telgraf sistemi! Yollar! Burada aramızda bulunan Doktor Clot'nun kurduğu bir tıp okulu [...] İster fellah ister şehzade olsun, bir insanın ölümü her zaman bir dünyanın sona erişisi olsa da, o ölüm boşu boşuna değilse, tam aksine başka insanların mutluluğuna hizmet etmişse, o ölüme götüren neden bağışlanır.⁴⁴²

Bu anlamda hikâyede toplumsal refah ile toplumsal birlik arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunun örtülü biçimde vurgulanmaya çalışıldığı görülmektedir. Buna göre halkın mutluluk ve refah içinde yaşıyor olması, aynı zamanda toplumsal birliği de kuvvetlendiren bir etkiye sahiptir. Bu durum kimine göre sunî bir birliktelik örneği sunuyor gibi görünse de, sosyal gerçeklik yönüyle ele alındığında doğruluk payı bulunduğu da inkâr edilemez bir olgu olarak ortada durmaktadır.

Bu tür konularda bir dış göz tarafından dile getirilen gözlemlerin etki düzeyinin daha farklı olacağı düşüncesinden yola çıkarak, Ferdinand de Lesseps'in Joseph'le

⁴⁴² G. Sinoué, 2013, s. 202-204.

konusması sırasında Mısır'a ilk gelişinde toplumsal yaşayışla ilgili edindiği izlenimden bahsederken kullandığı “*Şu son yirmi dört saati başşehrinizi gezerek geçirdim. Beni en çok ne şaşırttı, biliyor musunuz? Dinlerin şu inanılmaz kucaklaşması. Yirmiden fazla sinagog saydılar bana, bilmem kaç tane Kipti kilisesi, üç yüzden fazla da minare varmış. Çok etkileyici*” şeklindeki ifadesinden Mehmet Ali'nin Mısır'la ilgili hayallerini gerçekleştirme konusunda epeyce yol kat ettiği sonucuna ulaşmak mümkündür.⁴⁴³ Yine anlatıda ihtirasları nedeniyle Mehmet Ali Paşa'yı eleştiren Şehrazad'a Ricardo'nun “*O (Mehmet Ali) sıradan bir valiye muktadir bir yöneticiye, Mısır ise sıradan bir Osmanlı eyaletinden söz sahibi bir güce dönüştü. Onun daima tek bir hayalin peşinden gittiğini unutma: bu ülkenin bağımsızlığı*” diyerek verdiği karşılık⁴⁴⁴, onun Mısır'ın birliği ve bağımsızlığının sağlanması hususunda gösterdiği çabayı gözler önüne sermesi bakımından dikkate değer bir örnek oluşturmaktadır.

Ortaya çıkan tablaya rağmen, görünenin ardında yatan nedenin bilinmediği varsayılacak olursa, yapılan eleştirilerin doğal karşılanması gerektiği de belirtilmelidir. Zira Paşa'ya yöneltilen eleştirilerin tamamen haksız olduğu da söylenemez. Giovanna'ya göre Mehmet Ali gibi Mısır'ın birliğini ve bağımsızlığını savunan biri için bu tutumun sürdürülmesi, yürüdüğü yolda önünde bir engel oluşturmakta ve amaçladığı ülküyle ters düşen bir görüntü vermesine neden olmaktadır. Dolayısıyla şayet bir toplumsal birlikten bahsedilecekse, bunun ancak toplumun tüm kesimlerine istisnasız biçimde adaletli ve eşit davranmakla mümkün hale gelebileceğinin, bu tür örnekler üzerinden örtülü biçimde dile getirilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Diğer bir deyişle, toplumsal ideallerin gerçekleşmesinin, kendi içinde çelişmemesine bağlı olduğu hatırlatılmak istenmiştir. Bu konuyla bağlantılı olarak Giovanna'nın başlangıçta düzen değiştirici bir etkiye sahip olmadığı düşünülen tepkisel duruşunun, bireysel düzeyin üzerinde bir etki oluşturduğuna ise, hikâyeye göre Said Paşa'yla evlendikten sonra yaşananlarda tanık olunmaktadır.

⁴⁴³ A.g.e., s. 211.

⁴⁴⁴ G. Sinoué, 1991, s. 664.

Nitekim Mehmet Ali Paşa'nın ölümünden yıllar sonra yönetime gelecek olan Said Paşa'nın eşitlik, adalet ve özgürlükler temelinde gerçekleştirdiği yönetsel uygulamaların, toplumsal birliğin tesisi için adeta geçmişin hatalarının telafisi niteliğinde faaliyetler olduğu ve bu ortamın oluşmasında Said Paşa üzerindeki etkisi nedeniyle, Giovanna'nın doğrudan katkısının bulunduğu görülmektedir. Bu anlamda Said Paşa'nın da en az babası kadar Mısır'ın birliğini temin etmek ve refahını artırmak için çaba gösterdiği söylenebilir. Anlatıda Said Paşa'nın toplumsal birliğin oluşmasına katkıda bulunan yönetsel uygulamaları Joseph'in dilinden şu sözlerle aktarılır:

Kölelik kalktı. Tarım toprakları üzerinde devlet tekeli son buldu. Köylülere istediklerini ekip satma serbestliği tanındı. Eğitim ve öğretim, Mehmet Ali'nin zamanına oranla daha yaygın. İç gümrükler ve giriş vergileri yürürlükten kalktı. Fellahlara ödeyemedikleri vergileri bir sonraki yıla erteleme hakkı verildi. Bu müthiş bir toplumsal ilerleme değil mi?⁴⁴⁵

Şu ana kadar verilen örneklerden farklı olarak, birlik olgusunun ortaya çıkış biçimleriyle ilgili başlangıçta ileri sürülen ihtimaller arasında son olarak insanî ilişkiler odaklı toplumsal birliğe yönelik örneklerden söz edilerek konuya devam edilebilir. *L'Égyptienne*'de Fransızlar ve Memlükler arasında yaşanan İmbaba çatışması öncesinde, Hristiyan halkın Fransızlara destek verme ihtimaline karşılık, Murad, İbrahim ve Elfi Beylerin “*Öyleyse onları yok edelim*” şeklindeki teklifine, olaylara insanî pencereden bir devlet adamı gözüyle daha soğukkanlı bakmaya çalışan Bekir Paşa'nın “*Bu düşünce Osmanlı siyasetinin tüm temel prensiplerine aykırıdır. Hristiyanlar her şeyden önce şan ve şeref sahibi devletli sultanımızın tebaasıdır*” sözleriyle verdiği yanıt bu anlamda dolaylı bir örnek oluşturabilir.⁴⁴⁶ Burada Bekir Paşa'nın toptancı bir bakışla fevri

⁴⁴⁵ G. Sinoué, 2013, s. 480.

⁴⁴⁶ G. Sinoué, 1991, s. 170-171.

davranmanın yanlışlığını ve böylesi dönemlerde tüm halkın birlikteliğinin korunması için ayrıştırıcı değil, bütünleştirici olmanın gerekliliğini ortaya koyan bu davranışı, insanî ilişkiler bağlamında ortaya çıkan toplumsal birliğin dolaylı bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda anlatıya göre hem güvenliklerini sağlamak hem de muhtemel bir kıskırtma neticesinde istenmeyen durumların ortaya çıkmasına engel olmak amacıyla, yabancıların tehlike geçene kadar kalede tutulması söz konusu olmuştur. Öte yandan bu olayların bir devamı olarak Murad Bey’in eşi Nefise Hatun’un yaptıkları ise, hem kocası ile aynı düşünceleri paylaşmadığını hem de toplumsal birlikten yana tavır takındığını göstermesi yönünden önem arz etmektedir. Şehrazad, Michel ve Rosetti arasında geçen bir diyalogda Rosetti’nin kalede tutulan yabancılardan geriye kalanların, Fransızlar dâhil ayırt edilmeksizin Nefise tarafından himaye altına alındığını söylemesi üzerine şaşkınlık geçiren Michel’e, Şehrazad’ın “*Sen onu çok tanımadın. Oldukça sıradışı bir insandır. Şayet o, yabancılara yardımda bulunmaya karar vermişse, bu, güçlüler tarafından başlatılmış bir savaşın sonuçlarına sivillerin katlanmaması gerektiğine inandığı içindir. Dahası herkes onun altın kalpli biri olduğunu bilir*” sözleriyle verdiği karşılık⁴⁴⁷, Nefise’nin bu husustaki duyarlılığını gösterir niteliktedir. Her ne kadar işgal sürecinde uygulanan ağır vergiler sonrasında yaptığı fedakârlığın bu şekilde karşılık bulmasına sitem edecek de olsa, bu durum onun kocasına ve toplum içindeki ötekileştirici söylemlere rağmen, bu cesareti görebildiği, dayanışma temelli toplumsal birlikten yana olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

İnsanî ilişkiler çerçevesinde toplumsal birlik olgusunun *L’Égyptienne* romanına yansıyan bir diğer örneğine, Heliopolis Savaşı sonrasında meydana gelen kargaşa sırasında oğlu Joseph dışında tüm aile üyelerini yitiren Şehrazad’ın çaresizlik içinde gittiği ata yadigârı Gül çiftliğinde çevresindekilerle yaşadığı olaylarda tanık olunmaktadır. Çocukluğunda tanıştığı Neyzen Ahmet’in yardımlarıyla başlayan Gül

⁴⁴⁷ A.g.e., s. 187.

çiftliği serüveninin henüz başında, birçok sorunla karşılaşan Şehrazad burada bir sürprizle karşılaşır. Onun acı dolu hikâyesini işitip, çaresizliğine ve kimsesizliğine duyarsız kalamayan köy halkının, iyilikleriyle anılan dedesi Magdi Şedid'in emaneti olan torununa verdiği maddi ve manevi destek, anlatıcı tarafından “*Şedidlerin yaşadıkları dramı öğrenen halk, gayri ihtiyari biçimde Şehrazad'ın etrafında birlik oluverdi. Ona verilen en büyük destek, her biri onun en ufak ihtiyacını gidermeye çalışan bu insanlar olmuştur [...] Dedesinin bıraktığı hatıralar, gönüllerde büyük yer ediniyordu*” ifadeleriyle aktarılır.⁴⁴⁸ Devam eden günlerde yıllardır işlenmeyen toprağın pamuk üretimi için elverişli hale getirilmesi konusunda da köylülerin karşılıksız desteği söz konusu olmuştur. Bu anlamda Nefise'nin ortaya koyduğu tavır ve köylülerin Şehrazad'a gösterdikleri yaklaşım bir arada düşünüldüğünde, bu iki durumun, toplumsal birlik ve farklılıkların birlikteliği söylemlerinin dayanışma duygusu çerçevesinde hayat bulmuş biçimini ortaya koyması yönünden, konuya farklı bir bakış sunduğu söylenebilir. Nitekim toplumsal birlik yalnızca toplumun genelini ya da bir kısmını ilgilendiren, onları ortak paydalar etrafında toplayan konularda değil, bir insanın ya da grubun yardıma ihtiyaç duyduğu anlarda insanların birbirleri arasında ortaya koydukları yardımlaşma ve dayanışma ruhunu yansıtan eylemlerde de ortaya çıkabilmektedir. Öyle ki, böylesi durumlarda çoğu zaman öznel aidiyet ve kimliklerin bir kenara konularak, duruma insanî açıdan yaklaşıldığı görülmektedir. Bu anlamda başından bu yana verilen örnekler göz önüne alındığında, genelinde ortak anıların çokluğundan ziyade, ortak acıların yoğunluğunun daha birleştirici bir rol üstlendiği fark edilmektedir.

Toplumsal birlik konusunun insanî ilişkiler bağlamında vücut bulan biçimine verilebilecek bir diğer örnek olarak, *La fille du Nil* romanında biri kurmaca, diğeri gerçek karakterler olan Giovanna ve Said Paşa arasında cereyan eden evlilik birlikteliği gösterilebilir. Her ne kadar bu ve bunun gibi örneklerin topluma doğrudan bir etkisi yok

⁴⁴⁸ A.g.e., s. 434.

gibi görünse de, insanî ilişkiler temelinde bireysel ölçekte görülen ve farklılıkların birlikteliği/ortaklaşması söylemine hayat veren bu tür durumların, bireyden topluma uzanan bir etki oluşturabileceği ileri sürülebilir. Dolayısıyla Giovanna ve Said Paşa örneğiyle, farklılıkların birlikteliği/ortaklaşması söyleminin sevginin bütünleştirici rolü kapsamında karşılığını bulabileceğinin vurgulanmak istendiği ifade edilebilir. Zira anlatıda Said Paşa'nın evlilik teklifiyle karşılaşan Giovanna'nın yaşadığı tereddüt ve endişe üzerine Paşa'nın *“Biliyorum, on yaş büyüsünüz. Siz Hristiyanınız ben Müslümanım. Benimle evlenerek başka bir hayatı yaşamak zorunda kalacaksınız. Tüm o ayak bağları, gelenekleri, atalardan kalma töreleriyle birlikte”* sözüyle, ayrışma nedeni gibi görülen farklılıklara rağmen, bu birlikteliğin mümkün olduğunu ima etmesi ve sonrasında Giovanna'nın tüm çekincelerini bir kenara bırakarak bu teklifi kabul etmesi, bu çıkarımı teyit eder niteliktedir.⁴⁴⁹ Geriye dönülerek bakıldığında gerek Samira'nın Ali Torçman'la olan birlikteliğinin gerekse Şehrazad'ın Kerim'le yaşamak istediği birlikteliğin önünde engel oluşturan toplumsal uyumsuzlukların burada da var olduğu fark edilmektedir, ancak Giovanna ve Said Paşa birlikteliğindeki farkın, elde edilen sonuçla ilgili olduğu söylenebilir. Samira'nın, ailesinin rızası olmaksızın giriştiği macera ya da Şehrazad'ın, uyumsuzluklara rağmen gizlice yürüttüğü ilişkisi, birtakım olumsuzluklarla neticelenirken, bu ikili arasında farklılıklara rağmen oluşan birliktelik, mutlu bir sonla nihayete ermiştir. Bunun gerisinde, Yusuf ve Samira arasında yaşananların oluşturduğu dolaylı psikolojik baskı sonucu Şehrazad'ın vaktiyle Kerim'le açıktan yaşamaktan kaçındığı birlikteliği, çocuklarının korkusuzca yaşamasını sağlama isteğinin yattığı iddia edilebilir. Bunun yanında gerçek ve kurmaca kişiler üzerinden toplumsal değerler ve dinamikler gözetilerek, karşılıklı anlayış çerçevesinde oluşturulan bu kurmaca birliktelikle, farklılıkların sevgi karşısında birer ayrıntı haline gelebileceği de gösterilmiştir.

⁴⁴⁹ G. Sinoué, 2013, s. 433-434.

Sonuç olarak bu iki alt başlık kapsamında anlatılanlar, verilen örnekler ve yapılan tespitler bir araya getirildiğinde, Sinoué'nin bu konuyu gündeme getirmesindeki temel amacının, medeniyetler ve toplumlar arası çatışmayı ya da ayrışmayı körüklemek değil, böylesi bir anlayışın gereksizliğini vurgulamak olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle süregelen bu kutuplaşmanın herhangi bir tarafında yer almaktan özellikle kaçındığı söylenebilir. Zira ona göre birlik, beraberlik, barış içinde yaşamak varken, çatışma kültürünü alevlendiren unsur ve söylemlere sarılmak ya da daha önce söylenenleri/yapılanları körü körüne tekrar edip devam ettirmek, insanlığa hiçbir yarar sağlamayacaktır. Dolayısıyla bu mantığa göre, ne zaman ki insanoğlu bu tür ayrıştırıcı/kutuplaştırıcı uygulamalardan uzaklaşır, ancak o zaman daha adil bir dünyada insan onuruna yaraşır bir yaşam mümkün hale gelecektir. Sinoué'nin bu bakışı, elbette geçmişte yaşananları roman kişilerinin eylem, söylem ve davranışları üzerinden eleştirme hakkını kullanmayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim çoğu yazar gibi onun da eleştirilerinde bu yolu takip ettiği görülmüştür. Ayrışmaya/çatışmaya neden olan onca etken karşısında birlik olmak ve bir arada yaşama kültürünü hâkim kılmak her ne kadar yüzyıllardır olması arzu edilen, fakat gerçekleştirilmesi pek de kolay olmayacak bir durum olsa da, René Guénon'a göre yanlış algıları ve çatışmaları yok etmek için zihinsel anlamda *maya* vazifesi üstlenen düşüncelere sahip kişilikler var olduğu sürece, bu düzenin değişeceğine ilişkin umutların tükenmeyeceği, hep taze kalacağı ifade edilebilir.⁴⁵⁰ Bu anlamda ötekileştirici yaklaşımlara karşı gösterdiği duruşla Sinoué'nin, mayalayıcı düşüncelere sahip bu kişilikler arasında yer alma çabası içinde olduğu ileri sürülebilir.

⁴⁵⁰ R. Guénon, 2010, s. 10.

SONUÇ

Üç bölüme ayrılan bu çalışmanın birinci bölümünde teorik; ayrı başlıklar halinde biçim-içerik incelemesinin yapıldığı son iki bölümde ise, uygulamalı bir yöntem izlenerek, çalışma planına ilişkin “giriş” kısmında dile getirilen ölçütler dâhilinde ilerlenmiştir. Bu anlamda teorik inceleme bölümünde değinilen başlıkların ve incelenen tarihî romanlar kapsamında üzerinde durulan konuların değerlendirilmesi sürecinde, kapsam geçerliliği ilkesine bağlı kalınarak, başlık-içerik uyumunun sağlanmasına olabildiğince dikkat edilmiştir.

Bu kısa hatırlatmanın ardından, çalışma süresince bahsi geçen hususlar ve bunlardan elde edilen sonuçlar, bölümler temelinde genel hatlarıyla değerlendirilecek olursa, teorik aşamayı temsil eden birinci bölümde, “kurgu-gerçek”, “tarih-roman” ve “tarih içerikli romanlar” bağlamında önemli sayılabilecek sonuçlara ulaşıldığı ifade edilebilir. Öncelikle romanda gerçekliğin kullanımıyla ilgili ortaya atılan görüşler dikkate alınarak, romanda kullanılan unsurlarla dış gerçeklik arasında sıkı bir ilişki olduğu, romanın bu gerçeklerden esinlendiği, ancak *gerçeğimsi* bir dünya oluşturma amacıyla hareket ettiği için süreç sonunda “kurmaca gerçeklik” (roman içi gerçeklik) olarak kavramsallaşan bir durumun ortaya çıktığı tespit edilmiştir. “Kurgu-gerçek”, “kurmaca gerçeklik” söylemleri çerçevesinde birbirine zıt bu iki unsuru bir araya getirebilmiş olması nedeniyle romanın, aynı zamanda “zıtlıkların uyumu” kavramını da temsil eden bir edebî tür olduğu vurgulanmıştır. Bu anlamda romanın ve çoğu kurmaca metnin, varoluşsal açıdan temelde bu iki kavram üzerine kurulu olduğu saptanmıştır. Öte yandan kurmaca metinlerin gerçeklik algısını etkileyen durumlar bakımından, yazarın kendini anlatıcı konumuna yerleştirmemesi, metin incelemelerinde metin ve anlatıcı odaklı bir anlayış benimsenmesi, okurun ise, anlatılanın bir kurmaca olduğunu bilerek hareket etmesi gerektiği hatırlatılmıştır. Halen tartışılmaya devam eden bu kavramların kurmaca

bir metnin hayatta kalmasını sağlayan başat unsurlar arasında bulunduğu, özellikle “kurmaca gerçeklik” kavramının, doğru uygulanması halinde, söz konusu metne ölümsüzlük bahşedebilen önemli unsurlardan biri olabileceği belirtilmiştir. Buna göre “kurmaca gerçeklik” ilkesi gereğince kaleme alınan bir anlatıda, biçim-içerik uyumu çerçevesinde oluşturulan gerçeklik algısının, metinle okur arasında duygusal bir bağ kurulmasını sağlayabileceği, okur tarafından içselleştirilen “gerçekleşebilir” böylesi bir anlatının hem bugünün ve hem geleceğin okurlarının ilgisini çekerek lmszleşebileceği ngrlmştir.

Tarih-roman/tarihçi-roman yazarı ilişkisinde gerçeklik olgusu konusunun değerlendirildiği başlıkta, özellikle tarihçilerin ve roman yazarlarının benimsedikleri yaklaşımların bu ilişkinin düzeyini ve kapsamını belirler nitelikte olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bu konuda yapılan eleştiriler, karşılaştırmalar ve durum tespitleri bir araya getirildiğinde, tarih biliminin, ortaya çıkan yeni bilgi, belge ve bulguların yardımıyla güncellenebilir olmasının ya da tarihçilerin bilimin salık verdiği nesnellik, tarafsızlık, kesinlik ilkelerinin dışına çıkma ihtimalleri gibi durumların tarihi/tarihçiyi gerçeklerin kullanımı konusunda daha zgr davranabilen roman/roman yazarı ile neredeyse denk bir konuma getirebileceği fark edilmiştir. Öte yandan romanın/roman yazarının, tarihî gerçekleri kurgunun malzemesi olarak kullanabiliyor olmasının, bu ikilileri birbirine yakınlaştıran, aralarındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya koyan bir diğer nedeni oluşturduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla tarihin romanı, romanın da tarihî etkilediği, her ikisinin de birbirine destek olduğu ya da birbirinden faydalandığı ortaya konulmuştur. Romanın tarihe verdiği katkının/desteğin, tarihî olayların anlatımında kullanılan üslupla; tarihin romana sunduğu katkısının/desteğin ise, kurgusal düzleme malzeme oluşturmasıyla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak romandan tarihe biçimsel, tarihten romana içeriksel yönden bir aktarım söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tarih metinlerinde anlatılanların gerçeklik değeri, bahsi geçen sorunlar yönünden tartışmaya açık olduğu ortadayken, her türden olayı konu alabilen romanların gerçeklerle, yaşanmış olaylarla örtüşüp örtüşmediğinin sorgulamasının, mantıklı bir bakış sunmayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla bu ikililerin sınırlarını zorlamamaları ve birbirlerine benzeme/öykünme gayreti içine girmemeleri kaydıyla birbirlerinden yararlanma hakkına sahip oldukları ifade edilmiştir. Tüm bu kesişim noktaları neticesinde, başta yan yana gelmelerine ihtimal verilmeyen bu ikililerin, aralarında kurdukları uyumlu ve dengeli ilişkinin etkisiyle, disiplinlerarası bir dayanışma örneği ortaya koydukları gözler önüne serilmiştir. Bu açıdan bakıldığında tarih ve roman arasında meydana gelen dayanışmanın, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarının somut yansımalarından biri olan tarih içerikli romanların ortaya çıkmasını sağlayan etkenleri tek çatı altında bir araya getirecek itici bir güç oluşturduğu anlaşılmıştır.

Birinci bölümün ilk iki başlığında genel çerçevede roman türü üzerinden yapılan çıkarımların ardından, sonraki başlıklarda, tarih içerikli romanlara ve onun alt biçimleri arasında yer alan “tarihî roman” (klasik tarihî roman) konusuna geçilmiştir. Bu kapsamda tanım, içerik ve zamansal sınırlar bakımından tarih konulu romanların tartışılan bir roman türü haline gelmesinin, yapılan değerlendirmelerde görülen çeşitlilikle doğrudan ilintili olduğu gösterilmiştir. Nitekim birçok araştırmacı farklı görüşler ortaya koymuş, fakat tüm bu farklılıklar bir araya gelerek tarihî romana ilişkin nispeten kapsayıcı bir tanımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Öte yandan bu alt türü tartışmaya açan unsurlardan bir diğerinin tarih konulu romanın/roman yazarının özgürlük alanıyla ilgili olduğu görülmüş, bu doğrultuda tarih konulu romanların/roman yazarlarının, geleneksel romanlara/roman yazarlarına kıyasla farklı bir yere konumlandırılmalarının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Buna göre tarihî gerçeklerle iç içe bir kurgu oluşturmaya çalışan tarih konulu romanların/roman yazarlarının özgürlük alanının, geleneksel romana/roman yazarına

oranla daha kısıtlı olduğu; bununla birlikte bir tarihçi kadar olmasa da, özellikle ana kaidelerin korunması hususunda tarihî gerçeklere karşı sorumlu ve hassas davranmaları gerektiği belirtilmiştir. Tarih konulu romanların alt biçimleri arasında ise tarihî romanın, zamansal uzaklık ve bilgi, belge, bulgulara erişimin görece zorluğu nedeniyle, çağdaş tarihsel romana ve biyografik tarih romanına kıyasla daha özgür davranabildiği ifade edilmiştir.

İmgesel-kavramsal göndermeleri ve biçimsel özellikleri üzerine yapılan değerlendirmeler neticesinde, tarih içerikli romanların, kurgu ve gerçek kavramları arasında tesis edilmeye çalışılan birlikteliğın somut örneklerini oluşturdukları sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle, “yeniden canlandırma” ve “kurgu-gerçek” uyumunu sağlama konusundaki üstünlüğü nedeniyle türün alt biçimlerinden olan tarihî romanın zamanın ruhuna hitap eden, aynı zamanda yazıldığı dönemin sonrasına da seslenebilen örnekler vererek kalıcı olmayı başarabileceği öngörölmüştür. Böylelikle tarih konulu/içerikli romanların neden daha çok tarihî roman biçimiyle özdeş tutulduğu ve bu alt biçimin neden diğer alt biçimlerden farklı bir yere konumlandırılması gerektiği konusu da açıklık kazanmıştır.

Tarih konulu romanların ortaya çıkışı ve gelişimi konusunun ele alındığı başlıkta anlatılanlar değerlendirildiğinde, bu alt türün gelişimsel açıdan son birkaç yüzyılla sınırlı tutulamayacağı, aksine bilinen ilk yazılı kültürel kaynaklara, belki ondan da önce var olduğu kabul edilen sözlü kültürel kaynaklara kadar dayandırılabilir köklü, sağlam bir geçmişe sahip olduğu gösterilmiştir. Bu anlamda tarih içerikli romanların, destanlardan postmodern tarih romanlarına kadar uzanan süreçte, sürekli değişip dönüşen, yenilenen bir roman türü olduğu gözler önüne serilmiştir. Böylece yazınsallığı konusunda yapılan tartışmalara rağmen, hem sergilediği farklılıkla roman türüne yeni bir soluk getirmiş olması, hem de kendi içinde biçim-içerik yönünden geçmişten bugüne bir çeşitlilik ortaya koymuş olması, edebiyat alanında yok sayılamayacak kadar önemli bir yer edindiğinin

göstergesi olmuştur. Öyle ki, biçimsel-içeriksel yönden kendisine; “tarih-roman” birlikteliği ve disiplinlerarası dayanışma gibi konulara örnek oluşturması bakımından çevresine sunduğu yeniliklerle önemsenmesi gereken bir alt tür olduğunu kanıtladığı söylenebilir.

Tarih içerikli romanların işlevsel göndergelerinin konu edildiği birinci bölümün son başlığında, sırasıyla bu alt türün “öğretme”, “yeniden canlandırma” ve “eğlendirme” olmak üzere üç temel işlevinden bahsedilmiştir. Bunlar arasında “öğretme” işlevinin diğerlerine oranla zayıf bir nitelik taşıdığı, ancak “tarih bilinci oluşturma” anlayışı doğrultusunda ele alındığı takdirde, bu işlevin anlamlı bir yapıya kavuşabileceğinin altı çizilmiştir. Öte yandan “yeniden canlandırma” işlevinin ise, “tarih-ulus-kimlik-aidiyet bilinci oluşturma”, “toplumsal-kültürel belleği canlı tutma” ve “tarihi sevdirmek/benimsetme” şeklinde sıralanabilecek birincil hedeflere ulaşmak açısından, tarih içerikli romanın yapısı içinde önemli bir güç merkezi oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca bu işlevinin kişi, zaman, uzam kullanımlarının anlatı içinde anlamlı bir bütün haline gelmesinde oynadığı rol ve söz konusu anlatı unsurlarının toplumsal-kültürel belleğin devamlılığına sağladığı katkı, konuyla ilgili görüş bildiren araştırmacıların söylemleri ve verilen örnekler aracılığıyla vurgulanmıştır. Tarih konulu romanlarda “yeniden canlandırma” işlevinin, dış gerçekliği/yaşanmışlığı temsil eden “tarih” olgusu üzerine şekillendiği; “eğlendirme” işlevinin ise, renkli, sürükleyici yapısıyla “kurmaca” olgusu üzerine temellendiği tespit edilmiştir. Bu bakımdan “eğlendirme” işlevinin, aynı zamanda “yeniden canlandırma” ve onun uzantısı olan “bilinçlendirme” faaliyetleri arasında bir köprü vazifesi üstlendiği ortaya konulmuştur. Öyle ki, bu tür romanlarda geçmişin yaşanmışlıkları yanında, insan yaşamına ilişkin ayrıntılara yer verilerek, bireysel ve toplumsal bilinçlenmenin sağlanmasına katkı sunulabileceği gibi, bahse konu olayların/olguların eğlenceli ve sürükleyici biçimde anlatılmasıyla, okurun ilgi ve merakının diri tutulmasına imkân tanınabileceği anlaşılmıştır.

Çalışmanın kurgusal-biçimsel incelemeye ayrılan ikinci bölümüne gelindiğinde, öncelikle inceleme konusu olan romanların yazarı konumundaki Gilbert Sinoué'nin yaşamından, eserlerinden bahsedilmiş ve bu eserlerde benimsediği edebî anlayıştan yola çıkarak hem tarih konulu romanlara hem de hayata bakışıyla ilgili kayda değer sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre Sinoué ile ilgili anlatılanlar ve edebî tür açısından çeşitlilik arz eden eserlerinde tarihin ortak bileşen konumunda olduğu konular bir araya getirildiğinde, hem doğduğu topraklara bağlı hem de evrensel sorunlara duyarlı, renkli, yenilikçi, çok yönlü, çağdaş bir yazar olduğu sonucuna varılmıştır. Tüm bu özelliklerine ek olarak tarih içerikli romanlarında seçtiği konularda hem “gerçek-kurgu” dengesini uyumlu biçimde yansıtmaları hem yazar-anlatıcı ayrımının oldukça iyi belirlendiği bir üslup benimsemesi hem de edebiyatı işlevselleştirme noktasında gösterdiği gayretle Sinoué'nin, özgün ve kalıcı olmayı başarabilen edebî kişilikler arasında yerini alabileceği öngörülmüştür.

Belirlenen ölçütler doğrultusunda, Sinoué'nin eserleri arasından *L'Égyptienne* ve *La fille du Nil* başlıklı tarihî romanları çalışmaya esas oluşturacak inceleme konuları olarak belirlenmiştir. Sonrasında geçilen biçimsel inceleme aşamasında, önce anlatı unsurlarının tarihî romanlarda nasıl kullanılması gerektiği konusuna, ardından ilgili unsurların Sinoué'nin bahsi geçen romanlarına yansıyor yansımadığına değinilmiştir. Buna göre genel bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, her iki tarihî romanda da, anlatı unsurlarının kullanımına ilişkin ortaya konulan ilkelerle olabildiğince uyumlu bir yöntem izlendiği ve bu ilkeler kapsamında her bir anlatı unsurunun kullanımında, “kurgu-gerçek” birlikteliğinin temel alındığı bir anlayış benimsendiği gözlenmiştir.

Anlatı unsurlarının ilki olan kişilerin seçimi ve kullanımında ortaya konulan yaklaşım bir bütün olarak ele alındığında, ilgili anlatılar boyunca Sinoué'nin, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramları temelinde kurmaca ve gerçek kişilerin uyumlu biçimde bir arada sunulduğu bütüncül bir anlayış sergilemeye çalıştığı tespit edilmiştir. Ayrıca bireysel/toplumsal bazı sorunlarla ilgili yazarın kişisel

düşüncelerini/eleştirilerini doğrudan dile getirmesi, geleneksel romanlarda olduğu gibi tarihî içerikli roman kapsamında da hoş karşılanmadığından, bu noktada özellikle kurmaca kişilerin, adeta birer sözcü gibi kullanıldığı fark edilmiştir. Bu hassasiyeti sayesinde Sinoué'nin, yöntemindeki farklılığı somut bir zemine oturtma imkânı elde ettiği görülmüştür. Bununla birlikte, her iki anlatıda da gerçek kişilerin kullanımında göz ardı edilen bazı hususlar söz konusu olsa da, bahsi geçen durumların anlatısal bütünlüğü bozarak kurguyu sekteye uğratacak kadar ciddi boyutta olmaması ya da önemli sayılabilecek tarihî bir gerçekliği alt üst edecek bir nitelik taşımaması, bu eksikliğin görmezden gelinebilecek bir detay olarak kalmasını sağlamıştır.

Uzam unsurunun kullanımına gelindiğinde, öncelikle insanoğlunun dar-geniş/açık-kapalı olarak tanımlanabilecek çeşitli uzamlarla geçmişten bugüne kaçınılmaz bir ilişki içinde olduğu, bu gerçekliği inkâr etmenin kendi varlığını yok saymakla eş değer bir anlam ifade edeceği vurgulanmıştır. Bu çıkarımdan hareketle gerçek yaşamla iç içe olan romanların, özellikle tarihî romanların, bundan bağımsız düşünülmemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda kurmaca uzamların gerçeklikten uzak olmadığı, dış gerçekliğin bir benzerini, bir yansımasını temsil ettiği gösterilmiştir. Dolayısıyla anlatısal yoğunluk bakımından, kurmaca ve gerçek uzamlar arasında bir boşluk meydana getirmeksizin gerçeklik algısı oluşturabilmenin, tarihî romanların temel meselelerinden birini oluşturduğu ortaya konulmuştur. Gerek kurmaca-gerçek uzamlar arasındaki dengenin korunması noktasında gösterdiği özenle gerekse insanın uzamla etkileşimine ilişkin ayrıntıların yansıtılması hususunda sergilediği çabayla Sinoué'nin, uzam kullanımı konusunda göz önünde bulundurulması gereken hususlara olabildiğince hassasiyetle yaklaştığı belirtilmiştir.

İkinci bölümün son başlığında anlatı unsurları arasında birbiriyle ilintili olduğu düşünülen zaman ve olay örgüsü olgularına bütüncül bir bakışla tek başlık altında değinilmiştir. Bireysel-kolektif olay örgüsü bağlamında inceleme konusu olan iki tarihî

romanda geçen ve birbirine uzak gibi görünen kurmaca ve gerçek olayların metin halkaları yardımıyla, neredeyse hiçbir uyumsuzluk söz konusu olmadan, hassas bir denge içinde bir araya getirildiği gözler önüne serilmiştir. Bu noktada Sinoué'nin hem zamansal ifade ve tekniklerin kullanımında, hem onunla bağlantılı olay örgüsü inşasında hem de seçtiği konuların olay örgüsü çerçevesinde belli bir sıra içerisinde aktarılmasında gösterdiği titizlikle, “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” kavramlarını yansıtan bir anlatı sistemi oluşturmaya çalıştığı görülmüştür. Öte yandan tüm bunlar olurken, arka planda, “yeniden canlandırma” ve “eğlendirme” işlevleri bağlamında “bilinçlendirme” faaliyetlerinin yürütüldüğü bir sürecin işlediği tespit edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde, yani uygulama basamaklarının ikincisini temsil eden içeriksel inceleme aşamasında ele alınan başlıklara göz atıldığında, inceleme konusu olan tarihî romanlar arasında biçimsel inceleme bölümünde görülen geçişkenliğin, burada da devam ettirildiği fark edilmiştir. Ayrıca değinilen her bir temanın, “kurmaca gerçeklik”, “zıtlıkların uyumu” kavramlarını ve “insanî/yaşamsal olabilirlikler” söylemini yansıtacak biçimde şekillendirildiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda *Duygulara Karşıtlık: Aşk ve İhtiras; Algıda ve Anlayışta Karşıtlık: Birlik ve Ayrışma/Çatışma* olmak üzere iki ana başlıkta ele alınan tematik inceleme konuları, bu mantığın bir yansıması olarak belirlenmiştir. “Aşk” ve “ihtiras” duyguları arasında görülen karşıtlığın ele alındığı başlıklarda anlatılanlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, özellikle duygu ve eylemler ekseninde konuya yönelik sergilenen tek yönlü yaklaşımların, her zaman aynı sonucu vermeyeceği, dolayısıyla yaşamsal devinim içinde her türlü olasılığın ihtimal dâhilinde olabileceği vurgulanmıştır. Bu tespitle bağlantılı olarak bu gibi konularda “insanî/yaşamsal olabilirlikler” çerçevesinde değişime açık yaşamsal bir gerçekliğin varlığını kabul etmek gerektiğinin altı çizilmiştir. Buna göre ilk aşamada zihinlerde olumlu bir çağrışım yapıyor, hatta içinde fedakârlık erdemini barındırıyor olsa bile, “aşk” duygusunun duruma göre tutkuya dönüşebileceği; benzer biçimde “ihtiras” ve türevi

duyguların kötü sonuçlar doğuracağı varsayımı, genelde kabul gören bir hipotez de olsa, bu konuda da istisnalar söz konusu olabileceği anlatılmıştır. Bu bakımdan Sinoué'nin ele aldığı meselelere tek boyutlu bakmadığı, aksine yaşamsal döngü dâhilinde farklı ihtimallerin söz konusu olabileceğini, birbiriyle çelişen olguların belli noktalarda ortaklaşabileceğini hesaba kattığı ve tüm bunları bir bütünlük içinde kurgusal düzleme yansıttığı saptanmıştır.

Çalışmaya esas oluşturan romanlarda “birlik” ve “ayrışma/çatışma” olguları arasında görülen karşıtlığa ilişkin başlıklara geçmeden önce, toplumsal, kültürel, imgesel bir arka planı olduğu düşünülen ayrışma/çatışma olgularının ortaya çıkmasına neden olan etkenlere genel hatlarıyla değinilmiştir. Buna göre toplumsal, kültürel, imgesel ayrışma/çatışma gibi olguların, herhangi bir nedene dayanmadan kendiliğinden ortaya çıkan bir durum olmadığı, yaşamsal akışla paralel olarak bu sorunsalın da gündeme gelmesine neden olan bazı etkenlerin var olduğu belirlenmiştir. Bu anlamda “coğrafya”, “din”, “dil”, “köken”, “ten rengi” ve “toplumsal statü” gibi unsurların, benzerlikler bağlamında bütünleştirici bir etki oluşturabileceği; yine aynı unsurların farklılıklar temelinde ayrıştırıcı bir güç haline gelebileceği açıklanmıştır. Bu durumun imgelemde yer edinen en bilinen biçiminin ise, geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan ve iki büyük medeniyet arasında coğrafi, kültürel, toplumsal, zihinsel bir ayrışmanın varlığına işaret eden “Doğu-Batı” temsiline karşılığını bulduğu ortaya konulmuştur.

Ayrışma/çatışma olgusunun düşünsel alt yapısına ilişkin verilen bilgiler ve yapılan çıkarımların ardından, “ayrışma/çatışma ve toplumsal birliktelik” olgularının ilgili romanlarda nasıl bir karşılık bulunduğu konusuna geçilmiş, burada da tıpkı “aşk” ve “ihtiras” duygularında karşılaştığı gibi, iç içe geçmiş bir durumun var olduğu gözlenmiştir. Bu çerçevede Sinoué'nin bu konuyu gündeme getirmesindeki temel amacının, medeniyetler ve toplumlar arasında ayrışmaya/çatışmaya neden olan konulara değinerek mevcut kutuplaşmayı daha da derinleştirmek değil, böylesi bir anlayışın

gereksizliğini vurgulamak olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla sũregelen bu kutuplaşmada taraf olmaktan ȳzellikle kaçındığı fark edilmiştir. Bununla birlikte geçmişte yaşananları roman kişilerinin eylem, sȳylem ve davranışları ȳzerinden eleştirerek, çoğu roman yazarı gibi dũřũncelerini dolaylı olarak dile getirme yolunu tercih ettiği gȳsterilmiřtir. ȳtekileřtirici yaklaşımlara karşı sergilediği duruş ve bu konuya ilişkin henũz ocukluğuunda başlayan kişisel deneyimleri gȳz ȳnũne alındığında, Sinou 'nin çoğu eserinde olduğu gibi incelemeye konu olan bu iki tarihî romanında da toplumsal birliktelikten yana bir yaklaşım benimsediği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

İncelenen Eserler

Sinoué, Gilbert (1991). **L'Égyptienne**. Paris: Editions Danoël.

_____ (1993). **La fille du Nil**. Paris: Editions Danoël.

_____ (2013). **Nil'in Kızı**. çev. Gönül Akgerman. İstanbul: Can Yayınları.

Başvurulan Kaynaklar

Abuzar, Celil (2011). “Dinin Toplumsal Yaşam Üzerindeki Etkisi”. **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 26 (Temmuz–Aralık): 143-153.

Aksoy, Nazan (2001). "Türk Romanında Yenilikçi Yönelişler". **Çağdaş Türk Yazını** (s.19-41) içinde. (hzt.) Zehra İpşiroğlu. İstanbul: Adam Yayınları.

Aktaş, Şerif (1998). **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Aktulum, Kubilay (2014). “Romanesk Söylemin Tarihselleştirilmesi ya da Tarih'i Yeniden Yazmak”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 26-37) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Alain (2019). “Romanla Romancı Üzerine”. çev. Fehmi Baldaş. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci basım: Temmuz-Aralık 1964/154-159): 185-190.

Argunşah, Hülya (2016, a). “Tarihî Roman”. **Tarih ve Roman** (s. 9-28) içinde. İstanbul: Kesit Yayınları.

_____ (2016, b). “Tarihî Romanda Postmodern Arayışlar”. **Tarih ve Roman** (s. 63-79) içinde. İstanbul: Kesit Yayınları.

Aristoteles (2014). **Nikomakhos’a Etik**. çev. Z. Özcan. Ankara: Sentez Yayınları.

Assmann, Jan (2018). **Kültürel Bellek**. çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ataç, Nurullah (2019). “Roman Üzerine”. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci basım: Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 109-112.

Atnur, Gülhan (2000). “Cengiz Aytmatov’un ‘Cengiz Han’a Küsen Bulut’ Adlı Romanı Üzerine”. **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (5): 133-141.

Ayvazoğlu, Beşir (2014). “Tarih ve Roman İlişkisine Dair Düşünceler”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 156-158) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Bahtin, Mihail (2001). **Karnavalın Romanı**. çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Barthes, Roland (1997). **Göstergebilimsel Serüven**. çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baysal, Alev (2005). “18. Yüzyıl İngiltere’inde Tarih Yazım Kuramları ve Tarihî Roman”. **Littera Edebiyat Yazıları**, (17): 71-78.

Belge, Murat (1988). “Tarihî Roman Yazmanın Sakıncaları Var”. **Argos Dergisi**, (3): 176-178.

_____ (1994). **Edebiyat Yazıları**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berkhofer, R. F. (1997). **Beyond the great story: history as text and discourse**. London: Harvard University press.

Bernard, Claudie (1990). “Roman historique et double jeu romanesque: la “chronique du règne de Charles IX” de Mérimée”. **Romantisme**, (69): 97-111.

Bezci, Bünyamin (2005). “Kant ve Hegel’in Felsefesinde Etik Anlayışı”. **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 9 (5): 48-61.

Bilgin, Nuri (2013). **Tarih ve Kolektif Bellek**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Bisaha, Nancy (2012). **Doğu ile Batı’nın Yaratılışı**. çev. Melek Dosay Gökdoğan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Bland, D. S. (2017). “Romanda Fiziksel Çevre ve Sosyal-Kültürel Çevre” **Roman Teorisi** (s. 274-290) içinde. Philip Stevick (hızl.). çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.

Bloch, Marc (2018). **Tarih Savunusu ve Tarihçilik Mesleği**. çev. Ali Berktaş. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourneuf, Roland- Ouellet, Réal (1975). **Univers du roman**. Paris: Presses universitaires de France.

Boutaghou, Maya (2006). **Roman historique, novation littéraire et identité culturelle à l'aube du XXe Siècle**. Thèse de doctorat. Université de Limoges, Littérature comparée.

Buğra, Tarık (1988). “Edebiyat ve Tarih”. **Argos Dergisi**, (3): 175.

Bulut, Yücel (2014). **Oryantalizmin Kısa Tarihi**. İstanbul: Küre Yayınları.

Butor, Michel (1991). **Roman Üstüne Denemeler**. çev. Mehmet-Sema Rifat. İstanbul: Düzlem Yayınları.

Carr, Edward-Hallett ve Fontana, Josep (1992). **Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık**. çev. Özer Ozankaya. Ankara: İmge Kitabevi.

Carr, Edward-Hallett (2015). **Tarih Nedir**. çev. Misket Gizem Gürtürk. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cichocka, Marta (2007). **Entre la nouvelle histoire et le nouveau roman historique**. Paris: L'Harmattan.

Conrad, Joseph (2017). “Romanın Dünyası” **Roman Teorisi** (s. 33-34) içinde. Philip Stevick (hızl.). çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.

Collingwood, Robin George (2017). **Tarih Tasarımı**. çev. Kurtuluş Dinçer. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Çelik, Yakup (2002). “Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki, Tarihî Romanda Kişiler”. **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**- bilig, (22): 49-68.

Çeri, Bahriye (2001). **Tarih ve Roman**. İstanbul: Can Yayınları.

Çıkla, Selçuk (2002). “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”. **Hece Dergisi**, Türk Romanı Özel Sayısı (65-66-67): 111-129.

Çokum, Sevinç (2014). “Tarihî Romanda Yaşanmışlık”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 50-57) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Daspre, André (1975). “Le roman historique et l’histoire”. **Revue d’histoire littéraire de la France**, Le roman historique, 2 (3): 235-244.

Demir, Yaşar (2013). “XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon’un Mısır’ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum”. **21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi**, 3, (5): 130-146.

Descartes (2016). **Ruhun Tutkuları**. çev. M. Erşen. Ankara: Say Yayınları.

Doğan, Mehmet Can (2000). “Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihî Romanları”. **Türk Yurdu Dergisi**, 20 (153-154): 140-157.

Dumantepe, Seçil (2016). “Anlatıcı ve Bakış Açısı Bağlamında Tarihyazımı ve Tarihî Roman Ayrımı”. **III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı** (s. 294-303) içinde. D. Coşkun (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Duquette, Jean-Pierre (1975). “Flaubert, l’histoire et le roman historique” **Revue d’Histoire littéraire de la France**, le roman historique. 2 (3): 344-352.

Dural, Baran (1991). **Edebiyatımızın Üvey Evladı, Tarihî Roman**. İstanbul: Bizim Gergef Yayınları.

Eagleton, Terry (1985). **Eleştiri ve İdeoloji**. çev. E. Tarım- S. Öztoptaş. İstanbul: İletişim Yayınları.

_____ (2011) **Postmodernizmin Yanılsamaları**. çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ecevit, Yıldız (2012). **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Eco, Umberto (2011). **Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti**. çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları.

Eken, Ahmet (1988). “Orhan Pamuk’la Edebiyat Tarih İlişkileri Üzerine Söyleşi: ‘Tarih, Edebiyatın Alt Kollarından Biridir’”. **Argos Dergisi**, (2): 176-181.

Erol, Kemal (2012). “Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı”. **Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi**, 1 (2): 59-70.

Etensel-İldem, Arzu (2000). **Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar**. İstanbul: Boyut Yayınları, s. 21-23.

Forster, E. M. (2019). **Roman Sanatı**. çev. Ünal Aytür. İstanbul: Milenyum Yayınları.

Fox, Ralph (2019). **Roman ve Halk**. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Furrer, Priska (2000). “Tarihsel Romanda Tarih Bilinci”. çev. İnci Tuna. **Tarih ve Toplum Dergisi**, (198): 371-376.

Genette, Gérard (2011). **Anlatının Söylemi**. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Gengembre, Gérard (2010). “Le roman historique: mensonge historique ou vérité romanesque?”. **Études**, 10 (413): 367-377.

Gross, Harvey Seymour (1988). “Tarihin Anlamı”. çev. Nuray Mert. **Argos Dergisi**, (3): 170-174.

Gögebakan, Turgut (2004). **Tarihsel Roman Üzerine**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Guénon, René (1997). **Doğu Düşüncesi**. çev. L. Fevzi Topaçoğlu. İstanbul: İz Yayıncılık.

_____ (2010). **Doğu ve Batı**. çev. Fahrettin Arslan. Ankara: Hece Yayınları.

Halbwachs, Maurice (2017). **Kolektif Hafıza**. çev. Banu Barış. Ankara: Heretik Yayınları.

Halkin, Ernest-Léon (1989). **Tarih Tenkidinin Unsurları**. çev. Bahaeddin Yediyıldız. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Hamilton, Paul (1993). “The optimism and pessimism of the new historicism”. **Journal of the English association**, Volume 42 (173): 109–123.

Hanai, Marie-José (1993). “Une frontière épistémologique: le roman historique ou livre d’histoire”. **Cahier du CRICCAL**, 13: 213-226.

Hartog, François (2000). **Tarih-Başkalık-Zamansallık**. çev. Adnan Kahiloğulları. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Haedens, Kleber (1961). **Roman Sanatı**. çev. Y. N. Nayır. İstanbul: Varlık Yayınları.

Hautbout, Isabelle (2011). “Une légitimation critique du roman historique: l’exemple de Cinq-Mars”. **Romantisme**, 152: 131-142.

Hense-Leonard (1948), **Hellen-Latin Eskiçağ Bilgisi**. çev. Suat Y. Baydur. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Hobsbawn, Eric (1999). **Tarih Üzerine**, çev. Osman Akınhay. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Huntington, Samuel P. (2017). **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**. çev. Mehmet Turhan- Y. Z. Cem Soydemir. İstanbul: Okyanus Yayınları.

Iggers, Georg G. (1996). **Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**. çev. Gül Çağlalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İpçioğlu, Mehmet (2014). “Hayal ve Gerçek: Tarihî Romanların Toplumsal Hafızaya Katkısı”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s.118-128) içinde. S. Demirkaya (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

_____ (2016). “Ulusal Kimlik Oluşumunda Tarihî Romanların Önemi (Cengiz Aytmatov Örneği)”. **III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı** (s. 30-39) içinde. D. Coşkun (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Jenkins, Keith (1997). **Tarihi Yeniden Düşünmek**. çev. Bahadır Sina Şener. Ankara: Dost Kitabevi.

Julliot, Caroline (2017). “Cinq Mars, d’Alfred de Vigny: le premier roman historique français et la (dé)moralisation du lecteur”. **Études françaises**, 53 (3): 27-42.

Kaplan, Mehmet (1982). **Kültür ve Dil**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Karataş, Cengiz (2016). “Tarihsel Romanda Gerçeklik ve Kurgu İlişkisi”. **III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı** (s. 214-221) içinde. D. Coşkun (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Kavaz, İbrahim (2012). “Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme”. **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi-** bilig, (63): 93-110.
- Kayalı, Kurtuluş (1988). “Türkiye’de Tarihsel Roman ya da Tarihe Duygusal Bakmak”. **Argos Dergisi**, (3): 166-169.
- Keyman, F.- Mutman, M.- Yeğenoğlu, M. (1996). “Dünya Nasıl ‘Dünya’ Oldu”. **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark** (s. 7-23) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, Fuat (1996). “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında ‘Öteki’ Sorunu”. **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark** (s. 71-106) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (1988). “Edebi Bir Tür Olarak Tarih”. **Argos Dergisi**, (2): 174-175.
- Kızılçelik, Sezgin (1996). **Postmodernizm Dedikleri**. İzmir: Saray Kitapevleri.
- Korat, Gürsel (2009). “Romanda Tarih”. **Kitap-lık Dergisi**, (129): 23-27.
- Kotan, Şevket (2001). **Kur’an ve Tarihselcilik**. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Köroğlu, Erol (2007). “Roman Olarak Tarihsel Roman:Türün İşlevine Kemal Tahir’in *Yorgun Savaşçı*’sı Üzerinden Bir Bakış”. **Kitap-lık Dergisi**, (111): 79-85.

Krulic, Brigitte (2009). “Roman du peuple, roman des peuples”. **Le Roman et l’Historique. Marge et écriture** (s. 27-42) içinde. Nantes: Éditions Cécile Default.

Kula, Onur Bilge (2011). **Batı Edebiyatında Oryantalizm I-II**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Kundera, Milan (2009). **Roman Sanatı**. çev. Aysel Bora. İstanbul: Can Yayınları.

Larnac, Jean (1951). “Le roman historique”. **Revue des révolutions contemporaines**, 45 (188): 55-60.

Lewis, Bernard (2014). **Çatışan Kültürler**. çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

_____ (2017). **İslam ve Batı**. çev. Çağdaş Sümer. Ankara: Akılçelen Kitaplar.

_____ (2020). **Ortadoğu**. çev. Selen Y. Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınları.

Lopez, Amadeo (1994). “Histoire et roman historique”. **Cahier du CRICCAL**, histoire et imaginaire dans le roman latino américain contemporain, (4): 41-61.

Lukács, Georges (1965). **Le roman historique**. traduit. Robert Saille. Paris: Edition Payot.

_____ (1977). **Avrupa Gerçekliği**. çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Payel Yayınları.

_____ (2007). **Roman Kuramı**. çev. Cem Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları.

_____ (2008). **Tarihsel Roman**. çev. İsmail Doğan. Ankara: Epos Yayınları.

Maigron, Louis (1912). **Roman historique à l'époque romantique, essai sur l'influence de Walter Scott**, Paris: Librairie Ancienne.

Manguel, Alberto (2020, 15 Kasım). Erişim Adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/kursad-oguz/2852318-ataturk-ve-devrimleri-bende-hayranlik-uyandiriyor>

Mann, Thomas (2019). “Roman Sanatı”. çev. Vural Ülkü. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci basım: Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 357-363.

Mauriac, François (2019). “Romancı ve Kişileri”. çev. Salah Bırsel. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci basım: Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 201-206.

McHale, Brian (1987). **Postmodernist fiction**. London-New York: Routledge.

Molino, Jean (1975). “Qu'est-ce que le roman historique”. **Revue d'histoire littéraire de la France**, le roman historique, 2 (3): 195-234.

Morgenthau, Hans (1970). **Uluslararası Politika**. çev. Baskın Oran- Ünsal Oskay. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.

Mutman, Mahmut (1996). “Oryantalizmin Gölgesi Altında Batı'ya Karşı İslâm”. **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark** (s. 25-69) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Nabokov, Vladimir (1988). **Edebiyat Dersleri**. çev. Fatih Özgüven- Nihal Akbulut. İstanbul: Ada Yayınları.

Naci, Fethi (1987). **Eleştiri Günlüğü**. İstanbul: Özgür Yayınları.

_____ (1998). **Eleştiri Günlüğü: Kıskanmak**. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Nerimanoğlu, Kâmil Veli (2014). “Tarihî Romanların Dili Nasıl Olmalıdır?”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 129-133) içinde. S. Demirkaya (Ed.) Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Nora, Pierre (2006). **Hafıza Mekânları**. çev. M. Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Oppermann, Serpil (2006). **Postmodern Tarih Kuramı- Tarihyazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman**. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Öktem, Ülker (2007). “Kant Ahlakı”. **A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi**, (18): 11-21.

Özaloğlu, Serpil (2017). “Hatırlamanın Yapıtaşı Mekânın Bellek ile İlişkisi Üzerine”. **Bir Varmış Bir Yokmuş- Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar** (s. 13-19) içinde. Tahire Erman (hızl.). Serpil Özaloğlu. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Özdemir, Emin (1999). *Yazınsal Türler*. İstanbul: Bilgi Yayınları.

Özekin, Tülay (2007). **Tarihsel Romana Karşılaştırmalı Bir Bakış: Amin Maalouf, Orhan Pamuk, Nedim Gürsel** (Doktora Tezi). Ankara Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Fransız Dili ve Edebiyatı.

Pamuk, Orhan (2006). **Öteki Renkler (Seçme Yazılar ve Bir Hikâye)**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Parla, Jale (2010). **Don Kişot’tan Bugüne Roman**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Platon (1999). **Devlet**. çev. S. Eyüpoğlu. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

_____ (2001). **Phaidon**. çev. H. R. Atademir- K. Yetkin. İstanbul: Sosyal Yayınları.

Ricœur, Paul (2009). **Zaman ve Anlatı: iki “Tarih ve Anlatı”**. çev. Mehmet Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____ (2012). **Hafıza, Tarih, Unutuş**. çev. M. Emin Özcan. İstanbul: Metis Yayınları.

Said, Edward (1998). **Oryantalizm**. çev. Nezih Uzel. İstanbul: İrfan Yayıncılık.

Sarraute, Nathalie (1985). **Kuşku Çağı**. çev. B. Kösemihal. İstanbul: Adam Yayınları

Schorer, Mark (2017). “Teknik ve Öz İlişkisi”, **Roman Teorisi** (s. 19-33) içinde. Philip Stevick (hızl.). çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.

Silva, Miguel Otero (2000). “Tugay Albayı André Malraux ile Görüşme, Avrupa Kültürü Yoktur”. çev. Eriman Topbaş. **Türk Yurdu Dergisi**, 20 (153-154): 390-392.

Sim, Stuart (2006). “Postmodernizm ve Felsefe” **Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü** (s. 3-15) içinde. çev. Mukadder Erkan, Ali Utku, Ankara: Ebabil Yayınları, s. 3-15.

Sinoué, Gilbert (2019, 11 Kasım). Erişim Adresi: <http://www.sinoue.com.fr/2019/10/biographie.html>

Skilton, David (1977). **The English novel: Defoe to the Victorians**. London: Barnes-Noble publishers.

Somuncu, Selim (2016). “Tarihsel Bilgi ile Edebiyat Arasında Tarihî Romanın Konumu”.

III. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı (s. 304-311) içinde. D. Coşkun (Ed.). Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Steiner, George (1971). “György Lukács ve Şeytanla Anlaşması”. *Language and Silence* adlı kitaptan çev. Bülent Aksoy. **Türk Dili Dergisi**, Eleştiri Özel Sayısı II, (234): 662-674.

Suhamy, Henri (1996). “*Waverley* ou le voyage dans le passé”. **Bulletin de la société d’études anglo-américaines des XVIIe et XVIIIe siècles**, 24: 99-110.

Şirin, İbrahim (2000). “Kolektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman”. **Türk Yurdu Dergisi**, 20 (153-154): 170-178.

_____ (2006). **Osmanlı İmgeleminde Avrupa**. Ankara: Lotus Yayınevi.

Talay, Birsen (2000). “Tarihçiler Tartışıyor... Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine”. **Tarih ve Toplum Dergisi**, (198): 348-359.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2019). “Roman ve Romancı Üzerine Notlar”. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Temmuz-Aralık 1964/ 154-159): 113-118.

Taştan, Zeki (2014). “Tarihî Gerçekler ve Kurgusal Gerçeklik Bağlamında Tarihî Roman”. **II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu Bildiri Kitabı** (s. 159-169) içinde. S. Demirkaya (Ed.) Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.

Tekeli, İlhan (1998). **Tarih Yazımı Üzerine Yeniden Düşünmek**. Ankara: Dost Kitabevi.

Thukydides (2019). **Pelopponnesos Savaşları**. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Belge Yayınları.

Tekin, Mehmet (2019). **Roman Sanatı- Romanın Unsurları**. İstanbul: Ötüken Yayınları

Timur, Taner (1991). **Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik**. İstanbul: Afa Yayınları.

Tuncer, Hüseyin (1987). “Edebiyatçı ve Tarihçi Açısından *Küçük Ağa*” **Türk Yurdu Dergisi**, 8 (2, Mart): 45-50.

Tunçel, Ahu (2017). “Tarihi Yazmak: Unutturmak ya da Unutturmamak”. **Bir Varmış Bir Yokmuş- Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar**, (s. 21-25) içinde. Tahire Erman, Serpil Özaloğlu (hızl.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tural, Sadık Kemal (1976). “Tarihin Romanlaştırılması”. **Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, (59): 14-17.

_____ (1984). “Tarihçinin Edebiyat Dünyasından Alması Gerekenler”. **Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi**, (159): 11-14.

_____ (1993). “Tarihî Roman Geleneği veya Cezmi”. **Doğumunun 150. Yılında Namık Kemal** (s. 67-91) içinde. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

_____ (2006). “Tarihî Roman ve Atsız’ın Tarihî Romanları Üzerine Düşünceler”. **Zamanın Elinden Tutmak** (s. 209-246) içinde. H. Ağca, İ. Karakuş, T. Türkdoğan (Ed.). Ankara: Yüce Erek Yayınevi.

Türkeş, A. Ömer (2011). “Romana Yazılan Tarih”. **Edebiyatın Omzundaki Melek** (s. 81-148) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Unamuno, Miguel de (2019). “Gerçeklik, Gerçeklik Üzerine”. çev. Bilge Karasu. **Türk Dili Dergisi**, Roman Özel Sayısı I-II, Üçüncü baskı (Birinci baskı: Temmuz-Aralık 1964/ sayı: 154-159): 275-281.

Uysal, Zeynep (2011). “Edebiyatın Omzundaki Melek”. **Edebiyatın Omzundaki Melek** (s. 7-24) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Üçel Aybet, Gülgün (2003). **Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Wellek René- Warren, Austin (2019). **Edebiyat Teorisi**. çev. Ö. Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları.

White, Hayden (1985). “Historical text as literary artifact”. **Tropics of discourse: essays in cultural criticism** (s. 81-101) içinde. The John Hopkins University press: Baltimore/London.

_____ (2008). **Metatarih**. çev. Mehmet Küçük. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Wilson, Edmund (1971). “Edebiyatın Tarihsel Yorumu”. çev. Celal Üster. **Türk Dili Dergisi**, Eleştiri Özel Sayısı II, (234): 710-719.

Wyzewa, de Théodore (1890). “La renaissance du roman historique en Angleterre”. **Revue des deux mondes (1829-1971)**, Troisième période, 97 (1): 184-201.

Yalçın Çelik, S. Dilek (2005). **Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları**. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yavuz, Hilmi (1987). **Yazın Üzerine**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

_____ (1997). "Tarihî Roman Ancak Belli Bir Tasarımdan Yola Çıkılarak Yazılabilir". **Hürriyet Gösteri Dergisi**, (197-198, Nisan- Mayıs): 69-71.

Yılmaz, Ayfer (2000). "Tarihî Roman Üzerine". **Bilge Dergisi**, (24): 42-49.

Yurdakul, Ahmet (1988). "Romanda Tarihsellik ve Tarihî Roman". **Hürriyet Gösteri Dergisi** (93): 36-40.

Zweig, Stefan (2000). **Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar**. çev. Ayda Yörükan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yararlanılan Ek Kaynaklar

Alami, Abdallah Ouali (2005). "D'un livre d'histoire à un livret d'opéra : histoire et fiction chez Amin Maalouf". **Horizon Maghrébins-** le droit à la mémoire, la francophonie arabe : pour une approche de la littérature arabe francophone, 52: 74-84.

Aubin, Danielle (1988). "Approche du roman historique antillais". **Présence Africaine**, 148: 30-43.

Bertrand, Marc (1982). "Roman contemporain et histoire". **French Review**, 56 (1): 77-86.

Besnard, Annie (2012). "Histoire Individuelle et histoire collective dans deux romans de Sylvie Germain". **Études Romanes de BRNO**, 33 (1): 176-188.

Foata, Anne (1991). "Roman historique, roman des mœurs : The Long Night de Andrew Lytle". **Caliban**, le roman historique, 28: 119-132.

Jensen, Merete Stistrup (1998). "Le roman historique récupéré par le modernisme? Quelques exemples de la littérature danois". **Germanica**, 23: 1-13.

Kreyts, Jean Louis (1979). "Capes, épées, sabres, groupillons. Des romans historiques d'aujourd'hui". **Espaces-Temps**, 13: 57-61.

Lamire, Maurice (1968). "La trahison de Bigot dans le roman historique canadien". **Institut d'histoire de l'Amérique française**, 22 (1): 65-88.

Lamoine, Georges (1991). "Le début du roman historique au XVIIIe siècle". **Caliban**, le roman historique, 28: 61-70.

Morère, Pierre (1991). "Histoire et Récit dans Redgauntlet de Walter Scott". **Caliban**, le roman historique, 28: 25-35.

Nivat Georges (1961). "La genèse d'un roman historique soviétique : 'Pierre le Grand' d'Alexis Tolstoï". **Cahiers du monde russe et soviétique**, 2 (1): 37-55.

Papadapoulou, Eirini (2013). **De l'histoire à la littérature et de la Littérature à la vie : une étude comparée de sept romans européens contemporains**. Thèse de doctorat. Université Sorbonne Nouvelle, Littérature française et comparée.

Papanicolaou, Vassilaki (2013). **Croyances religieuses et destinées individuelles dans le roman historique traitant de l'Antiquité (XIXe et XXe siècles)**. Thèse de doctorat. Université Michel de Montaigne Bordeaux 3, Littérature générale et comparée.

Simard, Louise (1993). “Les romancières de l’histoire, le Québec en fiction”. **Revue recherches féministes**, Temps et mémoires des femmes 6 (1): 69-84.

Taleb-Khyar, Mohamed Bouya (1994). “Les Fleurs bleues de Raymond Queneau : un roman historique”. **Littératures**, 31: 195-206.

Tassel, Alain (2010). “L’écriture du roman historique dans ‘Prélude à Verdun et Verdun’”. **Roman**, 49: 19-34.

ÖZET

Bu çalışmanın ilk amacı, “kurgu-gerçek”, “tarih-roman” gibi olguların; “kurmaca gerçeklik” ve “zıtlıkların uyumu” gibi kavramların somut bir yansıması olarak ortaya çıkan tarih konulu romanlara ilişkin ileri sürülen teorik bilgilerin bir araya getirilmesini sağlamaktır. Çalışmanın ikinci amacı ise, bu roman türünün alt biçimleri arasında yer alan “tarihî roman” özelinde hem biçimsel hem de içeriksel yönü bulunan uygulamalı bir edebî inceleme örneği ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışma boyunca gerek bölümler içinde gerekse bölümler arasında “genelden özele” ilerleyen tündengelim yöntemi uygulanmıştır. Buna göre roman türünden onun alt türü olan tarih içerikli romanlara; tarih içerikli romanlardan onun alt biçimini temsil eden ve aynı zamanda uygulamalı bölümlerinin çıkış noktası niteliğindeki tarihî romana doğru ilerleyen bir süreç takip edilmiştir. Romanla başlayıp tarihî romanla son bulan bu süreci somutlaştırmak amacıyla, Gilbert Sinoué’nin *L’Égyptienne* (1991) ve *La fille du Nil* (1993) başlıklı tarihî romanları inceleme konusu olarak belirlenmiştir. Teori aşamasını temsil eden birinci bölümün ardından, uygulamalı bölümlerin ilk basamağını oluşturan kurgusal-biçimsel inceleme aşamasında, öncelikle Gilbert Sinoué’nin yaşamından, eserlerinden ve tarihî roman anlayışından bahsedilmiştir. Ardından, söz konusu tarihî romanlarda kişi, zaman, uzam, olay örgüsü şeklinde sıralanabilecek anlatı unsurlarının kullanımına yönelik bir inceleme yapılmıştır. Bunun yanında uygulamalı bölümlerin ikinci ve son basamağı olan içerik incelemesinde, ilgili romanlarda karşıtlıklar temelinde öne çıkan ve tıpkı yaşamın kendisi gibi “zıtlıkların uyumu”nu yansıtan ana temalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kurgu-Gerçeklik, Tarih-Roman, Karşıtlık-Uyum, Duygu, Algı.

RÉSUMÉ

Le premier objectif de cette étude est de rassembler les informations théoriques sur les romans d'histoire qui ont émergé comme un reflet concret des phénomènes ou des concepts tels que “fiction-réalité”, “histoire-roman”, “la réalité fictive” et “l’harmonie des contraires”. Le deuxième objectif est de présenter un exemple d'étude littéraire appliquée par le biais d'une analyse formelle et contextuelle destinée au “roman historique”, l'une des sous-formes de ce genre. Dans ce contexte, tout au long de notre étude, nous avons adopté la méthode déductive qui prend “le général” comme point de départ et arrive graduellement au “spécifique”. Dans le cadre de cette méthode, nous avons d'abord accentué le roman comme le genre littéraire, ensuite les romans relatifs à l'histoire et finalement le roman historique qui représente la sous-forme de ces romans et constituent également le corpus des chapitres de la thèse. Afin de concrétiser ce processus qui part du roman pour aboutir au roman historique, nous avons choisi deux romans historiques de Gilbert Sinoué intitulés *L'Égyptienne* (1991) et *La fille du Nil* (1993). Après l'étape théorique examinée dans la première partie, nous avons traité, avant de passer à l'étude analytique des ouvrages, de la vie, des œuvres et de la conception de Gilbert Sinoué concernant le roman historique. Puis, nous avons analysé les éléments narratifs dans les romans historiques à savoir le personnage, le temps, l'espace, l'intrigue. Par ailleurs, dans l'étape d'analyse contextuelle, nous avons mis l'accent sur les thèmes principaux qui prédominent dans les romans précités et reflètent “l'harmonie des contraires”, tout comme la vie elle-même.

Mot Clés: Fiction-Réalité, Histoire-Roman, Opposition-Harmonie, Sentiment, Perception.

ABSTRACT

The first objective of this study is to bring together theoretical informations on history novels that have emerged as a concrete reflection of phenomena or concepts such as “fiction-reality”, “history-novel”, “fictional reality” and “harmony of opposites”. The second objective is to present an example of applied literary study based on formal and contextual analysis intended for the "historical novel", one of the sub-forms of this genre. In this context, throughout this study, we adopted the deductive method which takes “the general” as a starting point and gradually arrives at the “specific”. Within this method, we emphasized at first novel genre, then the novels relating to history and finally the historical novel which represents a sub-form of these novels and also constitutes the corpus of the chapters of the thesis. In order to concretize this process which starts from the novel and ends up in the historical novel, we chose two historical novels of Gilbert Sinoué entitled *The Egyptian (L'Égyptienne, 1991)* and *The daughter of the Nile river (La fille du Nil, 1993)*. After the theoretical stage examined in the first part, we mentioned, before passing to the analytical study, the life, works and the historical novel conception of Gilbert Sinoué. Then, we analysed the narrative elements in mentioned historical novels, the character, the time, the space, the plot. Furthermore, in the contextual analysis stage, we focused on the main themes that predominate in the aforementioned novels and reflect “the harmony of opposites”, just like life itself.

Key Words: Fiction-Reality, History-Novel, Opposition-Harmony, Feeling, Perception.